

Ministerstwo
Funduszy
i Polityki Regionalnej

**UMOWA PARTNERSTWA
DLA REALIZACJI POLITYKI SPÓJNOŚCI 2021-2027
W POLSCE**

Warszawa, 30 czerwca 2022 r.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
1. WYBÓR CELÓW POLITYKI I CELU SZCZEGÓŁOWEGO FST	6
1.1. CEL „BARDZIEJ KONKURENCYJNA I INTELIGENTNA EUROPA DZIĘKI PROMOWANIU INNOWACYJNEJ I INTELIGENTNEJ TRANSFORMACJI GOSPODARCZEJ” (CP1)	10
<i>Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii</i>	13
<i>Obszar: wzmocnienie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki...</i>	16
<i>Obszar: wzmocnienie tężności cyfrowej</i>	18
1.2. CEL „BARDZIEJ PRZYJAZNA DLA ŚRODOWISKA NISKOEMISYJNA EUROPA” (CP2)	19
<i>Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych</i>	22
<i>Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł</i>	26
<i>Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)</i>	28
<i>Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego</i>	29
<i>Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody</i>	32
<i>Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów</i>	34
<i>Obszar: wzmocnienie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury</i>	36
<i>Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska</i>	38
1.3. CEL „LEPIEJ POŁĄCZONA EUROPA” (CP3)	40
1.4. CEL „EUROPA O SILNIEJSZYM WYMIARZE SPOŁECZNYM” (CP4)	46
<i>Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie</i>	46
<i>Obszar: edukacja i kompetencje</i>	51
<i>Obszar: włączenie i integracja społeczna</i>	60
<i>Obszar: ochrona zdrowia, w tym zdrowotna opieka długoterminowa</i>	68
<i>Obszar: kultura i zrównoważonaturystyka</i>	75
1.5. CEL „EUROPA BLIŻSZA OBYWATELOM” (CP5)	78
1.6. CEL „UMOŻLIWIENIE REGIONOM I LUDNOŚCI ŁAGODZENIA WPŁYWAJĄCYCH NA SPOŁECZEŃSTWO, ZATRUDNIENIE, GOSPODARKĘ I ŚRODOWISKO SKUTKÓW TRANSFORMACJI W KIERUNKU OSIĄGNIĘCIA CELÓW UNII NA ROK 2030 W DZIEDZINIE ENERGII I KLIMATU ORAZ W KIERUNKU NEUTRALNEJ DLA KLIMATU GOSPODARKI UNII DO ROKU 2050 W OPARCIU O POROZUMIENIE PARYSKIE” (CP6)	82
<i>Charakterystyka regionów górniczych</i>	83
2. WYBRANE KIERUNKI POLITYKI, KOORDYNACJA I KOMPLEMENTARNOŚĆ	89
2.1. PODSUMOWANIE WYBRANYCH KIERUNKÓW POLITYKI I NAJWAŻNIEJSZYCH OCZEKIWANYCH REZULTATÓW W ODNIESIENIU DO POSZCZEGÓLNYCH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA	89
2.1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”	89

2.1.2.	Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”	97
	Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych.....	98
	Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł.....	99
	Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids).....	100
	Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego	102
	Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody.....	103
	Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów.....	103
	Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury	104
	Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska.....	107
2.1.3.	Cel „Lepiej połączona Europa”	109
	Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy).....	113
	Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów.....	114
	Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego	115
2.1.4.	Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”.....	117
2.1.5.	Cel „Europa bliższa obywatelom”	128
2.1.6.	Cel „Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie”	134
2.2.	KOORDYNACJA I DEMARKACJA FUNDUSZY ORAZ KOMPLEMENTARNOŚĆ MIĘDZY NIMI I, W STOSOWNYCH PRZYPADKACH, KOORDYNACJA MIĘDZY PROGRAMAMI KRAJOWYMI I REGIONALNYMI	137
2.3.	KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA MIĘDZY FUNDUSZAMI OBJĘTYMI UMOWĄ PARTNERSTWA, FAMI, FBW, IZGW ORAZ INNYMI INSTRUMENTAMI UNII.....	154
3.	PLAN FINANSOWY UP.....	174
3.1.	WKŁAD DO GWARANCJI BUDŻETOWEJ W RAMACH INVESTEU Z UZASADNIENIEM*	175
3.2.	PRZESUNIĘCIA	177
3.2.1.	Przesunięcie między kategoriami regionu.....	178
3.2.2.	Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego	181
3.2.3.	Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy.....	183
3.2.4.	Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST, z uzasadnieniem.....	186
3.2.5.	Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”	188
3.3.	FORMA WKŁADU UNII NA RZECZ POMOCY TECHNICZNEJ.....	190
3.4.	KONCENTRACJA TEMATYCZNA	191

3.5.	WSTĘPNA ALOKACJA FINANSOWA Z POSZCZEGÓLNYCH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA WEDŁUG CELU POLITYKI, CELU SZCZEGÓŁOWEGO FST I POMOCY TECHNICZNEJ NA SZCZEBLU KRAJOWYM I, W STOSOWNYCH PRZYPADKACH, REGIONALNYM.....	193
3.6.	WYKAZ PROGRAMÓW PLANOWANYCH W RAMACH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA WRAZ Z ODPOWIEDNIMI WSTĘPNYMI ALOKACJAMI FINANSOWYMI W PODZIALE NA FUNDUSZ I Z ODPOWIADAJĄCYM WKŁADEM KRAJOWYM WEDŁUG KATEGORII REGIONU	197
4.	ZESTAWIENIE PLANOWANYCH DZIAŁAŃ NA RZECZ ZWIĘKSZENIA ZDOLNOŚCI ADMINISTRACYJNYCH W ZAKRESIE WDRAŻANIA FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA	209
5.	ZINTEGROWANE PODEJŚCIE DO DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH W ODPOWIEDZI NA WYZWANIA DEMOGRAFICZNE LUB SZCZEGÓLNE POTRZEBY REGIONÓW I OBSZARÓW (W STOSOWNYCH PRZYPADKACH).....	212
5.1.	WYZWANIA DEMOGRAFICZNE	212
5.2.	ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNE	215
6.	PODSUMOWANIE OCENY SPEŁNIENIA ODPOWIEDNICH WARUNKÓW PODSTAWOWYCH, O KTÓRYCH MOWA W ART. 15 ORAZ W ZAŁĄCZNIKACH III I IV (OPCJONALNE).....	217
7.	WSTĘPNY CEL KOŃCOWY DOTYCZĄCY WKŁADU W DZIAŁANIA W DZIEDZINIE KLIMATU.....	241
	ZAŁĄCZNIKI.....	241
8.	INSTRUMENTY TERYTORIALNE	241
8.1.	INSTRUMENTY TERYTORIALNE – ZAŁOŻENIA FUNKCJONOWANIA.....	241
8.2.	ZINTEGROWANE INWESTYCJE TERYTORIALNE.....	241
8.3.	INNE INSTRUMENTY TERYTORIALNE.....	246
8.4.	ROZWÓJ LOKALNY KIEROWANY PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ	248
9.	ZASADY HORYZONTALNE.....	253
9.1.	ZASADA NIEDYSKRIMINACJI	253
9.2.	ZASADA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I ZASADA „NIE CZYŃ POWAŻNYCH SZKÓD” (DNSH)	257
9.3.	ZASADA PARTNERSTWA	259
10.	FORMY WSPARCIA FINANSOWEGO	266
11.	WYKORZYSTANIE FORMUŁY PARTNERSTWA PUBLICZNO-PRYWATNEGO	275
12.	SYSTEM INSTYTUCJI ZAANGAŻOWANYCH W REALIZACJĘ UMOWY PARTNERSTWA	276
13.	KOORDYNACJA	278
14.	KOMUNIKACJA I PRZEJRZYSTOŚĆ	284
15.	SYSTEM MONITOROWANIA I EWALUACJA	286
16.	SPIS SKRÓTÓW	289

WPROWADZENIE

Umowa Partnerstwa (UP) została opracowywana na podstawie art. 10 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159), zwanego dalej „rozporządzeniem ogólnym”). Zgodnie z tym przepisem każde państwo członkowskie przygotowuje umowę partnerstwa, w której określa strategiczne kierunki programowania i ustalenia dotyczące skutecznego, i efektywnego korzystania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Spójności (FS), Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST), i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury (EFMRA) na okres od dnia 1 stycznia 2021 r. do dnia 31 grudnia 2027 r.

Logika programowania funduszy europejskich na lata 2021-2027 łączy ze sobą oczekiwania Komisji Europejskiej (KE) odnośnie koncentracji na celach określonych w pakiecie regulacji dotyczących tej perspektywy z wyzwaniem wynikającym z krajowych dokumentów strategicznych tj. ze „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” (SOR) oraz z powiązanych z nią ośmiu zintegrowanych strategii sektorowych, a także z wizją rozwoju przedstawioną w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030” (KSRR).

Zakres interwencji w celach polityki wynika z opisu celów szczegółowych określonych w rozporządzeniach dotyczących EFRR, FS, EFS+, EFMRA oraz FST¹. Na treść poszczególnych celów wpływ mają także wytyczne KE dla Polski w zakresie finansowania polityki spójności na lata 2021-2027 przedstawione w załączniku D do Sprawozdania krajowego – Polska 2019 (Country Report – Poland 2019) oraz w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020. Zakres polityki spójności dla Polski kształtowany jest również poprzez zalecenie Rady w sprawie krajowego programu reform Polski na rok 2019, zawierające opinię Rady Unii Europejskiej na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r. oraz Zalecenie Rady w sprawie krajowego programu reform Polski na rok 2020, zawierające opinię Rady Unii Europejskiej na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r, w którym kluczowe są rekomendacje o

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 60); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013 (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 21); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1139 z dnia 7 lipca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury oraz zmieniające rozporządzenie (UE) 2017/1004 (Dz. Urz. UE L 247 z 13.07.2021, str. 1); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 1).

charakterze inwestycyjnym. Jednocześnie w procesie programowania uwzględniono priorytety określone w Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020” (Aktualizacja 2019/2020). Opisany w UP zakres interwencji w poszczególnych celach polityki spójności oparty jest na schemacie „uzasadnienie – zakres wsparcia – rezultaty-demarkacja z funduszami i celami – komplementarność” poszerzonym o wymiar terytorialny i dopasowanie zakresu interwencji do potrzeb i możliwości rozwojowych terytoriów wskazanych w dokumentach krajowych (SOR i KSRR) i regionalnych (strategie rozwoju województw – SRW) jako obszary strategicznej interwencji (OSI). Uwzględnienie OSI na etapie programowania UP, a następnie programów ją realizujących prowadzi do osiągnięcia ważnego celu SOR dotyczącego zwiększenia spójności terytorialnej poprzez niwelowanie różnic w poziomie rozwoju wewnątrz i między województwami.

Instrumentami realizacji UP są krajowe i regionalne programy, które wraz z UP tworzą spójny system dokumentów programowych polityki spójności w perspektywie 2021-2027 w Polsce. UP określa kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym, wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe. Dokument stanowi punkt odniesienia do określania szczegółowej zawartości programów. Programy precyzują specyficzne obszary wsparcia i instrumenty realizacji stanowiące uszczegółowienie zapisów UP. Ponadto, w stosownych przypadkach, programy realizujące UP będą wspierać inwestycje, które z powodzeniem łączą zasady zrównoważonego rozwoju, estetyki i integracji inicjatywy pn. „Nowy Europejski Bauhaus” w celu znalezienia przystępnych cenowo, integracyjnych, zrównoważonych i atrakcyjnych rozwiązań dla wyzwań klimatycznych. UP prezentuje również zarys systemu koordynacji pomiędzy programami i funduszami oraz zapisy dotyczące komplementarności polityki spójności i EFMRA ze Wspólną Polityką Rolną, Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności i innymi instrumentami UE, a także przedstawia ogólne założenia podziału interwencji między poziom krajowy i regionalny na poziomie poszczególnych celów polityki. Niniejszy dokument zawiera więcej informacji niż wynika to z zakresu UP zgodnie z art. 11 rozporządzenia ogólnego. Dotyczy to przede wszystkim informacji o stosowaniu zasad horyzontalnych, informacji o formach wsparcia finansowego, informacji o instrumentach terytorialnych, a także systemie monitorowania i ewaluacji. Zdecydowano także o załączeniu podsumowania oceny spełnienia odpowiednich warunków podstawowych, o których mowa w art. 15 oraz w załącznikach III i IV do rozporządzenia ogólnego. W rozdziale dotyczącym zasad horyzontalnych podkreślono zobowiązanie do przestrzegania zasad opisanych w art. 9 rozporządzenia 2021/1060 dotyczących równości kobiet i mężczyzn i równości szans i niedyskryminacji, w tym ze względu na różne przesłanki wskazane w Karcie Praw Podstawowych UE.

1. Wybór celów polityki i celu szczegółowego FST

W latach 2021-2027 Polska będzie realizować działania w ramach wszystkich pięciu celów polityki spójności oraz celu dodatkowego umożliwiającego regionom i ludności łagodzenie wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie.

Obecna kondycja polskiej gospodarki znacząco odbiega od założeń przyjmowanych zarówno przez instytucje w Polsce, jak i KE przed pandemią COVID-19. Kryzys gospodarczy będący następstwem pandemii stanowi nowe wyzwanie, które powoduje konieczność podjęcia działań zarówno krótko - jak i długookresowych niemal we wszystkich obszarach wsparcia europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (EFSI) mających na celu budowę odporności na zdarzenia kryzysowe w przyszłości. Pojawienie się nowych programów KE będących odpowiedzią na pandemię COVID-19 skutkuje koniecznością rewizji i dostosowania instrumentów, i działań projektowanych w celach polityki spójności dla zapewnienia jak najlepszej koordynacji, i komplementarności planowanych interwencji. W ramach przedstawionego w maju 2020 r. Europejskiego Instrumentu Odbudowy pn. Next Generation EU i jego filaru Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności w Polsce został przygotowany Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO), który będzie uzupełniał interwencje polityki spójności w okresie 2021-2027.

Nowa perspektywa polityki spójności posłuży realizacji wizji rozwoju Polski wyrażonej w SOR.

Dotychczasowe postępy we wdrażaniu Strategii, której głównym celem jest „tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym” tworzą silne fundamenty do formułowania celów w większym stopniu uwzględniających transformację polskiej gospodarki zgodnie ze wspólnymi dla UE celami Zielonego Ładu i Agendy Cyfrowej, jak i z uwzględnieniem trendów demograficznych, rozwoju technologii i funkcjonowania rynków dóbr i usług.

Możliwości wynikające z implementacji UP oraz KPO posłużą dogłębnej, wielotorowej, strategicznej transformacji gospodarki, której podmiotem będą zarówno polska rodzina (w tym nie tylko jej bezpieczeństwo bytowe, ale również kwalifikacje zawodowe i potencjał rozwojowy jej członków), jak i bazujące na nowoczesnych czynnikach konkurencyjności polskie przedsiębiorstwa.

Przewiduje się, że w ramach KPO będą finansowane – podobnie jak w ramach polityki spójności - m.in. inwestycje związane z zieloną gospodarką, cyfryzacją, innowacyjnością gospodarki, zatrudnieniem, działalnością badawczo-rozwojową, sektorem ochrony zdrowia oraz projekty w obszarze transportu i energetyki. O ile jednak celem interwencji w ramach KPO będzie przede wszystkim odbudowa potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii, to realizacja działań w ramach pięciu celów polityki spójności oraz celu FST jest zorientowana na przełom rozwojowo-cywilizacyjny w dłuższej perspektywie.

Konsekwentne wdrażanie modelu „zielonej gospodarki” zakłada odejście od prymatu ilościowego wzrostu gospodarczego, a w wymiarze praktycznym oznacza wprzęgnięcie dostępnych rozwiązań technologicznych w zrównoważony rozwój. W tym kontekście kluczowym obszarem modernizacji gospodarki, który w kolejnych dekadach zdeterminuje możliwości dokonania przez Polskę cywilizacyjnego przełomu, jest wdrażanie rozwiązań utożsamianych z procesem „czwartej rewolucji przemysłowej” (określanych również mianem „Przemysłu 4.0”), przy jednoczesnym podnoszeniu jakości i potencjału kapitału ludzkiego do funkcjonowania w świecie nowoczesnych technologii. W ostatecznym rozrachunku to ludzie - a nie nawet najbardziej inteligentne maszyny – zdecydują o powodzeniu niezbędnej restrukturyzacji naszej gospodarki prowadzącej do zbudowania przewag konkurencyjnych opartych na efektywnym wdrażaniu innowacji produktowych i procesowych.

Jednym z kluczowych kierunków jest dokonanie przełomu w sferze innowacyjności gospodarki. Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań we wszystkich wymiarach działalności gospodarczej przyczyni się do poszerzenia asortymentu nowoczesnych produktów i usług o wysokim potencjale na rynku krajowym i światowym. Modernizacja polskiej gospodarki zostanie zakorzeniona w wysiłkach na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej europejskiej gospodarki. Ograniczanie skali zagrażających trwałości ekosystemów przejawów aktywności gospodarczej, nie tylko pozwoli na uniknięcie globalnej katastrofy ekologicznej, ale równocześnie będzie stymulować rozwój obszarów działalności gospodarczej przyczyniających się do budowy mniej inwazyjnej środowiskowo gospodarki światowej. W takiej sytuacji zdolność polskiej gospodarki do dostosowania się do rygorystycznych standardów środowiskowych stanie się istotnym – o ile wręcz nie determinującym w sposób kluczowy szanse rozwojowe kraju - czynnikiem międzynarodowej konkurencyjności. Dlatego też środki jakie pozyskamy z UE w najbliższych latach przyczynią się do nadania temu obszarowi priorytetowego charakteru.

Planowane działania na rzecz odbudowy krajowej gospodarki po pandemii oraz rozbudowa i modernizacja jej potencjału w oparciu o środki polityki spójności pozwolą – w perspektywie średniej i długookresowej - nadać wzrostowi gospodarczemu bardziej zrównoważony charakter, który zapewni - m.in. poprzez obniżenie emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń powietrza - poprawę kondycji zdrowotnej społeczeństwa. O konsekwencji w dążeniu do budowy bardziej „zielonej gospodarki” świadczą chociażby planowane inwestycje w ograniczenie emisji CO₂ oraz zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w zużyciu energii, które będą prowadzić do tworzenia nowych, tzw. zielonych miejsc pracy.

Istotną sferą działań na rzecz zbudowania w Polsce „zielonej gospodarki”, a także zapewnienia bezpieczeństwa działalności gospodarczej oraz obniżenia jej kosztów, będzie m.in. modernizacja krajowej energetyki pod kątem obniżenia jej emisyjności, a jednocześnie zapewnienia przedsiębiorstwom i gospodarstwom domowym dostępu do tańszej energii elektrycznej. Transformacja energetyczna polskiej gospodarki, inwestycje w OZE, gospodarka o obiegu zamkniętym stanowiąc będą kolejny wymiar procesu modernizacji kraju i budowania nowych przewag konkurencyjnych krajowych producentów.

W sektorze transportu działania zorientowane na poprawę kondycji środowiska naturalnego będą związane m.in. z rozwiązaniami opartymi o elektromobilność, wodór, wykorzystanie skroplonego gazu ziemnego (LNG) czy też sprężonego gazu naturalnego (CNG). Priorytetem jest poprawa dostępności transportowej na szczeblu regionów i kraju, wzrost mobilności pasażerskiej oraz optymalizacji przewozów komponentów do produkcji dóbr finalnych.

Należy również podkreślić, że następstwa pandemii COVID-19 uwypukliły znaczenie – identyfikowanych już wcześniej - wyzwań w obszarze systemu ochrony zdrowia (w tym potrzebę jego cyfryzacji) oraz systemu edukacji (zwłaszcza szkolnictwa wyższego i zawodowego), kultury i nauki.

Działania w obszarze usług e-zdrowia i upowszechnienie nowoczesnych technologii w medycynie stanowiąc będą nie tylko odpowiedź na ograniczenia wynikające z sytuacji kryzysowych, ale także będą wynikać z dążenia do zapewnienia lepszego dostępu do opieki zdrowotnej zwłaszcza na obszarach peryferyjnych. Celem strategicznym prowadzonej interwencji będzie również stworzenie warunków do przemodelowania edukacji (w tym zawodowej), szkolnictwa wyższego i instytucji rynku pracy tak, aby lepiej wykorzystać kapitał ludzki, dostosować kompetencje zasobów pracy, a także tworzyć mechanizmy ułatwiające zmianę kwalifikacji i dopasowanie się do oczekiwań pracodawców. W tym kontekście niezwykle ważna będzie poprawa kompetencji cyfrowych społeczeństwa, umożliwiającą wielu grupom zarówno aktywne funkcjonowanie w wymiarze społecznym (m.in. na jego lokalnym poziomie), jak i na zdalne wypełnianie obowiązków obywatelskich i korzystanie z posiadanych praw.

U progu wdrażania kolejnej perspektywy finansowej UE kluczowe z punktu widzenia aktywnej polityki społeczno-gospodarczej państwa jest przezwyciężenie zapóźnienia kraju pod względem rozwoju przemysłów wysokiej techniki i kreatywnych, których znaczenie będzie w kolejnych dekadach decydować o szansach rozwojowych państw i regionów. Dokończenie budowy infrastruktury sieci szerokopasmowych, cyfryzacja gospodarki, administracji, usług jest warunkiem dalszego rozwoju.

Za kluczowe z punktu widzenia modernizacji gospodarki narodowej należy uznać nie tyle tworzenie „zwykłych” miejsc pracy, co generowanie wysokiej jakości miejsc pracy. Z jednej strony wymaga to rozwijania kwalifikacji uniwersalnych, kompetencji cyfrowych oraz zdolności do ciągłego uczenia się, z drugiej zaś prowadzić będzie do dynamicznego wzrostu produktywności. Wysokiej jakości miejsca pracy przełożą się na nowoczesną ofertę produktowo-usługową i na wzrost stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału, a tym samym rozbudowę potencjału produkcyjnego oraz jego realokację w kierunku najlepiej rozwijających się branż i przedsiębiorstw. Wzrost generowanych przez gospodarkę dochodów z pracy i kapitału prowadzić będzie do rozszerzenia bazy podatkowej, a wyższe wpływy podatkowe do rozszerzenia oferty nowoczesnych, wysokiej jakości usług publicznych.

Planowane w nowej perspektywie większe zaangażowanie samorządów terytorialnych w realizację działań polityki spójności gwarantuje stymulowanie oddolnych procesów rozwojowych. Współpraca samorządów lokalnych z samorządem wojewódzkim i rządem, a także zawiązywanie partnerstw samorządów lokalnych warunkuje dostęp do części środków polityki spójności. W tym kontekście celem jest umożliwienie realizacji

powstających na poziomie lokalnym i regionalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne w obszarze gospodarczym, społecznym, środowiskowym z wykorzystaniem zrównoważonego planowania przestrzennego.

Programując interwencje polityki rozwoju na kolejne lata należy doinwestować obszary słabsze gospodarczo – obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Należy wspierać wysiłki gospodarzy tych obszarów i ich mieszkańców na rzecz poprawy jakości codziennego życia oraz oferowania atrakcyjnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Obok wspomnianej powyżej spójności terytorialnej priorytetem pozostaje spójność społeczna – oznacza to, że realizowane w perspektywie 2021-2027 inwestycje w przedsiębiorstwa, edukację, kulturę, ochronę zdrowia będą miały także na celu włączanie do społeczeństwa osób z niepełnosprawnościami, zagrożonych ubóstwem i ubogich, wykluczonych z innych powodów.

Powodzenie realizacji zarysowanej powyżej wizji wymaga przede wszystkim głębokich zmian w poszczególnych sektorach gospodarki, którym towarzyszyć powinny zmiany legislacyjne, w tym powiązane z mechanizmami finansowymi wspierającymi i animującymi transformację. Dodatkowo, ważne jest również dalsze angażowanie społeczeństwa w zmianę dotychczasowego modelu konsumpcji surowców, wody, żywności oraz gospodarowania przestrzenią. Dostępne środki finansowe z unijnego budżetu zwiększają szansę Polski na dynamizację procesu konwergencji i dołączenia do grona państw rozwiniętych, dysponujących nowoczesnym przemysłem, i kapitałem wiedzy, odpornych na zagrożenia wynikające z globalizacji, i zmian klimatycznych.

Działania realizowane w ramach polityki spójności przyczynią do rozwoju społeczno-gospodarczego Polski mierzonego poniższymi wskaźnikami rozwoju zawartymi w SOR:

- produkt krajowy brutto na mieszkańca wg PPP wzrośnie do 95% średniej dla UE-27 w 2030 r. (z 73% w 2019 r.)²;

- stopa inwestycji wzrośnie do roku 2030 do poziomu 25%, z poziomu bazowego 18,5% (w 2019 r.).

Inwestycje w ramach polityki spójności przyczynią się również do wzrostu sektora rządowego i samorządowego z poziomu 4,3% w 2019 r.³ do poziomu powyżej średniej unijnej w 2030 r.;

- poprawie ulegnie również wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), który wg prognoz ma w 2030 r. osiągnąć wartość powyżej 0,9 (w 2019 r. wartość HDI dla Polski wynosiła 0,880)⁴;

- inwestycje z polityki spójności wpłyną również pozytywnie na poziom zróżnicowania w rozwoju społeczno-gospodarczym między regionami mierzony zróżnicowaniem PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NUTS3) – prognozuje się, że uda się utrzymać wartość tego wskaźnika na poziomie z 2018 r. tj. 35,4%⁵.

² Źródło danych: SOR na bazie danych Eurostat

³ Źródło danych: SOR na bazie danych GUS

⁴ Źródło danych: SOR na bazie danych UNDP

⁵ Źródło danych: SOR na bazie danych GUS

1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej” (CP1)

Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną stanowi jeden z celów szczegółowych SOR. W obliczu negatywnych zmian demograficznych oraz w następstwie niedawnych i trwających zjawisk, które w silnie negatywny sposób oddziałują na wzrost gospodarczy, m.in. kryzysu wywołanego pandemią COVID-19, głównym sposobem na utrzymanie trwałego wzrostu gospodarczego, a tym samym zmniejszenie dystansu rozwojowego Polski do UE pod względem Produktu Krajowego Brutto per capita jest wzrost produktywności pracy (oraz akumulacja kapitału). Pomimo odnotowanego w ostatnich latach wzrostu produktywności pracy (która w 2018 r. wynosiła 63% średniej UE⁶), nadal widoczne są bariery związane z jej dalszym pobudzaniem. Wyzwaniem dla Polski pozostaje niska stopa inwestycji prywatnych (znacznie niższa od średniej UE i utrzymująca się od 2010 r. na niemal stałym poziomie 9-11%) oraz bariery związane z otoczeniem regulacyjnym przedsiębiorstw.

Poza nakładami kapitałowymi wzrost wydajności można osiągnąć również poprzez uwolnienie potencjału wzrostu przedsiębiorstw. Obejmuje to – oprócz usunięcia barier związanych z otoczeniem regulacyjnym przedsiębiorstw – skuteczne upowszechnianie innowacji w całej gospodarce, zapewnienie wykwalifikowanej kadry i otoczenia przedsiębiorstw, które sprzyjać będzie zmianie modeli biznesowych w stronę opartych na innowacjach. Podjęcie powyższych działań, w szczególności nakierowanych na małe i średnie przedsiębiorstwa, stanowić będzie impuls do podniesienia ich produktywności.

W Polsce dokonano w ostatnich latach wielu zmian regulacyjnych mających na celu likwidację barier dla wzrostu innowacyjności gospodarki. Wprowadzone zmiany dotyczyły m.in.: systemu zachęt do prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej oraz wdrażania i komercjalizacji wyników badań (w tym ulgi podatkowej na B+R oraz ulgi IP Box dotyczącej dochodów z praw własności intelektualnej), ułatwień w finansowaniu start-upów, zwiększenia zakresu działania spółek celowych tworzonych przez organizacje badawcze. Poprzez zmiany w organizacji systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w tym uruchomienie Sieci Badawczej Łukasiewicz dokonano konsolidacji potencjału organizacji badawczych.

W Europejskim Rankingu Innowacyjności Polska jest krajem określanym mianem *emerging innovator* (*wschodzący innowatorzy – najsłabsza grupa ze wskaźnikiem innowacyjności wynoszącym poniżej 70% średniej*) ze wskaźnikiem innowacyjności wynoszącym 65,90% średniej UE (postęp z poziomu 51,30% średniej UE w 2014 r.)⁷. Kwestia modernizacji i zwiększenia innowacyjności gospodarki jest przedmiotem zaleceń Rady UE dla Polski w latach 2019-20. Zalecenie sformułowane w 2019 r. wskazuje na konieczność wzmocnienia innowacyjności gospodarki, w tym przez wspieranie organizacji badawczych i ich ściślejszej współpracy z przedsiębiorstwami oraz ukierunkowanie inwestycyjnej polityki gospodarczej, m.in. na

⁶ Labour productivity per hour worked, Eurostat

⁷ Komisja Europejska. European Innovation Scoreboard 2021.

innowacje⁸. Z kolei zalecenie z 2020 r.⁹ odwołuje się do wyzwań wynikających z kryzysu gospodarczego będącego następstwem pandemii COVID-19, wskazując w szczególności na potrzebę zapewnienia przedsiębiorstwom dostępu do finansowania (w tym kapitału obrotowego), promowanie inwestycji prywatnych, promowanie transformacji cyfrowej przedsiębiorstw i administracji publicznej, podnoszenie umiejętności cyfrowych oraz przyspieszenie wdrażania e-usług publicznych, w tym w obszarze zdrowia. Biorąc pod uwagę powyższe wyzwania, głównym celem interwencji w obszarze CP1 będzie wzrost produktywności polskiej gospodarki. Proces ten wymaga podjęcia równoległego działania na czterech uzupełniających się płaszczyznach:

- wzrost podaży i wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych we wszystkich sektorach gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem opracowania i zastosowania rozwiązań cyfrowych i związanych z zieloną gospodarką;
- nowoczesna organizacja działalności przedsiębiorstw;
- rozwój kompetencji pracowników, kadry zarządzającej i użytkowników, dzięki którym kapitał rzeczowy będzie odpowiednio wykorzystywany;
- budowa i modernizacja infrastruktury szerokopasmowej, umożliwiającej transformację cyfrową gospodarki.

Postęp technologiczny, innowacyjność procesowa, organizacyjna i nowe modele biznesowe, wzrost i aktualizacja kompetencji oraz powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu powinny się wzajemnie uzupełniać.

Zwiększanie produktywności polskiej gospodarki wymaga całościowej interwencji zorientowanej na rozwój ekosystemu innowacji. Wsparcie z polityki spójności obejmie zatem zarówno stronę podażową, tzn. wytwarzanie innowacji w organizacjach badawczych i w przedsiębiorstwach, jak również transfer technologii oraz wsparcie popytu, tzn. dyfuzję i wykorzystanie innowacji w przedsiębiorstwach oraz społeczną akceptację zmiany technologicznej i szybką absorpcję innowacji przez klientów docelowych. Biorąc pod uwagę stosunkowo nieliczną grupę firm innowacyjnych w Polsce, planowane jest skierowanie interwencji do grup o różnym poziomie doświadczenia w realizacji prac B+R oraz działaniach innowacyjnych, tzn.:

- firm z wysokimi kompetencjami i bogatym doświadczeniem w prowadzeniu prac badawczo-rozwojowych oraz wdrażaniu innowacji, gotowych do realizacji projektów B+R na większą skalę lub rozwijania własnej infrastruktury badawczo-rozwojowej;

⁸ Zalecenie Rady z dnia 9 lipca 2019 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2019 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r. (Dz. Urz. UE C 301 z 05.09.2019, str. 123).

⁹ Zalecenie Rady z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r., zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. (Dz. Urz. UE C 282 z 26.08.2020, str. 135).

- firm mających niewielkie doświadczenie w obszarze B+R+I, ale zainteresowanych możliwościami wynikającymi ze zorientowania działalności na innowacje. Firmy te będą mogły uzyskać wsparcie doradcze, szkoleniowe oraz finansowe w realizacji projektów badawczo-rozwojowych lub we wdrażaniu innowacyjnych technologii;
- firm nieposiadających żadnego doświadczenia w działalności badawczo-rozwojowej i wprowadzaniu innowacji, wymagających przede wszystkim budowania świadomości i potencjału (capacity building), a także zdolności do transferu technologii pochodzących np. z sektora nauki.

Wzrostowi produktywności gospodarki służy także transformacja w kierunku GOZ. Wymaga ona innowacyjnego podejścia i rozwoju nowoczesnych technologii szczególnie w zakresie wykorzystania surowców wtórnych, od etapu projektowania produktów i usług dla minimalizacji zużycia surowców i energii i wydłużenia ich życia, po zagospodarowanie odpadów tam, gdzie nie jest możliwe uniknięcie ich powstawania. Bardzo ważny w polskich uwarunkowaniach jest rozwój biogospodarki, nowych modeli biznesowych w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, zmiana zachowań konsumenckich. Powyższe wyzwania wynikają bezpośrednio z Mapy Drogowej Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, a także wpisują się w realizację Europejskiego Zielonego Ładu, zakładającego inwestowanie w technologie przyjazne środowisku oraz wspieranie innowacji w przemyśle¹⁰.

Osiągnięcie głównego celu dotyczącego wzrostu produktywności polskiej gospodarki umożliwią działania skoncentrowane na następujących obszarach:

- wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii;
- wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki;
- wzmacnianie łączności cyfrowej.

Co do zasady obszar pierwszy obejmie wsparcie dla przedsiębiorstw, które już dysponują pewnym potencjałem do prowadzenia działalności innowacyjnej, zaś obszar drugi – poprzez wspieranie inwestycji produkcyjnych, ale także rozwój kompetencji oraz wspieranie usług otoczenia biznesu - dotyczy przede wszystkim budowy potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw, w szczególności tych które dotychczas nie prowadziły działalności innowacyjnej (bądź prowadziły ją w bardzo ograniczonym zakresie).

W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie (zwłaszcza w drugim obszarze) będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP. Wspieranie finansowania prac B+R, wdrażania innowacji oraz ucyfrowienia MŚP, jak również wzmacnianie kompetencji w zakresie nowoczesnej gospodarki to działania, które w największym stopniu powinny przyczynić się do zwiększenia produktywności w szczególności MŚP.

Działania realizowane w ramach CP1 w UP docelowo przyczynią się do zaangażowania w działalność innowacyjną większej liczby przedsiębiorstw (w szczególności małych i średnich). Dzięki stymulacji podaży

¹⁰ COM(2020)98, COM(2020)380

prac B+R prowadzonych przy udziale przedsiębiorstw zwiększy się zarówno ogólny poziom nakładów na badania i rozwój, jak i udział sektora przedsiębiorstw w strukturze tych nakładów. Rozwój kompetencji pracowników umożliwi zarówno przedsiębiorstwom, jak i organizacjom badawczym¹¹ czerpanie większych korzyści z komercjalizacji i wykorzystania nowych technologii, w tym cyfrowych i zielonych. Wzmocniony zostanie ekosystem innowacji, m.in. poprzez utworzenie wyspecjalizowanych instytucji wspierających przedsiębiorstwa w zakresie transformacji cyfrowej (DIH) i zielonej (GIH), oraz akredytację ośrodków innowacji. Zapewnione zostanie wsparcie transformacji cyfrowej gospodarki (m.in. wzmocnienie e-usług, cyberbezpieczeństwa, cyfryzacja przedsiębiorstw i rozwój kompetencji cyfrowych). W tym aspekcie szczególnie istotny będzie dalszy rozwój infrastruktury szerokopasmowej, którego celem będzie zapewnienie dostępu do sieci jak największej liczbie gospodarstw domowych, przedsiębiorstw oraz w budynkach użyteczności publicznej¹² w szczególności na terenach, na których nie są przewidziane inwestycje komercyjne ze względu na ich niedochodowość¹³. Ponadto, podejmowane działania pro-cyfrowe będą realizować założenia *Europejskiej Strategii Cyfrowej* przedstawionej w unijnym komunikacie *Shaping Europe's digital future*¹⁴ oraz w Komunikacie Komisji „*Cyfrowy kompas na 2030 r.: europejska droga w cyfrowej dekadzie*”¹⁵. Poprzez uwzględnienie we wsparciu aspektów ekoinnowacyjności i gospodarki obiegu zamkniętego, wsparcie przyczyniać się będzie również do zielonej transformacji polskiej gospodarki. Wszystkie powyżej opisane czynniki przyczynią się do wzrostu produktywności polskiej gospodarki, w szczególności zaś MŚP.

Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii

Nakłady krajowe brutto na działalność B+R w Polsce wprawdzie rosną, ale wciąż utrzymują się na niskim poziomie – 1,32 % PKB w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 2,2% w 2019 r. – przy czym wciąż istnieją różnice regionalne (wynikające ze zróżnicowanego potencjału poszczególnych województw), jak również

¹¹ Pojęcie organizacji badawczej należy rozumieć w świetle definicji z art. 2 pkt 83 Rozporządzenia KE 651/2014 (GBER) tj. podmiot (jak np. uniwersytet lub instytut badawczy, agencja zajmująca się transferem technologii, pośrednik w dziedzinie innowacji, fizyczny lub wirtualny podmiot prowadzący współpracę w dziedzinie badań i rozwoju) niezależnie od jego statusu prawnego (ustanowionego na mocy prawa publicznego lub prywatnego) lub sposobu finansowania, którego podstawowym celem jest samodzielne prowadzenie badań podstawowych, badań przemysłowych lub eksperymentalnych prac rozwojowych lub rozpowszechnianie na szeroką skalę wyników takich działań poprzez nauczanie, publikację lub transfer wiedzy.

¹² Umowa Partnerstwa na lata 2021-2027 przyczyni się do osiągnięcia celu Narodowego Planu Szerokopasmowego, którym jest "zapewnienie ultraszybkiego dostępu do Internetu wszystkim gospodarstwom domowym w kraju" (cel Komunikatu KE pn.: "W kierunku europejskiego społeczeństwa gigabitowego").

¹³ Zgodnie z art. 2 pkt. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1972 z dnia 11 grudnia 2018 r. (Dz. Urz. UE L 321 z 17.12.2021, str. 36), ustanawiającej Europejski kodeks łączności elektronicznej, sieć o bardzo dużej przepustowości oznacza albo sieć łączności elektronicznej, która w całości składa się z elementów światłowodowych co najmniej na odcinku do punktu dystrybucji w miejscu świadczenia usługi, albo sieć łączności elektronicznej, która jest w stanie zapewnić w typowych warunkach panujących w czasie największego natężenia ruchu podobną wydajność sieci pod względem dostępnego pasma „w górę” i „w dół” łącza, odporności, parametrów związanych z błędami oraz opóźnienia i jego zmienności; wydajność sieci można uznać za podobną bez względu na to, czy doświadczenia użytkownika końcowego różnią się w zależności od z natury różnych cech charakterystycznych nośnika danych, za pomocą którego sieć ostatecznie łączy się z punktem zakończenia sieci.

¹⁴ COM(2020)67.

¹⁵ COM/2021/118 Final.

zróżnicowania wewnątrzregionalne. Również nakłady przedsiębiorstw na badania i rozwój pozostają na poziomie poniżej średniej UE, przy czym w ciągu ostatnich dziesięciu lat, przy znacznym udziale wsparcia z polityki spójności, wzrosły one ponad sześciokrotnie. Jednocześnie badania GUS wskazują, że liczba firm wprowadzających innowacje nie zmieniła się istotnie w ostatnich latach (w latach 2017-2019 tylko 21,7 % firm przemysłowych i 13,7 % firm usługowych w Polsce było aktywnych innowacyjnie)¹⁶.

Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw utrudniają wciąż słabe powiązania między przedsiębiorstwami a organizacjami badawczymi. Wpływ na niską innowacyjność gospodarki nadal mają także bariery systemowe, m.in. niewystarczająca koordynacja działań i instrumentów wsparcia (na szczeblu krajowym i regionalnym), niewystarczające rozpowszechnienie wiedzy o mechanizmach wsparcia (w tym programach zarządzanych centralnie przez KE), a także niedostatek wykwalifikowanych pracowników o wysokich kompetencjach.

Dane statystyczne wskazują na wysoki, przekraczający 80%, stopień zużycia aparatury naukowej¹⁷, co uzasadnia potrzebę inwestycji w infrastrukturę B+R, w szczególności w kontekście potrzeby zwiększania udziału polskich organizacji badawczych i przedsiębiorstw w programach zarządzanych centralnie. Jednocześnie większy nacisk zostanie położony na komercyjne wykorzystanie istniejącej infrastruktury. Dlatego konieczne jest zwiększanie kompetencji osób zarządzających infrastrukturą B+R w celu podniesienia poziomu jej komercyjnego wykorzystania. Posiadanie nowoczesnej infrastruktury oraz wysoko wykwalifikowanego personelu może podnieść atrakcyjność polskich podmiotów jako potencjalnych partnerów w projektach.

Należy podkreślić, że wsparcie dla prac badawczo-rozwojowych oraz infrastruktury B+R zaplanowane w ramach Polityki Spójności w Polsce wpisuje się w Agendę Polityczną Europejskiej Przestrzeni Badawczej (ERA Policy Agenda), w szczególności w obszary dotyczące mobilności, współpracy międzynarodowej i doskonałości w nauce (obszary 4, 9, 16), zielonej transformacji (11, 12), zwiększenia dostępności i jakości infrastruktury badawczej (8, 17), synergii Polityki Spójności z Horyzontem Europa (20).

Wyzwaniem pozostaje wsparcie całego procesu inicjowania, tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji, w szczególności prac B+R+I przedsiębiorstw. Struktura polskich przedsiębiorstw nie sprzyja wzrostowi ich innowacyjności. Od 2010 r. najszybciej rośnie sektor mikro i małych przedsiębiorstw (pod względem liczby firm, zatrudnienia, wartości dodanej), które jednocześnie pozostają najmniej innowacyjne (zgodnie z badaniem realizowanym w I połowie 2020 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, udział firm innowacyjnych (tzn. takich, które wprowadziły choć jedną innowację w swojej działalności) w podziale na wielkość firm wynosi: 29,2% wśród mikroprzedsiębiorstw, 38,7% – małych firm, 43,3% – średnich oraz 56,7% – dużych przedsiębiorstw¹⁸). Pomimo wyższego udziału firm średnich i dużych w strukturze polskich

¹⁶ Por. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2017-2019, GUS, Warszawa 2021r.

¹⁷ Działalność badawcza i rozwojowa w Polsce w 2019 r., GUS 2020.

¹⁸ Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw – wyniki III edycji badania, 2020, PARP 2020

<https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/monitoring-innowacyjnosci-polskich-przedsiębiorstw-wyniki-iii-edycji-badania-2020>

innowacyjnych firm, ich poziom innowacyjności znajduje się poniżej średniej unijnej. Priorytetem interwencji publicznej ze środków polityki spójności jest wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Należy jednocześnie zaznaczyć, że również duże firmy w Polsce cechują się niskim poziomem innowacyjności na tle UE: wg. danych Eurostat pod względem udziału przedsiębiorstw innowacyjnych wśród przedsiębiorstw dużych Polska znajduje się na 24 miejscu wśród państw UE-27. Dodatkowo, znaczna część firm dużych (w szczególności tzw. mid-caps, tj. firmy o średniej kapitalizacji) doświadcza podobnych jak MŚP trudności w dostępie do finansowania działalności innowacyjnej¹⁹.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego ma nie samo wprowadzanie innowacji, lecz zdolność do wykorzystania ich w procesach gospodarczych dla zwiększenia produktywności i generowania większej wartości dodanej, szczególnie w kontekście transformacji w stronę gospodarki zeroemisyjnej (przy wykorzystaniu synergii pomiędzy instrumentami wspieranymi w ramach CP1 i CP2). Dlatego też istotnym wyznacznikiem konkurencyjności gospodarki, a także jej usytuowania w globalnych łańcuchach wartości jest zdolność do eksportowania produktów zaawansowanych technologicznie oraz o wysokiej wartości dodanej. Udział eksportu wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem, po wyraźnym wzroście w latach 2007-2014 (z 3,0% do 7,9%), od roku 2015 kształtuje się na stabilnym poziomie ok. 8,5% (wobec średniej unijnej wynoszącej 17,9%)²⁰. Wskazuje to na konieczność zwiększania zdolności przedsiębiorstw do tworzenia wyrobów o potencjale eksportowym, a także budowania zdolności do konkurowania na rynkach międzynarodowych.

Ponadto, polskie firmy w niewystarczającym stopniu inwestują w ochronę wytworzonych wartości niematerialnych i prawnych. Liczba polskich wniosków do Europejskiego Urzędu Patentowego nadal utrzymuje się na poziomie wielokrotnie niższym niż średnia UE-27 (w 2019 r. średnia dla Polski wyniosła 12,20/milion mieszkańców przy średniej unijnej na poziomie 148,83/milion mieszkańców²¹). Niezbędne jest wzmacnianie podaży innowacji w sektorach nauki i przedsiębiorstw, a także budowanie wśród przedsiębiorstw świadomości i wiedzy na temat możliwości i korzyści płynących z ochrony własności intelektualnej.

W obszarze organizacji badawczych wyzwaniem jest m.in. zwiększenie zarówno interdyscyplinarności badań, transferu technologii, jak i znaczenia inteligentnych specjalizacji w procesie koncentracji wsparcia publicznego na wybranych obszarach. Istotne jest także zwiększanie umiędzynarodowienia nauki, w tym angażowania polskich naukowców w realizację badań w zespołach międzynarodowych (również w ramach programów zarządzanych centralnie), a także współpracy z najlepszymi zagranicznymi podmiotami w celu podnoszenia jakości zarządzania badaniami i komercjalizacją wyników prac B+R w Polsce.

¹⁹ Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF)

²⁰ Por. Eksport zaawansowanych technologii - Eksport produktów zaawansowanych technologii jako udział w eksporcie ogółem, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/htec_si_exp4/default/table?lang=en, dostęp: 23 lipca 2021r.

²¹ Zgłoszenia patentowe do Europejskiego Urzędu Patentowego, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_09_40/default/table?lang=en, dostęp: 23 lipca 2021r.

Transfer technologii jest rozumiany jako przepływ wiedzy, nowych rozwiązań, a także wszelkiego rodzaju współpraca pomiędzy sektorem nauki i przedsiębiorstwami (w tym zlecenie prac badawczych, wspólna realizacja projektów etc.). Intensyfikacja transferu osiągnana będzie poprzez wsparcie dla długofalowego budowania oferty centrów transferu technologii, spółek celowych oraz innych instytucji powołanych dla komercjalizacji wyników badań naukowych prowadzonych w uczelniach i instytutach badawczych oraz realizowania badań zleconych przez przedsiębiorstwa (rozwój kompetencji ich pracowników, tworzenie i prezentacja oferty, opracowanie wzorów dokumentów, standardów działania etc.), a także pośrednio poprzez zachęty do współpracy nauka-biznes w realizacji projektów oraz zobowiązanie do komercjalizacji wyników prac badawczych.

Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki

Nowoczesna gospodarka wiąże się z wprowadzeniem przez przedsiębiorców nowych modeli biznesowych odpowiadających wyzwaniom cyfrowej i zielonej transformacji. Będzie ona w coraz większym stopniu funkcjonować w oparciu o technologie cyfrowe oraz nowe modele biznesowe zgodne z trendami opisywanymi jako 4. rewolucja przemysłowa, istotne jest także przyspieszenie procesów automatyzacji i robotyzacji. Globalne trendy, związane z cyfryzacją oraz nowym podejściem do danych, w tym kwestii cyberbezpieczeństwa, wymagają zmiany modelu funkcjonowania zarówno po stronie przedsiębiorstw, jak i w sektorze publicznym. Kierunek ten w szczególnym stopniu został wzmocniony kryzysem wywołanym pandemią COVID-19, która uwidoczniła istotne wady modelu gospodarki opartego na globalnych łańcuchach dostaw. Czasowe zamknięcie granic oraz ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej w innych, często odległych krajach spowodowały zaburzenia dostaw. W konsekwencji prowadziły do braku dostępności towarów i usług oraz utraty płynności finansowej wielu firm. Konieczne jest zatem promowanie opracowywania i wdrażania modeli biznesowych redukujących zależność polskich firm od globalnych łańcuchów dostaw (w szczególności uzależnienia od jednego dostawcy spoza UE), poprzez zwiększanie zdolności do wytwarzania produktów i usług w kraju.

Należy uwzględnić w szczególności ewolucję sektora przemysłowego w kierunku określanym jako Przemysł 4.0²² oraz globalny trend coraz większego oparcia na danych, stających się zasobem produkcyjnym. Aktualny poziom cyfryzacji polskich przedsiębiorstw jest niewystarczający. Ograniczone wykorzystanie technologii cyfrowych w modelach biznesowych polskich przedsiębiorstw może wynikać w pewnym stopniu z trudności przedsiębiorstw w zatrudnianiu specjalistów. Pomimo wysokiego odsetka absolwentów w dziedzinie nauk przyrodniczych, inżynierii i informatyki inwestycje w kompetencje cyfrowe są

²² Termin używany dla określenia zmiany w gospodarce, mającej miejsce w wyniku tzw. 4. rewolucji przemysłowej. Zmiany te polegają przede wszystkim na automatyzacji, robotyzacji i cyfryzacji przedsiębiorstw, zwiększeniu wykorzystania systemów procesowych, przestawieniu firm na cyfrowy łańcuch dostaw i wprowadzeniu technologii do codziennej działalności.

niewystarczające. W zakresie integracji technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach wg indeksu DESI²³ Polska zajmuje 25. miejsce w UE ze wskaźnikiem na poziomie 63% średniej unijnej.

Badania dotyczące poziomu wykorzystania usług internetowych w Polsce wskazują stałą tendencję wzrostową jednak w dalszym ciągu ogólny wynik kształtuje się poniżej średniej unijnej. W raporcie DESI Polska zajmuje 23. miejsce w UE (49,6 - wynik Polski, 58,0 - średnia unijna), dlatego konieczne jest dalsze poszukiwanie rozwiązań ułatwiających dostęp do e-usług pozwalających na odciążanie obywateli w realizacji procedur administracyjnych, podnoszeniu użyteczności usług oraz cyfryzacji procesów. Krajowe podmioty nie są w pełni przygotowane na wzrastające zagrożenia w obszarze cyberbezpieczeństwa. Coraz większa liczba zgłaszanych incydentów komputerowych związanych z cyberbezpieczeństwem²⁴ wskazuje, że zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego oraz wymiany informacji pomiędzy obywatelami i instytucjami publicznymi wymaga rozwoju Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa oraz Narodowych Standardów Cyberbezpieczeństwa.

Choć przeprowadzone badania wskazują, że dotychczasowa interwencja polityki spójności przyczyniła się do zwiększenia dostępności i rozszerzenia oferty usług otoczenia biznesu, to nie odpowiadała w pełni na zapotrzebowanie przedsiębiorstw na kompleksowe, proinnowacyjne usługi. Konieczność dalszych inwestycji mających na celu wzmocnienie i rozwój potencjału podmiotów świadczących usługi dla biznesu będzie poprzedzona szczegółową analizą zapotrzebowania oraz weryfikacją dotychczasowej oferty tak, aby instytucje te stanowiły stabilny i istotny element ekosystemu innowacji, dostarczający na rynek wysokojakościową, wystandaryzowaną ofertę ułatwiającą transformację polskim przedsiębiorstwom. Właściwe standardy i odpowiednia jakość usług otoczenia biznesu zostanie zapewniona także poza obszarem usług innowacyjnych (w szczególności poprzez systemy akredytacyjne oraz wprowadzenie kryteriów proefektywnościowych przy wyborze projektów). Konieczne jest także zapewnienie spójnej komunikacji dotyczącej oferty usług otoczenia biznesu. Efekty udzielonego wsparcia zostaną zbadane w połowie okresu wdrażania.

Kluczowa dla transformacji w nowoczesną, cyfrową oraz zrównoważoną pod względem wpływu środowiskowego gospodarkę będzie informacja, promocja i edukacja na temat dostępnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych oraz potencjalnych korzyści płynących z ich zastosowania. Priorytetem będzie też kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych i menadżerskich. Konieczne jest zatem wsparcie rozwoju niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki kompetencji i umiejętności przedsiębiorców, menadżerów i pracowników również sektora publicznego, w szczególności w zakresie nowych technologii, umiejętności cyfrowych czy zielonych oraz zarządzania innowacjami i nowymi modelami biznesowymi. Wsparcie to będzie elementem uzupełniającym w ramach kompleksowych projektów wspierania innowacyjnych przedsiębiorstw i organizacji badawczych.

²³ DESI - Digital Economy and Society Index.

²⁴ Tylko w I połowie 2020 roku do zespołu reagowania na incydenty komputerowe CSIRT NASK wpłynęło 16 689 zgłoszeń, z czego 5 205 zostało uznanych jako incydenty cyberbezpieczeństwa (dla porównania – w całym 2019 r. incydentów było 6484).

Wyzwaniem jest również transformacja modeli biznesowych krajowych przedsiębiorstw w kierunku bezemisyjnej i zielonej gospodarki, w tym GOZ, w celu zmniejszenia presji gospodarki na środowisko naturalne. Wsparcie zielonej transformacji gospodarki wymaga nie tylko radykalnej zmiany myślenia o projektach wspieranych w ramach CP1, ale również mierzenia ich efektu środowiskowego pod kątem ograniczenia zużycia zasobów pierwotnych, promocji odnawialnych źródeł energii, minimalizacji produkcji odpadów. Nowe modele biznesowe muszą uwzględniać zarówno koszty społeczne wytwarzania produktów, a także promować ekoprojektowanie, wydłużanie życia produktów, współdzielenie, czy model sprzedaży funkcji danego produktu (product as a service).

Tym samym podejście do projektów powinno cechować się kompleksowością i budować u potencjalnych beneficjentów kompetencje do tworzenia oraz wdrażania m.in. rozwiązań Przemysłu 4.0 oraz GOZ. Kluczowa powinna być możliwość realizacji „projektów łączonych” (obejmujących w zależności od indywidualnych potrzeb beneficjentów zarówno projekt badawczy, inwestycje, doradztwo, jak i rozwój kompetencji). Istotne będzie także zwiększanie świadomości MŚP w zakresie korzyści płynących z transformacji cyfrowej i zielonej.

Obszar: wzmacnianie łączności cyfrowej

Mimo rozbudowy i zwiększenia dostępu obywateli do sieci szerokopasmowej w latach 2006-2019, jakość cyfrowej infrastruktury jest niewystarczająca²⁵ dla potrzeb nowoczesnej gospodarki (ponad 30 p.p. poniżej średniej UE-28). Według danych na rok 2020, ok. 76% gospodarstw domowych posiada dostęp do łączności o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, w tym jedynie ok. 37% gospodarstw na obszarach wiejskich²⁶. Główne przeszkody utrudniające realizację tych zobowiązań są związane z uwarunkowaniami geograficznymi wpływającymi na wzrost kosztów uruchomienia sieci.

W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, KE zwróciła uwagę na fakt, że „w 2019 r. Polska przyjęła zestaw środków stymulujących popyt i podaż w zakresie szybkich i ultraszybkich sieci, głównie w drodze nowelizacji prawodawstwa dotyczącego sieci szerokopasmowych (ustawa z dnia 7 maja 2010 r. o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych²⁷), obejmującej między innymi powołanie nowego Funduszu Szerokopasmowego”. Środki te są odpowiedzią na Zalecenie Rady dla Polski na 2019 r oraz uzupełnieniem wsparcia przewidzianego w ramach Polityki Spójności.

Ponadto, zgodnie z diagnozą przedstawioną w Narodowym Planie Szerokopasmowym (NPS)²⁸, inwestycje w obszarze sieci szerokopasmowych realizowane są w pierwszej kolejności na gęsto zaludnionych obszarach miejskich, gdzie są opłacalne pod kątem ekonomicznym.²⁹ Przedstawiony w NPS stopień pokrycia siecią

²⁵ Digital Agenda Scoreboard 2020 (https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations)

²⁶ Tamże.

²⁷ Dz. U. z 2021 r. poz. 777, z późn. zm.

²⁸ Narodowy Plan Szerokopasmowy jest rządowym programem rozwoju infrastruktury szerokopasmowej oraz stanowi projekt strategiczny w obszarze cyfryzacji w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

²⁹ Ministerstwo Cyfryzacji, Narodowy Plan Szerokopasmowy.

szerokopasmową wskazuje na wciąż bardzo duże potrzeby inwestycyjne szczególnie na obszarach wiejskich. Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci lub jej modernizacji identyfikowane są również w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców). Równolegle Polska staje przed wyzwaniem wdrożenia nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających przepływ wielkich wolumenów danych z bardzo małymi opóźnieniami. Będzie to stanowić w najbliższej przyszłości podstawę powszechnej implementacji rozwiązań z zakresu Internetu rzeczy czy inteligentnych miast, wsi oraz rolnictwa. Wykorzystanie technologii telekomunikacyjnych najnowszych generacji stoi także u podstaw koncepcji tzw. Przemysłu 4.0. Jednocześnie należy podkreślić, że doświadczenia z czasu pandemii COVID-19 pokazały, jak istotny jest rozwój infrastruktury cyfrowej dla funkcjonowania gospodarki i społeczeństw w czasie tego typu zagrożeń w zakresie usług zdrowotnych, edukacji oraz administracji publicznej.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel polityki 1	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki ▪ Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

1.2. Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa” (CP2)

Celem strategicznym Polski jest budowa niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym. Cel ten będzie realizowany z uwzględnieniem celów klimatycznych i priorytetów uzgodnionych na szczeblu unijnym oraz międzynarodowym.

Głównymi wyzwaniami są działania związane z wdrażaniem porozumienia paryskiego³⁰ oraz celów unijnych w zakresie klimatu i energii. Działania będą zmierzały do pobudzenia inwestycji związanych z transformacją sektora energetycznego, w tym inwestycji w odnawialne źródła energii oraz efektywności energetycznej, a także sprawiedliwego wymiaru transformacji. Rezultatem tych działań będzie również poprawa jakości powietrza, w tym zwłaszcza w zakresie ograniczenia pyłów zawieszonych PM10 i PM2,5 oraz przyczynienie się do ograniczenia zjawiska ubóstwa energetycznego.

Podejmowane działania będą się ściśle wpisywały w cele Europejskiego Zielonego Ładu³¹. Kraje członkowskie UE poparły zwiększenie unijnego celu redukcji emisji gazów cieplarnianych na 2030 r., tj. do obniżenia emisji o co najmniej 55% w stosunku do poziomu w 1990 r. oraz dążenie do osiągnięcia przez UE neutralności klimatycznej do 2050 r. Polska podejmie niezbędne działania na poziomie krajowym, aby

³⁰ Porozumienie paryskie przyjęte podczas konferencji klimatycznej w Paryżu (COP21) w grudniu 2015r.

³¹ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

przyczynić się do wspólnego osiągnięcia unijnego celu neutralności klimatycznej zgodnie z art. 2 Europejskiego prawa o klimacie.

W 2018 r. Polska wyemitowała do atmosfery 338 Mt CO₂ i zajęła 18. miejsce w zakresie emisji CO₂ na świecie. W 2019 r. emisja CO₂ była nieco niższa, wyniosła 323 Mt i w ten sposób Polska przesunęła się na 20. miejsce wśród największych emitentów CO₂ na świecie³². Sytuacja wymaga podjęcia kompleksowych działań.

Celem interwencji w obszarze energetyki jest dekarbonizacja sektora, w szczególności zmniejszenie udziału węgla w miksie energetycznym, który na koniec 2020 r. stanowił blisko 70% udziału (węgiel kamienny – 48,3%, węgiel brunatny – 16,8%³³) w całości miksu energetycznego³⁴. Odnawialne źródła energii stanowią już jednak ponad 24% mocy zainstalowanej.

Dla określenia niezbędnych działań istotne są rekomendacje przekazane Polsce w *Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020*, w szczególności w załączniku D tego dokumentu, dedykowanemu priorytetowym obszarom pogórnicy, podlegającym transformacji w kierunku zielonej gospodarki. Działania będą też zgodne z *Polityką Energetyczną Polski do 2040 r. (PEP2040)*, ale również z *Krajowym planem na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030 (KPEiK)*, który wyznacza cele klimatyczno-energetyczne na 2030 r. dla Polski. Ww. dokumenty stanowią strategię obniżenia emisyjności sektora energetycznego i transformacji energetycznej w Polsce. Wdrażanie odnawialnych źródeł energii i poprawa efektywności energetycznej, a także inne działania związane z redukcją emisji gazów cieplarnianych będą aktualizowane poprzez następną aktualizację KPEiK w świetle Europejskiego prawa o klimacie, i powiązanych aktów prawnych.

Rada Unii Europejskiej zaleca wspieranie polskiej gospodarki po pandemii COVID-19 m.in. poprzez ukierunkowanie inwestycji na transformację ekologiczną i cyfrową, wydajne wytwarzanie i wykorzystanie energii oraz zrównoważony transport, co będzie przyczyniać się do stopniowej dekarbonizacji gospodarki³⁵. Wiąże się to z redukcją udziału węgla w produkcji energii, zwiększeniem udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto, większą efektywnością energetyczną gospodarki, a przez to mniejszą emisją gazów cieplarnianych. Filarami PEP2040 są sprawiedliwa transformacja, zeroemisyjny system energetyczny oraz dobra jakość powietrza. Osiem celów szczegółowych PEP2040 obejmuje cały łańcuch dostaw energii – od pozyskania surowców, przez wytwarzanie i dostawy energii (przesył i rozdziel), po sposób jej wykorzystania, i sprzedaży. Każdy z ośmiu celów szczegółowych PEP2040 przyczynia się do realizacji trzech elementów celu polityki energetycznej państwa i służy transformacji energetycznej Polski³⁶.

Obszar środowiska to przede wszystkim przedsięwzięcia związane ze zmianami klimatu, spowodowanymi m.in. emisją gazów cieplarnianych i podniesieniem średniej temperatury na Ziemi w stosunku do epoki

³² Dane za: www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions

³³ Dane na podstawie ARE, stan na 31.12.2020, Transformacja energetyczna w Polsce, Edycja 2020, www.forum-energii.eu, s. 8.

³⁴ Miks energetyczny - struktura produkcji i konsumpcji energii według kryterium nośników energii

³⁵ Zalecenie Rady z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r., zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. 2020/C 282/21, 141.

³⁶ PEP 2040, Streszczenie, s. 7

przedprzemysłowej o 1°C. Problem anomalii pogodowych w Polsce jest szeroko opisany w Polityce Ekologicznej Państwa 2030³⁷. Negatywne skutki zmian klimatycznych, w tym powódzie, susze, upały oraz intensywne opady nierównomiernie rozłożone w ciągu roku stanowią duże zagrożenie dla bezpieczeństwa ludzi i przyrody oraz mają istotny wpływ na gospodarkę kraju.

Działania przewidziane w obszarze środowiska to mitygowanie skutków zmian klimatycznych, zapobieganie im, właściwe gospodarowanie zasobami przyrody, w tym wody oraz dążenie do minimalizowania ilości produkowanych i deponowanych odpadów. Dążąc do osiągnięcia neutralności klimatycznej należy mieć na uwadze rozwój GOZ oraz biogospodarki, co przyczyni się m.in. do zmniejszania presji na środowisko przyrodnicze poprzez redukcję zapotrzebowania na surowce nieodnawialne, ograniczanie degradacji gleb oraz zanieczyszczenia wód, a także zmniejszanie emisji gazów cieplarnianych³⁸ poprzez tworzenie zamkniętej pętli procesów. Działania te będą realizowane przez różnego rodzaju podmioty, w tym organizacje badawcze oraz przedsiębiorstwa.

Stan środowiska i klimatu wywiera coraz większy wpływ na konkurencyjność i produktywność przedsiębiorstw. Wpływa także na warunki i jakość życia, co przekłada się na stan zdrowia ludzi.

Działania podejmowane w obszarach środowiska i energetyki ujęte w CP2 wspierają również cele wspólnej polityki rybołówstwa oraz EFMRA, przyczyniając się do promowania zrównoważonego rybołówstwa i ochrony żywych zasobów morza, zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego dzięki dostawom produktów rybołówstwa i akwakultury, rozwoju zrównoważonej niebieskiej gospodarki oraz zapewnienia zdrowego stanu, bezpieczeństwa i czystości mórz i oceanów, ochrony na nich, a także do zrównoważonego zarządzania nimi. Jednocześnie działania projektowane do wsparcia z EFMRA będą jak najszerszej wpisujące się w cele wytyczone w Europejskim Zielonym Ładzie. W zakresie środowiska będą to wyzwania związane przede wszystkim z koniecznością zahamowania tempa zmian klimatu, ochrony, zachowania i poprawy kapitału naturalnego i bioróżnorodności ekosystemów wodnych oraz ochrony zdrowia i dobrostanu obywateli przed zagrożeniami i negatywnymi skutkami związanymi ze środowiskiem. W zakresie energetyki jednym z największych wyzwań dla sektora rybactwa w najbliższym czasie będzie transformacja w kierunku działalności niskoemisyjnej i gospodarki o obiegu zamkniętym.

Aby rozwijać bezpieczne, dostępne, sprzyjające włączeniu społecznemu, przystępne cenowo, inteligentne, odporne i bezemisyjne systemy transportu miejskiego, inwestycje w mobilność miejską będą uwzględniały cele i środki wskazane w *Nowych unijnych ramach mobilności miejskiej*³⁹.

³⁷ Przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 16 lipca 2019 r.

³⁸ MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym

³⁹ *Nowe unijne ramy mobilności miejskiej*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, COM(2021) 811 z 14 grudnia 2021 r.

Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych

Polska gospodarka jest jedną z najmniej efektywnych pod względem ograniczeń emisji dwutlenku węgla. Nieodpowiednia izolacja budynków publicznych i prywatnych przyczynia się do większego zużycia energii i zjawiska ubóstwa energetycznego. W Polsce znajdują się też miasta o największym zanieczyszczeniu powietrza w UE, zwłaszcza w regionach południowych i centralnych⁴⁰. Również w Zaleceniach Rady z 2019 r. zostało podkreślone, że mamy jeden z najgorszych wskaźników niskoemisyjności w Unii⁴¹.

Największy potencjał redukcji tej emisji to inwestycje w zakresie efektywności energetycznej, prowadzące do zmniejszenia zapotrzebowania na energię, zmniejszenia emisji z transportu, przemysłu, zwiększenia udziału ciepła systemowego, inwestycje w infrastrukturę przesyłową i dystrybucyjną w celu podniesienia jej sprawności oraz przejście na produkcję energii z OZE.

W wyniku wdrożenia działań finansowanych ze środków UE w perspektywie 2007-2013 oraz dotychczasowej interwencji 2014-2020 w zakresie efektywności energetycznej i OZE kluczowe jest skumulowanie działań na poprawie jakości powietrza. Oszczędność energii w budynkach publicznych, mieszkalnych, w przedsiębiorstwach oraz zastępowanie źródeł wykorzystujących paliwa kopalne paliwami niskoemisyjnymi przełoży się na mierzalny efekt w postaci ograniczonych emisji zanieczyszczeń.

Doświadczenia wskazują ponadto na znaczenie drobnych projektów, co implikuje potrzebę zastosowania uproszczonych form aplikowania o środki, znaczenie projektów grantowych oraz systemowych, a także projektów doradczych, podnoszących świadomość społeczeństwa, w tym w zakresie polityki klimatycznej UE oraz konieczności transformacji energetycznej Polski.

Najważniejszymi działaniami będą inwestycje mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej budynków, w tym budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej, jak i należących do przedsiębiorstw. Oszczędność zużycia energii oraz zmniejszenie tzw. niskiej emisji można osiągnąć poprzez równoczesne działania termomodernizacyjne, połączone z eliminacją przestarzałych indywidualnych źródeł ogrzewania, co będzie mieć także wpływ na cel redukcji problemu ubóstwa energetycznego o 30% (9,4 % w 2018 r.) tj. do poziomu maksymalnie 6% gospodarstw domowych w 2030 r. Zgodnie z PEP 2040 do pokrywania potrzeb ciepłych w sposób indywidualny powinno wykorzystywać się źródła o możliwie najniższej emisyjności (pompy ciepła, ogrzewanie elektryczne, gaz ziemny, paliwa bezdymne) i odchodzić od węgla – w miastach do 2030 r, na terenach wiejskich do 2040 r.

W krajowym programie priorytetowym Czyste Powietrze preferowane będą przedsięwzięcia, łączące wymianę źródeł ciepła z termomodernizacją.

Wspierane będzie również wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii, w tym w kierunku energetyki rozproszonej, jako element projektów w obszarze efektywności energetycznej

⁴⁰ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68

⁴¹ Zalecenie Rady z dnia 9 lipca 2019 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2019 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r., 127.

budynków. Równie istotne są inwestycje służące zmniejszeniu zużycia energii lub dotyczące zmiany procesów wewnątrz firm na mniej energochłonne w tym prowadzących do wdrożenia produktów i usług przyczyniających się do zwiększenia efektywności energetycznej.

Należy podkreślić rolę ciepłownictwa w procesie dekarbonizacji. Sektor ciepłowniczy w Polsce wymaga głębokiej przebudowy i modernizacji w kierunku systemów efektywnych w rozumieniu dyrektywy o efektywności energetycznej. Redukcje emisji w sektorze ciepłowniczym są znacznie trudniejsze do osiągnięcia niż w sektorze elektroenergetycznym, a wyższe cele redukcyjne wymuszą zmiany struktury wytwórczej w stronę źródeł o niższej emisyjności i zachęcą firmy do substytucji paliw kopalnych energią elektryczną. Zgodnie z analizami Centrum Analiz Klimatyczno-Energetycznych (CAKE/KOBiZE), elektryfikacja dotyczyć będzie w szczególności takich sektorów jak ciepłownictwo, transport oraz przemysł⁴². Ważną rolę w transformacji ciepłownictwa powinno odgrywać OZE. Transformacja ciepłownictwa systemowego powinna postępować równoległe z procesami termomodernizacji budynków, ponieważ w ten sposób będą mogły zostać złagodzone skutki wzrostu cen dla odbiorców końcowych. W raporcie „Czas na ciepłownictwo” Polski Instytut Ekonomiczny wskazał, że do 2030 r. na: wymianę źródeł ciepła w ciepłowniach i elektrociepłowniach – należy przeznaczyć 57 mld zł, a na rozbudowę sieci ciepłowniczych – 14 mld zł. Zmniejszenie zanieczyszczeń powietrza z ciepłownictwa może doprowadzić do redukcji od 7% do 10% krajowej emisji CO₂ do 2030 r.

Działania polityki spójności w zakresie budownictwa mieszkalnego uzupełnią działania planowane w tym zakresie w ramach KPO, w szczególności środki polityki spójności zasilą krajowy program Czyste Powietrze w zakresie budynków jednorodzinnych, co pozwoli na zwiększenie tempa wymiany nieefektywnych kotłów węglowych oraz termomodernizację budynków i zarazem jest konieczne do spełnienia wymogów wojewódzkich programów ochrony powietrza i uchwał antysmogowych. Wsparcie w zakresie wymiany kotłów i termomodernizacji budynków jednorodzinnych, w celu zapewnienia jednolitych warunków wsparcia na terenie całego kraju, będzie realizowane wyłącznie w ramach programu Czyste Powietrze. Jednocześnie programy regionalne będą wspierać wykonanie wojewódzkich programów ochrony powietrza i uchwał antysmogowych w postaci realizacji projektów edukacyjnych, szkoleniowych i innych, jako działania komplementarne.

Dla osiągnięcia jak najwyższej redukcji emisji szkodliwych substancji z tzw. niskiej emisji oraz zapotrzebowania na energię końcową, konieczne jest wsparcie najbardziej efektywnych przedsięwzięć. Należy mieć na względzie konieczność wyboru do dofinansowania przedsięwzięć o najwyższej efektywności kosztowej i oszczędności energii, również w powiązaniu z redukcją gazów cieplarnianych, poprzez wybór właściwej formy wsparcia i np. poprzez ustalenie minimalnych progów oszczędności energii. Należy przyjąć minimalny próg oszczędności, zależny od formy wsparcia i typu beneficjenta, jednak na poziomie nie

⁴² Polska net-zero 2050: mapa drogowa osiągnięcia wspólnotowych celów polityki klimatycznej dla Polski do 2050 r.”, Centrum Analiz Klimatyczno-Energetycznych (CAKE/KOBiZE), IOS-PIB, Warszawa czerwiec 2021 r.; https://climatecake.ios.edu.pl/wp-content/uploads/2021/07/CAKE_Mapa-drogowa-net-zero-dla-PL.pdf

niższym niż 30% energii pierwotnej (z wyjątkiem zabytków). Dla programu Czyste Powietrze próg ten będzie wymagany na poziomie całego programu. Zakres działań, w odniesieniu do budynków, urządzeń technicznych lub instalacji i procesów technologicznych, powinien wynikać z audytów energetycznych (wymóg nie dotyczy programu Czyste Powietrze, w którym audyty energetyczne nie są obowiązkowe, zastosowane zostaną uproszczone oceny energetyczne). W odniesieniu do inwestycji typu green field w procesy technologiczne w firmach, zakres działań może wynikać z analizy opcji inwestycyjnych.

W przypadku projektów kompleksowych wspierane mogą być także uzasadnione elementy niewynikające z audytów energetycznych, jeżeli realizują szersze cele Europejskiego Zielonego Ładu, w tym strategii na rzecz Fali renowacji⁴³ jak rozwiązania przyczyniające się do zwiększenia powierzchni zielonych (zielone dachy, ściany) rozwój elektomobilności, rozwiązania na rzecz gospodarki o obiegu zamkniętym, infrastrukturę związaną z dostępnością. Dodatkowe elementy wykraczające poza koszty wynikające z rekomendacji audytu energetycznego mogą stanowić max. 15% kosztów kwalifikowanych projektu. Przy respektowaniu zasad pomocy publicznej wskazane jest wsparcie przedsiębiorstw w realizacji inwestycji rekomendowanych w audycie energetycznym.

Wykorzystanie gazu w obszarze efektywności energetycznej musi odpowiadać celom Europejskiego Zielonego Ładu oraz warunkom określonym w rozporządzeniu w sprawie EFRR/Funduszu Spójności. Preferowane będzie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do produkcji w ciepłownictwie systemowym. Źródła gazowe będą miały zastosowanie tylko wówczas, gdy instalacja OZE nie będzie technicznie lub ekonomicznie wykonalna. Wsparcie przewidziano w zakresie:

- zwiększenia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, budynków mieszkalnych oraz przedsiębiorstw;
- budowy lub modernizacji sieci ciepłowniczych w ramach efektywnych systemów ciepłowniczych i chłodniczych lub systemów ciepłowniczych modernizowanych w celu osiągnięcia takiego statusu;
- wymiany systemów grzewczych zasilanych stałymi paliwami kopalnymi, tj. węglem kamiennym, torfem, węglem brunatnym, łupkami bitumicznymi, na systemy grzewcze zasilane gazem ziemnym w celu:
 - modernizacji systemów ciepłowniczych i chłodniczych do stanu „efektywnego systemu ciepłowniczego i chłodniczego”,
 - modernizacji źródeł o nominalnej mocy cieplnej do 20 MW (wysokosprawna kogeneracja),
 - inwestycji w wymianę instalacji zasilanych węglem kamiennym, torfem, węglem brunatnym, łupkami bitumicznymi, na kotły i systemy grzewcze zasilane gazem ziemnym w mieszkalnictwie i budynkach, przy równoczesnej termomodernizacji budynków (w programie priorytetowym Czyste Powietrze możliwa będzie sama wymiana indywidualnych źródeł ciepła, jednak preferencje będą miały projekty kompleksowe połączone z równoczesną termomodernizacją). To rozwiązanie powinno być stosowane w przypadku braku możliwości technicznej lub opłacalność ekonomicznej

⁴³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_20_1835

przyłączenia do sieci ciepłowniczej lub braku możliwości instalacji zasilanej z odnawialnych źródeł energii oraz inwestycji w wymianę ww. instalacji w przedsiębiorstwach.

We wszystkich projektach, w których będzie to zasadne i możliwe, zastosowane zostaną rozwiązania w zakresie obiegu cyrkularnego (w tym efektywności energetycznej i użycia energii ze źródeł odnawialnych, wykorzystanie materiałów pochodzących z odzysku materiałów i recyklingu), jak również elementy sprzyjające adaptacji do zmiany klimatu i łagodzeniu jej skutków (w szczególności zielona i niebieska infrastruktura, efektywne wykorzystanie zasobów wodnych).

Zasadne jest też wsparcie ekspertów z zakresu efektywności energetycznej oraz szkoleń dla audytorów energetycznych.

Uzupełnieniem działań w zakresie efektywności energetycznej w budynkach będą także inwestycje w wymianę systemów ogrzewania o niskiej sprawności. Ciepło systemowe powinno być wytwarzane przede wszystkim w oparciu o źródła odnawialne, a w przypadku braku takiej możliwości w oparciu o niskoemisyjne, kogeneracyjne, z wykorzystaniem technologii odzysku ciepła odpadowego z procesów przemysłowych lub kombinacji wyżej wymienionych.

Inwestycje w sieci ciepłownicze są zasadniczym elementem dekarbonizacji, ale też nadrobienia zapóźnienia technologicznego w przypadku sieci ciepłowniczych niespełniających definicji systemów efektywnych, których jest w Polsce jeszcze 80%⁴⁴. Wspierane będą inwestycje w obrębie systemów efektywnych lub w obrębie systemów będących w fazie transformacji do efektywnego energetycznie systemu ciepłowniczego lub chłodniczego.

W przypadku braku uzasadnienia technicznego lub ekonomicznego dla projektów sieci ciepłowniczych racjonalna jest realizacja inwestycji w indywidualne źródła ciepła rozproszonych, w tym projektów parasolowych.

Działania proefektywnościowe wymagają często istotnych nakładów finansowych. Ważne jest zatem optymalne finansowanie projektów w zakresie efektywności energetycznej i zapewnienie uzyskania najwyższego efektu energetycznego, np. poprzez zastosowanie modelu finansowania ESCO⁴⁵ lub innych modeli z wykorzystaniem kapitału prywatnego, w oparciu o tzw. umowę o poprawę efektywności energetycznej lub realizacji przedsięwzięć w formule PPP.

Mając na względzie różnorodność i wielość instrumentów finansujących przedsięwzięcia w zakresie efektywności energetycznej, warto też podnosić ogólną wiedzę mieszkańców, przedsiębiorców i władz w zakresie rozwiązań zmniejszających zapotrzebowanie na energię, prowadzących do jej oszczędności, jak i skonsolidować strumień informacji w zakresie możliwości wsparcia, np. poprzez doradztwo lub platformy typu one-stop-shop. Platforma taka mogłaby być jednym spójnym, jednolitym kanałem komunikacyjnym

⁴⁴ Za Forum Energii Ciepłownictwo w Polsce 2019, <https://forum-energii.eu/pl/analizy/cieplownictwo-2019>

⁴⁵ ESCO - Energy Service Company - firma oferująca usługi energetyczne. Przedsiębiorstwo usług energetycznych dostarcza usługę poprawiającą efektywność energetyczną u beneficjenta, a wynagrodzenie (zwrot kosztów) za usługę otrzymuje z oszczędności uzyskanych ze zmniejszenia kosztów zużywanej energii wynikających z wdrożonych rozwiązań.

zawierającym różne instrumenty wsparcia od ogólnopolskich, regionalnych po dedykowane poszczególnym grupom docelowym, tworząc transparentną ścieżkę dla beneficjenta od edukacji po inwestycję, uwzględniając informacje nt. audytorów, monitorowania projektów, formuły ESCO, etc.

Uzupełnieniem inwestycji będą działania w zakresie podnoszenia świadomości w zakresie gospodarki niskoemisyjnej i promowania oszczędności energii. W tej kwestii zasadne jest wykorzystanie potencjału projektu pn. „Ogólnopolski system wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE”. Inicjatywa wdrażana była przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przy udziale Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł

Celem interwencji w obszarze energetyki, jest dekarbonizacja sektora energetycznego. Wyzwaniem pozostaje zwiększenie udziału energii z OZE w miksie energetycznym. Wg PEP 2040 udział OZE w końcowym zużyciu energii brutto w 2030 r. wyniesie co najmniej 23%, w tym

- nie mniej niż 32% w elektroenergetyce (głównie energia wiatrowa i słoneczna),
- 28% w ciepłownictwie (wzrost 1,1 pp. r/r),
- 14% w transporcie (z dużym wkładem elektromobilności⁴⁶).

Przejsie na czystą energię wymaga dodatkowego wsparcia. Dlatego też wspierana będzie budowa i rozbudowa instalacji, a także magazynowanie energii ze wszystkich rodzajów OZE (w tym gazów odnawialnych), instalacje hybrydowe, infrastruktura towarzysząca oraz sieci do odbioru energii oraz paliw z OZE, jak również opracowanie nowych technologii w tych obszarach. W sprawozdaniu krajowym niniejsze potrzeby inwestycyjne określono, jako wysoce priorytetowe w celu zwiększenia udziału niskoemisyjnej i bardziej ekologicznej produkcji energii⁴⁷. KE podkreśla wagę zwiększenia generacji rozproszonej z odnawialnych źródeł energii wraz z powiązaną infrastrukturą⁴⁸.

Jak wspomniano na wstępie opisu CP2, energia z OZE stanowi obecnie ponad 24% mocy zainstalowanej. Nowe unijne przepisy zawarte w pakiecie Czysta Energia dla Wszystkich Europejczyków również zakładają znaczny wzrost roli i znaczenia aktywnych konsumentów energii, np. klastrów, spółdzielni energetycznych oraz rozproszonych źródeł energii. Najwyższy przyrost mocy energii z OZE spodziewany jest w technologii wiatrowej i fotowoltaicznej, ale żadna technologia nie jest wyeliminowana ze wsparcia.

Priorytetowo wspierana będzie produkcja odnawialnych gazów ze środków polityki spójności oraz KPO, a także komplementarnie, z funduszy finansowanych z przychodów z systemu EU ETS.

⁴⁶ PEP 2040, s 7.

⁴⁷ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68.

⁴⁸ Tamże.

Takie podejście jest zgodne z zapisami PEP 2040, w której wskazuje się na istotną rolę gazów odnawialnych, w tym biogazu i biometanu, w realizacji szeregu celów polityki energetycznej, takich jak zapewnienie rozwoju rynku biokomponentów i biometanu dla osiągnięcia celu w zakresie 14% udziału OZE w transporcie w 2030 r., czy też zapewnienie możliwości pokrycia części zapotrzebowania na ropę naftową oraz gaz ziemny – jako działania mające na celu optymalne wykorzystanie własnych surowców energetycznych (Obszar Celu Szczegółowego nr 1, PEP2040). Wskazane powyżej cele będą realizowane przede wszystkim dzięki szerszemu wykorzystaniu krajowego potencjału biogazu oraz biometanu, dla realizacji którego jako cel stymulujący rozwój wskazano osiągnięcie do 2030 r. zdolności transportu sieciami gazowymi mieszanej zawierającej ok. 10% gazów innych niż gaz ziemny, w tym odnawialnych gazów.

Dofinansowanie obszaru OZE przyczyni się do rozwoju inicjatyw takich, jak klastry energii, czy spółdzielnie energetyczne. Stabilność produkcji energii z OZE pomogą zapewnić instalacje hybrydowe łączące w sobie więcej niż jedno źródło OZE.

Wobec tego wspierana będzie przede wszystkim:

- budowa instalacji do produkcji energii z zielonych źródeł niezależnie od rodzaju źródła, ale również,
- magazyny energii z OZE i niezbędna infrastruktura odbioru, dystrybucji i przesyłu wyprodukowanej energii.

Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycji na czystsza energię, z uwzględnieniem różnic regionalnych.

Wytwarzanie energii z OZE (w tym rozwiązań będących efektem prac B+R oraz wdrażania innowacji) będzie istotnym elementem obniżenia emisyjności gospodarki oraz dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii w krajowym miksie energetycznym. Ze względu na pozytywny wpływ na środowisko związany z redukcją emisji będzie to stanowić odpowiedź na zrównoważoną transformację energetyczną w kierunku gospodarki bezemisyjnej, zgodnie z polityką zrównoważonego rozwoju. Promowana będzie efektywność kosztowa przedsięwzięć, z wyłączeniem z tej zasady produkcji gazów odnawialnych.

Podobnie jak w przypadku efektywności energetycznej, przedsięwzięcia w obszarze OZE mogą być realizowane w formie projektów parasolowych. Wykorzystanie biomasy do celów energetycznych powinno odbywać się z poszanowaniem zasady „nie czyn poważnych szkód”, w szczególności w odniesieniu do zanieczyszczenia powietrza i różnorodności biologicznej. W zakresie biopaliw, wspierane będą projekty związane z biopaliwami drugiej i trzeciej generacji, które spełniają kryteria środowiskowe określone w art 29 dyrektywy RED II⁴⁹.

Inwestycje w elektrownie wodne ograniczone będą do działań dotyczących istniejących obiektów. Nie mogą one powodować nieosiągnięcia dobrego stanu lub potencjału jednolitych części wód, nie mogą pogarszać

⁴⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2018/2001 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych.

stanu lub potencjału jednolitych części wód oraz nie mogą mieć znaczącego wpływu na cele ochrony obszarów objętych siecią Natura 2000.

Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)

Jak dostrzeżono w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020 - modernizacja sektora energetycznego w nadchodzącym dziesięcioleciu wymaga znaczących inwestycji.⁵⁰

Dekarbonizacja produkcji energii elektrycznej i ciepła wiąże się z koniecznością rozbudowy i modernizacji sieci przesyłu i dystrybucji elektrycznej i gazu oraz magazynowania energii, a także opracowania, przetestowania i wdrożenia w przedsiębiorstwach nowych technologii w tych obszarach. W dalszym ciągu niezbędne pozostają inwestycje związane ze zmniejszeniem strat przesyłowych energii zgodnie z zasadą energy efficiency first. Uzupełnieniem działań będzie cyfryzacja energetyki, w tym systemów i sieci energetycznych. Ponadto dostosowanie systemu dystrybucyjnego (i w ograniczonym zakresie przesyłowego) ma istotne znaczenie dla zwiększającego się udziału odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym, tworzenia zdolności przyłączania niskoemisyjnych źródeł, rozwoju elektromobilności, rozwoju źródeł stabilizujących pracę systemu energetycznego w warunkach rosnącego znaczenia generacji rozproszonej. Inwestycje w sieci dystrybucyjne elektroenergetyczne niskiego i średniego napięcia oraz gazowe, w szczególności w rozwiązania inteligentne, rozwój możliwości magazynowania energii odnawialnej i niskoemisyjnego wodoru, wzmocnią rozwój samobilansujących się obszarów sieci elektroenergetycznej czy spółdzielnie energetyczne. Koniecznym elementem działań będzie zapewnienie funkcjonalności inteligentnych sieci elektroenergetycznych przyczyniających się do zwiększenia udziału odnawianej energii w sieci. Istotą budowania stabilnego i wydajnego systemu będzie równoległe rozwijanie elastycznych jednostek wytwórczych (obszar efektywność energetyczna), zarządzania zużyciem energii u odbiorców i technologii służących bilansowaniu niedyspozycyjnych źródeł OZE, np. magazyny energii oraz tworzenie zachęt mających na celu przesunięcie poboru energii przez odbiorców w czasie, i oszczędzanie energii elektrycznej dzięki wyposażeniu odbiorców w inteligentne liczniki.

Inwestycje w infrastrukturę energetyczną z polityki spójności bezpośrednio przyczynią się do realizacji celów polityki klimatycznej UE, a pośrednio do realizacji wszystkich celów energetycznych. Inwestycje w infrastrukturę gazową przyczynią się do redukcji emisji gazów cieplarnianych, poprawy jakości powietrza, promocji paliw alternatywnych i wsparcia dalszego rozwoju odnawialnych źródeł energii. Wsparcie to dopuszczone będzie w zakresie wynikającym z przepisów.

W przedmiotowym obszarze wspierane będą w szczególności:

- działania związane z budową i modernizacją sieci elektroenergetycznych i w ograniczonym zakresie gazowych,

⁵⁰ Sprawozdanie krajowe – Polska 2020, s. 53.

- infrastruktura magazynowania pozwalająca na integrację odnawialnej energii,
- infrastruktura wodorowa,
- infrastruktura wspierająca rozwój elektromobilności.

Mając na względzie spodziewany dynamiczny rozwój mocy energii z odnawialnych źródeł, w tym z morskich elektrowni wiatrowych, konieczne jest przygotowanie systemu energetycznego do odbioru tej energii, dlatego konieczne jest wsparcie infrastruktury energetycznej na wszystkich rodzajach mocy, której celem jest przede wszystkim odbiór energii „zielonej”. Inwestycje objęte wsparciem CEF i KPO nie będą finansowane ze środków polityki spójności.

Nie przewiduje się wsparcia projektów polegających tylko na instalacji inteligentnych liczników. Finansowanie infrastruktury związanej z gazem musi odpowiadać celom Europejskiego Zielonego Ładu oraz warunkom określonym w rozporządzeniu w sprawie EFRR i Funduszu Spójności. Przewiduje się zatem wsparcie inwestycji w rozbudowę, zmianę przeznaczenia, przekształcenie lub modernizację sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu pod warunkiem, że inwestycje takie przygotowują te sieci na wprowadzenie do systemu gazów odnawialnych i niskoemisyjnych, takich jak wodór, biometan i gaz syntezowy oraz umożliwiają zastąpienie instalacji zasilanych stałymi paliwami kopalnymi.

Każda planowana inwestycja w gaz ziemny będzie technicznie przyszłościowa, dzięki czemu będzie w stanie transportować gazy odnawialne i niskoemisyjne, tj. biometan, gaz syntezowy lub pewną domieszkę wodoru.

Transformacja energetyczna Polski zostanie przyspieszona poprzez zwiększanie dostępności i wykorzystanie gazu zimnego (wsparcie budowy i modernizacji sieci przesyłowej i dystrybucyjnej), wiedząc, że w latach 2021-2027 wszelkie planowane inwestycje w tym obszarze powinny koncentrować się na inwestycjach w rozbudowę i zmianę przeznaczenia, przebudowę lub modernizację sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu, pod warunkiem, że taka inwestycja przygotowuje sieci do wprowadzenia do systemu gazów odnawialnych i niskoemisyjnych, takich jak wodór, biometan i gaz syntezowy oraz umożliwi zastąpienie instalacji stałych paliw kopalnych.

Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego

Zgodnie z diagnozą zawartą w załączniku D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska 2019, w Polsce coraz bardziej odczuwalne są negatywne skutki zmiany klimatu, w tym powodzie, fale upałów i gwałtowne burze, zwłaszcza na obszarach miejskich⁵¹. Dlatego też niezbędne jest przeprowadzenie kompleksowych inwestycji, które będą wspierać przystosowanie się do zmiany klimatu, zapobiegać ryzyku i zwiększać odporność na klęski żywiołowe, a także opracowanie nowych technologii które mogłyby być wykorzystane w tym celu.

⁵¹ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 69

Negatywne efekty zjawisk takich jak susza są potęgowane zbyt szybkim odpływem wód opadowych. To jednocześnie wpływa na pogłębianie problemu, jakim są ograniczone zasoby wody słodkiej w Polsce – wynoszące 1 600 m³/rok/mieszkańca zagregowane średnie zasoby wody słodkiej są niskie w porównaniu z UE w ujęciu łącznym⁵². Coraz większe straty przynoszą tzw. szybkie powodzie, związane z nawałnymi deszczami i słabnącym potencjałem retencji krajobrazowej powodowanym działalnością człowieka, w tym zabudową i wylesianiem. Obszary miast, w wyniku intensywnej zabudowy i zasklepienia gleb, są silnie narażone na ekstremalne zjawiska atmosferyczne.

Susza, obok powodzi jest jednym z najbardziej dotkliwych, ekstremalnych zjawisk naturalnych oddziałujących na społeczeństwo, środowisko i gospodarkę Polski⁵³. Coraz częstsze i pogłębiające się susze prowadzą do obniżania zwierciadła wód podziemnych, z których zasilane są rzeki i inne akweny, ekosystemy lądowe i ujęcia wody. W ostatnich latach częstość występowania ekstremalnych zjawisk meteorologicznych i hydrologicznych uległa wyraźnemu nasileniu. Na przestrzeni ostatniej dekady, tj. lat 2010 – 2019, susze występowały dwukrotnie częściej niż w ubiegłych dekadach⁵⁴. Z powodu susz następują straty w produkcji rolnej i leśnej⁵⁵, ograniczenia w dostępie do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, a także zwiększone ryzyko pożarów lasów, zniszczeń infrastruktury oraz obniżanie się poziomu wód podziemnych.

Z tego względu istotne jest wsparcie różnorodnych działań mających na celu retencjonowanie wody, zwłaszcza poprzez rozwiązania oparte na ekosystemach. Kluczem powodzenia wysiłków adaptacyjnych do zmian klimatu, w tym odporności na gwałtowne deszcze nawałne i głębokie susze, są rozwiązania zatrzymujące wodę w krajobrazie, możliwe do zrealizowania nawet na obszarach silnie zurbanizowanych. Można to osiągnąć na wiele sposobów, m.in. poprzez zamianę powierzchni nieprzepuszczalnych na przepuszczalne, wprowadzania terenów zielonych, renaturyzację obszarów wodno-błotnych, zadrzewienia, wprowadzanie trwałych użytków zielonych (o zdolnościach retencyjnych porównywalnych do średnio gęstego lasu). Celem wspieranych działań będzie także podniesienie świadomości o zmianach klimatu i wpływu każdej osoby na powstrzymanie negatywnych skutków tych zmian. Działania te są zgodne z Planem Przeciwdziałania Skutkom Suszy (PPSS).

Ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi są też huragany i trąby powietrzne, których częstotliwość występowania i intensywność wzrasta w ostatnich latach, a także fale upałów szczególnie mocno dotykające ludność miejską z uwagi na zjawisko tzw. miejskich wysp ciepła. Uciążliwość tę mogą zmniejszyć inwestycje w zieloną i błękitną infrastrukturę w mieście. Skutkiem fal upałów i suszy są już teraz przestoje w elektrowniach z otwartym obiegiem wody w okresach letnich (aż do przestojów w dostawach prądu z

⁵² Założenia do Programu przeciwdziałania niedoborowi wody na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030

⁵³ Plan przeciwdziałania skutkom suszy, s. 4, Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy (Dz.U. 2021, poz.1615).

⁵⁴ Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy, s. 8 Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie przyjęcia Planu przeciwdziałania skutkom suszy (Dz.U. 2021, poz.1615).

⁵⁵ Zmiany te stanowiąc będą duże obciążenie dla rolnictwa, które może mieć problemy z utrzymaniem produkcji na dotychczasowym poziomie pomimo wydłużenia okresów wegetacji roślin.

powodu braków wody w systemach chłodzenia w połączeniu ze zwiększonym zużyciem energii do celów klimatyzacji).

Do najważniejszych obszarów rekomendowanych do wsparcia w obszarze adaptacji do zmian klimatu należą:

- wspieranie retencjonowania wody (z wyłączeniem dużych zbiorników wodnych), w tym małej retencji (uwzględniając małe zbiorniki wodne), zwłaszcza w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe,
- dostosowanie infrastruktury służącej przeciwdziałaniu i minimalizacji skutków powodzi i suszy do ekstremalnych stanów pogodowych,
- adaptacja miast do zmiany klimatu, w tym działania edukacyjne,
- rozwój zielonej oraz zielono – niebieskiej infrastruktury w miastach,
- rozwój potencjału służb publicznych,
- opracowanie i wdrażanie dokumentów strategicznych w zakresie gospodarowania wodami.

Przedmiotowy obszar musi być realizowany m.in. w zgodzie z dyrektywą siedliskową (dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory⁵⁶), dyrektywą w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (dyrektywa Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa⁵⁷), a także z ramową dyrektywą wodną (dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej⁵⁸). Dotyczy to w szczególności infrastruktury hydrotechnicznej, w celu zachowania dobrego stanu wód. Punktem wyjścia realizacji działań jest także efektywne zarządzanie ryzykiem związanym ze zmianami klimatu i ich skutkami oraz dokumenty w zakresie zarządzania kryzysowego na poziomie krajowym i regionalnym.

Wspierane inwestycje nie mogą co do zasady powodować nieosiągnięcia dobrego stanu lub potencjału jednolitych części wód, nie mogą też pogarszać stanu lub potencjału jednolitych części wód oraz nie mogą mieć znaczącego wpływu na cele ochrony obszarów objętych siecią Natura 2000, chyba że zachodzą przesłanki do odstępstw przewidzianych w dyrektywie siedliskowej. Realizacja projektów powinna być zgodna z horyzontalną zasadą DNSH⁵⁹. Projekty, które powodują zastosowanie art. 4 ust. 7 Ramowej Dyrektywy Wodnej, nie będą wspierane.

W ramach celu szczegółowego nie będą wspierane prace utrzymaniowe na rzekach ani regulacje rzek. Przedsięwzięcia powinny być nastawione przede wszystkim na chronienie życia ludzkiego przed skutkami

⁵⁶ Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, str. 7; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 2, str. 102.

⁵⁷ Dz. Urz. UE L 20 z 26.01.2010, str. 7.

⁵⁸ Dz. Urz. WE L 327 z 22.12.2000, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 5, str. 275.

⁵⁹ DNSH- (ang. do no significant harm), zasada nieczynienia szkody środowisku, więcej w cz. Zasady horyzontalne

kłęsk żywiołowych. Realizowane działania powinny wynikać z planów adaptacji do zmian klimatu. Ponadto miasta, które nie posiadają planów adaptacji, będą mogły uzyskać wsparcie w ich przygotowaniu. W kwestii podnoszenia świadomości co do zmian klimatu zasadne jest wykorzystanie potencjału i kontynuacja projektu pn. „Ogólnopolski system wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE” w rozszerzonym o kwestie adaptacji do zmian klimatu i skutków kłęsk żywiołowych zakresie lub wdrożenie podobnego projektu w obszarze ochrony środowiska.

Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody

Zasoby wody w Polsce, przypadające na jednego mieszkańca, stanowią tylko 1/3 tego, co ma do dyspozycji przeciętny mieszkaniec Europy. Dlatego też wyzwaniem jest zarówno zapobieganie zbyt szybkiemu odpływowi wód opadowych, poprzez ich retencjonowanie, jak również troska o stan wód i dostęp do wody, co ma kluczowe znaczenie dla jakości życia ludzi i prawidłowego funkcjonowania ekosystemów zarówno wodnych, jak i lądowych. Równocześnie na niskie zasoby wody nakłada się problem ich słabej jakości, na co wpływ ma nieodpowiednie oczyszczanie ścieków komunalnych i przemysłowych. W Polsce problemem są niedobory wody do spożycia. Konieczne są działania, które zapewnią usprawnienie systemu gospodarowania wodą, zapobiegną stratom wody i poprawią efektywność jej wykorzystania oraz ułatwią dostęp do wody dobrej jakości, w tym przez opracowanie nowych technologii sprzyjających poprawie gospodarki wodnej i dostępu do wody.

Mimo poczynionych postępów ścieki komunalne nadal nie są odprowadzane i oczyszczane w odpowiednim stopniu. Zgodnie z rekomendacją KE, zawartą w załączniku D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska 2019⁶⁰ za priorytetową potrzebę w obszarze wodno-ściekowym wskazuje się dalszy rozwój systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych w aglomeracjach powyżej 10 000 RLM, ponieważ te aglomeracje generują około 88% ładunku ścieków komunalnych w Polsce. Zgodnie z projektem VI aktualizacji KPOŚK jest 228 aglomeracji równych lub powyżej 10 000 RLM, które nie spełniają wymogów dyrektywy ściekowej. Jednakże mniejsze aglomeracje, tak jak w perspektywie 2014-2020, również są w obszarze zainteresowania polityki spójności. W Polsce⁶¹ funkcjonuje 1020 aglomeracji o wielkości poniżej 10 tys. RLM. Szacuje się, że 80% z nich nadal wymaga dostosowania do wymagań dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG)⁶². Spośród aglomeracji powyżej 100 tys. RLM, które stanowią połowę całkowitego RLM w Polsce, aż 71% aglomeracji równych lub powyżej 100 tys. RLM nie spełnia wymogów dyrektywy. Łącznie w Polsce wszystkie warunki dyrektywy spełnia zaledwie 21% aglomeracji.

⁶⁰ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68.

⁶¹ Informacja z realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych w 2019 r.

⁶² Dz. Urz. WE L 135 z 30.05.1991, str. 40; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 2, str. 26.

W przedmiotowym obszarze ważne będzie nie tylko zapewnienie dostaw wody dobrej jakości, oszczędzanie oraz ponowne użycie wody, ale przede wszystkim właściwe oczyszczanie ścieków. Wyzwaniem dla osiągnięcia i utrzymania dobrego stanu wód jest ograniczenie wpływu różnych gałęzi gospodarki i człowieka na jakość zasobów wodnych. Jednym z kluczowych problemów jest nadmierny ładunek substancji biogenych – azotu i fosforu w wodach, który powoduje eutrofizację wód⁶³. Dlatego też należy zadbać o efektywne wykorzystanie zasobów bez dodatkowego obciążania środowiska, w tym nieakceptowalnego poziomu zanieczyszczenia wód powierzchniowych, podziemnych i morskich.

Najważniejszymi działaniami, koniecznymi do realizacji są:

- wsparcie infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, priorytetowo w aglomeracjach o wielkości co najmniej 10.000 RLM, ujętych w KPOŚK, które nie spełniają wymogów dyrektywy 91/271/EWG. Mniejsze aglomeracje z KPOŚK w danym regionie będą mogły otrzymać wsparcie pod warunkiem zaspokojenia ww. potrzeb inwestycyjnych większych aglomeracji w tym regionie,
- inwestycje w ograniczenie strat wody do spożycia w sieciach wodociągowych,
- zwiększenie efektywności dostaw wody, rozwój systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody,
- wspieranie inteligentnych systemów zarządzania sieciami wodno-kanalizacyjnymi.

Obszar inwestycji ściekowych, związany jest z wypełnieniem dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG), dlatego przedsięwzięcia w tym zakresie muszą odpowiadać wymogom dyrektywy. Dokumentem, który na poziomie kraju będzie regulował ten obszar jest KPOŚK. Wyłącznie aglomeracje, które nie spełniają wymogów Dyrektywy 91/271 /EWG mogą otrzymać wsparcie ze środków polityki spójności na inwestycje związane z gospodarką ściekową.

W obszarze zaopatrzenia w wodę, priorytetem jest efektywne gospodarowanie wodą do spożycia i poprawa jej jakości (np. modernizacja/naprawa sieci, inteligentne systemy monitorowania i zarządzania siecią wodociągową, modernizacja SUW, promowanie oszczędności wody do spożycia przez mieszkańców i przedsiębiorstwa, itp.). Te inwestycje mogą być realizowane zarówno kompleksowo z gospodarką ściekową jak i niezależnie od projektów ściekowych.

W ograniczonym zakresie możliwe będzie również wsparcie rozbudowy systemów wodociągowych (nowe sieci wodociągowe, nowe stacje uzdatniania wody i ujęcia). Zadania te będą mogły być realizowane jako uzupełniający element projektów dotyczących gospodarki ściekowej, a w uzasadnionych przypadkach, w sytuacji gdy zapewniona jest już gospodarka ściekowa zgodna z przepisami krajowymi i unijnymi na danym obszarze (lub taka zgodność zostanie uzyskana w wyniku zakończenia realizowanych już projektów), również jako samodzielne projekty. Wydatki na projekty lub ich części będą limitowane w programach.

⁶³ PEP2030, s. 43.

Priorytetem pozostają inwestycje wynikające z KPOŚK, którego aktualizacja stanowi wypełnienie warunku podstawowego dla celu szczegółowego 2.5. Dodatkowym wymogiem spełnienia tego warunku jest przygotowanie „Programu Inwestycyjnego w zakresie poprawy jakości i ograniczenia strat wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi”.

Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów

Podstawą koncepcji GOZ jest założenie, że wszystkie elementy łańcucha produkcyjnego: produkty, materiały oraz surowce pozostają w obiegu tak długo, jak to jest możliwe. Natomiast wytwarzanie odpadów powinno być ograniczone do minimum. Istotnym jest również ograniczenie zastosowania podwójnych opakowań dla wytwarzanych produktów oraz upowszechnianie wprowadzania przez wytwórców produktów również w opakowaniach typu „refill pack”. Wspieranie transformacji w kierunku GOZ jest niezbędnym elementem tworzenia niskoemisyjnej, zasobooszczędnej, innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki Polski⁶⁴. GOZ będzie wspierana w CP2 głównie w zakresie gospodarki odpadami i racjonalizacji wykorzystania zasobów, natomiast w innych sferach GOZ będzie wspierana w CP1, w tym w obszarze B+R czy produkcji przemysłowej. Szczegółowe informacje w tym względzie zostały zawarte w rozdziale 2.2 UP. Intensywność produkcji, poziom oraz wzorce konsumpcji indywidualnej są głównymi czynnikami determinującymi ilość wytwarzanych odpadów. Diagnoza sytuacji w Polsce prowadzi do wniosku, że konieczne jest systemowe ograniczenie masy wytwarzanych i składowanych na składowiskach odpadów (w tym opakowaniowych) i ich wtórne, surowcowe wykorzystanie. Na przestrzeni ostatnich lat, wg. GUS odpady zebrane selektywnie w stosunku do ogółu odpadów stanowią coraz większy udział, ale do roku 2019 nie przekraczały 32%. Zgodnie z załącznikiem D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska⁶⁵ potrzeby inwestycyjne w tym obszarze związane są z przejściem na GOZ.

Należy kontynuować działania związane z zapobieganiem powstawaniu odpadów (w tym niemarnowaniem żywności), segregacją odpadów „u źródła” i właściwym zagospodarowaniem odpadów, zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami. Zgodnie z art. 11 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy⁶⁶ działania w gospodarce odpadami mają prowadzić do osiągnięcia następujących celów:

- 1) do 2025 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 55 %;
- 2) do 2030 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 60 %;

⁶⁴ Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, s. 7.

⁶⁵ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 69.

⁶⁶ Dz. Urz. UE L 312 z 22.11.2008, str. 3.

- 3) do 2035 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 65 %.

Istotne jest zwiększenie stopnia odzysku surowców dobrej jakości ze strumienia odpadów, począwszy od etapu segregacji, poprzez sortowanie, po recykling odpadów. Do zadań priorytetowych należeć będzie także promocja i wspieranie wdrażania innowacyjnych technologii przyjaznych środowisku. Działania wspierające transformację w kierunku GOZ będą dodatkowo realizowane jako zasada horyzontalna, dotycząca całej gospodarki.

Pomimo podjętych dotychczas działań, wspierających ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach oraz zwiększenie recyklingu odpadów, w tym wprowadzenia jednolitych zasad selektywnego zbierania odpadów komunalnych w całym kraju, w dalszym ciągu znaczne ilości odpadów są kierowane do składowania. Z danych GUS wynika, że z roku na rok coraz większa jest masa zebranych odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania (ostatnie dane: 2018 r.- 5,19 mln ton, 2019 r.: - 5,48 mln ton). Także ilość odpadów zebranych zwiększa się (2018 r.: - 12,48 mln ton, 2019 r. – 12,75 mln ton). W tym celu szczegółowym planuje się inwestycje w kierunku wzmocnienia gospodarki opartej na obiegu zamkniętym, zapobiegania powstawaniu odpadów i ograniczania ich ilości, efektywnego gospodarowania zasobami, ponownego wykorzystywania odpadów jako surowców, naprawy oraz recyklingu.

Priorytetem będą działania w zakresie:

- tworzenia strategii związanych z GOZ i zapobieganie powstawaniu odpadów,
- rozwój systemów selektywnego zbierania odpadów i wspieranie recyklingu odpadów,
- wspieranie zmiany procesów produkcyjnych w celu przejścia z modelu liniowego na cyrkularny,
- edukacja ekologiczna oraz doradztwo, mające na celu zwiększenie świadomości konsumentów, przedsiębiorców i podmiotów publicznych oraz zmianę ich zachowań i modeli biznesowych na zgodne z GOZ,
- opracowanie nowych technologii sprzyjających przejściu na GOZ.

Podstawowym instrumentem wdrażania PEP 2030 w obszarze gospodarki odpadami jest Krajowy plan gospodarki odpadami. Dokument wytycza cele gospodarki odpadami, wskazuje hierarchię sposobów postępowania z odpadami, zgodnie z zasadą samowystarczalności i bliskości oraz przewiduje utworzenie i utrzymanie zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji gospodarowania odpadami. Krajowy plan określa kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawania odpadów oraz kształtowania systemu gospodarki odpadami. Kierunki te znajdują odzwierciedlenie w opracowywanych na poziomie regionalnym wojewódzkich planach gospodarki odpadami. Dokumenty te mają znaczenie strategiczne dla regionów i zawierają najbardziej aktualne dane, diagnozy, cele i potrzeby oraz tzw. Plany inwestycyjne.

Działania w tym obszarze powinny wynikać z Mapy drogowej GOZ - dokumentu zawierającego zestaw narzędzi, nie tylko legislacyjnych, które mają na celu stworzenie warunków do wdrożenia w Polsce nowego

modelu gospodarczego. Wdrożenie tych narzędzi przyniesie wartość dodaną w postaci maksymalizacji wykorzystania surowców/zasobów, materiałów i produktów lub minimalizacji ilości wytwarzanych odpadów, a powstające odpady będą zagospodarowywane zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami⁶⁷.

Pandemia COVID-19 w 2020 r. spowodowała dodatkowe ilości wytwarzanych odpadów, w szczególności odpadów medycznych i odpadów powstałych ze środków ochrony osobistej (maseczek, rękawiczek). Ponieważ składowanie tego typu odpadów jest niebezpieczne lub niemożliwe, a w skali kraju nie występują wystarczające moce przerobowe dla ich unieszkodliwiania, w uzasadnionych przypadkach przewidziano finansowanie instalacji termicznego przekształcania odpadów niebezpiecznych i medycznych. Jest to szczególnie istotne w kontekście zapewnienia właściwego stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa sanitarnego i epidemiologicznego.

Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury

Punktem wyjścia dla interwencji w obszarze różnorodności biologicznej są *Priorytetowe ramy działań (PAF) dla sieci Natura 2000 w Polsce dla Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027*, które przewidują realizację działań mających na celu ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, zgodnie z dyrektywą siedliskową (dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory) oraz dyrektywą w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (dyrektywa Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa).

Sieć obszarów Natura 2000 na terenie Polski składa się z:

- 145 obszarów specjalnej ochrony ptaków o powierzchni 55 591 km², co stanowi około 16% powierzchni lądowej Polski,
- 849 obszarów siedliskowych, w tym zarówno obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, jak i specjalnych obszarów ochrony siedlisk, wyznaczonych w obrębie regionów: alpejskiego, kontynentalnego o łącznej powierzchni 34 144 km², co stanowi około 11% powierzchni lądowej Polski oraz na Morzu Bałtyckim, o powierzchni 4 361 km⁶⁸.

Stan ochrony większości gatunków i siedlisk przyrodniczych zagrożonych w skali europejskiej jest jednak określany jako niezadowalający. Źródłem zagrożenia jest zaniechanie ekstensywnego użytkowania rolniczego cennych obszarów nieleśnych na rzecz rolnictwa intensywnego, niewłaściwie funkcjonujące systemy melioracji mające negatywny wpływ na zachowanie siedlisk otwartych, w tym obszarów wodno-błotnych oraz łąk wilgotnych i podmokłych, eksploatacja torfu, zachodzące zmiany klimatyczne, emisje

⁶⁷ Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, s. 7.

⁶⁸ Za PAF, str. 21.

szkodliwych substancji, składowanie i porzucanie odpadów, rozwój infrastruktury transportowej, turystycznej, przemysłowej oraz dynamiczny proces suburbanizacji⁶⁹.

Priorytetem, jeśli chodzi o obszary Natura 2000 będzie opracowanie planów ochrony zawierających szczegółowe cele ochrony tych obszarów oraz wdrażanie działań określonych w tych planach. Celem zaplanowanych działań na obszarach sieci Natura 2000 będzie poprawa lub zachowanie właściwego poziomu ochrony i stanu siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków.

Ważne jest także podejmowanie działań dotyczących remediacji (w tym dekontaminacji) i rekultywacji terenów zanieczyszczonych, a także rekultywacji terenów zdegradowanych, w tym nielegalnych składowisk odpadów. Co do zasady projekty powinny prowadzić m.in. do rozwoju nowych terenów zielonych i zielonej infrastruktury, a także terenów spełniających funkcje publiczne, społeczne oraz przyrodnicze. Jeżeli takie przeznaczenie nie jest możliwe ze względu na poziom zanieczyszczenia lub względy związane z ładem przestrzennym i zrównoważonym rozwojem wskazują, iż uzasadnione będzie zagospodarowanie terenu na cele gospodarcze, wówczas dopuszcza się działalność gospodarczą wnoszącą istotny wkład w realizację co najmniej jednego celu środowiskowego w rozumieniu Rozporządzenia w sprawie Taksonomii. Wsparcie może być udzielone w przypadkach, gdy podmiot odpowiedzialny za degradację terenu czy też nielegalne składowanie odpadów nie może być zidentyfikowany lub nie może zostać obciążony odpowiedzialnością za sfinansowanie remediacji lub rekultywacji zgodnie z zasadą „zanieczyszczający płaci”. Problem stanowi powszechnie występujący w Polsce azbest, który wymaga usunięcia ze względu na zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzkiego.

Priorytetowe w tym obszarze będą:

- działania służące zachowaniu i odtworzeniu siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków,
- działania w zakresie planowania i zarządzania systemem obszarów chronionych, w tym opracowanie i wdrażanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000.

Podejmowane działania w polityce spójności powinny przyczyniać się do uwzględnienia działań na rzecz różnorodności biologicznej. Działania adresowane będą przede wszystkim do obszarów Natura 2000, a także na obszary objęte innymi formami ochrony przyrody. Należy zauważyć, że inwestycje na rzecz różnorodności biologicznej to nie tylko inwestycje powiązane z celem szczegółowym 2.7, ale inwestycje realizowane w ramach kompleksowych projektów w zakresie adaptacji do zmian klimatu czy działaniach kompensacyjnych przy projektach infrastrukturalnych.

Działania w powyższym zakresie powinny wykazywać zgodność z unijną strategią na rzecz różnorodności biologicznej z perspektywą do 2030 r. Mogą przewidywać też przedsięwzięcia podnoszące świadomość mieszkańców i turystów w zakresie dziedzictwa przyrodniczego, ale nie mogą prowadzić do wspierania infrastruktury turystycznej jako takiej oraz do zwiększenia presji człowieka na przyrodę.

⁶⁹ PEP2030, s. 23.

Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska

W ramach wizji konkurencyjnego i zrównoważonego systemu transportu przedstawionej w Europejskim Zielonym Ładzie jako jeden z kierunków wskazano rozwiązanie problemu emisji i zatorów w miastach oraz poprawę transportu publicznego. Koresponduje to z kierunkami opisanymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku dotyczącymi zmian w indywidualnej i zbiorowej mobilności. 9 grudnia 2020 r. Komisja Europejska opublikowała Strategię na rzecz Zrównoważonej i Inteligentnej Mobilności – europejski transport ku przyszłości, która określa Plan Działania UE z propozycjami konkretnych inicjatyw i dróg działania na najbliższe lata. Ich realizacja ma przyczynić się do stworzenia bardziej neutralnego klimatycznie, cyfrowego i odporniejszego europejskiego systemu transportu. Jest to o tyle istotne, że według UN Habitat miasta zużywają 78% światowej energii i wytwarzają ponad 60 procent emisji gazów cieplarnianych, natomiast zgodnie z informacjami Europejskiej Agencji Środowiska w 2018 r. transport emitował 25% gazów cieplarnianych w UE⁷⁰. Wśród wskazanych w ww. strategii wyzwań w dziedzinie zrównoważonej mobilności miejskiej znalazły się między innymi takie jak: podwojenie liczby bezpiecznych ścieżek rowerowych do 5000 km oraz wezwanie miast węzłowych w sieci TEN-T do wdrożenia Planów Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) do 2030 r., wdrażanie rozwiązań cyfrowych i ich integracja wokół zrównoważonych środowiskowo usług transportowych. W Europie powinniśmy opierać się m.in. na czystszej i bardziej aktywnej mobilności w bardziej zielonych miastach, która będzie przyczyniać się do dobrego zdrowia i dobrostanu ich mieszkańców.

Sprawozdanie krajowe – Polska 2020 wskazuje na występujące słabości polskiego transportu publicznego w miastach w zakresie m.in. dostępności i poziomu emisji. Pomimo znacznych inwestycji w mobilność miejską, na podstawie badań Obserwatorium Polityki Miejskiej Instytutu Rozwoju Miast i Regionów można stwierdzić, że niemal połowa mieszkańców obszarów zurbanizowanych nie ma bezpośredniego dostępu do transportu publicznego. Szybki rozwój miast i obszarów otaczających miasta, w tym brak planów miejscowych i chaotyczna urbanizacja w ostatnich latach doprowadziły do zwiększenia zapotrzebowania na dojazdy w takim stopniu, że istniejący transport publiczny nie może go zaspokoić, a samorządów nie stać na sfinansowanie efektywnego transportu publicznego, ponieważ rozproszenie zabudowy potęguje nakłady potrzebne na dostarczenie usług publicznych⁷¹. Duża zależność od transportu indywidualnego zwiększa emisję, m.in. dwutlenku węgla oraz substancji zanieczyszczających powietrze⁷², pogarsza stan bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz prowadzi do zagęszczenia ruchu, co – wraz z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą dla rowerzystów i pieszych – obniża jakość życia w miastach i podwyższa koszty społeczne wynikające z chaotycznej urbanizacji oraz przyczynia się do wzrostu ryzyka zaistnienia zdarzeń drogowych z udziałem niechronionych uczestników ruchu drogowego. Miasta w Polsce, pomimo

⁷⁰ <https://www.eea.europa.eu/pl/highlights/transport-zmotoryzowany-pociag-samolot-samochod>

⁷¹ Kowalewski A., Markowski T., Śleszyński P. (red.), 2018, Studia nad chaosem przestrzennym, Studia KPZK PAN.

⁷² Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami (KOBiZE) prowadzi krajową inwentaryzację emisji dostępną na stronie <https://www.kobize.pl/pl/article/krajowa-inwentaryzacja-emisji/id/382/informacja-ogolna>

istniejących dotychczas dokumentów planistycznych w zakresie transportu, podjęty prace nad przygotowaniem i przyjęciem planów zrównoważonej mobilności miejskiej. Jednak nadal zdarza się, że przyjęte rozwiązania planistyczne nie są w pełni wdrażane. Skutkuje to m.in. tym, że projekty inwestycyjne w obszarach miejskich nie wykazują oczekiwanej komplementarności. Inwestycje w transport miejski realizowane są często równolegle z inwestycjami w rozwój transportu drogowego. W takich przypadkach rozbudowa infrastruktury drogowej poprawia warunki ruchu dla indywidualnego transportu samochodowego i jednocześnie zwiększa jego konkurencyjność względem komunikacji zbiorowej⁷³. Mając na uwadze trendy europejskie w obszarze zielonej, zrównoważonej gospodarki i mobilności oraz prognozowany niewielki, ale stabilny wzrost liczby pasażerów komunikacji miejskiej do roku 2030⁷⁴ najważniejszym działaniem w obszarze transportu niskoemisyjnego będzie dalsze wsparcie zbiorowej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności poprzez rozwój infrastruktury i unowocześnianie taboru transportu zbiorowego zachęcające do korzystania z komunikacji zbiorowej. Działania te powinny być realizowane pomimo spodziewanych okresowych spadków przewozów związanych z ograniczeniami ze względu na pandemię COVID-19. Priorytetem będzie również wsparcie wszystkich form aktywnej mobilności indywidualnej, w tym ruchu pieszego i rowerowego z zachowaniem wysokich standardów bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów w ruchu drogowym. Wynika to na równi z kierunków wskazanych w ww. dokumentach unijnych jak i przede wszystkim obserwowanego wzrostu ruchu rowerowego w miastach⁷⁵ na wytyczonych trasach rowerowych. Ponadto zwiększone będzie wykorzystanie dróg dla rowerów w wyniku zmian w prawie o ruchu drogowym dokonanych w 2021 roku, gdyż do ich użytkowania zobligowane zostały osoby korzystające z hulajnóg elektrycznych. Zgodnie z preferowanym w unijnych strategiach modelem rozwoju transportu miejskiego, z czasem większego znaczenia powinna nabierać koncepcja traktowania mobilności jako usługi, łączącej w sobie wiele możliwych sposobów podróżowania. Wszystkie działania podejmowane w obszarze transportu miejskiego zarówno w zakresie infrastruktury jak i taboru powinny uwzględniać dostępność dla osób o ograniczonej mobilności oraz z niepełnosprawnościami. Działania te będą mogły zostać uzupełnione wsparciem dla opracowania nowych technologii służących zwiększeniu mobilności miejskiej i udziału transportu niskoemisyjnego.

⁷³ Raport Ocena poprawy płynności i bezpieczeństwa ruchu, integracji systemów transportowych w miastach oraz wykorzystania transportu miejskiego w wyniku działań podejmowanych w ramach VI osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko – etap I, dostępny pod adresem <https://www.cupt.gov.pl/cupt/badania-i-ewaluacja/raporty-ewaluacyjne#ocena-poprawy-plynosci-i-bezpieczenstwa-ruchu-integracji-systemow-transportowych-w-miastach-oraz-wykorzystania-transportu-miejskiego-w-wyniku-dzialan-podejmowanych-w-ramach-vi-osi-priorytetowej-programu-operacyjnego-infrastruktura-i-srodowisko-etap-i>

⁷⁴ Patrz Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu, Tabela 10. Prognozowany wolumen przejazdów transportem miejskim, str. 60.

⁷⁵ Poszczególne miasta prowadzą własne badania ruchu rowerowego i publikują je na swoich stronach internetowych oraz przyjmują strategie w zakresie transportu rowerowego. Przykładowe dane i informacje o działaniach miast w zakresie ruchu rowerowego do wglądu na stronach: <http://mobilnykrakow.pl/liczniki/>, <https://transport.um.warszawa.pl/ruch-rowerowy/raporty-rowerowe>, <https://www.poznan.pl/mim/rowery/>, <https://www.wroclaw.pl/rowerowy-wroclaw>, <https://www.mobilnagdunia.pl/rower>.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel polityki 2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki ▪ Fundusze Europejskie dla Rybactwa ▪ 16 regionalnych programów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusz Spójności ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

1.3. Cel „Lepiej połączona Europa” (CP3)

Zakres przedmiotowy interwencji w ramach niniejszego celu polityki ma swoje podstawy w szeregu dokumentów strategicznych i ewaluacyjnych opublikowanych zarówno na poziomie krajowym, jak i unijnym. Zalecenie Rady UE z 2020 r. wskazuje na konieczność ukierunkowania inwestycji na transformację ekologiczną i cyfrową, w tym na zrównoważony transport, co będzie przyczyniać się do stopniowej dekarbonizacji gospodarki. W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020” podkreśla się również kwestie takie jak: przeniesienie ruchu towarowego z transportu drogowego na szynowy; zwiększenie konkurencyjności transportu kolejowego w stosunku do transportu drogowego w ruchu pasażerskim; przywrócenie usług transportu publicznego na obszarach wiejskich; przeniesienie ruchu pasażerskiego na obszarach miejskich ze zmotoryzowanego transportu indywidualnego na publiczny i na mobilność zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Polska od lat dąży do osiągnięcia efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym możliwym negatywnym wpływie na środowisko naturalne.

Jak zaznaczono na wstępie obecnie programowane działania wynikają z dokumentów przyjętych na szczeblu unijnym jak i krajowym. Odpowiadają założeniom *Europejskiego Zielonego Ładu* (dążenie do redukcji gazów cieplarnianych pochodzących z transportu o 90% oraz wprowadzanie czystszych, tańszych i zdrowszych form transportu prywatnego i publicznego). W grudniu 2020 r. KE opublikowała Strategię na rzecz Zrównoważonej i Inteligentnej Mobilności – europejski transport ku przyszłości⁷⁶, która określa Plan Działania UE zawierający kilkadziesiąt inicjatyw i działań na najbliższe lata. Ich realizacja ma przyczynić się w zamierzeniu Komisji do stworzenia bardziej neutralnego klimatycznie, cyfrowego i odpornego europejskiego systemu transportu. Najnowsza unijna strategia wskazuje m.in. na konieczność przyspieszenia wykorzystania połączeń kolejowych na długich dystansach i w połączeniach międzynarodowych i przeniesienia większości wewnętrznego transportu towarowego wykonywanego obecnie transportem drogowym na kolej zgodnie z założeniami Europejskiego Zielonego Ładu. Równie

⁷⁶ COM(2020) 789.

istotne z punktu widzenia strategii będzie dążenie do stworzenia neutralnego klimatycznie systemu transportu publicznego w przewozach pasażerskich do 500 km. Ponadto podkreśla rolę cyfryzacji jako czynnika modernizacyjnego dla całego systemu transportowego UE oraz zielonej mobilności będącej nową szansą na dalszy wzrost całego sektora. Należy tutaj przytoczyć informacje Europejskiej Agencji Środowiska, która podała, że w 2018 r. transport emitował 25% gazów cieplarnianych w UE. Emisje w tym sektorze pochodzą przede wszystkim z transportu drogowego (72%), natomiast transport morski i lotnictwo stanowią odpowiednio 14% i 13%, a udział kolei to 0,4% (wyłącznie emisje z pociągów z silnikami spalinowymi).

Głównym krajowym dokumentem strategicznym dla sektora transportu jest *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku (SRT 2030)*. SRT 2030 jest zgodna z celem SOR dla sektora transportu.⁷⁷ Na szczeblu regionalnym dokumentami strategicznymi odpowiadającymi za kierunek rozwoju transportu są regionalne plany transportowe o horyzoncie czasowym do roku 2030. Wszystkie inwestycje w sektorze transportu planowane do objęcia wsparciem z ramach celu polityki 3 powinny wynikać z odpowiednich transportowych dokumentów planistycznych na właściwym dla nich poziomie.

Pomimo wieloletnich działań inwestycyjnych polski system transportowy nadal ma deficyty w obszarze infrastruktury. Luki występują m.in. w zakresie całej sieci kolejowej oraz drogowej, w tym wchodzącej w skład Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T), jak również na poziomie lokalnym, przede wszystkim na obszarach zmarginalizowanych i peryferyjnych oraz terenach, na których występuje niekontrolowana suburbanizacja. W przypadku łączenia obszarów podmiejskich z miastami stanowiącymi lokalne/regionalne centra wzrostu z perspektywy celów wskazywanych w „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, szczególnie istotne będzie wzmacnianie lub przywracanie efektywnego, atrakcyjnego dla pasażerów systemu transportu kolejowego. Będzie to niwelować niekorzystne efekty suburbanizacji, nawet jeśli nie będzie wpływać na samo tempo tego procesu.

Dane gromadzone przez Urząd Transportu Kolejowego⁷⁸ pokazują wzrost przewozów towarów koleją w ostatnich latach, a przede wszystkim bardzo duży wzrost przewozów pasażerskich w latach 2015-2019 (wzrost z 280,3 mln do 335,9 mln pasażerów rocznie). Trend wzrostowy został zaburzony dopiero w 2020 r. przez ograniczenia w przemieszczaniu się spowodowane pandemią COVID-19. Trudności związane z pandemią nie powinny prowadzić do zmiany priorytetów inwestycyjnych, ale prowadzić do lepszej efektywności prowadzenia procesu inwestycyjnego i organizacji podmiotów zarządzających infrastrukturą, zwłaszcza na kolei. Na takie potrzeby w zakresie projektów kolejowych wskazywały również wcześniejsze zalecenia Rady UE z 2018 r.

⁷⁷ Tj. zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa warunków świadczenia usług związanych z przewozem towarów i pasażerów oraz uwzględnia kierunki interwencji określone w SOR: (1) doskonalenie i rozwijanie zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce; (2) zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności; (3) poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe.

⁷⁸ <https://www.utk.gov.pl/pl/raporty-i-analizy/analizy-i-monitoring>

Z uwagi na specyfikę realizacji projektów kolejowych i mniejszy potencjał polskiego rynku wykonawczego w sektorze budownictwa kolejowego niż budownictwa drogowego, modernizacja linii kolejowych postępuje w wolniejszym tempie niż rozwój dróg szybkiego ruchu. Biorąc pod uwagę, że w przypadku inwestycji kolejowych prawie wszystkie prace prowadzone są na istniejącej i jednocześnie wykorzystywanej bieżąco sieci kolejowej, spodziewane efekty prac na całej sieci w postaci przeniesienia na kolej znacznych potoków podróży i ładunków są spowolnione. Ograniczenia przepustowości wynikające z niezadowalającego stanu technicznego infrastruktury kolejowej, a także spowodowane modernizacjami i remontami szlaków kolejowych prowadzą do częstych zakłóceń ruchu i ograniczeń operacyjnych pod względem szybkości, długości pociągu i maksymalnego nacisku osi. Wpływa to negatywnie na konkurencyjność kolejowych przewozów pasażerskich, jak i towarowych. W efekcie w latach 2005–2018 kolejowy transport towarowy w Polsce wzrósł jedynie o 19%, podczas gdy transport drogowy aż o 215%. Negatywnego wpływu na istniejącą sieć kolejową nie mają natomiast inwestycje polegające na budowie nowych linii kolejowych (lub wpływ ten jest bardzo ograniczony). W roku 2017 średnia handlowa prędkość pociągów towarowych w Polsce według statystyk UTK wynosiła 25,1 km/h, jednak już w 2018 r. spadła do 21,5 km/h. Trochę wyższą średnią prędkość odnotowano w przewozach intermodalnych, gdyż wynosiła ona 28,6 km/h i była nieznacznie niższa niż w 2017 roku (29,9 km/h)⁷⁹. Na przestrzeni lat 2014-2019 zwiększyła się natomiast długość czynnych linii kolejowych (bez podziału na rodzaj linii) z 19 294 km na 19 503 km.

Jednocześnie nadal w przypadku wielu połączeń kolejowe przewozy pasażerskie nie są atrakcyjną alternatywą dla transportu indywidualnego ze względu na niedostateczną częstotliwość przejazdów i punktualność, niewystarczające zintegrowanie z innymi środkami transportu⁸⁰ oraz trudności w pokonaniu tzw. „ostatniej mili” i dotarciu do celu.

W kontekście przewozów towarowych i intermodalnych należy zauważyć, że rozbudowa dostępu kolejowego do portów morskich w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Świnoujściu oraz Policach⁸¹ ma zasadnicze znaczenie dla zwiększenia ilości towarów transportowanych z i do portów morskich drogą kolejową, gdyż obecna infrastruktura w portach bałtyckich nie jest już w stanie sprostać rosnącym potokom ładunków⁸². Istniejące połączenia drogowe z głównymi portami morskimi w sieci TEN-T również wymagają dalszych inwestycji w celu poprawy parametrów technicznych. Mając na uwadze bezpieczeństwo operacji portowych przy rosnących wolumenach ładunków nie można zaprzestać rozbudowy infrastruktury dostępowej od strony morza. Inwestycje w morską infrastrukturę transportową (dostępową) są bardzo kosztowne, wymagają długofalowego planowania, a efekty rozłożone są w czasie. Niekomercyjny charakter

⁷⁹ <https://utk.gov.pl/pl/dokumenty-i-formularze/opracowania-urzedu-tran/15276,Sprawozdanie-z-funkcjonowania-ryнку-transportu-kolejowego-w-2018-r.html>

⁸⁰ Rosa, 2018; Moskwik i Krupa, 2019; Komornicki, 2019; Gadziński i Goras, 2019.

⁸¹ W wyniku negocjacji kontraktu programowego zarząd województwa warmińsko-mazurskiego planuje również wsparcie infrastruktury kolejowej w dostępie do portu w Elblągu, co ma związek z prognozowanym natężeniem ruchu towarowego po zakończeniu budowy drogi wodnej przez Mierzęję Wiślaną.

⁸² Zgodnie z „Rocznikiem statystycznym gospodarki morskiej 2020” obroty ładunkowe w portach w latach 2016 – 2019 wzrosły z 72,9 mln ton do 93,9 mln ton. Natomiast wg informacji sygnalnej GUS „Gospodarka morska w Polsce w 2020 r.” obroty ładunkowe w portach morskich w 2020 r. wyniosły 88,5 mln ton i były mniejsze o 5,7% niż w 2019 r.

utrzymania dróg morskich, brzegów, portów oraz bezpieczeństwa żeglugi powoduje, że opłaty nie pokrywają poniesionych nakładów, a tylko koszty eksploatacji. Na infrastrukturze tej nie jest możliwe prowadzenie działalności gospodarczej, nie stanowi więc ona przedmiotu zainteresowania dla prywatnego finansowania. Budowa i utrzymanie infrastruktury takiej jak tory wodne, systemy nawigacji należy do zadań państwa. Mimo wielu inwestycji nadal występuje potrzeba interwencji w tym obszarze. Wymaga to zaangażowania środków publicznych. Ze względu na dotychczasowy brak zintegrowanego planowania transportu intermodalnego i transportu morskiego wydajność inwestycji w tych sektorach nie jest w pełni wykorzystana. Zdolność przeładunkowa i liczba terminali intermodalnych do przeładunku towarów jest ograniczona, a cyfryzacja usług intermodalnych nie postępuje w zadowalającym tempie.

Rozwój transportu intermodalnego wymaga natomiast nie tylko modernizacji i rozbudowy istniejących terminali transportu intermodalnego (wraz z wyposażeniem) oraz budowy nowych terminali (wraz z wyposażeniem) mogących również pełnić rolę regionalnych intermodalnych centrów logistycznych. Równie istotne jest zwiększenie ilości oraz poprawy jakości taboru przystosowanego do tego typu przewozów oraz budowy i modernizacji bocznic kolejowych i drogowych odcinków tzw. ostatniej mili prowadzących do terminali. Umożliwienie szerokiego wykorzystania systemów prowadzenia ruchu na kolei uzasadnia doposażenie starszych lokomotyw w odpowiednie do tego celu urządzenia.

Transport śródlądowy, m.in. ze względu na niejednorodną sieć dróg wodnych stanowiącą zbiór różnych jakościowo szlaków żeglownych (niespełna 5,6% długości dróg wodnych spełniało w 2018 r. wymagania stawiane drogom o znaczeniu międzynarodowym, tj. klasy IV i V) stanowi obecnie ok. 0,3 % udziału w przewozie ładunków. Należy podkreślić, że rozwój tego rodzaju transportu musi być prowadzony ze szczególnym poszanowaniem środowiska naturalnego bazując na zasadzie horyzontalnej zrównoważonego rozwoju oraz DNSH. W związku z tym na poziomie programów wskazywane będą takie projekty, które nie budzą wątpliwości środowiskowych ani ekonomicznych.

Jakość/dostępność infrastruktury drogowej w Polsce znacznie się poprawiła od przystąpienia Polski do UE. Dzięki funduszom unijnym nastąpiła poprawa powiązań wielu obszarów z ośrodkami działalności gospodarczej, ułatwiając tym samym ich rozwój. Jednocześnie obszary zmarginalizowane i peryferyjne nadal są niewystarczająco dostępne. Dotyczy to w szczególności obszarów na granicach poszczególnych województw, względnie w sąsiedztwie granicy państwowej (lądowej i morskiej). Wynika to częściowo z faktu, że inwestycje w infrastrukturę drogową niekoniecznie są realizowane w pierwszej kolejności na terytoriach, do których dostęp jest utrudniony. Ponadto połączenia nowo wybudowanych autostrad i dróg ekspresowych z siecią dróg drugorzędnych nie zawsze są wystarczające, aby zlikwidować izolację tych obszarów. Wprawdzie preferowany będzie transport kolejowy, jednakże ze względu na koszty inwestycyjne i ograniczenia realizacyjne, przy dość dobrze rozwiniętej sieci kolejowej w Polsce, poprawa dostępności transportowej w praktyce będzie realizowana w wielu miejscach przez transport kołowy, w tym w formie publicznego transportu zbiorowego.

Pomimo podjętych działań, rozkład przestrzenny inwestycji drogowych nadal jest nierównomierny, co przekłada się na niższy postęp w zakresie podnoszenia dostępności części obszarów Polski, szczególnie w północnej i wschodniej części kraju. Zapewnienie podobnego standardu dostępu do usług transportowych dla mieszkańców różnych regionów stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla polityki rozwoju kraju oraz dla polskich regionów.

Jeśli chodzi o dostępność transportową obszaru Polski, jej sumaryczny obraz można przedstawić za pomocą wskaźnika dostępności potencjałowej WMDT. W SRT 2030 wartość bazowa tego strategicznego wskaźnika (dla 2017 roku) została określona na 36,65 natomiast wartość dla roku 2030 została oszacowana na poziomie 45. Zgodnie z najnowszymi badaniami ewaluacyjnymi⁸³, wartość syntetycznego WMDT dla całego kraju oszacowano na 38,66 dla roku 2020, a prognoza dla roku 2030 wynosi 48,26. Biorąc pod uwagę priorytetyzację działań na transporcie kolejowym należy również przytoczyć oszacowanie syntetycznego Wskaźnika Kolejowej Dostępności Transportowej WKDT wynoszące 52,38 dla roku 2030 (wartość dla roku 2020 to 36,79). Niewątpliwie wsparcie ze środków polityki spójności będzie istotną składową na drodze do założonych celów.

Jak wskazano w „Sprawozdaniu krajowym - Polska 2020” zgodnie z danymi GUS w latach 2008–2018 długość regionalnych i podmiejskich linii autobusowych w Polsce skróciła się o ponad 50%. Ponadto częstotliwość przejazdów autobusowych jest często niedostosowana do potrzeb pasażerów, opłaty za bilety postrzegane są jako wysokie, a koordynacja między władzami odpowiedzialnymi za organizację transportu publicznego nie jest optymalna. Również niewystarczająca integracja taryfowa pomiędzy różnymi przewoźnikami zarówno drogowymi jak i kolejowymi, a także wczesny etap cyfryzacji transportu, nie przyczyniają się do poprawy odbioru transportu publicznego wśród podróżnych.

Wzrost popularności transportu lotniczego w Polsce w ostatnich latach, objawiający się także zwiększeniem udziału innych portów lotniczych niż lotnisko im. Chopina w Warszawie, stawia wyzwanie nie tylko dalszej poprawy przepustowości prowadzenia operacji lotniczych, ale także poprawy skomunikowania lotnisk z regionalnymi ośrodkami miejskimi. Zgodnie z danymi GUS ogółem pasażerów przybyłych z i odprawionych do polskich portów lotniczych (bez uwzględniania pasażerów tranzytowych) w 2019 r. było blisko 49 mln, a w 2018 r. – blisko 46 mln (tj. w 2019 r. odnotowano wzrost o niemal 7% w stosunku do roku poprzedniego)⁸⁴. Jednocześnie ten sektor transportu najbardziej ucierpiał w wyniku pandemii COVID-19 w 2020 r. Według szacunków Urzędu Lotnictwa Cywilnego w pierwszej połowie 2020 r. ruch pasażerski, w porównaniu z pierwszą połową 2019 r., zmalał o 64% i wyniósł ponad 8 mln pasażerów, a liczba operacji zmniejszyła się o 59%. Jednakże, ze względu na brak realnej konkurencji w szybkim transporcie na duże odległości w komunikacji międzynarodowej, po ustaniu pandemii COVID-19 można spodziewać się powrotu

⁸³ Raport końcowy dot. wykonania badania ewaluacyjnego pt. „Oszacowanie oczekiwanych rezultatów interwencji za pomocą miar dostępności transportowej dostosowanych do potrzeb dokumentów strategicznych i operacyjnych perspektywy finansowej 2014-2020 (aktualizacja 2020/2021)” (oprac. dr hab. Piotr Rosik, prof. dr hab. Tomasz Komornicki, mgr Sławomir Goliszek, mgr Patryk Duma), <https://www.ewaluacja.gov.pl>

⁸⁴ „Transport wyniki działalności w 2019 r.”, Tablica 11 (110), ruch pasażerów w portach lotniczych.

trendu wzrostowego w przewozach lotniczych. W celu zapewnienia bezpiecznego ruchu lotniczego niezbędne będą dalsze inwestycje w bezpieczeństwo w portach lotniczych jak i w przestrzeni powietrznej. W ostatnich latach bezpieczeństwo na drogach w Polsce poprawiło się. Ogółem w latach 2009-2019 liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych została zredukowana o ponad 36% (z 4572 do 2909), a liczba ciężko rannych o ponad 22% (z 13689 do 10633), choć niestety trend spadkowy został wyhamowany w 2016 roku i od tego czasu utrzymuje się poziom ok. 2,9 tys. ofiar rocznie. W 2019 roku odnotowano wzrost liczby ofiar śmiertelnych o 1,6% względem roku 2018. W 2020 roku, w którym ze względu na ograniczenia pandemiczne ograniczona została mobilność, w wypadkach drogowych poszkodowane zostały 28 954 osoby, w tym śmierć poniosło 2 491 osób (w tym 631 pieszych i 249 rowerzystów), a 26 463 zostały ranne (w tym 8 805 ciężko)⁸⁵. Do ogólnej poprawy bezpieczeństwa, poza poprawą infrastruktury, niewątpliwie przyczyniły się również działania edukacyjne i kampanie społeczne skierowane zarówno do kierowców, jak i niechronionych uczestników ruchu drogowego czyli pieszych i rowerzystów. Kontynuacja tych działań to także jeden z priorytetów w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Główne przyczyny niskiego w porównaniu do średniej unijnej poziomu bezpieczeństwa na drogach to nadal przekraczanie dopuszczalnej prędkości, niedostateczna dbałość o niechronionych użytkowników drogi oraz niedociągnięcia infrastrukturalne. Zatem szczególnie istotne i wrażliwe społecznie jest zwiększanie bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez dalsze inwestycje w nowoczesną i bezpieczną infrastrukturę drogową, prowadzenie kampanii społecznych i działań edukacyjnych mających na celu zwiększenie świadomości wszystkich uczestników ruchu drogowego oraz wdrażanie rozwiązań mających na celu egzekwowanie przestrzegania dopuszczalnej prędkości.

W ostatniej dekadzie nie były prowadzone regularne ogólnopolskie badania ruchu rowerowego, wobec czego ocenę rozwoju systemu połączeń rowerowych można oprzeć na zauważalnym i systematycznym rozwoju tras rowerowych zarówno na obszarach miejskich jak i w rodzaju Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo, który wiedzie przez pięć województw wschodniej Polski (warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie). W analizach Polskiej Organizacji Turystycznej w roku 2019 r. na terenie Polski istniały 44 szlaki rowerowe, a także zaplanowano 6 międzynarodowych szlaków Eurovelo⁸⁶.

⁸⁵ <https://statystyka.policja.pl/st/ruch-drogowy/76562,wypadki-drogowe-raporty-roczne.html>

⁸⁶ Analiza podaży turystyki rowerowej w Polsce 2019, Polska Organizacja Turystyczna, oprac. M. Koziół.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusz Spójności ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

1.4. Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym” (CP4)

W ramach celu polityki 4, wykorzystując doświadczenia poprzednich perspektyw finansowych w tym obszarze, Polska będzie realizowała działania mające na celu lepsze wykorzystanie kapitału ludzkiego na rynku pracy, poprawę jego jakości oraz zwiększenie poziomu spójności społecznej i dostępności świadczonych usług społecznych i zdrowotnych. Przedsięwzięcia planowane w ramach CP4 będą przyczyniać się do wdrożenia zasad zawartych w Europejskim Filarze Praw Socjalnych, przyjętym 17 listopada 2017 r., jak również do realizacji celów określonych w Planie działania na rzecz Europejskiego Filaru Praw Socjalnych. Inwestycje podejmowane w ramach CP4 odpowiednio z EFS+ i EFRR będą komplementarnie przyczyniać się do realizacji wspólnych celów, po to aby zwiększyć oddziaływanie interwencji z funduszy UE. Ponadto działania będą realizować Gwarancję dla Dzieci⁸⁷ oraz będą zgodne z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, w tym z artykułem 19 tej Konwencji i Komentrzem ogólnym nr 5 do tej Konwencji (w każdym celu EFRR w CP4 możliwa będzie realizacja inwestycji z zakresu dostępności dla osób ze specjalnymi potrzebami).

Na realizację interwencji w CP4, jak i ogólnie na sytuację społeczno-gospodarczą w Polsce znaczący wpływ wywarła inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i związana z nią bezprecedensowa migracja obywateli Ukrainy do Polski. Wywołane tym kryzysem zmiany demograficzne, społeczne i ekonomiczne wpływają na skalę wyzwań i potrzeb w zakresie polityki społecznej, co będzie mieć przełożenie na zakres wsparcia Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w perspektywie finansowej 2021-2027. W opisie działań zaplanowanych w poszczególnych obszarach CP4 wskazano główne kierunki interwencji odpowiadające na wyzwania związane z wojną w Ukrainie.

Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie

Najważniejszymi wyzwaniami w tym obszarze w perspektywie krótkoterminowej będzie kontynuacja działań stabilizujących sytuację na rynku pracy z wykorzystaniem środków EFS+, które przyczynią się do redukcji skutków spowolnienia gospodarczego spowodowanego pandemią COVID-19, a także wsparcie oraz

⁸⁷ Realizowane będą następujące działania wpisujące się w Gwarancję dla Dzieci: wsparcie z zakresu edukacji włączającej, psychiatrii dzieci i młodzieży, pieczy zastępczej, usługi wsparcia dzieci, młodzieży i rodzin, w tym rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami. Działania te będą realizowane na poziomie krajowym oraz regionalnym, zgodnie z przyjętą linią demarkacyjną.

wykorzystanie potencjału obywateli Ukrainy objętych w Polsce ochroną czasową z powodu konfliktu zbrojnego w Ukrainie. W perspektywie długoterminowej istotną będzie odpowiedź na wyzwania identyfikowane także przed wystąpieniem pandemii COVID-19. Wiążą się one ze (1) zmieniającą się sytuacją demograficzną i kurczeniem się zasobów pracy, (2) nowymi technologiami, robotyzacją i automatyzacją, (3) przechodzeniem na nowe modele gospodarki (tj. gospodarki obiegu zamkniętego i gospodarki niskoemisyjnej), (4) niedoborami kadrowymi w części sektorów oraz wynikającą z nich potrzebą zarządzania procesami migracyjnymi, (5) potrzebą podnoszenia jakości pracy, stwarzania warunków do godzenia życia zawodowego z rodzinnym oraz ułatwienia kobietom powrotu na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka lub innymi obowiązkami opiekuńczymi.

Działania z zakresu rynku pracy odpowiadają zapisom „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do priorytetowych obszarów inwestycyjnych dotyczących poprawy dostępu do zatrudnienia, w szczególności w przypadku osób długotrwale bezrobotnych, a także biernych zawodowo, zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy oraz modernizacji instytucji rynku pracy. Działania w obszarze rynku pracy są zgodne z założeniami *Europejskiego Zielonego Ładu* i będą komplementarne z interwencją *Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji*. Dokumentem strategicznym wiodącym w obszarze rynku pracy na poziomie krajowym jest *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030*.

Znaczący wpływ na rynek pracy ma zmieniająca się sytuacja demograficzna. Spadek liczby ludności bądź stagnacja demograficzna dotyczy niemal wszystkich województw w Polsce. Kluczową rolę w kontekście starzenia się społeczeństwa i zmniejszania liczby ludności w wieku produkcyjnym odgrywać będzie aktywizacja zawodowa niewykorzystanych zasobów pracy, w tym w szczególności osób długotrwale bezrobotnych. Istotne staje się włączenie w rynek pracy osób wykluczonych. Skala tego wyzwania jest szczególnie poważna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Wymaga to równoczesnych działań integracyjnych i aktywizacji zawodowej. Do grup najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne i bezrobocie długoterminowe zaliczyć można m.in.: kobiety, osoby młode do 29 roku życia, osoby starsze, osoby długotrwale bezrobotne i osoby z niepełnosprawnościami.

Pandemia COVID-19 sprawiła, że na rynku pracy jedną z najbardziej poszkodowanych grup są osoby młode, dopiero wchodzące na rynek pracy. W Polsce na koniec 2020 r. osoby młode do 30 roku życia stanowiły prawie 26% ogółu osób zarejestrowanych jako bezrobotne. Dlatego niezwykle ważną będzie realizacja działań mających na celu zwiększenie możliwości trwałego zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia oraz priorytetowe traktowanie tej grupy wiekowej w projektach realizowanych w obszarze rynku pracy.

Wsparcie to będzie realizowane z uwzględnieniem zasad określonych w Zaleceniach Rady z dnia 30 października 2020 r. w sprawie pomostu do zatrudnienia - wzmocnienia *Gwarancji dla młodzieży*.

Celem zapewnienia odpowiednich środków na realizację wsparcia adresowanego do osób młodych, w programach regionalnych wskazany zostanie szacunkowy poziom alokacji służący realizacji projektów w ramach *Gwarancji dla młodzieży*, który będzie uzależniony od sytuacji społeczno-gospodarczej danego województwa.

Liczba osób długotrwale poszukujących pracy (powyżej 12 miesięcy) wyniosła według stanu na koniec III kwartału 2021 r. – 450 tys., co stanowiło 48,1% ogólnej liczby zarejestrowanych bezrobotnych.

Co ważne, dane pokazują, że długotrwale bezrobocie częściej występuje wśród kobiet. Prawie 51% kobiet zarejestrowanych w urzędach pracy w końcu września 2021 r. pozostawała bez zatrudnienia przez okres powyżej 12 miesięcy. Zatem jest to kolejna grupa wymagająca zintensyfikowanych działań z zakresu kompleksowej aktywizacji zawodowej, tak by zwiększyć możliwości trwałego zatrudnienia tej grupy. Działania adresowane do tej grupy będą zatem realizowane i monitorowane zgodnie z zaleceniami ETO wskazanymi w Sprawozdaniu specjalnym 25/2021⁸⁸.

Jeśli chodzi o sytuację kobiet na rynku pracy, to pomimo że w 2018 r. bardziej wzrósł wskaźnik zatrudnienia kobiet niż wskaźnik zatrudnienia mężczyzn, nadal utrzymuje się wysoka różnica w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn, która w 2019 r. wynosiła 16,6 pp.⁸⁹. Niższy wskaźnik zatrudnienia kobiet jest związany z napotykaniami barier w postaci nieelastycznego czasu pracy, obciążeniem obowiązkami domowymi i w zakresie opieki nad dziećmi, osobami z niepełnosprawnościami i innymi członkami rodziny w kontekście niewystarczająco rozwiniętych usług społecznych. W związku z tym, w dalszym ciągu należy zwiększać udział kobiet w rynku pracy, w szczególności na obszarach wiejskich. W tym kontekście istotne jest zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi do lat 3 oraz dostosowanie istniejących miejsc opieki nad dziećmi w tym wieku do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami⁹⁰, jak również zwiększenie dostępności do usług społecznych, w tym m.in. usług opiekuńczych i asystenckich, jak też wsparcia wytchnieniowego dla osób opiekujących się np. osobami z niepełnosprawnościami czy starszymi członkami rodziny (działania w tym zakresie zostały szerzej opisane w części dotyczącej obszaru: włączenie i integracja społeczna). Pomimo działań finansowanych zarówno ze środków krajowych, jak też unijnych, dotyczących poprawy dostępu do miejsc opieki nad najmłodszymi dziećmi, Polska w dalszym ciągu jest jednym z krajów europejskich, w których uczestnictwo dzieci poniżej 3 roku życia w opiece instytucjonalnej jest szczególnie niskie, z uwagi na niewystarczającą liczbę miejsc opieki. Z tego powodu, konieczne jest zapewnienie struktury wdrażania zapewniającej bardziej efektywne wsparcie w zakresie tworzenia nowych miejsc opieki, a także eliminowanie tzw. białych plam, czyli miejsc, gdzie opieka nad najmłodszymi dziećmi nie funkcjonuje. Zakłada się, że do 2030 r. opieką zinstytucjonalizowaną zostanie objęte 28,5% dzieci w wieku poniżej 3 lat .

Niezwykle ważne są również działania wspierające równość szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy, m.in. takie jak wspieranie pracodawców w tworzeniu miejsc pracy wolnych od dyskryminacji, transparentnych pod względem płac i wspierających awanse kobiet (w tym na stanowiska kierownicze). Istotne są również

⁸⁸ Sprawozdanie specjalne 25/2021: Wsparcie z EFS na rzecz zwalczania bezrobocia długotrwałego – działania muszą być lepiej ukierunkowane i monitorowane oraz bardziej dostosowane do potrzeb

⁸⁹ KE, Sprawozdanie krajowe – Polska 2020.

⁹⁰ Bazując na doświadczeniach realizacji wsparcia w tym zakresie ze środków europejskich, a także rządowego programu „Maluch” - niezbędne jest wdrażanie tego wsparcia z poziomu krajowego, co umożliwi zapewnienie stosowania jednolitych zasad interwencji we wszystkich regionach oraz zwiększy synergię działań finansowanych z różnych źródeł.

działania wzmocniające równouprawnienie, mające na celu dążenie do równych warunków pracy, przełamania stereotypów związanych z płcią, zniwelowania różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn na rynku pracy, poprawy pozapłacowych warunków pracy, czy też zapewnienie równego udziału w różnych sektorach gospodarki. Z uwagi na konieczność zwiększenia poziomu zatrudnienia kobiet (w tym w szczególności kobiet biernych zawodowo) ważne jest również wsparcie dla pracy w niepełnym wymiarze czasu, praca na odległość oraz inne działania zapewniające większą równowagę między życiem zawodowym, a prywatnym. Ponadto należy dążyć do zamknięcia luki płacowej ze względu na płęć (w tym wzmocnienia pozycji kobiet na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem gremiów decyzyjnych) oraz wyrównania poziomu emerytur kobiet i mężczyzn.

Według danych GUS wskaźnik zatrudnienia osób starszych (w wieku 55 – 64 lata) od wielu lat systematycznie rośnie (z 31,6% w 2008 r. do 49,5% w 2019 r.) jednak jest ciągle jednym z niższych wśród krajów UE. W odniesieniu do tej grupy wyzwaniem pozostaje utrzymanie osób starszych w zatrudnieniu i lepsze wykorzystanie ich doświadczenia. Istnieje potrzeba wsparcia pracodawców w obszarze zarządzania wiekiem i kompetencjami pracowników (np. mentoring), jak również dostosowanie miejsc pracy do potrzeb osób starszych. Niezbędne będą także działania mające na celu zatrzymanie starszych pracowników na rynku pracy i podnoszenie ich kompetencji, w szczególności cyfrowych.

Poprawy wymaga sytuacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy niezależnie od rodzaju bądź stopnia niepełnosprawności. Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w Polsce pozostaje od lat jednym z najniższych w Europie. Natomiast w ostatnich latach wzrasta współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych z 26,8% pod koniec 2016 r. do 30,0% w 2020 r. według danych GUS⁹¹. Wiele osób z niepełnosprawnościami potrzebuje wsparcia w postaci typowych instrumentów rynku pracy. Równocześnie osoby te rzadziej korzystają z działań aktywizujących urzędów pracy. Dla osób z niepełnosprawnością, praca zawodowa jest nie tylko źródłem dochodów, ale również formą terapii, rehabilitacji zawodowej, a tym samym włączenia społecznego oraz pierwszym krokiem do samodzielności oraz podejmowania ról społecznych i rodzinnych. Z tego powodu niezbędne będą działania wspierające zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami oraz umożliwienie im uczestniczenia w kształceniu, rozwijaniu kompetencji oraz uczeniu się przez całe życie. Ważnym krokiem jest także wybór zawodu, co ma ułatwić system doradztwa zawodowego dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów. Celem poprawy warunków do pełnego uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami w rynku pracy i zwiększenia poziomu zatrudnienia tej grupy działania realizowane w CP4 obejmą kompleksowe wsparcie łączące instrumenty aktywnej polityki rynku pracy z działaniami z zakresu aktywizacji społecznej. Kolejnym wyzwaniem jest segmentacja rynku pracy i wciąż wysoki odsetek osób pracujących na czas określony w stosunku do wszystkich zatrudnionych, a także zjawisko wymuszonego samozatrudnienia. W 2018 r. umowę na czas nieokreślony miało 60,3% ogółu pracujących, a 75,6% ogółu pracowników

⁹¹ Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski – aktywność ekonomiczna ludności w wieku produkcyjnym.

najemnych. W związku z tym, wsparcie w ramach EFS+ powinno obejmować także osoby zatrudnione na umowach krótkoterminowych, pracujących w ramach umów cywilno-prawnych, ubogich pracujących⁹², z niepełnosprawnościami lub o ograniczonej mobilności, jak również odchodzących z rolnictwa, tak by umożliwić pełne wykorzystanie potencjału kapitału ludzkiego.

Istotne jest także tworzenie warunków dla powstawania nowych miejsc pracy, między innymi poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienia. W perspektywie finansowej 2021-2027 dostępne będą nowe narzędzia wspierania przedsiębiorczości skierowane nie tylko do osób pozostających bez pracy, ale również osób aktualnie pracujących. Wsparcie samozatrudnienia w formie bezzwrotnej zostanie ograniczone wyłącznie do osób pozostających bez pracy, zarejestrowanych w urzędzie pracy, a na dużo większą skalę i dla szerszej grupy docelowej będzie realizowane na poziomie krajowym wsparcie w postaci instrumentów zwrotnych.

Istotną tendencją długoterminową jest rewolucja technologiczna. Postępująca cyfryzacja i automatyzacja pracy w wielu branżach będzie miała duży wpływ na to, jak zmieni się rynek pracy. Zmiany technologiczne skutkujące automatyzacją i cyfryzacją wielu czynności umysłowych i fizycznych przyczynią się do zniknięcia z rynku pracy wielu zawodów i pojawienia się nowych. Coraz większy odsetek miejsc pracy będzie wiązał się z zadaniami wymagającymi kreatywnego myślenia i wysokich umiejętności, co prowadzi zarówno obecnie, jak i w przyszłości, do pewnego niedopasowania na rynku pracy. Dynamiczne zmiany kształtujące współczesny rynek pracy będą wymuszać na pracownikach elastyczność, czyli umiejętność szybkiego dostosowywania się do zmian i akceptowania ich jako naturalnego procesu w rozwoju zawodowym, jak również otwartość na ciągłe podnoszenie kompetencji i nieszablonowe działania. W tym kontekście, istotne jest wzmocnienie adaptacyjności pracowników, przede wszystkim przez ułatwienie dostępu do usług rozwojowych i rozwijanie mechanizmów popytowych dostarczania tych usług.

Doświadczenia z perspektywy finansowej 2014-2020 wskazują, że zastosowanie podejścia popytowego w zakresie usług rozwojowych okazało się dobrym rozwiązaniem⁹³. W związku z tym kontynuowany będzie rozwój Bazy Usług Rozwojowych, w tym wprowadzanie nowych funkcjonalności bazy m.in. w związku z otwarciem oferty również dla uczestników indywidualnych, którzy z własnej inicjatywy będą chcieli podnieść kompetencje. Na podstawie doświadczeń z realizacji usług rozwojowych w czasie pandemii COVID-19, przewiduje się dalszy rozwój zdalnego świadczenia usług. Przedsiębiorcy i przedsiębiorstwa będą wspierani m.in. w zakresie dostosowywania się do zmian i radzenia sobie w trudnościach, co jest

⁹² Warto tutaj dodać, że wskaźnik ubóstwa dochodowego jest większy wśród osób gorzej wykształconych i znajdujących się w sytuacji niepewnego zatrudnienia.

⁹³ Konsorcjum EVALU, ECORYS, *Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania*, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019 oraz Danae, *Wpływ Bazy Usług Rozwojowych na jakość i dostępność usług rozwojowych*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2020.

szczególnie ważne w kontekście negatywnego wpływu pandemii na kondycję przedsiębiorstw w wielu branżach⁹⁴.

Na sytuację na polskim rynku pracy bardzo duży wpływ będzie miał bezprecedensowy napływ obywateli Ukrainy do Polski w wyniku wojny na terytorium Ukrainy. Osoby te będą jedną z priorytetowych grup docelowych w zakresie działań mających na celu realizację aktywnej polityki rynku pracy w Polsce.

Ważnym elementem w tworzeniu warunków pracy dla migrantów jest również uznawanie ich umiejętności i umożliwianie im pracy w zawodach odpowiadających ich umiejętnościom i doświadczeniu. Z drugiej strony konieczne jest zwiększenie zdolności administracji do obsługi procedur związanych z zatrudnianiem cudzoziemców oraz procesem integracji społecznej. Organy rządowe i samorządowe powinny być odpowiednio przygotowane do zarządzania procesami migracyjnymi. Konieczne jest zmodyfikowanie dotychczas funkcjonujących w Polsce instrumentów ukierunkowanych na pozyskiwanie obcokrajowców oraz zaprojektowanie nowych, które będą dostosowane do specyfiki naszego kraju i obecnej sytuacji migracyjnej. Można tu wskazać m.in. na: możliwość szybkiego i elastycznego uzupełniania niedoborów w zakresie pracowników sezonowych poprzez poprawę warunków do podejmowania przez nich pracy, doskonalenie systemów monitorowania procesów migracyjnych.

Warunkiem niezbędnym dla poprawy szans osób pozostających bez zatrudnienia jest doskonalenie potencjału instytucjonalnego i kadrowego instytucji rynku pracy na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Pandemia COVID-19 pokazała, że niezbędne jest wypracowanie mechanizmów pozwalających instytucjom rynku pracy na szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych oraz silniejszą współpracę z pracodawcami. W perspektywie długofalowej niezbędne jest skoncentrowanie się na skutecznym docieraniu do osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, a także dalsze doskonalenie mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych.

Wsparcia wymaga dalszy rozwój dialogu społecznego w obszarze rynku pracy, w tym wzmocnienie potencjału partnerów do udziału w procesie stanowienia prawa. Doświadczenie tzw. lockdownu w czasie pandemii COVID-19 pokazało, jak ważne jest antycypowanie potencjalnych ryzyk dla stabilności rynku pracy, a także wprowadzanie rozwiązań systemowych, które mogłyby być uruchamiane w sytuacjach nagłych zdarzeń społeczno-gospodarczych, przy porozumieniu wszystkich interesariuszy. Innym obszarem, w którym istotną rolę do odegrania ma efektywnie funkcjonujący dialog społeczny jest poprawa norm bezpieczeństwa i higieny środowiska pracy.

Obszar: edukacja i kompetencje

Najważniejszymi wyzwaniem dla Polski w tym obszarze pozostają: podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji, zwiększenie uczestnictwa w formach uczenia się przez całe życie oraz lepsze dopasowanie

⁹⁴ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS na podstawie Devire, Wpływ koronawirusa na polskie przedsiębiorstwa, Warszawa 2020, strona internetowa: Wpływ koronawirusa na polskie przedsiębiorstwa.

systemów kształcenia i szkolenia, w tym zawodowego, do potrzeb rynku pracy oraz wsparcie infrastruktury edukacyjnej. Transformacja cyfrowa i transformacja w kierunku zielonej gospodarki wymaga wprowadzenia na większą skalę kształcenia odpowiadającego na potrzeby nowoczesnej gospodarki.

Działania z zakresu edukacji i kompetencji odpowiadają wytycznym KE wynikającym z Załącznika D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019”, odnoszącym się do równego dostępu do kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach, podniesienia jakości edukacji oraz jej większego powiązania z rynkiem pracy oraz Zaleceniu Rady UE z 2019 r., które dotyczy m.in. wysokiej jakości wczesnej edukacji⁹⁵. Wpisują się również w kierunki działań wskazane w Europejskim programie na rzecz umiejętności służących zrównoważonej konkurencyjności, sprawiedliwości społecznej i odporności oraz *Zalecenie w sprawie ścieżek poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych*⁹⁶, a poprzez wdrażanie nowych kwalifikacji w zakresie cyfryzacji i ochrony środowiska są zgodne z założeniami *Europejskiej Agendy Cyfrowej* oraz założeniami *Europejskiego Zielonego Ładu*. Poprzez rozwiązania na rzecz podnoszenia jakości edukacji włączającej odpowiadają Zasadzie 1 Europejskiego Filaru Praw Socjalnych⁹⁷. W wymiarze krajowym, dokumentem strategicznym w zakresie proponowanych działań jest *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030* oraz *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (ZSU 2030)*. Zapisy ZSU 2030 będą stanowić podstawę do planowania optymalnego wykorzystania EFS+ na rzecz rozwoju umiejętności na poziomie krajowym i regionalnym.

Rozwijająca się dynamicznie gospodarka wymaga od osób wchodzących na rynek pracy nie tylko odpowiednich umiejętności praktycznych, na miarę potrzeb przyszłych pracodawców, ale również gotowości do zmian, elastyczności czy kreatywności. Dlatego też środki EFS+ zostaną ukierunkowane na wsparcie procesów edukacyjnych sprzyjających kształtowaniu u osób uczących się, również w niekorzystnej sytuacji, kompetencji i umiejętności, istotnych dla rozwoju gospodarczego: zarówno umiejętności podstawowych, jak i umiejętności przekrojowych i zawodowych.

Wsparcie ww. procesów edukacyjnych musi być wzmocnione przez zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, pozwalającej m.in. na zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie. W tym zakresie zasadne jest, jako priorytet wsparcie zwiększania dostępności placówek edukacyjnych dla osób ze szczególnymi potrzebami na wszystkich poziomach edukacji oraz – przy zachowaniu priorytetów wynikających z właściwych polityk i rekomendacji - umożliwienie realizacji pozostałej interwencji dotyczącej infrastruktury edukacyjnej komplementarnej do działań EFS+ i na podstawie diagnozy potrzeb regionalnych i/lub lokalnych w obszarze wychowania przedszkolnego oraz kształcenia i szkolenia zawodowego. Inne inwestycje infrastrukturalne uzupełniające działania EFS+ będą możliwe w mniejszym stopniu, jeżeli

⁹⁵ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)

⁹⁶ European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience

⁹⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_pl

potrzeby w obszarach priorytetowych zostały wyczerpane i, o ile wynikają ze zdiagnozowanych potrzeb regionalnych i/lub lokalnych. Wsparcie w zakresie podstawowej bazy dydaktycznej, niezwiązanej z nauczaniem praktycznym lub zawodowym, nie jest możliwe.

Szkoły specjalne i inne placówki, które prowadzą do segregacji lub utrzymania segregacji jakiejkolwiek grupy defaworyzowanej i/lub zagrożonej wykluczeniem społecznym, nie będą wspierane w zakresie infrastruktury i wyposażenia.

W oparciu o zdiagnozowane deficyty zasadne może być uzupełnienie przyszkolonej infrastruktury sportowej, mającej na celu rozwój działań integracyjnych i włączających w ramach walki z wykluczeniem społecznym i edukacyjnym. Infrastruktura sportowa nie stanowi samoistnego priorytetu ani odosobnionego działania i musi być powiązana z celami EFS+.

Ponadto, aby edukacja formalna przynosiła zamierzone efekty, powinna reagować na wymagania otoczenia, w tym związane z dynamicznie rozwijającym się społeczeństwem wiedzy oraz powinna uwzględniać nowe trendy i adaptować je do praktyki szkolnej, a także maksymalnie wspierać osoby w niekorzystnej sytuacji. Przewiduje się, że charakter wykonywanej pracy w wielu zawodach zmieni się. Pojawią się również zawody i specjalności, które dzisiaj mogą jeszcze nie istnieć. Wiele zawodów ulegnie też automatyzacji. Konieczna jest zatem zmiana tradycyjnych modeli nauczania i wykorzystanie nowoczesnych technologii, zwłaszcza narzędzi cyfrowych, które mogą stanowić wspomaganie procesu dydaktycznego dostosowane do wymagań i predyspozycji młodych ludzi, zwłaszcza uczniów w niekorzystnej sytuacji. Wagę tego wyzwania uwypukliła w sposób szczególny pandemia COVID-19, której skutki w sferze edukacyjnej wydają się być najdotkliwsze dla uczniów ze środowisk defaworyzowanych oraz ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli na uzupełnianie tradycyjnych metod nauczania oraz prowadzenie kształcenia w systemie *on-line* lub w systemie hybrydowym. Wsparcie w tym zakresie potrzebne jest nie tylko w sferze metodycznej, ale także pod kątem zapewnienia odpowiedniej infrastruktury, w zależności od identyfikowanych potrzeb.

Sytuacja, w jakiej znalazł się polski system oświaty oraz szkolnictwo wyższe w związku z pandemią COVID-19 pokazała, że kolejnym wyzwaniem w tym zakresie jest konieczność podnoszenia kompetencji cyfrowych kadr systemu oświaty i szkolnictwa wyższego (przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły branżowe, uczelnie), w tym do wykorzystania metod i narzędzi cyfrowych w czasie lekcji oraz do prowadzenia kształcenia w systemie *on-line*, a także podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej systemem oświaty i szkolnictwa wyższego na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Konieczne są z jednej strony działania zwiększające kompetencje cyfrowe i informacyjne, z drugiej zaś dalszy rozwój narzędzi informatycznych i materiałów cyfrowych wspierających cyfryzację procesów kształcenia, w tym egzaminów zewnętrznych, dostęp do danych oraz wsparcie pedagogiczno-psychologiczne. Celem tych działań jest wsparcie wszystkich osób uczących się, w szczególności osób w niekorzystnej sytuacji.

Ponadto, z uwagi na niedobór nauczycieli - w szczególności takich dziedzin, jak języki obce, matematyka, TIK i nauki przyrodnicze, wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem, nauka przedmiotów zawodowych -

konieczne jest podjęcie działań w celu poprawy jakości kształcenia nauczycieli, ułatwienie możliwości doskonalenia zawodowego oraz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela. Największe problemy kadrowe w polskim szkolnictwie dotyczą szkolnictwa branżowego, przede wszystkim – nauczycieli zawodu. Działania podejmowane w latach 2014-2020 na rzecz kadr szkół zawodowych i branżowych, a przede wszystkim nauczycieli zawodu, oceniane są jako niewystarczające.⁹⁸ Konieczne są zatem działania przeciwdziałające kryzysowi kadrowemu w szkolnictwie branżowym.

Pandemia COVID-19 podkreśliła również konieczność zwiększenia i zintensyfikowania działań w zakresie systemowego rozwijania kompetencji cyfrowych i informacyjnych wszystkich grup społecznych, w tym w szczególności przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu osób starszych oraz osób z niepełnosprawnościami. Podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych i informacyjnych wymaga oddziaływania na trzech poziomach – w ramach edukacji, w miejscu pracy oraz w życiu codziennym. Interwencja z funduszy europejskich w latach 2021-2027 będzie nakierowana na te trzy obszary. Istotnym wyzwaniem jest także poprawa warunków kształcenia uczniów, studentów i doktorantów z niepełnosprawnościami. Tempo zmian w tej sferze jest niewystarczające. Skala tego wyzwania jest szczególnie istotna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Potrzebna jest zmiana postrzegania edukacji tej grupy społecznej oraz dostosowanie procesu dydaktycznego i infrastruktury edukacyjnej do jej potrzeb i możliwości. Na znaczeniu ma zyskać także doradztwo zawodowe dla tej grupy, której aktywność na rynku pracy jest pożądana w celu wspierania integracji społecznej, samodzielności i podejmowania ról społecznych i zawodowych.

Wyniki egzaminu ósmoklasisty pokazują, że uczniowie uczęszczający do szkół na terenach wiejskich mają znacznie słabiej rozwinięte umiejętności kluczowe niż ich rówieśnicy z dużych miast. Największe różnice występują w znajomości języka angielskiego, co przełoży się na znacznie gorsze możliwości zawodowe uczniów z terenów wiejskich. Istotne jest zatem wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci pochodzących z rodzin o niższym kapitale ekonomicznym i społeczno-kulturowym oraz zamieszkałych na obszarach wiejskich. W celu uniknięcia stygmatyzacji wsparcie kierowane będzie do szkół bądź oddziałów a nie do pojedynczych uczniów.

Konieczne jest podjęcie działań na rzecz dalszego rozwoju edukacji włączającej, wsparcie uczniów, rodziców, kadry oraz otwierania się istniejącego systemu, tak by EFS+ wspierał coraz szersze uczestnictwo uczniów z niepełnosprawnościami w szkolnictwie ogólnodostępnym. Doświadczenia z ostatnich lat pokazują, że wyzwaniem dla skutecznej edukacji włączającej jest integracja wszystkich uczniów oraz dostosowanie się do ich indywidualnych potrzeb zarówno na poziomie edukacyjnym, zdrowotnym jak i społecznym (integracyjnym). Wymaga to wykorzystania potencjału i doświadczeń szkół specjalnych w kształceniu i wspieraniu kadry systemu oświaty, w zakresie przygotowania metodycznego i mentalnego do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Kompleksowego wsparcia potrzebują także sami

⁹⁸ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 75.

uczniowie oraz ich rodzice w procesie przejścia z edukacji specjalnej do ogólnodostępnej. Należy także kontynuować działania rehabilitacyjno-kompensacyjne na rzecz dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin w środowisku szkolnym i pozaszkolnym, wspierając przy tym integrację z edukacją ogólnodostępną. Placówki ogólnodostępne (z wyłączeniem szkół specjalnych) przyjmujące dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymagają dostosowania lub modernizacji (w tym w zakresie infrastruktury). Edukacja włączająca powinna być także wzmocniona przez międzysektorowy system wczesnego wspomaganie dzieci i wsparcia rodziny z wykorzystaniem oceny funkcjonalnej (m.in. poprzez szkolenia i doradztwo dla kadr systemu oświaty). Silne zaplecze dla niej powinno stanowić poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne. Potrzebne jest wsparcie poradni m.in. w zakresie wczesnej diagnostyki, doboru optymalnych ścieżek rozwoju dla dziecka, pracy z rodzicami, a także wspieranie szkoły jako przestrzeni kształtowania postaw i wiedzy na temat zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych, w tym także tych związanych z niepełnosprawnością. Planowane jest wykorzystanie, upowszechnianie lub dalsze rozwijanie narzędzi i rozwiązań wypracowywanych w perspektywie 2014-2020 wykorzystując w sposób komplementarny EFS+ i EFRR.

Edukacja włączająca to nie tylko integracja uczniów z niepełnosprawnościami, ale także zindywidualizowane podejście do każdego dziecka. W tym zakresie zdefiniowano dwa kluczowe wyzwania. Po pierwsze, w dobie szybkiego rozwoju technologii, gospodarki opartej na wiedzy i kapitale intelektualnym, konieczne jest wsparcie kształcenia uczniów zdolnych, w tym w szczególności tych znajdujących się w niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej. Wczesne rozpoznanie szczególnych uzdolnień oraz zastosowanie odpowiednich narzędzi wspierających indywidualny potencjał uczniów pozwoli na jego skuteczne rozwijanie, w konsekwencji wpływając na rozwój kapitału ludzkiego całego społeczeństwa. Po drugie niezbędne jest także przygotowanie kadry systemu oświaty do pracy z dziećmi i rodzicami, którzy doświadczyli migracji, a także bezpośrednie wsparcie tych dzieci i uczniów. Istotna jest możliwość nauki języka, wsparcie edukacji i integracji dzieci i ich rodziców/opiekunów oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów bytowych. Kwestia ta jest szczególnie ważna w kontekście osób uciekających z Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym mającym miejsce w 2022 r., które będą wymagać kompleksowego i systemowego wsparcia w procesie integracji do polskiego systemu oświaty. Wiąże się to bezpośrednio ze wzmocnieniem roli szkoły jako lokalnego centrum integrowania społeczności szkolnej i pozaszkolnej, dostępnej architektonicznie (wymiar fizyczny), pedagogicznie oraz społecznie w trakcie godzin lekcyjnych, ale również poza nimi. Powinno to być wsparte przez mechanizmy, procedury i rozwiązania obejmujące współpracę kadry placówki, rodziców oraz uczniów w celu rozwijania i upowszechniania w szkole kultury włączenia.

Kolejnym wyzwaniem dla polskiego systemu oświaty są problemy wychowawcze oraz trudności w nauce powstałe w wyniku pandemii COVID-19. Jednocześnie, jak pokazują statystyki publiczne, wzrasta liczba dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi. Dlatego też zaangażowanie szkoły w pomoc pedagogiczno-psychologiczną (w tym wzmocnienie jej potencjału w tym zakresie) staje się zadaniem priorytetowym, nie

tylko ze względu na negatywne skutki długotrwałej edukacji zdalnej, ale także z uwagi na stres i napięcie, jakie towarzyszy dzieciom i młodzieży choćby z powodu szybkości zmian zachodzących w świecie, systemie edukacji itd., czy też w związku z konfliktem zbrojnym w bezpośrednim sąsiedztwie Polski oraz napływem uczniów bezpośrednio dotkniętych działaniami wojennymi. Placówki systemu oświaty powinny być kluczowym miejscem pomocy, także dla rodziców i opiekunów, np. w zakresie problemów związanych z cyberprzemocą w szkole czy uzależnieniem od Internetu i technologii cyfrowych. W związku z tym, wyzwaniem jest stworzenie przyjaznych uczniom warunków rozwojowych w placówkach poprzez opracowanie systemu doskonalenia i wsparcia kadr, budowanie kompetencji wychowawczych i psychologicznych, jak również tworzenie zasobów metodycznych wspierających pracę podmiotów oświatowych w działaniach społecznych i wychowawczych.

W kontekście integracji uczniów z doświadczeniem migracyjnym, jak i przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19 dla psychicznego i fizycznego zdrowia dzieci i młodzieży, ważne jest kształtowanie i wspieranie aktywności fizycznej i wiedzy nt. zdrowego trybu życia (np. zdrowa dieta, higiena cyfrowa, radzenie sobie ze stresem, budowanie relacji społecznych i kompetencji społecznych), tak aby umożliwić uczniom rozwój na różnych płaszczyznach. Szczególnie istotne w tym kontekście jest wsparcie uczniów ze środowisk defaworyzowanych, dla których często szkoła jest jedynym miejscem, gdzie mogą korzystać z dodatkowych zajęć sportowych czy kształtować zdrowe nawyki. Szkoła powinna także być przestrzenią, gdzie uczniowie mogą rozwijać w trakcie zajęć pozalekcyjnych swoje zainteresowania lub poszerzać wiedzę na przykład w kwestiach istotnych dla danej społeczności, regionu lub kraju, m.in. w kontekście zmian klimatycznych. Uczestnictwo dzieci w wieku czterech lat i starszych w edukacji przedszkolnej w Polsce jest bliskie średniej UE, jednak wskaźnik tego uczestnictwa jest nadal niski w przypadku młodszych dzieci, zwłaszcza 3-latków. Problem dotyczy głównie obszarów wiejskich, na których w 2018 r. oferowano jedynie 67 % potrzebnych miejsc w tej grupie wiekowej⁹⁹. Równie istotne jest wspieranie wysokiej jakości, dostępnej edukacji przedszkolnej, oferującej usługi prowadzące do wszechstronnego rozwoju dzieci, przygotowującej do kolejnych etapów edukacyjnych i zwiększającej późniejsze szanse na rynku pracy. Ważne jest wychwytywanie na wczesnym etapie edukacyjnym ewentualnych deficytów rozwojowych i reagowanie odpowiednimi zajęciami o charakterze kompensacyjnym i wyrównującym szanse dzieci w wieku przedszkolnym, co przyczyni się do wczesnego wspomaganie ich rozwoju. Wczesny dostęp do wysokiej jakości zajęć w przedszkolu pozwoli wyrównywać szanse edukacyjne dzieci, zwłaszcza wywodzących się z rodzin o niższym potencjale do samodzielnego przygotowania dzieci do szkoły. Badania ewaluacyjne podkreślają dotychczasowy pozytywny wpływ finansowania funduszy europejskich na upowszechnianie edukacji przedszkolnej.¹⁰⁰ Z uwagi na skalę potrzeb, należy kontynuować wsparcie, w szczególności

⁹⁹ Najniższe wskaźniki uczestnictwa na obszarach wiejskich odnotowano w województwie zachodniopomorskim (46%), warmińsko-mazurskim (49%), podlaskim (51%) i lubuskim (52%) (GUS, 2018b). W tych samych regionach odnotowano stosunkowo wysoki odsetek osób wczesnie kończących naukę (Eurostat) - w 2018 r. średni odsetek dla Polski wynosił 4,8 % i był jednym z najniższych w UE, a w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim był bliski unijnej średniej wynoszącej 10,6%.

¹⁰⁰ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 100

uwzględniające zróżnicowanie potrzeb edukacyjnych i rozwojowych, w tym osób w niekorzystnej sytuacji oraz na obszarach wiejskich, wykorzystując w sposób komplementarny EFS+ i EFRR w zakresie zidentyfikowanych braków w infrastrukturze przedszkolnej czy pod kątem poprawy dostępności istniejącej infrastruktury.

Dużym wyzwaniem dla systemu oświaty w Polsce jest także powiązanie szkolnictwa branżowego z regionalnymi specjalizacjami i lokalnymi przedsiębiorcami w celu dopasowania umiejętności absolwentów do zapotrzebowania zgłaszanego przez pracodawców na rynku pracy, w tym w zakresie transformacji w kierunku zielonej gospodarki. Konieczne jest zwiększenie potencjału szkół prowadzących kształcenie zawodowe oraz rozwój nowoczesnego szkolnictwa branżowego m.in. nakierowanego na rozwój zielonych kompetencji. Wymaga to podniesienia jego jakości i konkurencyjności m.in. poprzez zapewnienie uczniom, w tym uczniom w niekorzystnej sytuacji, możliwości rozwijania kompetencji uniwersalnych, jak i zdobycia kwalifikacji zawodowych, zgodnych z aktualnym i prognozowanym zapotrzebowaniem rynku pracy, w tym zwłaszcza w zakresie zawodów przyszłości, zielonej gospodarki i Przemysłu 4.0). Potrzebne jest także dalsze włączanie pracodawców w proces kształcenia zawodowego oraz upowszechnienie kształcenia w miejscu pracy i praktycznego kształcenia zawodowego, uwzględniającego najnowsze trendy technologiczne oraz zapewnienie infrastruktury edukacyjnej odpowiadającej tym trendom. Planowane jest również stworzenie rozwiązań wspierających kształcenie zawodowe dostosowane do zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych osób uczących się, w tym wynikających z niepełnosprawności lub innej niekorzystnej sytuacji. Odpowiedź na wskazane wyżej wyzwania, w połączeniu z działaniami promującymi kształcenie zawodowe powinny znacząco wpłynąć na poprawę postrzegania kształcenia zawodowego i szkolnictwa branżowego przede wszystkim wśród przyszłych uczniów i ich rodziców, ale także pracodawców.

Badania funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce wskazują m.in. na niską jakość bazy techniczno-dydaktycznej szkolnictwa branżowego w Polsce, w tym przestarzałe zaplecze i wyposażenie pracowni do praktycznej nauki zawodu. Braki w nowoczesnym wyposażeniu przekładają się na ofertę edukacyjną, proces dydaktyczny oraz jakość kształcenia w tych placówkach. Odpowiedzią na oczekiwania potencjalnych pracodawców jak i uczniów, którzy wybierają naukę w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, jest stworzenie warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej pod kątem wyposażenia, doposażenie warsztatów, pracowni, itp. Interwencja w ramach EFRR w zakresie wsparcia kształcenia szkolnictwa zawodowego będzie bazować na wykorzystaniu obecnej infrastruktury (kompleksy budynków, hale warsztatowe), którą należy dostosować do warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej. Ponadto działania realizowane w tym zakresie będą realizowane w oparciu o potrzeby zidentyfikowane na podstawie diagnozy sytuacji infrastruktury w danym zakresie i w poszczególnych obszarach.

W Polsce udział absolwentów kierunków STEM jest niższy aniżeli średnia w UE (PL20,8% - EU26%, EUROSTAT 2020). Jest to szczególnie widoczne w przypadku takich kierunków jak nauki przyrodnicze,

matematyka czy statystyka. Zmiana tego negatywnego trendu wymaga działań na kilku płaszczyznach. Należy zwiększyć liczbę nauczycieli przedmiotów STEM oraz dać uczniom możliwość rozwijania swoich naturalnych zdolności i zainteresowań w tych obszarach, np. w ramach zajęć dodatkowych. Potrzebne jest także wzmocnienie doradztwa edukacyjnego i zawodowego w tym kierunku. Co ważne, doradztwo edukacyjne i zawodowe musi być wolne od stereotypów płciowych w wyborze ścieżek edukacyjnych i zawodowych i może odegrać istotną rolę w zwiększaniu zainteresowania kierunkami STEM wśród płci dotąd mniej reprezentowanych.

Niewystarczający dostęp do doradztwa zawodowego to wyzwanie na wszystkich etapach edukacji. Poziom rezygnacji studentów ze studiów wynosi 24,8%, a blisko 60% studentów zmienia kierunek studiów.

Doradztwo zawodowe ma do odegrania bardzo ważną rolę w kształtowaniu aspiracji edukacyjnych i zawodowych dzieci i młodzieży, tak aby nie ograniczać ich wyborów do decyzji rodziców lub najbliższego otoczenia, a faktycznie naprowadzać na ścieżkę edukacyjną i zawodową, która wynika z indywidualnych możliwości i zainteresowań ucznia, z uwzględnieniem warunków i zapotrzebowania na rynku pracy.

Dlatego, należy rozwijać i doskonalić system doradztwa zawodowego, w tym szczególnie poprzez podnoszenie kompetencji doradców zawodowych, włączenie rodziców w sam proces oraz zwiększenie dostępności dla uczniów.

W obszarze szkolnictwa wyższego najbardziej istotne jest zwiększanie jakości oferowanych usług edukacyjnych, w tym skoncentrowanie działań na zapewnieniu ich innowacyjności i elastyczności w dostosowaniu do potrzeb rynku pracy. Konieczny jest rozwój kompetencji i umiejętności, zarówno zawodowych, jak i przekrojowych, w szczególności w tych obszarach, które są kluczowe z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej gospodarki. Duże znaczenie ma także kontynuowanie działań w zakresie kreowania wzajemnych relacji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz lepsze dostosowanie kształcenia na poziomie wyższym do potrzeb rynku pracy i wyzwań rozwojowych, w tym poprzez współpracę z pracodawcami. Jedną z kluczowych kwestii jest również wsparcie uczelni w funkcjonowaniu na dynamicznie zmieniającym się rynku, w tym wsparcie zmian w procesach dydaktycznych.

Konieczne jest uzupełnienie i pogłębienie działań związanych z internacjonalizacją polskiego sektora szkolnictwa wyższego i nauki poprzez zwiększenie mobilności zagranicznej studentów i naukowców oraz wzmocnienie działań związanych z umiędzynarodowieniem studiów i kształcenia w szkole doktorskiej.

Wyzwaniem jest również poprawa dostępności szkolnictwa wyższego i nauki dla osób z grup defaworyzowanych, w tym osób ze szczególnymi potrzebami oraz będących w gorszej sytuacji społecznej lub ekonomicznej. Przeprowadzone badania ewaluacyjne¹⁰¹ podkreślają konieczność dalszego rozwoju współpracy szkół wyższych z otoczeniem społeczno-gospodarczym, realizacji innowacyjnych i kompleksowych projektów ukierunkowanych na kształtowanie kompetencji w obszarze szkolnictwa

¹⁰¹ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 100.

wyższego oraz dalszego wsparcia umiędzynarodowienia dostosowanego do aktualnego stopnia rozwoju polskich uczelni.

Istotnym długoterminowym wyzwaniem jest poprawa sytuacji w obszarze uczenia się przez całe życie. W 2019 r. jedynie 4,8% dorosłych w wieku 25–64 lat uczestniczyło w formalnym lub nieformalnym uczeniu się w ciągu ostatnich czterech tygodni przed badaniem (średnia UE: 11,3%). Tylko 0,6% osób o niskim poziomie wykształcenia to dorośli słuchacze, w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 4,5%¹⁰². Potrzebne jest wspieranie idei uczenia się przez całe życie, w tym wśród osób starszych, osób o niskich kwalifikacjach oraz osób z niepełnosprawnościami, a także, w miarę identyfikowanych potrzeb, niezbędnej infrastruktury ośrodków wspierających uczenie się przez całe życie.

Ważnym narzędziem polityki uczenia się przez całe życie jest Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK). Zaproponowana w ustawie z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 226) koncepcja modernizacji systemu kwalifikacji ma na celu uporządkowanie systemu kwalifikacji w Polsce oraz dopasowanie do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Eksperti¹⁰³ pozytywnie oceniają wspierany ze środków EFS w latach 2014–2020 proces włączania kwalifikacji rynkowych do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Powstały kapitał wiedzy i doświadczenia należy traktować jako niezbędny punkt wyjścia i fundament dla dalszego rozwoju ZSK. System jest nadal zbyt słabo upowszechniony i rozwija się powoli. Wykorzystanie ZSK wśród pracodawców, pracowników, osób uczących się w dalszym ciągu pozostaje ograniczone. Istotne jest zatem dalsze wzmocnienie koordynacji oraz wdrażanie systemowych rozwiązań wynikających z Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (ZSU 2030)¹⁰⁴. Równoległe właściwe ministerstwa opracowują plany rozwoju dotyczące konkretnych umiejętności, takie jak Program Rozwoju Kompetencji Cyfrowych do 2030 roku przygotowany przez ministra właściwego do spraw informatyzacji. Aby zwiększyć uczestnictwo osób dorosłych w uczeniu się przez całe życie, edukacja powinna wychodzić poza kształcenie w instytucjach systemu oświaty i szkolnictwa wyższego, obejmując również uczenie się inne niż formalne, ukierunkowane na dopasowanie podaży pracy do popytu na pracę. Jest to szczególnie istotne w kontekście zachodzących przemian demograficznych (postępujące starzenie się zasobów pracy) i konieczności powstrzymania, poprzedzającej dezaktywację zawodową, dezaktywacji edukacyjnej. Kierunki rozwoju uczenia się przez całe życie określa wspomniana wyżej ZSU 2030. Należy również wykorzystać potencjał istniejących Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji oraz rozbudować ich sieć, w tym

¹⁰² Dane należy traktować z ostrożnością ze względu na wysoki losowy błąd próby.

¹⁰³ Konsorcjum EVALU, ECORYS, Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014–2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.

¹⁰⁴ Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (ZSU 2030) składa się z dwóch części: części ogólnej przyjętej przez rząd w styczniu 2019 r. oraz części szczegółowej przyjętej przez rząd w grudniu 2020 r. Część szczegółowa ZSU 2030 uwzględnia także współpracę z OECD. ZSU 2030 stanowi ramy strategiczne polityki na rzecz rozwoju umiejętności niezbędnych do wzmocnienia kapitału społecznego, włączenia społecznego, wzrostu gospodarczego i osiągnięcia wysokiej jakości życia. Strategia obejmuje cały system edukacji i szkoleń, w tym edukację ogólną, edukację zawodową, szkolnictwo wyższe, edukację pozaformalną i uczenie się nieformalne. Uwzględnia zapotrzebowanie na określone umiejętności, ich dostępność, a także metody przewidywania zapotrzebowania na umiejętności, ich kształtowanie i rozwój, dostosowywanie do potrzeb rynku pracy i gospodarki, skuteczne zastosowanie oraz system zarządzania i koordynacji.

wzmocnić ich infrastrukturę. W ramach zaplanowanych działań, ich praca ma zostać skoncentrowana na lepszym diagnozowaniu potrzeb szkoleniowych osób dorosłych, dostosowaniu form edukacji pod kątem ich adekwatności i elastyczności.

Wyzwaniem jest nadal duży odsetek osób dorosłych z niskim poziomem zarówno kompetencji zawodowych, jak i kompetencji podstawowych (w tym cyfrowych) i przekrojowych, mogących znaleźć zastosowanie w wielu profesjach. Osoby te są wykluczone z życia społecznego, nie tworzą również stabilnej grupy odbiorców produktów i usług¹⁰⁵. W kontekście uczenia się przez całe życie należy wziąć pod uwagę zatem wyżej wymienione wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia osób dorosłych, które poprzez dostępność i adekwatność do potrzeb, możliwości (także czasowych) oraz dialog z potencjalnymi pracodawcami mogą stopniowo odwrócić trend wciąż małego zainteresowania kształceniem wśród osób dorosłych, w tym osób z niepełnosprawnościami.

Jak wskazano wyżej, możliwe będzie udzielanie, komplementarnego do działań EFS+, wsparcia ze środków EFRR na rozwój infrastruktury przedszkolnej oraz infrastruktury placówek prowadzących kształcenie i szkolenie zawodowe. Inne inwestycje infrastrukturalne związane ze wsparciem specjalistycznej bazy dydaktycznej i nauką praktyczną zawodu będą wspierane w bardzo ograniczonym stopniu o ile wynikają z analizy luk i zdiagnozowanych potrzeb na poziomie regionalnym lub lokalnym, wpisują się w wyżej wymienione priorytety oraz są komplementarne do działań EFS+.

Działania finansowane w ramach EFRR będą ukierunkowane w szczególności na zwiększanie dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym na obszarach charakteryzujących się słabym dostępem do edukacji. Interwencja EFRR będzie uwzględniać specyfikę regionalną i odnosić się do zdiagnozowanych deficytów i potrzeb, uwzględniając osiągnięcia perspektywy finansowej 2014-2020 zarówno w odniesieniu do wytworzonych zasobów jak i wypracowanych rozwiązań - dla uzyskania efektu synergii i spójności interwencji oraz uwzględnienia długofalowych uwarunkowań, w tym demograficznych i ekonomicznych. W przypadku infrastruktury szkół i placówek szkolnych interwencja (zwłaszcza dotycząca budowy nowej infrastruktury, która będzie dopuszczona jedynie w wyjątkowych okolicznościach) będzie uwzględniać trendy demograficzne zachodzące na danym obszarze, zatem konieczne jest określenie terytorialnych deficytów i przeprowadzenie stosownej diagnozy potrzeb.

Obszar: włączenie i integracja społeczna

Od momentu przystąpienia Polski do UE odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik AROPE - *At risk of poverty or social exclusion*) w Polsce stale się zmniejszał. W 2019 r. wskaźnik ten wynosił 18,2%, co jest wartością znacznie poniżej średniej UE. Istnieją jednak dość duże różnice między regionami¹⁰⁶ oraz między miastem, a wsią. Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego

¹⁰⁵ Badania OECD realizowane w Polsce pokazały, że problem zbyt niskich umiejętności ogólnych dotyczy około 20% dorosłych, a w zakresie umiejętności cyfrowych odsetek ten wynosi około 60% dorosłych.

¹⁰⁶ W 2019 r. wskaźnik AROPE w Polsce był najwyższy w makroregionie wschodnim i wynosił 24,5%. Natomiast najniższy poziom wskaźnika zanotowano w makroregionie południowo-zachodnim – 15,1%.

dotyczy pewnych rodzajów gospodarstw domowych i obszarów, zwłaszcza terytoriów peryferyjnych zagrożonych trwałą marginalizacją. W szczególności zagrożone nim są rodziny wielodzietne, rodziny z osobami z niepełnosprawnościami, osoby bezrobotne, dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej, osoby starsze, osoby opuszczające zakłady karne, osoby w kryzysie bezdomności i osoby z niepełnosprawnościami. Na problem osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym zwrócono uwagę również w Załączniku D do „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” poprzez wskazanie takich priorytetów jak: wspieranie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia, wzmocnienie systemu wsparcia rodziny oraz przyśpieszenie procesu deinstytucjonalizacji. Wiodącymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym w obszarze wspierania włączenia społecznego i walki z ubóstwem są *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030* oraz *Strategia Rozwoju Usług Społecznych – polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)*. Istotnym dokumentem kształtującym politykę wobec ekonomii społecznej jest *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej*. Pozostałe dokumenty strategiczne w tym obszarze to *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*, a także *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność* oraz – kluczowy dokument w zakresie działań skierowanych do osób z niepełnosprawnością i ich rodzin – *Strategia na rzecz osób z niepełnosprawnościami*.

Dane uzyskane w ramach badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, że w 2019 r. spadła częstotliwość występowania ubóstwa materialnego. Jednakże, w związku z kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 obserwowany jest wzrost bezrobocia, co może przełożyć się na wzrost ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz niedoboru żywności i deprivacji materialnej. W Polsce z pomocy w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa (PO PŻ) korzysta ponad 1 mln osób rocznie (w 2019 r. – 1,4 mln osób). Biorąc pod uwagę powyższe dane cały czas istnieje dość duże zapotrzebowanie na pomoc w tej formie. W ramach EFS+ planowana jest kontynuacja działań w ramach programu Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową, mających na celu dostarczanie żywności osobom, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb żywnościowych.

Kolejnym wyzwaniem jest zjawisko ubóstwa dzieci. Ubóstwo dzieci w wymiarze skrajnym, relatywnym i ustawowym spada, jednak jest ono wciąż znaczące i wyższe niż w przypadku innych grup wiekowych. W 2019 r. w ubóstwie skrajnym żyło 4,5% osób nieletnich w gospodarstwach domowych. Odsetek ten dla ubóstwa ustawowego wyniósł 12,2%, a dla ubóstwa relatywnego 14,3%. Ubóstwo dzieci skutkuje m.in. niedożywieniem, problemami zdrowotnymi, edukacyjnymi, psychologicznymi wpływając na ich przyszłe życie jako osób dorosłych.

W trudnej sytuacji społecznej znajdują się także osoby zagrożone przemocą, w tym przemocą domową. Większość osób dotkniętych przemocą w rodzinie to kobiety, innymi wrażliwymi kategoriami są: dzieci, osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami. Z EFS+ będą mogły być realizowane usługi w zakresie

przeciwdziałania przemocy, w tym przemocy w rodzinie. Istotne jest również zapewnienie działań z zakresu interwencji kryzysowej (dla osób, które doświadczyły przemocy lub znalazły się w sytuacji kryzysowej). Dzięki wdrożonym w ostatnich latach programom socjalnym poprawiła się sytuacja dochodowa rodzin z dziećmi, natomiast od 2016 r. wzrasta poziom ubóstwa wśród osób najstarszych (65+). Zgodnie z danymi EUROSTAT, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób starszych (po 65 r.ż.) wzrósł z poziomu 16,1% w 2016 r. do 19,2% w 2019 r. Dodatkowo szybko zachodzące niekorzystne zmiany klimatu przyczyniają się do wzrostu zagrożenia ubóstwem. Istotne jest stworzenie mechanizmów elastycznego reagowania na skutki zjawisk złej jakości powietrza, kurczących się zasobów wody, rosnących cen energii elektrycznej. Skutki występowania powyższych zjawisk, w tym ubóstwa energetycznego mają i będą miały realny wpływ w najbliższych latach na ubożenie społeczeństwa, a co za tym idzie nasilenie się zagrożenia wykluczeniem społecznym dla rosnącej liczby rodzin i gospodarstw domowych. EFS+ może stanowić odpowiedź na część z tych problemów poprzez m.in. wzmacnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii. Głównym celem interwencji EFS+ w obszarze ekonomii społecznej na poziomie regionalnym pozostaje tworzenie nowych miejsc pracy poprzez wsparcie bezpośrednie dla podmiotów ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstw społecznych. Wsparcie bezpośrednie na utworzenie i utrzymanie nowego miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym rozliczane będzie za pomocą stawek jednostkowych. Finansowanie utrzymania miejsca pracy ma na celu wsparcie nowotworzonych miejsc w zakresie zapewnienia ich stabilności w pierwszych 12 miesiącach funkcjonowania miejsca pracy.

Wsparcie ekonomii społecznej powinno być realizowane zgodnie z *Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej* oraz jego aktualizacją. Całość interwencji EFS+ w obszarze ekonomii społecznej wpisuje się również w przyjęty przez Komisję Europejską plan działania dla tego obszaru - Social Economy Action Plan. System wsparcia w regionach powinien być oparty o funkcjonowanie akredytowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Należy rozwijać ich funkcje, by lepiej reagowały na potrzeby rynku (szczególnie w zakresie usług społecznych), oferowały profesjonalne wsparcie ekonomiczne i biznesowe oraz wspierały powstawanie i działanie podmiotów ekonomii społecznej w szczególnie kluczowym obszarze – usług społecznych. Istotne w tym kontekście, jest rozwijanie popytu na usługi społeczne świadczone w społecznościach lokalnych poprzez wdrożenie mechanizmu zachęt dla JST, które zdecydują się powierzyć realizację usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej. Ważną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej pełnią także regionalni koordynatorzy ekonomii społecznej – Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Tworzone będą miejsca pracy dla osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy w nowych i istniejących przedsiębiorstwach społecznych. Działania koordynacyjne w obszarze ekonomii społecznej będą realizowane wyłącznie w powiązaniu z zaplanowaną interwencją w zakresie wsparcia bezpośredniego oraz poprawy warunków funkcjonowania podmiotów. Istotne jest zapewnienie, iż udział alokacji przeznaczonej na wsparcie finansowe tworzenia miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych w ogólnej alokacji

przeznaczonej na projekty OWES będzie wynosić przynajmniej 60%. Niezbędne jest również wsparcie podmiotów, których osią działalności jest reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, takich jak podmioty zatrudnienia socjalnego. Podmioty reintegracyjne będą tworzone w odpowiedzi na zidentyfikowane potrzeby oraz będą rozwijać swoją ofertę świadcząc usługi reintegracyjne w projektach skierowanych do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Wsparcie będzie miało wymiar inwestycji w infrastrukturę obiektów (EFRR) oraz będzie obejmowało świadczenie usług w istniejących i nowych podmiotach reintegracyjnych.

Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) w 2019 r. wskazuje, że wśród osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym pracujących lub poszukujących pracy jest jedynie 28,8% (wśród osób sprawnych – 81%), natomiast zatrudnionych – 26,8% (wśród osób sprawnych – 78,4%). Z tego powodu, jednym z priorytetowych działań zaplanowanych do realizacji w ramach środków EFS+ będzie aktywizacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami. W tym kontekście szczególne znaczenie ma asystencja osobista, pozwalająca na bardziej samodzielne życie poprzez wsparcie ściśle dostosowane do indywidualnych potrzeb osoby i odnoszące się potencjalnie do wszystkich sfer życia – od codziennych czynności życiowych, przez wymiar społeczny życia, sferę zawodową po edukację. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami było realizowane również w okresie programowania 2014-2020 na poziomie regionalnym, a w programie krajowym poświęcono tej grupie osobny konkurs, cieszący się bardzo dużym zainteresowaniem. Z uwagi na skalę potrzeb w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy oraz niewykorzystany potencjał osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności, istnieje potrzeba kontynuacji tego typu wsparcia, w zakresie przynoszącym długoterminowe efekty na rynku pracy. Tym bardziej, że wsparcie to przyniosło w okresie 2014-2020 zauważalne efekty – w części projektów w pół roku po zakończeniu uczestnictwa pracę podjęło ponad 20% zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym osób z niepełnosprawnością. Gospodarstwa domowe z min. 1 osobą z niepełnosprawnością są bardziej narażone na skrajne ubóstwo w porównaniu do gospodarstw, w których takich osób nie ma. Osobom z tych rodzin należy zatem zapewnić odpowiednie usługi i wsparcie umożliwiające nie tylko integrację społeczną, czy podejmowanie pracy, ale też uzyskanie wszelkiego potrzebnego wsparcia przez osoby współgospodarujące.

W grupie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym znajdują się również więźniowie, których aktywizacja zawodowa, podwyższanie kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do podjęcia na rynku pracy, okazało się skuteczną ścieżką wsparcia, w związku z czym w okresie 2021-2027 zaplanowano jego kontynuację.

Jedną z najbardziej wykluczonych grup są osoby w kryzysie bezdomności, których zgodnie z badaniem MRiPS z 2019 r. jest w Polsce ok. 30,3 tys. Większość z nich to osoby znajdujące się w tej sytuacji od ponad 5 lat z powodu kryzysów rodzinnych, uzależnień czy eksmisji lub wymeldowania z mieszkania. Ze względu na specyfikę doświadczanych trudności, wsparcie będzie wykorzystywało w sposób komplementarny zarówno środki w ramach EFS+, jak i EFRR tj. będzie zawierało zarówno elementy społeczne, usługi w

zakresie przeciwdziałania bezdomności i wspierające osoby znajdujące się w kryzysie bezdomności (m.in. poprzez usługi streetworkingu), jak i mieszkaniowe, przede wszystkim poprzez wykorzystanie modelu Najpierw mieszkanie (ang. Housing First).

Wsparcie osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym musi obejmować także usługi społeczne (i zdrowotne), aby zapewnić ich pełne uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym.

Usługi społeczne świadczone w społeczności lokalnej są nadal niedostatecznie rozwinięte. Problemem jest także brak koordynacji oraz brak równego dostępu do wysokiej jakości, przystępnych cenowo usług. Na koniec 2020 r. w Polsce funkcjonowało 826 gminnych oraz ponadgminnych domów pomocy społecznej, w których zamieszkiwało ponad 71,5 tys. osób. Potrzeby w zakresie rozwoju środowiskowych usług społecznych ukazuje analiza danych statystycznych dotyczących stacjonarnych zakładów pomocy społecznej. W 2019 procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb opiekuńczych przez DPS wynosił 55,73%. Wartość na tym poziomie pokazuje, iż obecny system nie zaspokaja potrzeb, a grono osób, które nie zostały przyjęte do DPS jest znaczne. Zmiany demograficzne spowodowane procesem starzenia się społeczeństwa sprawiają, że potrzeby te będą jeszcze większe. Udział osób w wieku 75+ w populacji w 2020 r. wynosił 7,1%, a zgodnie z przewidywaniami, do 2035 r. ma wzrosnąć blisko dwukrotnie (do 13,5%)¹⁰⁷

Dostęp do usług opiekuńczych w ostatnich latach nieznacznie się poprawił – w 2020 r. były one świadczone w 89,34% gmin w Polsce (gminy te udzieliły ponad 34,5 mln świadczeń), podczas gdy w 2016 r. usługi te były dostępne w 82,65% gmin (ponad 33,8 mln świadczeń). Ww. dane zawierają również dane dotyczące specjalistycznych usług opiekuńczych, które w 2020 r. świadczone były w jedynie 12,47% gmin (309 świadczeń). Dostęp do usług w społeczności lokalnej zapewniany jest także ze środków EFS – od początku wdrażania perspektywy finansowej 2014-2020, do końca grudnia 2021 r. usługami asystenckimi i opiekuńczymi zostało objętych ponad 92 tys. osób. Nieznacznej poprawie uległa w ostatnich latach również dostępność do rodzinnych domów pomocy – na koniec 2020 r. funkcjonowały 47 takich placówek, które oferowały 354 miejsca (na koniec 2016 r. 26 placówek oferujących 150 miejsc opieki).

Jedno z obecnie istniejących rozwiązań w tym zakresie stanowi przyjęta w 2019 r. ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz. U. poz. 1818).

Oprócz koordynacji świadczonych usług należy kontynuować prace nad ich deinstytucjonalizacją, poprzez zwiększenie dostępu do usług, ale też przejście od opieki instytucjonalnej (świadczonej w różnego rodzaju placówkach) do opieki świadczonej w lokalnych społecznościach (w tym m.in. poprzez wykorzystanie efektów i doświadczeń wsparcia realizowanego w ramach perspektywy finansowej 2014 -2020), przybliżenia ich do odbiorców oraz osadzenia w środowisku lokalnym, wykorzystując w sposób komplementarny EFS+ i EFRR.

¹⁰⁷ Dr Izabela Grabowska, Dr Szymon Wójcik, Analiza skali potrzeb i niezbędnych zmian w ramach procesu deinstytucjonalizacji, str.

Ważne jest zwiększenie dostępności do różnego rodzaju usług świadczonych w społeczności lokalnej, w tym usług opieki długoterminowej, (która realizowana jest w Polsce częściowo przez system pomocy społecznej w postaci dziennych oraz całodobowych usług opiekuńczych), ale także zapewnienie ich jak najwyższej jakości. Chodzi m.in. o usługi asystenckie i opiekuńcze (przede wszystkim formy opieki dziennej), wsparcie tworzenia i funkcjonowania mieszkań chronionych i wspomaganych, upowszechnienie transportu indywidualnego dla osób z potrzebami w zakresie mobilności, wsparcie z zakresu opieki wytchnieniowej, która ułatwia funkcjonowanie sprawującym opiekę rodzinom, nowoczesne formy świadczenia usług opiekuńczych (np. teleopieka). Rozwój usług w społeczności lokalnej pozwoli zapobiegać umieszczaniu części osób wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w całodobowych instytucjach opieki. Przewiduje się również wykorzystanie komplementarnie do działań EFS+ wsparcia o charakterze infrastrukturalnym ze środków EFRR. Dodatkowo, powierzenie realizacji usług społecznych organizacjom pozarządowym i innym podmiotom ekonomii społecznej stanowić będzie szansę na rozwój ekonomii społecznej i solidarnej.

Zwiększenie dostępu do usług nie będzie możliwe bez zapewnienia odpowiednich zasobów pracowników, którzy będą je świadczyć. Dlatego też konieczne jest zwiększenie ilości kadr na potrzeby świadczenia usług społecznych w społeczności lokalnej (w tym w zakresie dziennych oraz całodobowych usług opiekuńczych) oraz podnoszenie kompetencji zawodowych i kwalifikacji kadr usług w tym obszarze.

W ramach EFRR inwestycje infrastrukturalne w placówki świadczące całodobową opiekę długoterminową (całodobowe usługi opiekuńcze) w instytucjonalnych formach są niedozwolone. Aby umożliwić przejście od opieki zinstytucjonalizowanej do środowiskowej, placówki te będą mogły być beneficjentem EFS+ na inwestycje stricte pozainfrastrukturalne, mające na celu deinstytucjonalizację usług. Zarządzający tymi instytucjami będą mogli korzystać z EFS+ na rozwój nierezydencjalnych i nieizolowanych form wsparcia dziennego, środowiskowego, wsparcia wytchnieniowego, wspomagania w domu oraz tworzenie partnerstw z innymi dostawcami usług w celu deinstytucjonalizacji. Wsparcie to musi zapewniać odbiorcom możliwość niezależnego życia i włączenia społecznego zgodnie z artykułem 19 Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, Komentarzem ogólnym nr 5 do tej Konwencji i Uwagami Podsumowującymi Komitetu do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych ONZ. Rozwijanie usług środowiskowych realizowanych przez personel całodobowych placówek opiekuńczych musi wynikać z lokalnej analizy potrzeb, a także nie może wzmacniać usług opieki prowadzonych w formie instytucjonalnej.

Istotną kwestią jest zapewnienie komplementarności usług społecznych i zdrowotnych wobec ostatecznych odbiorców wsparcia. W Krajowym Planie Odbudowy zostanie zrealizowana reforma A4.6 Wzrost uczestnictwa niektórych grup w rynku pracy poprzez rozwój opieki długoterminowej. Za jej realizację odpowiedzialne są Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Zdrowia, które przygotowują strategiczny przegląd opieki długoterminowej w Polsce w celu określenia priorytetów reformy. Dokonana analiza ma stanowić podstawę rekomendacji zmian legislacyjnych.

Wzmocnienie procesu deinstytucjonalizacji usług opiekuńczych w Polsce będzie możliwe m.in. dzięki działaniom zaplanowanym w dokumencie Strategia Rozwoju Usług Społecznych - polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.). Jako jedno z kluczowych działań przewiduje ona m.in. tworzenie i wdrażanie lokalnych i regionalnych planów deinstytucjonalizacji usług. Ze środków EFS+ będzie możliwe wsparcie realizacji tych planów, tak aby zapewnić ich jak najbardziej skuteczne wdrożenie. Celem tych planów będzie wyznaczenie kierunków rozwoju usług społecznych na szczeblu lokalnym, zarówno w zakresie koniecznych interwencji, jak i podjęcia działań o charakterze prewencyjnym i profilaktycznym. Ich ważnym elementem będzie określenie konkretnych celów i działań w poszczególnych obszarach lokalnej polityki społecznej. Operacjonalizacja Planów powinna skupiać się na zagadnieniach związanych z kreacją i realizacją usług dostarczanych w środowisku zamieszkania odbiorców. Dotyczy to zarówno usług organizowanych w społecznościach lokalnych w formie dziennej, w tym mieszkalnictwa wspomaganego, jak również usług dostarczanych bezpośrednio w domu. Plany powinny określać również cele związane z otwieraniem się instytucji świadczących całodobowe usługi społeczne w formie stacjonarnej na działania środowiskowe o wielofunkcyjnym charakterze. Lokalne plany deinstytucjonalizacji usług społecznych będą przyjmowane np. uchwałą jednostki samorządu terytorialnego. W kontekście deinstytucjonalizacji opieki, istotną kwestią jest również zapewnienie dzieciom jak najlepszych warunków do życia i rozwoju. W 2019 roku spośród wszystkich małoletnich umieszczonych w pieczy zastępczej (72,5 tys. osób) nadal około 23% przebywało w instytucjach. Poza placówkami systemu pieczy zastępczej, dzieci i młodzież przebywają również w innych całodobowych instytucjach opieki takich jak DPS (2 168 osób), zakłady opiekuńczo-lecznicze i inne placówki systemu zdrowia (837 osób), młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii (9 689 osób)¹⁰⁸. Z tego powodu konieczne jest kontynuowanie podejmowanych już wcześniej działań mających na celu wsparcie procesu przejścia od opieki instytucjonalnej, do opieki rodzinnej (rodzinnych form pieczy zastępczej), z wykorzystaniem odpowiednio i w sposób komplementarny EFS+ i EFRR. Aby umożliwić wszystkim dzieciom wychowywanie się w warunkach zapewniających ich prawidłowy rozwój, bardzo istotne jest także zapewnienie usług dla rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, usługi wsparcia dla dzieci i młodzieży przebywających w różnego rodzaju całodobowych placówkach opieki (m.in. instytucje systemu pieczy zastępczej, domy pomocy społecznej, ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze), a także wsparcie osób usamodzielnianych, opuszczających pieczę zastępczą oraz różnego rodzaju działania wzmacniające proces deinstytucjonalizacji instytucji całodobowych, w których przebywają dzieci i młodzież.

Działania mające na celu wsparcie dzieci i młodzieży przebywających w całodobowych instytucjach opieki nie mogą wzmacniać potencjału instytucjonalnego tych placówek. Mogą dotyczyć wsparcia dzieci oraz kadr w zakresie zgodnym z ideą deinstytucjonalizacji. Aby wspomóc proces adopcji, od którego odpowiedniego

¹⁰⁸ Dr Izabela Grabowska, Dr Szymon Wójcik, Analiza skali potrzeb i niezbędnych zmian w ramach procesu deinstytucjonalizacji, str. 12 (dane wg stanu na 31.12.2019 r.)

przebiegu zależą późniejsze losy dzieci, ważne jest także zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla kandydatów na rodziców (wsparcie preadopcyjne) oraz osób, które już przysposobiły dziecko (wsparcie postadopcyjne).

Istotną kwestię w zakresie włączenia społecznego stanowi integracja społeczno-gospodarcza obywateli państw trzecich (w szczególności migrantów zarobkowych). W Polsce dotyczy to głównie społeczności ukraińskiej i białoruskiej.

Znaczące wyzwania dla interwencji EFS+ w tym zakresie wynikają ze skutków ataku Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i związanej z nim skali migracji osób, które przebywały na stałe w Ukrainie do Polski. Według danych Państwowej Straży Granicznej przez pierwsze prawie 2,5 miesiące wojny granicę polsko-ukraińską przekroczyło blisko 3,3 miliona uchodźców z Ukrainy, z czego zdecydowana większość to kobiety z dziećmi, a docelowo liczba ta może wzrosnąć w zależności od sytuacji do kilku mln osób. Zasadniczo wszystkie instytucje i części składowe systemu włączenia społecznego w Polsce będą zaangażowane w pomoc osobom, które opuściły terytorium Ukrainy. Wiele z osób, które przybyły i przybędą do Polski będzie wymagało wsparcia w obszarze aktywnej integracji, dostępu do usług społecznych i zdrowotnych czy w ramach ekonomii społecznej. Ważne jest więc zarówno wdrożenie działań adresowanych bezpośrednio do tych osób, jak i umożliwienie im pełnego uczestnictwa w działaniach podejmowanych w perspektywie 2021-2027.

Działania dotyczące integracji obywateli państw trzecich będą prowadzone m.in. w oparciu o wdrażanie modelu „one-stop-shop”, tam gdzie będzie to możliwe. Działania w tym zakresie będą realizowane z wykorzystaniem odpowiednio i w sposób komplementarny EFS+ i EFRR.

Jedną z grup, która wymaga wsparcia w zakresie integracji są Romowie. Według danych ze spisu powszechnego z 2011 r. społeczność romska w Polsce liczy 16,7 tys. osób, z czego 72% to osoby w wieku 15 - 64 lat. Wśród polskich Romów 62,8% to osoby biernie zawodowo, a 15,3% - bezrobotne. Aż 82% Romów posiada wykształcenie niższe niż średnie. Wsparcie z PO WER 2014-2020 umożliwiło aktywizację społeczno-zawodową ponad 10% Romów, a 1/3 uczestników wykonywała pracę po zakończeniu udziału w projekcie, (częściej w przypadku mężczyzn niż kobiet). W EFS+ wsparcie Romów powinno być kontynuowane, jednak należy dodać m.in. tego działania służące przeciwdziałaniu bierności zawodowej romskich kobiet.

Do wykluczenia społecznego prowadzą również utrudnienia w dostępie do obiektów i przestrzeni publicznej, na które narażone są w szczególności osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby starsze. Brak równych szans w dostępie do usług publicznych przejawia się w wielu sferach życia społecznego, które są niezbędne dla funkcjonowania każdej jednostki w społeczeństwie. Obok tych najbardziej powszechnych - architektonicznych, komunikacyjnych występują także, które nie są bezpośrednio widoczne, ale które w istotny sposób wpływają na niezależność jednostek i ich równoprawny udział w życiu społecznym. Wykluczające mogą też być regulacje prawne, które często nie służą obywatelowi, a wręcz utrudniają załatwienie podstawowych spraw w urzędach, sądach, podmiotach leczniczych. Brak alternatywnej ścieżki proceduralnej, która uwzględniłaby osoby z niepełnosprawnościami lub trudnościami w mobilności,

powoduje wykluczenie z życia społecznego lub konieczność zaangażowania osób trzecich. Dostępność będzie zapewniona głównie dzięki zastosowaniu dla nowych inwestycji zasad uniwersalnego projektowania, którego celem jest równe i niezależne uczestnictwo w życiu społecznym każdego z nas, w tym osób z niepełnosprawnościami. Działania dążące do wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu znajdują również swoje odzwierciedlenie w inwestycjach służących zabezpieczeniu i realizacji potrzeb społecznych zarówno z EFS+, m.in. w zakresie wsparcia potencjału instytucji pozarządowych do prowadzenia działań służących zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, jak i dostosowywania infrastruktury społecznej i przestrzeni publicznej do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami z EFRR.

Obszar: ochrona zdrowia, w tym zdrowotna opieka długoterminowa

Wyzwania w systemie ochrony zdrowia, w tym zdrowotnej opieki długoterminowej, na które odpowiada interwencja funduszy europejskich, to przede wszystkim potrzeba poprawy dostępności, skuteczności, jakości i odporności systemu w odpowiedzi na potrzeby wynikające z trendów epidemiologicznych i demograficznych oraz sytuacji kryzysowych. Interwencja ta będzie polegała na wdrożeniu działań skutkujących podwyższeniem jakości i zwiększeniem dostępności usług zdrowotnych i zdrowotnej opieki długoterminowej z uwzględnieniem różnicowań terytorialnych i poprawie efektywności usług medycznych. Dla realizacji powyższych założeń konieczna będzie optymalizacja piramidy świadczeń poprzez m.in. wzmocnienie kadrowe i infrastrukturalne podstawowej i ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, upowszechnienie profilaktyki zdrowotnej, w szczególności na rzecz wydłużenia aktywności zawodowej pracowników, deinstytucjonalizację opieki medycznej, w tym długoterminowej; reformę opieki psychiatrycznej; kształcenie kadr medycznych i niemedycznych. Istotnym narzędziem wsparcia powyższych interwencji będzie także wzmocnienie potencjału pracowników administracji ochrony zdrowia, jak również wsparcie potencjału systemu ochrony zdrowia do wdrożenia planowanych zmian oraz rozwój obszaru e-zdrowia i telemedycyny.

Kryzysy ostatnich lat, w tym pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie, uwypukliły nie tylko konieczność zwiększenia nakładów finansowych państwa na ochronę zdrowia, ale również potrzebę kontynuacji działań długoterminowych wynikających z ram strategicznych, które budują odporność i wydolność systemu w czasach kryzysu oraz wzmocnienia zdolności działania i reagowania systemu ochrony zdrowia i jego poszczególnych uczestników.

Działania z zakresu zdrowia odpowiadają wytycznym Komisji Europejskiej wynikającym z Aneksu D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do poprawy dostępu do wysokiej jakości, zrównoważonych i przystępnych cenowo usług zdrowotnych, promowania aktywnego i zdrowego starzenia się oraz skuteczności i odporności systemu opieki zdrowotnej, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia. Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na opiekę zdrowotną. Kluczowym dokumentem w obszarze ochrony zdrowia, w tym

opieki długoterminowej w obszarze zdrowia na poziomie krajowym jest polityka publiczna przygotowana przez Ministerstwo Zdrowia – *Zdrowa przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r.* wraz z załącznikami dotyczącymi deinstytucjonalizacji opieki nad osobami starszymi i opieki nad osobami z zaburzeniami psychicznymi, a także wraz z mapą potrzeb zdrowotnych oraz planami transformacji w obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia – zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie regionalnym. W zakresie opieki długoterminowej w wymiarze społecznym, dokumentem strategicznym jest *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030* oraz *Strategia Rozwoju Usług Społecznych – polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)*.

Realizacja działań w obszarze ochrony zdrowia, w tym opiece długoterminowej w obszarze zdrowia w ramach CP4 będzie koordynowana z programami w zakresie CP1, z zarządzanym centralnie przez KE Programem UE dla zdrowia, REACT-EU oraz Krajowym Planem Odbudowy.

Profilaktyka zdrowotna, aktywność zawodowa i bezpieczeństwo pracowników

Polacy żyją krócej i w gorszym zdrowiu niż wynosi średnia UE. Gorsze zdrowie oraz krótsza długość życia mogą przekładać się na nierówności na rynku pracy i zwiększenie nierówności społecznych.

W celu odpowiedzi na ten problem, jak również w celu wzmocnienia profilaktyki (zgodnie z aneksem D do Sprawozdania Roczego dla Polski z 2019 r.) ze środków EFS+ realizowane będą programy profilaktyczne ukierunkowane na wczesne wykrywanie problemów zdrowotnych w zakresie chorób stanowiących istotny problem zdrowotny populacji kraju lub regionu. Programy profilaktyczne i inne usługi zdrowotne finansowane z EFS+ będą wdrażane na warunkach określonych w poszczególnych programach, przy zapewnieniu m.in. dostępności i udziału dla osób w szczególnie trudnej sytuacji, adresowania białych plam w dostępie do usług, promowania koordynacji opieki zdrowotnej, integracji działań z inwestycjami EFRR, a także koordynacji usług zdrowotnych i społecznych. Programy profilaktyczne i usługi zdrowotne finansowane z EFS+ co do zasady nie będą obejmować leczenia i zabiegów medycznych innych niż na potrzeby diagnostyki¹⁰⁹, gdyż leczenie powinno być finansowane ze środków krajowych.

W celu wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa pracowników wdrażane będą również programy kompleksowej rehabilitacji ułatwiającej powrót na rynek pracy i programy ukierunkowane na eliminowanie zdrowotnych czynników ryzyka w miejscu pracy, w tym służące przekwalifikowywaniu pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie.

¹⁰⁹ Wyjątkiem jest możliwość tymczasowego finansowania leczenia: 1) dzieci i młodzieży w ramach nowego modelu opieki psychiatrycznej w związku z Gwarancją dla Dzieci, w ramach Celu Szczegółowego (k), 2) osób potrzebujących zdrowotnej opieki długoterminowej świadczonej w formie środowiskowej np. pielęgniarstwa opieki długoterminowej w domu pacjenta, rozwoju hospicjów domowych, w ramach Celu Szczegółowego (k), 3) pracowników potrzebujących programów rehabilitacyjnych ułatwiających powrót do pracy, w ramach Celu Szczegółowego (d); 4) świadczeń zdrowotnych w projektach dotyczących innowacji społecznych, pod warunkiem że będzie to element szerszego wsparcia w ramach innowacyjnego rozwiązania oraz będzie każdorazowo uzgadniane z Komisją Europejską.

Komplementarnie do działań współfinansowanych z EFS+ na poziomie regionalnym z EFRR realizowane mogą być inwestycje służące zaspokojeniu potrzeb rehabilitacji leczniczej w trybie ambulatoryjnym, w zakresie schorzeń stanowiących główne przyczyny niezdolności do pracy.

Wsparcie z EFS+ i EFRR będzie komplementarne do reform i wysiłków związanych ze wzrostem znaczenia i finansowania profilaktyki zdrowotnej w Polsce.

Dostępność do świadczeń zdrowotnych

Dostępność do niektórych świadczeń zdrowotnych w Polsce jest ograniczona. Występują także znaczne nierówności w dostępie na poziomie regionów. Polacy częściej niż średnio w krajach UE zgłaszają niezaspokojone potrzeby zdrowotne, ze względu na koszt tych świadczeń i odległość od miejsca ich udzielania¹¹⁰.

Długie oczekiwanie na realizację świadczeń opieki zdrowotnej, szczególnie do świadczeń specjalistycznych, przedłuża czas diagnostyki i wdrożenia leczenia, co wpływa na wyższą chorobowość i śmiertelność. Utrudniony dostęp do usług medycznych mają szczególnie mieszkańcy obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenów wiejskich¹¹¹, a także osoby ze szczególnymi potrzebami, w tym osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami, migranci.

Istotnym elementem związanym z dostępem pacjentów do lekarza POZ jest nierównomierne obciążenie lekarzy liczbą pacjentów (jest to silnie zróżnicowane pomiędzy powiatami), nierównomierne rozmieszczenie placówek i personelu medycznego oraz różnice regionalne w dostępie do niektórych świadczeń, np. wydawanie kart diagnostyki i leczenia onkologicznego (DiLO)¹¹².

Dla poprawy dostępności, ale także skuteczności i odporności systemu ochrony zdrowia wyzwaniem jest reorganizacja modelu świadczenia usług medycznych w celu wzmocnienia roli jednostek podstawowej opieki zdrowotnej i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, lepsza koordynacja usług zdrowotnych od poziomu podstawowego do opieki szpitalnej, a także pomiędzy opieką zdrowotną, opieką społeczną i opieką długoterminową. Konieczne jest dokonanie zmian w organizacji udzielanych świadczeń i wzmocnienie podstawowej opieki zdrowotnej i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej poprzez przeniesienie części

¹¹⁰ Za OECD State of Health in the EU Poland Country Health Profile 2021; str. 16; <https://www.oecd.org/poland/polska-profil-systemu-ochrony-zdrowia-2021-b562ffe2-pl.htm>: W 2019 r. odsetek Polek i Polaków zgłaszających niezaspokojone potrzeby w zakresie dostępu do badań medycznych ze względu na koszty, odległość albo czas oczekiwania wynosił 4,2%, czyli był wyraźnie wyższy od unijnej średniej – 1,7%. Odsetek ten jest wyższy w przypadku grup o niskich dochodach. 5,7% osób w grupie o najniższych dochodach zgłaszało niezaspokojone potrzeby, natomiast w grupie o najwyższych dochodach było to 3,3% osób¹¹⁰. W 2019 r. średni czas oczekiwania na usługi specjalistyczne wynosił 3,8 miesiąca, przy czym najdłuższy średni czas oczekiwania odnotowano w przypadku usług endokrynologicznych (11,6 miesiąca) i ortopedycznych (10,9 miesiąca).

¹¹¹ W 2019 roku na obszarach wiejskich, zamieszkiwanych przez 40% ludności, udzielono tylko 23% wszystkich porad w ramach podstawowej opieki zdrowotnej (POZ). W szczególności trudnej sytuacji są seniorzy mieszkający na obszarach o niskiej dostępności komunikacji publicznej. W 2018 r. osobom powyżej 65. roku życia udzielono 80,8 mln porad w miastach, a tylko 14,7 mln na wsi.

¹¹² W związku z nierównym rozmieszczeniem placówek POZ, liczba pacjentów przypadających na jednego lekarza może się znacząco różnić (nawet kilku krotnie: np. liczba pacjentów przypadająca na lekarza POZ w Sopocie to 463, a w powiecie łobeskim to 3046 pacjentów). Wartość średnia dla kraju wynosi 1331. Kolejnym istotnym czynnikiem obrazującym istniejące nierówności w dostępie do opieki zdrowotnej jest zróżnicowanie regionalne w wydawaniu kart DiLO. W 2019 r. w poszczególnych województwach występowała prawie trzynastokrotna różnica w liczbie wydawanych kart DiLO w ramach POZ przypadających na 100 tys. pacjentów z list aktywnych. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w województwach: pomorskim (528) i kujawsko-pomorskim (520), zaś najniższą w podkarpackim (41), podlaskim (59) i lubelskim (69), przy średniej krajowej 268. Zaobserwowano istotną statystycznie ($p < 0,0001$) ujemną zależność pomiędzy odsetkiem pacjentów z wydaną kartą DiLO w POZ a odsetkiem pacjentów, którzy umarli w ciągu roku od wydania karty.

świadczeń z opieki szpitalnej na niższe szczeble opieki, wdrożenie opieki koordynowanej, zwiększenie znaczenia działań profilaktycznych, przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiedniej infrastruktury, wyposażenia i kadr POZ i AOS.

Zmiana modelu funkcjonowania podstawowej opieki zdrowotnej, etapowe znoszenie limitów przyjęć do specjalistów, czy przenoszenie świadczeń z koszyka szpitalnego do ambulatoryjnej opieki specjalistycznej z uwagi na fakt, że w znacznej mierze dotyczą kwestii związanych z finansowaniem świadczeń, realizowane są ze środków budżetu krajowego. Działania te będą realizowane z wykorzystaniem doświadczeń z projektów już zrealizowanych, w tym jako kontynuacja obecnie wdrażanej reformy opieki koordynowanej POZ .

Fundusze EFS+ i EFRR wzmocnią reformę związaną z odwracaniem piramidy świadczeń. Wsparcie POZ skupione zostanie na takich obszarach jak profilaktyka, szkolenie kadr (np. edukatorów zdrowotnych), rozwój opieki koordynowanej, wzmocnienie jakości, dostępności i efektywności usług zdrowotnych poprzez działania systemowe i projakościowe. Dzięki działaniom podejmowanym z EFS+ i EFRR w uzupełnieniu do systemowych zmian podejmowanych na poziomie krajowym, zmianie ulegać będzie struktura świadczeń na poszczególnych szczeblach opieki oraz przesunięcie ciężaru udzielanych świadczeń zdrowotnych z lecznictwa szpitalnego na ambulatoryjną opiekę specjalistyczną lub podstawową opiekę zdrowotną.

Niezbędne jest dalsze wyrównywanie różnic w dostępie do opieki POZ i AOS zarówno w układzie terytorialnym, jak też jeśli chodzi o czas oczekiwania na realizację świadczenia zdrowotnego. Szczególny nacisk zostanie położony na obszary z największym problemem dostępności, tj. na obszary słabiej rozwinięte gospodarczo i tereny wiejskie. Inwestycje w nowoczesną infrastrukturę i sprzęt dostosowane do rozszerzonej roli POZ, a także w AOS, rehabilitację ambulatoryjną i zdrowotną opiekę długoterminową, muszą wpisywać się w cel, jakim jest wyrównywanie dostępu do wysokiej jakości i skutecznych świadczeń zdrowotnych, co przełoży się również na poprawę odporności systemu ochrony zdrowia w zderzeniu z sytuacjami kryzysowymi. Inwestycje w nowoczesną infrastrukturę i sprzęt szpitali, w tym wsparcie na rzecz diagnostyki będą możliwe, o ile będą nakierowane na rozwój opieki jednego dnia oraz wzmocnienie ambulatoryjnej opieki specjalistycznej.

Polska realizuje projekty w zakresie e-zdrowia mające na celu poprawę dostępu do opieki zdrowotnej, takie jak platforma P1 wdrażania ze środków POPC, w ramach której rozwijane jest „Internetowe Konto Pacjenta” oraz usługi takie jak e-recepta i e-skierowanie. Pandemia COVID-19 uwypukliła potrzebę przyjęcia na szeroką skalę w systemie opieki zdrowotnej rozwiązań z zakresu e-zdrowia. Obecnie działania w tym zakresie koncentrują się na ogólnopolskim wdrażaniu e-skierowania, rozbudowie Internetowego Konta Pacjenta o kolejne funkcjonalności oraz działaniach umożliwiających wymianę dokumentacji medycznej (EDM) i raportowanie zdarzeń medycznych (ZM). Konieczna jest dalsza intensyfikacja działań w zakresie rozwoju e-zdrowia ze środków EFRR.

Wyzwaniem pozostaje zwiększenie dostępu do niektórych usług zdrowotnych i powiązanych z nimi usług społecznych, w tym w środowisku lokalnym, szczególnie dla osób starszych, ale także dla osób z niepełnosprawnościami. W tym kontekście konieczne jest dostosowanie podmiotów wykonujących

działalność leczniczą do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami oraz zwiększania podaży świadczeń medycznych również realizowanych zdalnie (telekonsultacje, telerehabilitacja, teleopieka). W ramach zapewniania większego dostępu do usług zdrowotnych na poziomie lokalnym, nie bez znaczenia jest również konieczność zapewnienia wsparcia wychnieniowego dla rodzin i opiekunów w sprawowaniu opieki nad bliskimi.

Deinstytucjonalizacja usług zdrowia psychicznego i usług zdrowotnej opieki długoterminowej

Kolejnym problemem do rozwiązania w obszarze zdrowia jest ograniczony dostęp i jakość opieki medycznej nad osobami z problemami psychicznymi i nad osobami starszymi, w tym jakość opieki długoterminowej w obszarze ochrony zdrowia. Odejście od modelu opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej w trybie jednodniowym, domowym, zdalnym, ambulatoryjnym lub na poziomie lokalnych społeczności, a także lepsza koordynacja świadczeń, także pomiędzy świadczeniami zdrowotnymi a opieką społeczną, pozwoli na ograniczenie niepotrzebnych hospitalizacji, a także zapewni lepszy dostęp do bardziej kompleksowej opieki nad pacjentem i poprawi jej jakość.

W związku z tym, obszarem wymagającym wsparcia z EFS+ i EFRR jest deinstytucjonalizacja opieki medycznej, w tym opieki długoterminowej w obszarze ochrony zdrowia. Działania w tym zakresie dotyczyć będą w głównej mierze rozwoju usług w społecznościach lokalnych i usług domowych poprzez zapewnienie odpowiednich kadr, infrastruktury i sprzętu. Dla pacjentów opieki długoterminowej stworzone zostaną warunki do zwiększonego dostępu do wysokiej jakości świadczeń, w tym świadczeń zdalnych (m.in. teleopieki) czy domowych. Wsparcie będzie dotyczyło deinstytucjonalizacji placówek opieki długoterminowej zapewniających opiekę przede wszystkim osobom z niepełnosprawnościami, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, wsparcie opieki środowiskowej, działania na rzecz wsparcia opieki medycznej i niemedyckiej (m.in. zakup niezbędnego sprzętu medycznego oraz wyposażenia), w tym dziennych domów opieki medycznej, opieki długoterminowej, hospicyjnej oraz paliatywnej.

Ze względu na wzrastającą świadomość społeczną oraz występowanie chorób cywilizacyjnych obejmujących zaburzenia psychiczne, zwiększa się zapotrzebowanie na świadczenia opieki psychiatrycznej. Wyzwaniem w tym zakresie jest wdrożenie reformy wprowadzającej nowy środowiskowy model systemu ochrony zdrowia psychicznego dorosłych oraz dzieci i młodzieży. Realizowane działania będą wspierały wdrożenie reformy poprawiającej udzielanie świadczeń w opiece psychiatrycznej poprzez inwestycje z EFS+ wsparte infrastrukturą z EFRR. Z EFS+ planowane jest tworzenie i kompleksowe wsparcie podmiotów świadczących usługi środowiskowe (w społeczności lokalnej) w zakresie ochrony zdrowia psychicznego w ramach zdeinstytucjonalizowanego modelu opieki psychiatrycznej, a także przygotowanie i realizacja specjalistycznych programów diagnozy zaburzeń psychicznych w ramach psychiatrii środowiskowej. Możliwe będzie także kształcenie kadry dla wszystkich poziomów referencyjnych (I-III). Uzpełnieniem będzie wsparcie z EFRR infrastruktury podmiotów udzielających świadczeń na wszystkich poziomach referencyjnych.

Kadry

Kadry stanowią największy potencjał polskiego systemu ochrony zdrowia. Wyzwaniem jest natomiast niska ogólna liczba kadr medycznych, ich starzenie się, kompetencje nie zawsze odpowiadające potrzebom pacjentów, a także niewłaściwe ich rozdysponowanie w systemie ochrony zdrowia. Kadry medyczne stanowią liczną i zróżnicowaną grupę. Najliczniejszą grupę zawodów medycznych stanowią lekarze i pielęgniarki. Rozmieszczenie geograficzne lekarzy, pielęgniarek oraz innych zawodów medycznych jest mocno zróżnicowane regionalnie¹¹³. Wyzwania kadrowe dotyczą także opieki psychiatrycznej. Łączna liczba lekarzy ze specjalizacją z dziedziny psychiatrii w 2019 r. wyniosła 3 904.¹¹⁴

Pomimo sukcesywnego zwiększania liczby miejsc na specjalizacjach lekarskich identyfikowany jest niedobór lekarzy niektórych specjalizacji¹¹⁵. Z rekomendacji konsultantów krajowych wynika, że najczęściej lekarzy specjalistów brakuje m.in. w następujących dziedzinach medycyny: choroby wewnętrzne, medycyna rodzinna, psychiatria, medycyna pracy oraz geriatrya¹¹⁶.

Aby zapewnić odpowiednią dostępność i jakość usług zdrowotnych konieczne jest zatem zwiększenie liczebności personelu medycznego w stopniu pozwalającym zapewnić dostęp do specjalistów, w tym medycyny rodzinnej na terenie całego kraju oraz odpowiedzieć na potrzeby starzejącego się społeczeństwa, a także elastycznie reagować w przypadku sytuacji kryzysowych.

Z kolei jakość świadczonych usług zależy również od poziomu wiedzy i umiejętności kadr medycznych. Istnieje zatem potrzeba wzmocnienia kształcenia praktycznego (symulacyjnego) oraz rozwój kształcenia podyplomowego (w tym specjalizacyjnego). Ustawiczne podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu medycznego w różnych obszarach przygotowujące do nowych ról, uprawnień, kompetencji, w tym kompetencji cyfrowych przyczyni się do upowszechnienia opieki zdrowotnej poprzez m.in. e-usługi (e-zdrowie). Potrzebne jest także wprowadzanie zachęt dla nowo wykształconych kadr medycznych, aby absolwenci kierunków medycznych swoją aktywność zawodową wiązali z Polską i podejmowali prace na obszarach o największych deficytach kadr medycznych. Decyzje w zakresie programów rozwojowych dla uczelni medycznych i innych podmiotów uczestniczących w praktycznym kształceniu studentów i podyplomowych szkoleniach dla personelu medycznego będą podejmowane w oparciu o mapy potrzeb zdrowotnych.

¹¹³ 60% wszystkich pielęgniarek jest w wieku 50 lat lub starszym, w tym 27% pielęgniarek ma więcej niż 60 lat, natomiast pielęgniarki w wieku do 31 lat stanowią jedynie 7% ogólnej ich liczby. Średni wiek pielęgniarek wzrósł do około 52 lat. W systemie publicznym w 2019 r. pracowało 113,9 tys. lekarzy, natomiast liczba pielęgniarek zatrudnionych w jednostkach ochrony zdrowia posiadających kontrakt z NFZ wynosiła 193,1 tys.

¹¹⁴ Na terenie kraju występuje zróżnicowana liczba lekarzy na 100 tys. ludności pod względem województw (najwięcej jest w województwie mazowieckim – 18,0, a najmniej w warmińsko-mazurskim – 8,0), wartość dla kraju wynosi 10,2, przy rekomendowanej przez konsultanta krajowego liczbie 20,0 Za: Mapa potrzeb zdrowotnych na okres od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2026 r., str. 284.

¹¹⁵ Od 2015 r. zauważalna była tendencja spadkowa wchodzenia na rynek nowych lekarzy specjalistów, co wynika z faktu, że specjaliści z wielu dziedzin przechodząc na emeryturę mogą nie być zastępowani nowymi lekarzami specjalistami. Największa różnica może być szczególnie wyraźna w obszarze chorób wewnętrznych, pediatrii, chirurgii ogólnej, położnictwie i ginekologii oraz chorobach płuc.

¹¹⁶ Za: Mapa potrzeb zdrowotnych na okres od 1 stycznia 2022 r. do 31 grudnia 2026 r., str. 485

Oprócz wsparcia kadr medycznych oraz pracowników wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia, niezwykle istotne dla właściwego funkcjonowania systemu ochrony zdrowia jest wsparcie szkoleniowe pracowników administracyjnych i zarządzających podmiotami leczniczymi, którzy pełnią również istotną rolę w realizacji zadań poszczególnych jednostek, w tym Ministerstwa Zdrowia czy NFZ oraz wsparcie potencjału systemu ochrony zdrowia do wdrożenia planowanych zmian poprzez rozwój kompetencji pracowników systemu ochrony zdrowia. Kadra zaangażowana w zadania systemu ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia, wymaga ciągłego rozwoju i podnoszenia kompetencji.

Odporność systemu

Wzmocnienia wymaga potencjał systemu ochrony zdrowia w powiązaniu z planowanymi/ wdrażanymi reformami m.in. odwróceniem piramidy świadczeń, wsparciem opieki koordynowanej oraz wsparciem psychiatrii.

Wyzwaniem pozostaje długofalowe zapewnienie odporności systemu opieki zdrowotnej, szczególnie w kontekście pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie. Powyższe wydarzenia podkreśliły konieczność zwiększenia i zintensyfikowania inwestycji, w szczególności w sektorze podstawowej opieki zdrowotnej, mającym kluczową rolę w udzielaniu świadczeń w czasach kryzysu oraz w podobnych sytuacjach w przyszłości. Kontynuowane będzie wsparcie kluczowej infrastruktury, w tym infrastruktury IT, nakierowanej na nowoczesne technologie medyczne, modernizacja kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa zdrowotnego, instytucji świadczących usługi opieki zdrowotnej, w tym w szczególności sprzętu i aparatury medycznej w POZ i AOS. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli rozwinąć nowoczesną, efektywną opiekę medyczną oraz lepsze wykorzystanie istniejących zasobów, w tym zasobów kadrowych. Za pośrednictwem telemedycyny i usług e-zdrowia możliwe jest dotarcie z wysokiej jakości usługami medycznymi do większej liczby mieszkańców, zwłaszcza w małych miastach i na obszarach wiejskich.

Inwestycje z EFS+ i EFRR w zapewnienie odporności systemu opieki zdrowotnej będą zgodne z Zaleceniem Rady¹¹⁷ wymieniającym zdrowie publiczne, e-zdrowie i podstawową opiekę zdrowotną, jako elementy systemu ochrony zdrowia o zasadniczym znaczeniu dla zwiększenia jego odporności na przyszłe wyzwania.

System ratownictwa medycznego w pandemii COVID-19 odegrał kluczową rolę. Konieczność rozwoju i wzmocnienia potencjału Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego oraz jednostek współpracujących z Systemem, wynika nie tylko z sytuacji epidemiologicznej spowodowanej COVID-19 i jej skutków, ale również potrzeby zapewnienia pełnej gotowości służb do szybkiego reagowania w razie potencjalnych, przyszłych zagrożeń.

¹¹⁷ COM(2020) 521 final

Obszar: kultura i zrównoważona¹¹⁸turystyka

Interwencja funduszy europejskich w obszarze kultury i zrównoważonej turystyki przyczyni się do odbudowy obu sektorów po okresie przestoju na skutek pandemii COVID-19 i zwiększy ich wpływ na rozwój gospodarczy i spójność społeczną kraju i regionów. Cele stawiane kulturze wynikają ze strategii sektorowej *Rozwoju Kapitału Społecznego 2030*, ale także *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030* oraz strategii rozwoju województw i strategii lokalnych oraz są komplementarne z założeniami Komunikatu Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Gospodarczego i Społecznego oraz Komitetu Regionów z dnia 25 listopada 2003 r. - Podstawowe kierunki dotyczące zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej. Inwestycje w kulturę i zrównoważoną turystykę będą zgodne z celem szczegółowym wskazanym w rozporządzeniu dotyczącym EFRR wiążącym rozwój kultury i turystyki z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej. Ponadto wsparcie w zakresie kultury i turystyki będzie realizowało zapisy dokumentów strategicznych UE tj. *Nowego europejskiego programu na rzecz kultury w zakresie wykorzystania wagi kultury i różnorodności kulturowej do celów spójności społecznej i dobrostanu oraz wspierania kreatywności opartej na kulturze w obszarze edukacji i innowacji oraz w zakresie miejsc pracy i wzrostu gospodarczego, jak również ochrony dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego wartości*. Działania w obszarze kultury i zrównoważonej turystyki będą również zgodne z dokumentem Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego z 2018 r. oraz konkluzjami Rady w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2019-2022. Ponadto interwencje w ramach EFRR, które mają wpływ na dziedzictwo kulturowe, będą zgodne z zapisami dokumentu „Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe”¹¹⁹ oraz będą dążyć do realizacji założeń nowej Europejskiej Inicjatywy Bauhaus. Zrealizowane dotychczas inwestycje w obszarze kultury w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 oraz 2014-2020 pozytywnie wpłynęły na rozwój społeczno-gospodarczy kraju. Inwestycje w zakresie ochrony zabytków oraz poprawy infrastruktury instytucji kultury przyczyniły się do wzmocnienia potencjału rozwojowego określonych terytoriów, generując zarówno efekty gospodarcze, jak wzrost atrakcyjności turystycznej (wskaźnik efektu interwencji, wzrost wydatków turystów zagranicznych w Polsce wzrósł w roku docelowym - 2013 do wartości 3,1 mld EUR w stosunku do wartości bazowej z 2007 r. 1,2 mld EUR), jak i społeczne – wzrost uczestnictwa w kulturze (wskaźnik uczestnictwa w kulturze w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 *Odsetek osób uczestniczących w wybranych obszarach kultury w 2019 r. wyniósł 40% w stosunku do wartości bazowej z 2014 r. 34%*)¹²⁰.

¹¹⁸ Zrównoważona turystyka wymaga równowagi między zrównoważeniem gospodarczym, społecznym, kulturowym i środowiskowym. W szczególności powinna brać pod uwagę dobro turystów, szanować środowisko naturalne i kulturowe oraz zapewniać rozwój społeczno-gospodarczy i konkurencyjność destynacji i przedsiębiorstw poprzez zintegrowane i całościowe podejście polityczne.

¹¹⁹ EUROPEAN QUALITY PRINCIPLES for EU-funded Interventions with potential impact upon Cultural Heritage”ICOMOS.

¹²⁰ Podsumowanie efektów wdrażania projektów w ramach XI Priorytetu POIiŚ 2007-2013 i ich wpływ na atrakcyjność kraju, konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o oraz Badania Społeczne MSK, Warszawa 2015; GUS.

Wystąpienie pandemii wywołało istotne skutki dla sektora kultury, wpływając między innymi na wielkość i strukturę popytu na ofertę kulturalną, w tym ze szczególnym uwzględnieniem zwiększenia znaczenia oferty świadczonej on-line. Epidemia i związany z nią lockdown przyczyniły się do zaburzenia relacji międzyludzkich, poczucia osamotnienia i wykluczenia z życia społecznego. Przeprowadzone badania wskazały, że działalność instytucji kultury postrzegana jest jako silnie integrująca, przeciwdziałająca wykluczeniu społecznemu i mająca wpływ na budowę kompetencji społecznych, medialnych, kreatywnych. Pandemia spowodowała równocześnie zmianę oczekiwań odbiorców w zakresie sposobu udostępniania i bezpieczeństwa obiektów infrastruktury kultury, jak i rodzaju świadczonej oferty kulturalnej.

Pandemia COVID-19 dotkliwie wpłynęła również na turystykę. Z powodu rozprzestrzeniania się epidemii i ograniczeń związanych z przemieszczaniem się, branża turystyczna nie mogła w pełni funkcjonować przez większą część 2020 roku, w tym w okresach wysokiego sezonu turystycznego. Oznacza to pogorszenie sytuacji ekonomicznej podmiotów oraz jednostek samorządu terytorialnego na obszarach, których gospodarka opiera się w głównej mierze na turystyce. W efekcie należy spodziewać się znaczącego ograniczenia inwestycji w rozwój funkcji turystycznych na poszczególnych obszarach oraz opóźnienia działań mających na celu wdrażanie polityki zrównoważonego rozwoju w turystyce. Wyzwaniem na nadchodzącą perspektywę jest wsparcie sektora turystyki i jego szybkie odbudowanie, ponieważ turystyka może wprowadzić gospodarkę na ścieżkę trwałego wzrostu. Z uwagi na nadmorskie położenie Polski wspierana będzie zrównoważona turystyka przybrzeżna i morska. Z kolei w zakresie sektora kultury istotne jest ukierunkowanie wsparcia w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby społeczne kształtowane również przez cyfrową i zieloną transformację. Oczekiwany efekt interwencji będzie wzrost uczestnictwa w ofercie kulturalnej¹²¹ i edukacyjnej podmiotów świadczących tego typu usługi oraz odbudowanie zaufania do uczestnictwa *in live culture*. Podejmowane działania mają służyć tworzeniu warunków sprzyjających otwartemu, nieograniczonemu, integracyjnemu i świadomemu uczestnictwu w kulturze, kształtującemu postawy ważne dla rozwoju Europejczyków. Realizacja tego celu wymaga zarówno inwestycji w zakresie rozwoju infrastruktury kultury, w tym zabytkowej - budowa nowych i dostosowanie istniejących obiektów do realizacji oferty edukacyjnej i kulturalnej ukierunkowanej na włączenie społeczne, renowacja i zabezpieczenie obiektów zabytkowych, wyposażenie obiektów, w tym instalacje systemów wspierających zarządzanie instytucją np. w zakresie rozwoju usług cyfrowych, zapewniających ciągłość funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych, niwelowanie barier w zakresie dostępności instytucji, jak również komplementarnych działań miękkich, w szczególności w zakresie budowania kompetencji kadr kultury, a także promowania oferty kulturalnej i innowacji społecznych. Preferowane będzie wsparcie istniejącej infrastruktury, natomiast nowe inwestycje będą dopuszczalne tylko w wyjątkowych, uzasadnionych okolicznościach. Ponadto renowacja, konserwacja, rewaloryzacja i restauracja obiektów zabytkowych (w

¹²¹ Udział w wybranych obszarach kultury jest jednym ze wskaźników pomiaru realizacji głównego celu SRKS 2030, jaki stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

tym pomników) nie może być pojedynczą interwencją, tylko musi stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej.

Konieczność mocniejszego uwzględnienia aspektów społecznych została także wskazana w rekomendacjach Raportu ETO pn. „*Unijne inwestycje w obiekty kultury – kwestia wymagająca lepszego kierunkowania działań i sprawniejszej koordynacji*” (luty 2020). Ponadto zgodnie z rekomendacjami zawartymi w ww. raporcie istotne będzie również zachowanie trwałości inwestycji w kulturę i turystykę. Konieczne będzie odpowiednie uzasadnienie działań pod kątem wspierania rozwoju gospodarczego i rozwoju społecznego (zwiększenia spójności społecznej, aktywizacji, włączenia lub innowacji społecznych). Przeprowadzona analiza mechanizmów wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, a także istotnych warunków wsparcia kultury w perspektywie polityki spójności 2021-2027¹²² na podstawie doświadczeń poprzednich perspektyw finansowych UE, pozwoliła na określenie obszarów, na które powinna być ukierunkowana interwencja. Główne oczekiwania wiążą się z rozwojem wysokiej jakości infrastruktury odpowiadającej na przemiany dokonujące się we współczesnych gospodarkach. Potrzeby te zostały wzmocnione przez skutki pandemii COVID-19. Inwestycje powinny odpowiadać na wyzwania zielonej i cyfrowej transformacji oraz powinny sprzyjać włączaniu różnych grup odbiorców.

Uwarunkowania, które determinują rodzaj wsparcia, to także nierównomierny geograficznie dostęp do oferty kulturalnej oraz ograniczenia w dostępności do obiektów kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami. Niezbędne są także inwestycje mające na celu wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego dla wzrostu gospodarczego. Inwestycje w infrastrukturę zabytkową, jako czynnika generującego rozwój turystyki, przyczyniać się będą do tworzenia przewag konkurencyjnych poszczególnych obszarów i jednocześnie wpływać na poprawę warunków życia i możliwości rozwoju lokalnych społeczności. Ponadto zgodnie z rekomendacjami zawartymi w raporcie ETO z grudnia 2021 r. wsparcie finansowe z EFRR powinno być skierowane na projekty turystyczne, które są: wspierane odpowiednią analizą popytu i oceną potrzeb w celu ograniczenia ryzyka nieefektywności; są skoordynowane z projektami w sąsiednich obszarach, unikając nakładania się i konkurencji oraz mają wpływ wykraczający poza sam projekt na stymulowanie aktywności turystycznej w regionie, jak również są trwałe i będą utrzymywane po ich zakończeniu.

¹²² Badanie ewaluacyjne pn. *Efekty polityki spójności w obszarze kultury. Identyfikacja mechanizmów wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, istotnych z punktu widzenia warunków wsparcia kultury w perspektywie polityki spójności 2021-2027*, IDEA 2020.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 4	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko ▪ Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Społeczny Plus

1.5. Cel „Europa bliższa obywatelom” (CP5)

Istotą celu polityki 5 (dalej: CP5) jest zwiększenie wpływu wspólnot lokalnych na kształt działań nakierowanych na rozwój terytoriów i rozwiązywanie ich problemów w oparciu o endogeniczne potencjały. W ramach celu wspierana będzie realizacja przygotowanych na poziomie ponadlokalnym i lokalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne danego obszaru, w zgodzie z kierunkami zdefiniowanymi na poziomie krajowym (w KSRR i KPM) i regionalnym (SRW) oraz z priorytetami UE.

Ten nowy i przekrojowy cel polityki wymaga specyficznego podejścia, zarówno na etapie programowania, jak i jego realizacji. Dlatego poniższy opis nie opiera się na wyodrębnionych obszarach tematycznych (kodów przypisanych do tego celu w rozporządzeniu ogólnym¹²³), a uwzględnia potrzeby rozwojowe zróżnicowanych typów obszarów wymagających wsparcia. Strategie stanowiące podstawę realizacji interwencji w ramach tego celu powinny w zintegrowany i kompleksowy sposób odpowiadać na potrzeby społeczności lokalnych i wykorzystywać potencjały danych terytoriów (mogą również uwzględniać interwencję zaplanowaną w pozostałych celach CP1-4 i 6).

Zachęty dla tworzenia zintegrowanych strategii, które obejmują pakiety projektów dotyczą gmin i powiatów, które radzą sobie gorzej z problemami, posiadają mniejszą – niż aglomeracje – odporność i wolniej budują swój kapitał społeczno-gospodarczy i przestrzenny. Dla tych obszarów w ramach CP5 szczególne znaczenie będzie miało tworzenie powiązań funkcjonalnych, w szczególności miejsko-wiejskich na bazie lokalnych zasobów, w oparciu o zewnętrzne środki finansowe i *know-how*, racjonalne wykorzystanie przestrzeni i dbałość o środowisko naturalne.

Potrzeba wsparcia słabszych ośrodków wynika również z utrzymującego się w Polsce znacznego zróżnicowania wewnątrzregionalnego¹²⁴. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego jest w tych podregionach,

¹²³ Zgodnie z kodami interwencji zawartymi w Załączniku I Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 czerwca 2021 2021/1060 ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz.

¹²⁴ W 2017 r. PKB per capita w relacji do średniej krajowej na poziomie jednostek NUTS 3 kształtował się od 52,3% w podregionie przemysłowym do 295,1% w podregionie miasto stołeczne Warszawa (relacja między tymi regionami wynosiła aż 1:6). W grupie

gdzie zlokalizowane są przede wszystkim największe aglomeracje (zwłaszcza Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań i Gdańsk). Z drugiej strony kumulacja negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych i przestrzennych obserwowana jest na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze usytuowanych z dala od dobrze rozwijających się stolic województw. Obszary te uznane zostały w KSRR za obszary strategicznej interwencji (OSI). Borykają się one z problemami związanymi przede wszystkim z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemami demograficznymi (spadek liczby ludności i starzenie się społeczeństwa). Rozwojowi tych obszarów nie sprzyja ponadto niska dostępność transportowa.

Poziom rozwoju największych miast i ich obszarów funkcjonalnych jest w Polsce bardzo zróżnicowany. Jednak można wyodrębnić wspólne, uniwersalne wyzwania, przed którymi stoją duże polskie miasta. To między innymi: niewystarczająco rozwinięta sieć transportu aglomeracyjnego, zanieczyszczone środowisko, chaotyczna suburbanizacja, nieskoordynowane zarządzanie w obszarach funkcjonalnych.

W całej Polsce, bez względu na rodzaj terytorium czy wielkość ośrodka osadniczego, występują obszary zdegradowane, wymagające rewitalizacji. Około 75% gmin miejskich i miejsko-wiejskich posiada już programy rewitalizacji.

KPM 2030 wyróżnia kluczowe wyzwania dotyczące miast różnej wielkości i ich obszarów funkcjonalnych oraz proponuje priorytetowe kierunki rozwiązań związanych m.in. z problemami suburbanizacji i ładu przestrzennego, współpracy w miejskich obszarach funkcjonalnych, jakości środowiska przyrodniczego w miastach, systemów mobilności miejskiej i bezpieczeństwa, czy promocji działań na rzecz podnoszenia kapitału społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb mieszkaniowych¹²⁵.

Efekty pandemii COVID-19 jeszcze mocniej unaocznily skalę problemów w skali całego kraju tj. ubóstwo, utrudniony dostęp do podstawowych usług publicznych, w szczególności zdrowotnych i edukacyjnych, brak dostępu do szerokopasmowego Internetu. Kryzys dotknął zwłaszcza te jst, w których dochody samorządów i lokalnych przedsiębiorców opierają się na usługach z branży turystycznej czy związanych z kulturą.

Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych dotyczy również obszarów zdegradowanych, wymagających rewitalizacji. Środki zaangażowane dotychczas w postaci dotacji na opracowanie programów rewitalizacji doprowadziły do upowszechnienia nowego systemowego podejścia.

Rozwiązywaniu problemów na poziomie lokalnym sprzyja systematycznie wzrastająca świadomość liderów w jst dotycząca roli i odpowiedzialności samorządów lokalnych, jako kluczowych aktorów decydujących o rozwoju w skali subregionu. Dotychczas jst, zdobyły także cenne doświadczenia we wzajemnej współpracy

podregionów przekraczających średni poziom dla kraju o ponad 20% znajdują się także miasto Poznań, miasto Wrocław, miasto Kraków, płocki, trójmiejski, warszawski zachodni, legnicko-głogowski, katowicki, tyski, miasto Łódź i poznański.

¹²⁵ Krajowa Polityka Miejska jest dokumentem aktualnie opracowywanym w Polsce. Link do opublikowany przez KPRM: <https://www.gov.pl/web/krmc/-projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-krajowej-polityki-miejskiej>.

w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych (m.in. w ramach ZIT w zakresie najczęściej realizowanych projektów, m.in.: transport publiczny, infrastruktura rowerowa, efektywność energetyczna, jakość powietrza), wspólnych inicjatyw gmin, w tworzeniu dokumentów strategicznych. Środki z funduszy europejskich przeznaczone na instrumenty terytorialne (ZIT, RLKS¹²⁶ oraz inne regionalne instrumenty terytorialne) stanowiły istotny czynnik stymulujący współpracę. Dzięki RLKS wzrastał poziom integracji mieszkańców obszarów objętych LSR, a tym samym większe włączenie społeczności w decydowanie o swoim otoczeniu¹²⁷.

Obecne, złożone uwarunkowania, wymagają od samorządu lokalnego włączenia się i zaangażowania w oddolne kreowanie, strategiczne planowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi w sposób zintegrowany (powiązany ze sobą), wspólnie z sąsiadami oraz z innymi partnerami i podmiotami funkcjonującymi na danym terenie, w tym z mieszkańcami. Działania realizowane w CP5 będą polegać m.in.: na wykorzystywaniu istniejących potencjałów i budowaniu nowych przewag konkurencyjnych. Będą także uwzględniać potrzebę zwiększania odporności lokalnych gospodarek na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, z wykorzystaniem trwałych rozwiązań zielonej i niebieskiej gospodarki.

Z tego powodu wsparcie będzie dotyczyć wzmocnienia charakteru innowacyjnego, produkcyjnego czy usługowego obszarów funkcjonalnych¹²⁸, tak aby były zdolne tworzyć nowe produkty i usługi zastępujące te importowane. W kontekście powiązań funkcjonalnych kontynuowane będą również działania na rzecz rozwoju największych ośrodków miejskich. Środki będą przeznaczone na realizację kluczowych przedsięwzięć, wynikających ze strategii, istotnych z punktu widzenia rozwoju gmin lub powiatów oraz ich obszarów funkcjonalnych. Ważna będzie współpraca różnych podmiotów działających na obszarze współpracujących gmin lub powiatów we wspólnym dostarczaniu usług publicznych. Działania w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT) i strategii rozwoju lokalnego (dla RLKS)¹²⁹ będą realizowane przede wszystkim na rzecz OSI wskazanych w KSRR (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją¹³⁰) oraz OSI wskazanych w strategiach rozwoju województwa (np. MOF OW). Na zrównoważony rozwój obszarów miejskich, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych, (miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, największych polskich miast

¹²⁶ Realizowane w województwach kujawsko-pomorskim i podlaskim.

¹²⁷ „Ocena systemu wdrażania i wstępny pomiar rezultatów instrumentu RLKS w województwie podlaskim, Podlaskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne.

¹²⁸ Zgodnie z KSRR mogą to być subregiony: tworzone przez współpracujące jst miejskie i wiejskie, miasto średnie ze swoim otoczeniem funkcjonalnym lub stolica regionu z otoczeniem funkcjonalnym.

¹²⁹ Zgodnie z art. 29 (dla strategii terytorialnych) oraz art. 32 (dla strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność) rozporządzenia ogólnego. Strategie te muszą spełniać wymagania wynikające z rozporządzenia ogólnego i nie muszą być strategiami w rozumieniu art. 9 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. r. poz. 1057). Rozporządzenia UE dopuszczają wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w ramach wskazanych 8% alokacji EFRR na wszystkie typy obszarów miejskich, w tym pojedyncze gminy takie jak miasta na prawach powiatu oraz wszystkie pozostałe miasta. W związku z powyższym, w perspektywie 2021-2027 będzie istniała możliwość objęcia instrumentami terytorialnymi miejskich obszarów funkcjonalnych wszystkich typów ośrodków miejskich (w ramach ZIT i IIT) oraz wszystkich typów obszarów miejskich (w ramach IIT i RLKS), zgodnie z decyzją właściwej IZ.

¹³⁰ Są to - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Aktualizacja delimitacji list obszarów strategicznej interwencji z 2019 r. dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>.

objętych instrumentem ZIT w latach 2014-2020 a także innych miejskich obszarów wskazanych na podstawie uzasadnienia w programach regionalnych), zostanie przeznaczony minimum 8% środków EFRR¹³¹, z wykorzystaniem zaproponowanych instrumentów: ZIT, IIT i RLKS. Konkretny zakres wsparcia zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich jest w gestii władz regionalnych przygotowujących i realizujących regionalne programy. Działania w obszarze wzmocnienia zrównoważonego rozwoju miast oraz ich obszarów funkcjonalnych, powinny być zgodne z kierunkami zdefiniowanymi w Krajowej Polityce Miejskiej¹³², która w bardzo wyraźny sposób podkreśla przede wszystkim wyzwania środowiskowe miast i ich obszarów funkcjonalnych, ale także te związane z zastosowaniem nowoczesnych technologii i innowacji (smart city).

Strategie terytorialne powinny uwzględniać wykorzystanie endogenicznych potencjałów obszarów funkcjonalnych w taki sposób, aby posiadane zasoby wzmocniły lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej, z uwzględnieniem wymiaru środowiskowego oraz realizującej cele UE. Powinny także angażować środowiska lokalne: samorządy, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe. Wśród rodzajów potencjałów, które mogą być wykorzystywane w rozwoju lokalnym – obok gospodarczych, edukacyjnych czy przyrodniczych – znajdują się dziedzictwo kulturowe i walory turystyczne.

Wielotematyczny charakter CP5 i możliwość uwzględnienia działań z pozostałych celów (CP1-4 i 6), wymagają od samorządu lokalnego przygotowania dobrej jakości strategii. To oznacza właściwe określenie celów, nowatorskie, kompleksowe podejście do rozwiązywania złożonych problemów i generowanie impulsów rozwojowych oraz identyfikację adekwatnych projektów. Dlatego planowane jest wsparcie eksperckie dla samorządów, które nie mają wystarczającego potencjału instytucjonalnego, by przygotować kompleksowe strategie¹³³.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 5	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Rybactwa ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

¹³¹ Koncentrację tematyczną (8%) na wsparcie obszarów miejskich realizować będą formy podejścia terytorialnego wskazane w art. 28 rozporządzenia ogólnego - tzn. przez ZIT i/lub RLKS i/lub IIT.

¹³² Krajowa Polityka Miejska jest dokumentem aktualnie opracowywanym w Polsce. Link do projektu dokumentu opublikowany przez KPRM: <https://www.gov.pl/web/kprm/-projekt-uchwaly-rady-ministrow-w-sprawie-przyjecia-krajowej-polityki-miejskiej>.

¹³³ Wsparcie eksperckie zostanie zapewnione m.in. w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego, przez organizacje samorządowe posiadające potencjał w zakresie doradztwa oraz poprzez inne podmioty na poziomie regionalnym czy lokalnym, także ze środków pomocy technicznej.

1.6. Cel „Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie” (CP6)

Realizacja zadań w ramach niniejszego celu szczegółowego wynika z przyjętego Europejskiego Zielonego Ładu¹³⁴. Zgodnie z celem, jakim jest osiągnięcie neutralności klimatycznej UE do 2050 r. w sposób skuteczny i sprawiedliwy, został powołany do życia Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST). Wynika to także z rekomendacji zawartych w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020 i Załączniku D do niego, w którym wskazano 6 polskich regionów węglowych jako szczególnie narażone na negatywne skutki transformacji. Jednocześnie wskazano szczegółowe rekomendacje zakresu wsparcia dla trzech polskich regionów górniczych uczestniczących ówczesnie w pracach inicjatywy Coal Regions in Transition (województwa: śląskie, wielkopolskie, dolnośląskie).

MST będzie koncentrował się na tych regionach i sektorach, które najbardziej ucierpią w wyniku transformacji, biorąc pod uwagę ich zależność od stałych paliw kopalnych, w tym węgla, torfu i ropy naftowej lub procesów przemysłowych generujących intensywną emisję gazów cieplarnianych. W UE znajduje się 41 regionów (NUTS2), w których funkcjonuje 128 kopalń wydobywających ok. 500 milionów ton węgla, tj. 55% konsumpcji węgla w UE. Według danych Komisji Europejskiej infrastruktura związana z łańcuchem wartości sektora węglowego obecna jest w 108 regionach (NUTS2), zaś sektor węglowy zatrudnia ok. 237 000 osób, z czego większość pracuje w kopalniach (ok. 185 000 osób). Do regionów węglowych, w których liczba pracowników w największym stopniu związana jest z sektorem górniczym należą regiony w Polsce, następnie w Niemczech, Czechach, Rumunii, Bułgarii, Grecji oraz Hiszpanii. W skali UE regionem węglowym, zatrudniającym największą liczbą osób w górnictwie, jest województwo śląskie (ponad 84,7 tys. osób w 2018 roku wg GUS, sekcja PKD „Górnictwo i wydobywanie”; wg opracowań powstałych na potrzeby Krajowego Planu Sprawiedliwej Transformacji stan zatrudnienia w 2020 r. w 18 śląskich kopalniach i zakładach górniczych wyniósł 76,2 tys.).

Polskie regiony górnicze zmagają się z różnymi wyzwaniami związanymi z transformacją, aczkolwiek zakres i czas transformacji dla każdego z tych regionów może się znacząco różnić. Choć w ostatnich latach poczyniono znaczne postępy w procesie przechodzenia z zależności od wydobycia węgla na dywersyfikację działalności gospodarczej, społeczności regionów górniczych nadal odczuwać będą bezpośrednie skutki tej transformacji w nadchodzących latach. Wyzwania transformacji zależą od specyficznych warunków lokalnych, struktury właścicielskiej spółek wydobywczych i energetycznych operujących na danym terenie i od etapu odchodzenia od gospodarki opartej na węglu. Aby zapewnić sprawne przejście na gospodarkę

¹³⁴ COM(2019) 640.

neutralną dla klimatu, konieczne będzie dalsze wsparcie dla tych obszarów z budżetów krajowego i unijnego, w oparciu o obowiązujące strategie krajowe i lokalne.

Łagodzenie skutków procesów transformacji w ramach interwencji I filaru MST czyli Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) poprzez wspieranie zmiany profilu gospodarczego, a w szczególności poprzez wzrost innowacyjności i rozwój MŚP oraz dużych przedsiębiorstw wpisuje się w Cel szczegółowy I SOR – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną. Ponadto działania związane z utrzymaniem zatrudnienia, przekwalifikowaniem i aktywnym przeciwdziałaniem bezrobociu wywołanemu w związku z procesem transformacji wpisują się w Cel II SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. Jednocześnie planowane interwencje z FST przyczyniać się będą do realizacji założeń zawartych w Polityce Ekologicznej Państwa 2030, Krajowym Planie na rzecz Energii i Klimatu oraz Polityce Energetycznej Polski do 2040 roku, szczególnie w zakresie realizacji I filaru PEP 2040, tj. „Sprawiedliwej transformacji”, a także w Krajowym planie na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030, w zakresie wymiarów unii energetycznej jak „obniżenie emisyjności”, „efektywność energetyczna” oraz „badania naukowe, innowacje i konkurencyjność”.

Charakterystyka regionów górniczych

Szczegółowe charakterystyki regionów w podziale na podregiony (NUTS3) znajdować się będą w planach sprawiedliwej transformacji, które zostaną przekazane do Komisji Europejskiej.

Bazując na obszarach zidentyfikowanych w terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji i celach dekarbonizacyjnych poszczególnych regionów, szczególnie w kontekście roku 2030, zgodnie ze stanowiskiem KE zdecydowano o objęciu wsparciem FST następujące województwa:

- województwo śląskie wraz ze społecznie i gospodarczo powiązaną Małopolską Zachodnią,
- województwo dolnośląskie,
- województwo łódzkie,
- województwo wielkopolskie.

Województwo śląskie wraz ze społecznie i gospodarczo powiązaną Małopolską Zachodnią

Województwo śląskie oraz będący częścią Górnośląskiego Zagłębia Węglowego podregion oświęcimski w Małopolsce Zachodniej zmagają się z negatywnymi skutkami zamykania kopalń w postaci redukcji miejsc pracy, wyludniania i degradacji obszarów przemysłowych.

Na Śląsku, czyli w największym w UE pod względem zatrudnienia regionie górniczym, węgiel kamienny wydobywany jest w 18 kopalniach. Obszarowo mówimy o transformacji w następujących podregionach na poziomie NUTS 3: katowickim, bielskim, tyskim, rybnickim, gliwickim, bytomskim i sosnowieckim. Mimo że od lat 90. XX wieku odchodzi się od produkcji węgla kamiennego, miejscowa gospodarka wciąż jest mocno uzależniona od sektora górnictwa, w którym bezpośrednio zatrudnionych w 2020 roku było ponad 76 tys.

osób, blisko połowa wszystkich górników w UE. Wg. szacunków ekspertów nawet 120 tys. miejsc pracy jest powiązanych bezpośrednio z branżą górniczą. Samorządy szacują, że 280 tys. miejsc pracy dotyczy szeroko pojętego sektora okołogórniczego.

Z 70 kopalni działających na początku lat 90. zostało tylko 18, zaś udział sektora w wartości dodanej brutto w regionie spadł z blisko 25% w 2000 r. do 13% w 2016 r. Większość funkcjonuje w ramach grup kapitałowych z większościowym udziałem Skarbu Państwa: Polskiej Grupy Górniczej (PGG) oraz Jastrzębskiej Spółki Węglowej (JSW). Pozostali operatorzy kopalń to TAURON Wydobycie, Węgłokoks Kraj, PG Silesia, Eko-Plus oraz ZG Siltech. Płace w górnictwie są wyższe niż w innych sektorach na podobnych stanowiskach, a region ten odnotowuje najwyższy w UE wskaźnik zatrudnienia w produkcji energii elektrycznej z węgla (ponad 1 500 miejsc pracy). Około 18% terytorium Śląska uległo degradacji z powodu działalności sektora węglowego. W związku z transformacją w latach 2000–2017 Śląsk opuściło 4,6% mieszkańców. Prognozy GUS wskazują, że liczba ludności w województwie śląskim względem roku 2018 zmniejszy się do 2050 roku o 18,8%, czyli o prawie 850 tys. osób. Należy przy tym zauważyć, że na tle innych województw, województwo śląskie cechuje się ogólną dobrą sytuacją gospodarczą, a wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) w roku 2019 wynosił 74% średniej UE-27¹³⁵ (przy średniej wartości dla całego kraju wynoszącej 73%)¹³⁶. Jednakże dynamika wzrostu i udział regionu w PKB systematycznie maleją¹³⁷.

Zgodnie z danymi GUS, pomimo zmian zachodzących w strukturze gospodarczej regionu, w dalszym ciągu w wytwarzanej wartości dodanej brutto sektor przemysłu ma zdecydowanie silniejszą pozycję niż w kraju ogółem. Jego udział w latach 2009-2016 uległ niewielkiemu zwiększeniu (1,0 p.p.) i wyniósł 35,2% WDB województwa (tzn. o 8,0 p.p. więcej niż w kraju). Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca była w roku 2016 na najwyższym poziomie w kraju (47,2 tys. zł) i była wyższa od średniej krajowej o 13,3 tys. zł (33,9 tys. zł). Przyrost tej wartości był jednak na jednym z niższych poziomów w Polsce, w porównaniu do roku 2009 zwiększyła się o 33,2%, przy średniej krajowej równej 44,2%. Trzeba zaznaczyć, że szczególnie w przypadku województwa śląskiego pandemia COVID-19 wywarła znaczący wpływ na funkcjonowanie mieszkańców i gospodarki. Charakterystyka pracy w przemyśle wydobywczym (duża liczba osób pracująca jednocześnie na ograniczonej przestrzeni) przyczyniła się do znaczącej liczby zachorowań wśród górników jak również członków ich rodzin i znajomych. Wymusiło to działania związane ze znacznym ograniczeniem wydobycia i przesunięciem większości pracowników na tzw. świadczenia postojowe. Wygenerowane zostały dodatkowe znaczące koszty przy faktycznym braku lub

¹³⁵ Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca, w standardzie siły nabywczej (SSN), według regionów na poziomie NUTS 2, w 2019 r. (% średniej dla UE-27, UE-27 = 100) (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00006/default/table?lang=en>; data dostępu 2021.12.15)

¹³⁶ Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca, w standardzie siły nabywczej (SSN), według państw członkowskich, w 2019 r. (% średniej dla UE-27, UE-27 = 100) (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en>; data dostępu 2021.12.15)

¹³⁷ Instytut Badań Strukturalnych, Województwo śląskie w punkcie zwrotnym transformacji, IBS Research Report 02/2020, wykres 2, str. 8.

istotnym ograniczeniu przychodów ze sprzedaży węgla, co biorąc pod uwagę niełatwą sytuację finansową przedsiębiorstw górniczych, powoduje dalsze pogorszenie ich sytuacji. Problemy finansowe przedsiębiorstw wydobywczych odbijają się również będą na kondycji firm z nimi współpracujących jako kooperanci i poddostawcy.

Małopolska Zachodnia (podregion oświęcimski) bezpośrednio przylega do województwa śląskiego. Subregion ten jest częścią Górnośląskiego Zagłębia Węglowego i jest połączony ze Śląskiem silnymi więzami gospodarczymi, społecznymi i przestrzennymi. Do 1998 r. obszary Małopolski Zachodniej stanowiły część woj. katowickiego i bielskiego. Wysoki jest poziom powiązań z transformującym się województwem śląskim, odzwierciedlony w strukturze codziennych dojazdów do pracy (ponad 18 tys. osób) oraz informacjach o siedzibie pracodawcy na podstawie danych podatkowych (pracodawcy z woj. śląskiego to 10-38% podatników poszczególnych powiatów małopolskich). Ok. 5,1% wszystkich dokumentów podatkowych dla małopolskich pracowników pochodzi od płatników z województwa śląskiego – co świadczy o silnych powiązaniach gospodarczych i potencjalnym silnym wpływie zmian w obrębie całego Górnośląskiego Zagłębia Węglowego na sytuację w województwie małopolskim, a szczególnie w podregionie oświęcimskim, gdzie udział osób zatrudnionych u śląskich pracodawców waha się zależnie od powiatu od 9,2 do 33,5%. W 2001 r. została zamknięta kopalnia KWK Siersza w Trzebini. Dodatkowo wyłączony z produkcji w 1995 r. został Oddział KWK Brzeszcze Wschód/Jawiszowice, a w 2005 r. wyłączony z eksploatacji został Ruch II KWK Janina. Przyczyniło się to, podobnie jak na Śląsku, do znacznej degradacji środowiska. Istotna część terenów pogórnich wymaga rekultywacji, pozostały niezagospodarowane lub zostały zagospodarowane w sposób tymczasowy i chaotyczny. Jednym z podstawowych wyzwań stojących przed regionem pozostaje rewitalizacja dawnych terenów pogórnich, które potencjalnie można przekształcić np.: w tereny zielone lub tereny przeznaczone pod nowoczesną działalność gospodarczą oraz farmy OZE. W podregionie oświęcimskim funkcjonują obecnie 2 kopalnie węgla kamiennego – ZG Brzeszcze i ZG Janina (TAURON Wydobycie S.A., łączne wydobyte ponad 2,3 mln ton/rok). Jednak ich ostateczne zamknięcie planowane jest dopiero na lata 2040 r. i 2049 r. przy stopniowej redukcji wydobycia i zatrudnienia w kopalniach zniwelowanych całkowicie przez odejścia na emeryturę.

Województwo dolnośląskie

W województwie dolnośląskim podregion wałbrzyski (uwzględniany w FST na poziomie NUTS 3) w przeszłości był bardzo uzależniony od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego, zaś obecnie z powodu niedokończonej transformacji gospodarczej notuje niski poziom rozwoju gospodarczego, najwyższą stopę bezrobocia w regionie, problemy społeczne oraz degradację infrastruktury. Ubóstwo i wyludnienie, niski poziom PKB na mieszkańca, problemy geologiczne i hydrologiczne związane z podziemnymi obiektami górniczymi, uniemożliwiają efektywny rozwój tego obszaru.

Sektor górniczy dominował w podregionie wałbrzyskim do czasu zakończenia wydobycia węgla w 2000 r. Od tej pory wskaźniki bezrobocia, ubóstwa i wyludnienia (od 2005 r. do 2019 r. liczba mieszkańców

zmniejszyła się o 4% w ogólnym ujęciu, a o 10% w samym Wałbrzychu) utrzymują się powyżej średnich dla województwa dolnośląskiego. PKB na mieszkańca w tym podregionie sięga zaledwie 51% średniej dla UE-27, podczas gdy średnia dla dolnośląskiego w 2019 r. wyniosła 80%¹³⁸ co statystycznie jest drugim wynikiem w kraju (po województwie mazowieckim). Poziom inwestycji jest niski i wydaje się, że podregion ten jest raczej mało atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych. Infrastruktura transportowa jest słabo rozwinięta. Kolejnym poważnym problemem jest rekultywacja gruntów i rewitalizacja obszarów zdegradowanych. Podregion wałbrzyski zmagają się też z degradacją istniejącej infrastruktury z powodu problemów geologicznych wynikających z gęstej sieci podziemnych struktur górniczych. W podregionie rozpoczęto przygotowywanie projektów w ramach inicjatywy na rzecz regionów górniczych w transformacji, takich jak np. projekt budowy zakładu produkcji wody dla aglomeracji wałbrzyskiej, wykorzystującego wodę pokopalnianą, oraz projekt budowy ciepłowni wykorzystującej ciepło geotermalne z tych wód. Skutki transformacji w podregionie wałbrzyskim oddziałują na niektóre sąsiadujące z nim powiaty. Obszarem na którym prowadzone jest wydobywanie węgla brunatnego jest Bogatynia w podregionie jeleniogórskim, na terenie której znajduje się kopalnia odkrywkowa i elektrownia Turów, która obecnie odpowiedzialna jest za ok. 8% rocznej produkcji energii w Polsce. Obszar ten nie został objęty wsparciem z FST.

Województwo łódzkie

Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto i dynamicznie rosnącym udziale usług. W skali Unii Europejskiej jest to jednak region słabo rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. Wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) w roku 2019 wynosił 69% średniej UE-27¹³⁹. W regionie łódzkim (podregion piotrkowski i podregion sieradzki na poziomie NUTS3) znajduje się Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców, będące rejonem dominacji gospodarki surowcowej opartej na zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. Zakończenie prowadzonej w regionie eksploatacji złóż w polach Bełchatów i Szczerców przewiduje się odpowiednio ok. 2026 i 2038 r. Została również podjęta decyzja o nie rozpoczynaniu eksploatacji złoża Złoczew, ze względu na nieopłacalność ekonomiczną takiego rozwiązania. Powierzchnia Zagłębia ogółem wynosi 1 878,0 km², tj. 10,0% powierzchni województwa łódzkiego. Na terenie Zagłębia działają Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów (jedna z największych w Europie, w 2016 r. odpowiedzialna za - 67% wydobycia krajowego). Elektrownia Bełchatów to jedna z największych elektrowni opalanych węglem brunatnym na świecie oraz największy

¹³⁸ Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca, w standardzie siły nabywczej (SSN), według regionów na poziomie NUTS 2, w 2019 r. (% średniej dla UE-27, UE-27 = 100) (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00006/default/table?lang=en>; data dostępu 2021.12.15).

¹³⁹ Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca, w standardzie siły nabywczej (SSN), według regionów na poziomie NUTS 2, w 2019 r. (% średniej dla UE-27, UE-27 = 100) (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00006/default/table?lang=en>; data dostępu 2021.12.15)

wytwórca energii elektrycznej w Polsce, produkujący w 2018 r. ok. 22% krajowej energii. Jednocześnie Elektrownia Bełchatów jest największym pojedynczym emitentem gazów cieplarnianych w Europie – roczna emisja wynosi około miliarda ton CO₂ do atmosfery. Ponadto w rejonie leża depresji spowodowanego działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów występuje problem niedoboru wód. Słabością funkcjonującego zagłębia górniczo-energetycznego jest także brak wsparcia ze strony specjalistycznych jednostek naukowo-badawczych oraz brak odpowiedniego kształcenia na poziomie wyższym. Liczba pracowników samej Kopalni i Elektrowni „Bełchatów” przekracza 7,5 tys. (Kopalnia – ponad 4,6 tys., Elektrownia – ok. 2,9 tys.), dodatkowo w spółkach zależnych pracuje kilka tys. osób, a kolejne kilkanaście tysięcy w firmach współpracujących. Planowane ograniczenie wydobycia i spalania węgla brunatnego o 75% do 2030 r. wygeneruje negatywne konsekwencje dla tych gmin, a szczególnie dla miasta Bełchatowa, które jest miastem–sypialnią dla pracowników Zagłębia Bełchatowskiego i nie ma dostatecznie rozwiniętej własnej bazy ekonomicznej. Ponadto obszar Zagłębia jest wykluczony z pasażerskich połączeń kolejowych, co znacząco ogranicza jego dostępność transportową.

Województwo wielkopolskie

Województwo wielkopolskie jest to drugie co do wielkości (29,8 tys. km²) i trzecie pod względem liczby mieszkańców (3,5 mln osób) województwo w Polsce. Zalicza się ono do najlepiej rozwiniętych gospodarczo regionów w naszym kraju. Według Eurostatu województwo wielkopolskie ma trzeci w Polsce (po województwie mazowieckim i dolnośląskim) wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS), który w roku 2019 wynosił 79% średniej UE-27¹⁴⁰. Transformacja energetyczna i jej efekty dotyczyć będą obszaru Wielkopolski Wschodniej, związanej od dziesięcioleci z wydobyciem węgla brunatnego.

W Wielkopolsce Wschodniej (podregion koniński na poziomie NUTS 3) przy wydobyciu węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej pracuje 6 000 osób. Na obszarze podregionu konińskiego struktura gospodarki charakteryzuje się wysokim stopniem specjalizacji ukierunkowanej na działalności dotyczące przemysłu wydobywczego i energetycznego oraz działalności towarzyszących, będącej konsekwencją eksploatacji złóż węgla brunatnego wydobywanego w Zagłębiu Konińskim, obejmującym kopalnie Konin i Adamów oraz Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A. (ZE PAK).

Struktura zatrudnienia i bezrobocia w Wielkopolsce Wschodniej wskazuje na to, że region od kilkudziesięciu lat był i wciąż w większości jest zależny od prosperowania tutejszych kopalni oraz elektrowni. Branża górniczo-energetyczna w obecnym kształcie nadal gwarantuje dobrze opłacane miejsca pracy oraz stanowi ważne źródło dochodów dla gmin. Trzeba przy tym zauważyć, że pomimo tego, że stopa bezrobocia w Wielkopolsce z roku na rok się zmniejsza i jest jedną z najniższych w Polsce, podregion Wielkopolski

¹⁴⁰ Produkt krajowy brutto (PKB) na mieszkańca, w standardzie siły nabywczej (SSN), według regionów na poziomie NUTS 2, w 2019 r. (% średniej dla UE-27, UE-27 = 100) (<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00006/default/table?lang=en>; data dostępu 2021.12.15).

Wschodniej zamieszkuje nadal najwięcej osób bezrobotnych w całym województwie – w końcu grudnia 2019 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim wyniosła 2,8%, natomiast najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie konińskim (8,5%).

Odejście od wydobycia węgla brunatnego może wymagać zastosowania środków mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach innych niż górnictwo i produkcja energii elektrycznej oparta na węglu brunatnym. Przejście przez przedsiębiorstwa energetyczne na energetykę odnawialną przy produkcji energii elektrycznej nie pozwoli na utrzymanie obecnego stanu zatrudnienia – szacunki prezentowane przez zaangażowane w produkcję energii i proces transformacji energetycznej instytucje i podmioty gospodarcze wskazują, że utrzymanych w „zielonej energetyce” przez dotychczasowych producentów energii może być ok 20% obecnych miejsc pracy. Jednocześnie kopalnie odkrywkowe węgla brunatnego stwarzają też zagrożenia dla środowiska, takie jak obniżenie poziomu wód gruntowych i susze.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 6	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 5 Programów Regionalnych: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 ▪ Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027 ▪ Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027 ▪ Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027 ▪ Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusz na Rzecz Sprawiedliwej Transformacji

2. Wybrane kierunki polityki, koordynacja i komplementarność¹⁴¹

2.1. Podsumowanie wybranych kierunków polityki i najważniejszych oczekiwanych rezultatów w odniesieniu do poszczególnych funduszy objętych umową partnerstwa

2.1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”

W obszarze „Wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii” konieczne jest przede wszystkim wsparcie wszystkich etapów tworzenia innowacji, w szczególności w powiązaniu z celami zidentyfikowanymi w strategii inteligentnej specjalizacji:

- wsparcie prowadzenia działalności B+R przez przedsiębiorstwa i konsorcja z ich udziałem (w tym także z udziałem organizacji badawczych i organizacji pozarządowych);
- wsparcie transferu technologii i wdrażania wyników prac B+R (zarówno w firmach, które prowadzą takie prace, jak i absorpcji technologii wytworzonej przez inne podmioty) oraz podaży rozwiązań B+R gotowych do transferu;
- wsparcie infrastruktury B+R - w szczególności w przedsiębiorstwach; w odniesieniu do publicznej infrastruktury organizacji badawczych priorytetem będzie wykorzystanie istniejącej infrastruktury, w szczególności do współpracy z przedsiębiorstwami. Jednocześnie przewiduje się możliwość finansowania przedsięwzięć dotyczących infrastruktury, która będzie wykorzystywana zarówno do działalności gospodarczej, jak i niegospodarczej. Projekt dotyczący publicznej infrastruktury organizacji badawczych może być wspierany, o ile:
 - stanowi element lub całość infrastruktury umieszczonej na liście strategicznych infrastruktur badawczych uwzględnionych na Polskiej Mapie Infrastruktury Badawczej lub
 - spełnia łącznie następujące warunki:
 - jest poparty analizą popytu lub identyfikacją potrzeb użytkowników, w tym przedsiębiorstw, przemysłu i sektora usług, na zakres prowadzonych badań i pozostałej oferty infrastruktury;
 - przeprowadzona została analiza potwierdzająca brak dostępności odpowiedniej infrastruktury w innych ośrodkach badawczych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz brak technologicznych i ekonomicznych alternatyw dla tego rodzaju działań;
 - wskazuje na przejrzyste i niedyskryminacyjne zasady udostępnienia infrastruktury przedsiębiorcom lub ośrodkom badawczym lub;

¹⁴¹ Całkowita długość tekstu w trzech polach tekstowych powyżej powinna wynosić od 10 000 do 30 000 znaków.

- służy realizacji agendy badawczej, której zakres jest zgodny z regionalną inteligentną specjalizacją i został zaopiniowany przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego oraz ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki na warunkach i w trybie określonym w kontrakcie programowym dla danego regionu;
- wsparcie rozwoju eksportu produktów innowacyjnych.

Wsparciu dla innowacyjności przedsiębiorstw towarzyszyć może, w zależności od potrzeb, wsparcie dla rozwoju kompetencji ich pracowników w powiązaniu z celami strategii inteligentnych specjalizacji, w szczególności na potrzeby transformacji przemysłowej, zielonej i cyfrowej, co pozwoli na kompleksową realizację procesów innowacyjnych.

Ponadto, możliwe jest wspieranie następujących działań pod warunkiem, że wynikają one z logiki interwencji programu:

- wzmocnianie powiązań klastrowych (z koncentracją na klastrach, które historycznie udowodniły swoją wartość dla członków);
- wzmocnienie potencjału sektora nauki do tworzenia innowacji w celu ich komercjalizacji – rozwój kadr, rozwój współpracy między instytucjami (w tym z renomowanymi ośrodkami badawczymi z zagranicy) oraz zasobów technicznych niezbędnych do prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych, ukierunkowanie publicznych prac B+R na wybrane obszary kluczowe dla nowoczesnej gospodarki (zgodnie z koncepcją inteligentnych specjalizacji), konsolidacja prowadzonych przez polskie podmioty systemu szkolnictwa wyższego i nauki prac badawczych i rozwojowych z uwzględnieniem międzynarodowych i interdyscyplinarnych zespołów, zwiększenie stopnia gotowości rozwiązań do komercjalizacji, podniesienie kompetencji w zakresie komercjalizacji i transferu technologii;
- wsparcie rozwoju nowych przedsiębiorstw (pre-inkubacja, inkubacja, akceleracja, post-akceleracja), których działalność opiera się na nowych rozwiązaniach technologicznych (startupów) i przyjaznego ekosystemu start-upowego (w tym inkubatorów innowacji);
- wsparcie realizacji projektów stanowiących przedmiot wspólnego, europejskiego zainteresowania (ang. IPCEI).

Wsparcie terenów inwestycyjnych zostało wyłączone z CP1.

Należy podkreślić, że konieczna jest kontynuacja wsparcia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw każdej wielkości i na każdym etapie ich rozwoju, ponieważ każde z nich pełni ważną i odmienną funkcję w ekosystemie innowacji, zarówno nowych firm (w tym start-upów), MŚP, jak i dużych przedsiębiorstw (w tym „mid-caps” i „small mid-caps”) jako liderów łańcuchów wartości i produkcji, w które włączone są podmioty sektora MŚP. Interwencja realizowana w ramach CP1 powinna być kompleksowa oraz dostosowana zarówno do potrzeb odbiorcy, jak i do szybko zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. Duże przedsiębiorstwa mogą uzyskać wsparcie z CP 1 na realizację projektów B+R+I w obszarach inteligentnych specjalizacji, przy czym priorytetowo traktowane będą projekty B+R+I realizujące cele

Europejskiego Zielonego Ładu. Wpływ wsparcia dla dużych przedsiębiorstw będzie przedmiotem ewaluacji mid-term.

W związku z tym, cechami instrumentów wsparcia w ramach CP1 będą:

- modułowość form wsparcia, pozwalająca na lepsze dostosowanie pomocy do realnych potrzeb odbiorcy (zarówno bardziej doświadczonego i gotowego do realizacji projektów o szerszym zakresie, jak i dysponującego niewielkim doświadczeniem), zawodności rynku oraz stopnia zaawansowania technologicznego projektów (różne wielkości projektów, większa komplementarność wsparcia B+R i wdrożeń);
- umożliwianie i zachęcanie do różnych form współpracy między: (1) przedsiębiorstwami, (2) przedsiębiorstwami a sektorem nauki oraz (3) przedsiębiorstwami, sektorem nauki, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz podmiotami sektora publicznego w procesie tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji oraz dyfuzji wiedzy w gospodarce;
- elastyczność wsparcia: większy nacisk na instrumenty pozwalające na szybką walidację pomysłu w warunkach rynkowych i umożliwiające zmianę założeń;
- większe pole do eksperymentowania na poziomie konstrukcji instrumentów wsparcia, w tym opracowywanie i testowanie nowych instrumentów w odpowiedzi na pojawiające się nowe potrzeby i wyzwania, zgodnie z koncepcją inteligentnej specjalizacji i procesem przedsiębiorczego odkrywania.

Wsparcie działalności B+R i innowacyjności będzie skoncentrowane na kwestiach priorytetowych – w szczególności inteligentnych specjalizacjach (określonych na poziomie krajowym i regionalnym), istotnych z punktu widzenia przyszłości gospodarki oraz wyzwań społecznych i środowiskowych.

Kontynuowany będzie proces przedsiębiorczego odkrywania na rzecz inteligentnej specjalizacji, pozwalający na koncentrację zasobów w obszarach i technologiach o potencjalnie najwyższym społecznym i ekonomicznym zwrocie z inwestycji (dotyczy środków pochodzących zarówno ze źródeł prywatnych, jak i publicznych, w tym europejskich), przy jak najniższych kosztach środowiskowych. Niezbędne są przy tym dalsze działania na rzecz wypracowania efektywnych mechanizmów zaangażowania w proces przedsiębiorczego odkrywania przedsiębiorców, koordynacji dwóch poziomów procesu: krajowego i regionalnego, a także zwiększenie interdyscyplinarności projektów badawczych i wdrożeniowych. W obszarze „Wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki” przewidziane jest wsparcie następujących typów działań, pod warunkiem uzasadnienia np. logiki interwencji programu:

- transformacja cyfrowa gospodarki, polegająca w szczególności na wdrożeniu programów stymulujących wprowadzanie w przedsiębiorstwach i sektorze publicznym rozwiązań cyfrowych:

- transformacja polskich przedsiębiorstw w kierunku Przemysłu 4.0, a w szczególności automatyzacji, robotyzacji, wykorzystania Internetu Rzeczy i cyfryzacji przedsiębiorstw, cyfryzacja procesów eksportowych;
- rozwój gospodarki opartej na danych oraz rozwiązań algorytmicznych wykorzystujących techniki uczenia maszynowego oraz sztucznej inteligencji,
- zwiększanie podaży, podnoszenie jakości i użyteczności e-usług sektora publicznego (w tym wspieranie projektów m.in. z zakresu e-administracji i e-zdrowia¹⁴²) przy zapewnieniu ich zintegrowanego charakteru, interoperacyjności oraz pełnej dostępności online¹⁴³,
- digitalizacja i zwiększenie dostępności danych publicznych (w tym ich standaryzacja i strukturyzacja), a także cyfrowych zasobów o znacznym potencjale ponownego wykorzystania, pozostających w dyspozycji podmiotów sektora publicznego i prywatnego;
- wsparcie rozwoju innowacyjnych rozwiązań w obszarze cyberbezpieczeństwa w różnych sektorach gospodarki; rozwój narzędzi służących do zbierania, analizy i wymiany informacji o zagrożeniach, podatnościach i incydentach, rozbudowa infrastruktury służącej podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zapewnienie cyberbezpieczeństwa w sieciach łączności, budowa i rozwój krajowego systemu certyfikacji cyberbezpieczeństwa produktów, usług i procesów;
- wsparcie skalowalnych nowoczesnych rozwiązań informatycznych i technologicznych w ramach współpracy międzysektorowej obejmującej w szczególności administrację publiczną, przedsiębiorców i organizacje badawcze;
- wsparcie podnoszenia kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego, także pracowników jst, przyczyniających się do wzmocnienia efektów operacji wdrażanych w celu szczegółowym 1.2. oraz zaawansowanych kompetencji kadr z zakresu cyberbezpieczeństwa, w ramach finansowania krzyżowego. Dodatkowo przewidziano kampanie mające na celu zwiększanie świadomości obywateli dotyczące korzystania z nowoczesnych technologii związane z operacjami wdrażanymi w celu szczegółowym 1.2.;
- inwestycje w MŚP, w szczególności zwiększające ich zaawansowanie technologiczne, poziom robotyzacji i zdolność do wdrażania innowacji (przede wszystkim w zakresie rozwiązań w ramach Przemysłu 4.0 oraz zielonych technologii);

¹⁴² Usługi z zakresu e-zdrowia powinny być realizowane zgodnie z Europejskim Formatem Wymiany Elektronicznej Dokumentacji Medycznej.

¹⁴³ Działania zaplanowane do realizacji w programach na perspektywę 2021-2027 pozwolą na wprowadzanie interoperacyjnych i ponadgranicznych usług publicznych. Projekty będą realizowane zgodnie z zasadami wskazanymi w Programie Zintegrowanej Informatyzacji Państwa oraz Deklaracji tallińskiej, w tym: domyślności cyfrowej, jednorazowości, powszechności i dostępności, otwartości i przejrzystości, domyślnej transgraniczności i interoperacyjności oraz niezawodności i bezpieczeństwa.

- stymulowanie popytu na innowacje ze strony przedsiębiorstw, zwłaszcza z sektora MŚP i społeczeństwa (m.in. poprzez promowanie innowacyjnych i zielonych zamówień publicznych, w tym zamówień przedkomercyjnych);
- wzrost internacjonalizacji przedsiębiorstw w powiązaniu z celami zidentyfikowanymi w strategii inteligentnej specjalizacji, w tym zwiększenie zdolności przedsiębiorstw do tworzenia produktów i usług o wysokiej wartości dodanej, charakteryzujących się dużym potencjałem eksportowym (rozwój produktów), poszukiwanie i zdobywanie nowych rynków oraz zmiany modelu biznesowego;
- rozwój potencjału instytucji publicznych do prowadzenia interwencji wspierających rozwój przedsiębiorstw (różnej wielkości, będących na różnych etapach rozwoju przedsiębiorstwa) zapewniających również systemową koordynację promocji MŚP na rynkach międzynarodowych;
- wsparcie rozwoju usług dla przedsiębiorstw (m.in. w zakresie cyfryzacji i rozwiązań w obszarze Przemysłu 4.0 oraz innowacyjnych technologii środowiskowych), rozwój potencjału wybranych ośrodków innowacji (m.in. Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych/ Huby Innowacji Cyfrowych, Zielone Huby Innowacji), Centrów testów i eksperymentowania technologicznego sztucznej Inteligencji (TEF AI), dalsza profesjonalizacja oraz sieciowanie instytucji otoczenia biznesu, zwiększanie zdolności krajowego i regionalnych ekosystemów innowacji do sieciowania (a docelowo do klasteryzacji) podmiotów biznesowych i naukowych. Warunki interwencji w obszarze wsparcia instytucji otoczenia biznesu i usług instytucji otoczenia biznesu będą uwzględniać m.in. dostępność adekwatnej oferty usług instytucji otoczenia biznesu dla przedsiębiorców zlokalizowanych poza dużymi ośrodkami miejskimi;
- rozwój niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki kompetencji i umiejętności przedsiębiorców, menadżerów i pracowników (zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym, w tym w organizacjach badawczych¹⁴⁴, w tym w uczelniach wyższych), w szczególności w zakresie podnoszenia gotowości technologicznej projektów B+R, komercjalizacji B+R, nowych technologii, umiejętności cyfrowych, tzw. *green skills* oraz zarządzania innowacjami i nowymi modelami biznesowymi. Wspieranie umiejętności będzie przebiegać dwutorowo, łącząc podejście oparte na zapotrzebowaniu gospodarki na kompetencje wynikające z analiz i rekomendacji Sektorowych Rad ds. Kompetencji (ang. *top-down approach*) z podejściem oddolnym, opartym na indywidualnych potrzebach przedsiębiorstw (ang. *bottom-up approach*). Wspierany będzie także rozwój kompetencji pracowników Centrów Transferu Technologii, spółek celowych, a także – jako obligatoryjny element projektów obejmujących wsparcie publicznej infrastruktury badawczej – rozwijane będą kompetencje pracowników organizacji badawczych związane z komercyjnym wykorzystaniem tej infrastruktury.

Podobnie jak w obszarze dotyczącym wzrostu znaczenia badań i innowacji, kluczowe znacznie w konstruowaniu instrumentów wsparcia powinna mieć możliwość realizacji projektów modułowych

¹⁴⁴ Pojęcie organizacji badawczej należy rozumieć w świetle definicji z art. 2 pkt 83 Rozporządzenia KE 651/2014 (GBER).

(obejmujących m.in. zarówno inwestycje, jak i odpowiednie wsparcie dla tworzenia kompetencji), uwzględniających indywidualne potrzeby beneficjentów.

Ważnym elementem przedsięwzięć planowanych w ramach CP1 będzie wykorzystanie szans rozwoju w obszarze zielonych technologii oraz transformacja do zielonej gospodarki, a zwłaszcza wsparcie rozwoju innowacyjności w zakresie zielonych technologii oraz stymulacja innowacji środowiskowych, w tym uwzględniających analizę cyklu życia produktu czy ślad środowiskowy i ekoprojektowanie oraz weryfikację technologii środowiskowych ETV. Preferencje dla projektów dotyczących zielonej gospodarki będą wprowadzone przede wszystkim poprzez odpowiednie kryteria wyboru projektów.

W obszarze „Wzmacnianie łączności cyfrowej” konieczne jest w szczególności wsparcie następujących działań:

- budowy ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej (co najmniej 100 Mb/s, z możliwością modernizacji do prędkości mierzonej w gigabitach) dla gospodarstw domowych (rozumianych jako lokale mieszkalne) oraz przedsiębiorstw, zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich;
- inwestycji w zakresie zapewnienia symetrycznego dostępu do gigabitowego Internetu w miejscach stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego (np. szkoły i placówki oświatowe, podmioty systemu szkolnictwa wyższego i nauki, podmioty lecznicze, węzły transportowe, miejsca świadczenia usług publicznych, instytucje kultury, a także przedsiębiorstwa rozumiane jako centra technologiczne/biznesowe);
- inwestycji w rozwój nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających przepływ wielkich wolumenów danych z bardzo małymi opóźnieniami, w tym przedsięwzięcia o charakterze pilotażowym i demonstracyjnym wykorzystujące infrastrukturę telekomunikacyjną najnowszych generacji wsparte działaniami informacyjno – edukacyjnymi dla mieszkańców.

Biorąc pod uwagę diagnozę potrzeb inwestycyjnych, w latach 2021-2027 kontynuowane będzie wsparcie projektów z zakresu budowy i modernizacji sieci szerokopasmowej. Szczególny nacisk położony zostanie na budowę ultra-szybkich sieci szerokopasmowych (sieci o dużej przepustowości co najmniej 100 Mb/s). W przypadku modernizacji infrastruktury, jej celem musi być dostosowanie sieci do osiągnięcia przepustowości co najmniej 1Gb/s.

Wspierane będą także inwestycje umożliwiające gigabitowy dostęp do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na obszarach gorzej rozwiniętych co przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności tych regionów, a także rozwoju kapitału społecznego oraz ograniczenie wykluczenia cyfrowego.

Wsparcie w ramach planowanej interwencji będzie udzielane z zachowaniem zasady neutralności technologicznej. Inwestycje dotyczące rozwoju infrastruktury przewodowej będą realizowane w taki sposób, aby infrastruktura ta znalazła się w bezpośrednim zasięgu lokalizacji użytkownika końcowego.

Podejście terytorialne

Biorąc pod uwagę odmienność trzech obszarów wsparcia zaproponowanych dla CP1, konieczne jest stosowanie odrębnych strategii dla zaadresowania zróżnicowanego potencjału innowacyjnego w Polsce. W pierwszym obszarze, dotyczącym działalności B+R i wykorzystania technologii należy skupić się przede wszystkim na wykorzystaniu i wzmacnianiu już istniejących potencjałów, natomiast w drugim obszarze związanym z budową potencjału dla nowoczesnej gospodarki konieczna jest przede wszystkim koncentracja na budowaniu potencjału innowacyjnego wszędzie tam, gdzie jest on nadal niewystarczający.

Zgodnie z powyższym podejściem, wsparcie dotyczące działalności B+R i tworzenia przełomowych innowacji – zgodnie z logiką kreowania największej wartości dodanej i maksymalizacji przewagi konkurencyjnej polskiej gospodarki – trafiać powinno do organizacji badawczych i przedsiębiorstw aktywnych w zakresie prowadzenia prac B+R w oparciu o kryteria dotyczące przede wszystkim jakości. Biorąc pod uwagę doświadczenia z dotychczasowego wsparcia dla obszaru B+R+I, takie podejście będzie skutkowało wspieraniem projektów oraz podmiotów zlokalizowanych najczęściej na obszarach funkcjonalnych największych miast, a także w mniejszych ośrodkach badawczych, ponieważ takie miejsca zapewniają warunki koncentracji działalności B+R oraz innowacyjnej. Terytorializacja wsparcia bazować będzie przede wszystkim na wzmacnianiu już istniejących potencjałów poprzez koncentrację na inteligentnych specjalizacjach, w szczególności regionalnych, uwzględniających specyfikę danego obszaru. Projekty powstające na obszarach strategicznej interwencji (krajowych lub regionalnych) mogą być traktowane preferencyjnie.

Z kolei w obszarze budowania potencjału innowacyjnego niezbędna jest koncentracja na obszarach słabszych gospodarczo, w których problemem jest zarówno niski stopień świadomości w zakresie korzyści z wdrażania innowacji, jak i ograniczony dostęp do nowych technologii, ich finansowania, usług okołobiznesowych, a także niewystarczające kompetencje przedsiębiorców do wdrażania innowacji i realizacji projektów B+R+I. Kwestie te będą uwzględnione szczegółowo w kryteriach wyboru projektów w ramach odpowiednich programów krajowych i regionalnych w zależności od zakresu i charakteru programów. Obszary słabsze gospodarczo, w szczególności OSI powinny być traktowane preferencyjnie w zakresie wspierania inwestycji zwiększających konkurencyjność i zdolność MŚP do wdrażania innowacji, rozwoju przedsiębiorczości, internacjonalizacji przedsiębiorstw, rozwoju systemów doskonałości procesowej i produktowej przedsiębiorstw. Do kluczowych elementów wsparcia na terenie OSI należy zaliczyć także działania na rzecz rozwoju kompetencji niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki, jako element sprzyjający modernizacji przedsiębiorstw działających na tych obszarach – kompetencje powinny stanowić element uzupełniający w projektach.

Jednocześnie, celem rozwijania współpracy i potencjału do wsparcia B+R w regionach, uzupełniająco do działań z zakresu zarządzania regionalną inteligentną specjalizacją i wzmacniania potencjału regionów podejmowanych na poziomie regionalnym, na poziomie krajowym planowany jest projekt stanowiący ofertę dla władz regionalnych w zakresie wspólnego opracowania instrumentów, wymiany doświadczeń i

uczenia się. Dzięki temu możliwe będzie wzmocnienie regionalnych ekosystemów innowacji i kompetencji instytucji, które tworzą te systemy.

Kontynuowany będzie proces budowy ekosystemu start-upowego, w tym w regionach, w których obecnie znajduje się on we wczesnej fazie aktywizacji i ma wymierny potencjał do dalszego rozwoju.

W przypadku trzeciego obszaru wsparcia obejmującego zapewnienie dostępu do sieci szerokopasmowych, największe potrzeby inwestycyjne identyfikowane są na obszarach charakteryzujących się niskim poziomem zaludnienia oraz urbanizacji.

Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci (modernizacji) identyfikowane są również na innych obszarach – przede wszystkim w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców ale także w miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców). Interwencja z zakresu budowy infrastruktury sieciowej będzie wspierana także na obszarach zmarginalizowanych oraz obszarach wiejskich jako działanie komplementarne do innych instrumentów wsparcia. Szczególny nacisk zostanie położony na inwestycje w budowę sieci szerokopasmowych na terenach aktywności gospodarczej, które dotychczas nie posiadały możliwości dostępu do sieci ze względu na peryferyjny charakter.

Cyfryzacja jest ściśle powiązana i warunkuje działalność organizacji badawczych i przedsiębiorstw. Te aktywności powiązane są ściśle z ośrodkami miejskimi i ich obszarami funkcjonalnymi.

Oczekiwane rezultaty

W wyniku realizacji wskazanych powyżej działań, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów obrazujących realizację głównego celu (wzrost produktywności polskiej gospodarki):

- rozszerzenie działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej przedsiębiorstw oraz zwiększenie intensywności wykorzystania technologii i wiedzy w gospodarce, wyrażone wzrostem nakładów na B+R w relacji do PKB z poziomu 1,32% w 2019 r. do 2,5% w 2030 r.;
- wzrost poziomu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw i poprawę pozycji działających w Polsce przedsiębiorstw w światowych łańcuchach dostaw, wyrażone wzrostem udziału eksportu wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem z 8,4% w 2018 r. do 15% w 2030 r.;
- poszerzenie grupy przedsiębiorstw opierających swoją działalność o wykorzystanie innowacji, wyrażone wzrostem udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w przemyśle z 18,9% w 2019 r. do 35% w 2030 r., a w sektorze usług z 11,9% w 2019 r. do 30% w 2030 r.;
- zwiększenie zakresu zielonych innowacji w gospodarce, wyrażone poprawą indeksu ekoinnowacyjności Polski (w 2019 r. wynosił 59% średniej UE) i dołączeniem Polski do grupy Average Eco-I performers do 2030 r.;
- zwiększenie zdolności sektora nauki do wytwarzania i oferowania na rynku rozwiązań możliwych do komercjalizacji, w tym dzięki wzrostowi umiędzynarodowienia nauki, wyrażone zwiększeniem udziału finansowego polskich podmiotów w programie Horyzont Europa do poziomu 3% jego budżetu.

- zwiększenie automatyzacji, robotyzacji i wykorzystania rozwiązań Internetu Rzeczy w przedsiębiorstwach, wyrażone wzrostem liczby robotów na 10 000 pracujących w przetwórstwie przemysłowym z 42 w 2018 r. do 135 w 2030 r.;
- zwiększenie zaawansowania cyfrowego oraz skali wykorzystania danych w przedsiębiorstwach, wyrażone poprawą pozycji Polski w rankingu DESI, w komponencie „Integracja technologii cyfrowej” z 25 miejsca w UE w 2020 r. na 22 miejsce w UE w 2030 r.;
- wzrost skali inwestycji w przedsiębiorstwach, w szczególności inwestycji podnoszących ich zaawansowanie technologiczne, wyrażony podniesieniem poziomu inwestycji sektora prywatnego z 14,2% w 2019 r. do 20% w 2030 r.;
- rozszerzenie zakresu i poprawa jakości e-usług publicznych wyrażone wzrostem odsetka osób korzystających z usług administracji publicznej w celu wysyłania wypełnionych formularzy z 34% w 2020 r. do 57% w 2030 r.;
- poprawa jakości i otwartości danych publicznych i prywatnych wyrażone co najmniej utrzymaniem pozycji Polski w UE pod względem wskaźnika otwartych danych (w 2020 r. Polska zajmowała 6 miejsce wśród krajów UE w rankingu Open Data Maturity określającym poziom dojrzałości w zakresie otwierania danych publicznych),
- podniesienie kompetencji przedsiębiorców, menadżerów i pracowników niezbędnych do funkcjonowania w ramach nowoczesnej gospodarki (w tym kompetencji cyfrowych i zielonych), mierzone liczbą pracowników MŚP kończących szkolenia w zakresie rozwoju umiejętności w zakresie inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości,
- zapewnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu jak największej liczbie gospodarstw domowych wyrażone poprzez wzrost odsetka gospodarstw domowych w zasięgu dostępu do Internetu o przepustowości dosyłowej łączy wynoszącej co najmniej 100 Mb/s, z możliwością jej zwiększenia do przepustowości mierzonej w gigabitach z 65,9% w 2020 r. do 100% w 2030 r.
- zmniejszenie wykluczenia cyfrowego ludności zamieszkującej na terenach objętych wsparciem wyrażone poprzez zwiększenie odsetka osób korzystających regularnie (co najmniej raz w tygodniu) z Internetu z 81% w 2020 r. do 95% w 2030 r.

2.1.2. Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”

Poniżej zawarto zestawienie wyborów zakresu interwencji CP2 oraz rezultatów powiązanych z tym obszarem, bazując na diagnozie i uzasadnieniu zawartym w części Wybór celów polityki i celu.

CP 2 finansowany będzie ze środków Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a wskazane poniżej najważniejsze działania w najwyższym stopniu przyczynią się do realizacji założeń celu określonego jako: bardziej

przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej.

Wybrane obszary wskazano jako najważniejsze, co jest zgodne z dokumentami strategicznymi powiązаныmi z CP2. Obszary te są również odpowiedzią na najważniejsze problemy i wyzwania wynikające z diagnozy sytuacji w Polsce, potwierdzonej rekomendacjami KE, wyrażonymi w sprawozdaniach krajowych dla Polski w 2019 i 2020 r.

Energetyka

Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych

W obszarze efektywności energetycznej konieczne jest wsparcie działań, które przyczynią się do zmniejszenia emisyjności gospodarki, w szczególności w sektorze energetyki, budownictwa, przemysłu i transportu. Takie kierunek działania jest zgodny z celami Europejskiego Zielonego Ładu, Zaleceniami Rady jak również kluczowymi krajowymi dokumentami w tym zakresie, czyli Krajowym Planem na Rzecz energii i Klimatu oraz Polityką Energetyczną Polski 2040.

Wobec zidentyfikowanych potrzeb planowane są następujące działania:

- zwiększenie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej (wraz z audytem), w tym mające na celu pełnienie wzorcowej roli sektora publicznego w zakresie efektywności energetycznej (np. budynki pasywne) oraz zmniejszenia zjawiska ubóstwa energetycznego, w kierunku rozwiązań kompleksowych, (wraz z podłączeniem do sieci ciepłowniczej/chłodniczej, czy wraz z instalacją urządzeń OZE). W przypadku projektów kompleksowych wspierane mogą być także uzasadnione elementy niewynikające z audytów energetycznych. W programie priorytetowym Czyste Powietrze promowane będą przedsięwzięcia, łączące wymianę źródeł ciepła z termomodernizacją, jednakże nie będzie to wymóg konieczny (możliwa sama wymiana indywidualnych źródeł ciepła, z preferencją dla wymiany na OZE). Ponadto w programie Czyste Powietrze audyty energetyczne nie są obowiązkowe, wprowadzone zostanie uproszczone narzędzie do wyliczania oszczędności energii;
- poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach (wraz z audytem), inwestycje ograniczające zużycie energii, odzyskiwanie energii w procesie produkcyjnym, zastosowanie efektywnych energetycznie technologii, kompleksowa modernizacja energetyczna budynków w przedsiębiorstwach, instalacja urządzeń OZE, w tym prowadzące do wdrożenia nowych lub ulepszonych produktów i usług u odbiorcy końcowego na podstawie opcji realizacji inwestycji typu green field;

- budowa/rozbudowa/modernizacja systemów ciepłowniczych i chłodniczych (sieci) wraz z magazynami ciepła celem transformacji w kierunku niskoemisyjnym oraz uzyskania statusu efektywnych systemów ciepłowniczych;
- wymiana nieefektywnych indywidualnych źródeł ciepła, opartych o paliwa stałe na źródła odnawialne lub gazowe, połączone z termomodernizacją budynków. Możliwa sama wymiana indywidualnych źródeł ciepła w programie priorytetowym Czyste Powietrze;
- inwestycje w źródła systemowe, celem transformacji w kierunku niskoemisyjnym, uzyskania statusu efektywnych systemów ciepłowniczych oraz spełnienia unijnych wymogów środowiskowych, w tym budowa i modernizacja jednostek: wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracyjnych, gazowych, gdzie preferowane będą źródła wykorzystujące energię z OZE i ciepła odpadowego;
- promocja, doradztwo, podnoszenie świadomości i wiedzy mieszkańców, i przedsiębiorców, władz, m.in. w zakresie działań na rzecz niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym efektywności energetycznej i wykorzystania OZE.

Powyższe działania będą skutkowały zmniejszeniem zapotrzebowania na energię elektryczną i ciepłą, co jest celem CP2.

Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł

W obszarze wsparcia produkcji energii z odnawialnych źródeł nacisk zostanie położony na propagowanie możliwości i rozwoju zastępowania źródeł konwencjonalnych, węglowych na odnawialne. Celem jest dekarbonizacja sektora energetycznego, a także zdecydowane zwiększenie udziału OZE w miksie energetycznym.

Mając na względzie powyższe, w ramach wspierania OZE, planowane jest wspieranie następujących działań:

- budowa i rozbudowa instalacji do produkcji energii z OZE wraz z przyłączami i magazynami energii działającymi na potrzeby danego źródła OZE w zakresie wytwarzania:
 - energii elektrycznej;
 - ciepła;
 - wodoru;
 - biometanu i biopaliwa II i III generacji.
- budowa lub przebudowa sieci na sieci inteligentne, umożliwiające odbiór energii z OZE.

Istotny wpływ na skalę wykorzystania OZE będzie mieć postęp technologiczny – zarówno w zakresie aktualnie znanych sposobów wytwarzania energii, jak i w zupełnie nowych technologiach, ale także w technologiach magazynowania energii.

W kolejnych latach struktura paliw gazowych w polskim miksie energetycznym będzie podlegała zmianom, m.in. w związku z rozwojem źródeł wytwarzających gazy niskoemisyjne i odnawialne, takie jak wodór,

biometan itp. Priorytetowe wsparcie produkcji odnawialnych gazów ze środków polityki spójności i KPO doprowadzi do stopniowej dekarbonizacji infrastruktury gazowej.

Inwestycje we wskazanym obszarze będą wyłącznie na już istniejących budowach piętrzących, wyposażonych w hydroelektrownie, przy jednoczesnym zapewnieniu pełnej drożności budowli dla przemieszczeń fauny wodnej, o ile piętrzenie nie stanowi przeszkody dla poprawy stanu lub potencjału ekologicznego danej jednolitej części wód.

Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)

Mając na względzie ograniczanie strat energii i niezawodność dostaw zaplanowano także wsparcie obszaru infrastruktury energetycznej. W szczególności nacisk zostanie położony na rozwiązania inteligentne (smart grids).

W przedmiotowym obszarze planuje się:

- rozbudowę i modernizację inteligentnych sieci elektroenergetycznych na wszystkich poziomach napięć, w tym magazynowanie energii z OZE, w celu przede wszystkim umożliwienia zwiększenia odbioru energii z OZE, a w dalszej kolejności w celu wspierania rozwoju elektromobilności, oszczędności i zmniejszenia strat przesyłu i dystrybucji energii oraz zapewnienia stabilności dostaw;
- budowę, rozbudowę lub przebudowę sieci umożliwiających odbiór energii z OZE w tym sieci elektroenergetycznych, sieci gazowych pozwalających na podłączenie do sieci instalacji wytwarzających wodór, biometan lub biogaz oraz zwiększanie udziału gazów odnawialnych i niskoemisyjnych w sieciach gazowych (w przypadku konieczności modernizacji i rozbudowy sieci elektroenergetycznej przesyłowej w związku z podłączeniem bezpośrednim dużych źródeł OZE, możliwe będzie również wsparcie projektów z zakresu sieci przesyłowej)
- budowę, rozbudowę i modernizację w kierunku sieci inteligentnych infrastruktury gazowej, stopniowo umożliwiającej w przyszłości przesył, dystrybucję i magazynowanie gazów niskoemisyjnych na wszystkich rodzajach ciśnień;
- rozwój systemów dystrybucyjnych gazu w oparciu o lokalne rozproszone źródła energii odnawialnej oraz o stacje LNG;
- podnoszenie wiedzy i świadomości społeczeństwa i użytkowników poprzez edukację, działania informacyjne i demonstracyjne w zakresie stojących przed Polską wyzwań energetycznych, zasad działania systemu energetycznego, jego oddziaływania na środowisko oraz stwarzanym przez niego możliwościom zaangażowania mieszkańców lub firm np. jako prosumentów.

Wymienione działania muszą się przyczyniać do gospodarowania energią w sposób efektywny oraz wspierać produkcję energii z OZE.

Podejście terytorialne

Punktem wyjścia dla wyznaczenia podejścia terytorialnego dla obszaru energetyki są z jednej strony zasoby – jak w przypadku odnawialnych źródeł energii, z drugiej deficyty – np. w zakresie infrastruktury energetycznej. Wskaźnikiem zastosowania szczególnego podejścia do obszarów wsparcia są miejsca i obszary o wysokim zanieczyszczeniu powietrza w strefach objętymi programami ochrony powietrza, zwłaszcza z powodu emisji ze źródeł grzewczych, w szczególności, gdy na te obszary nakłada się problem ubóstwa energetycznego.

Oczekiwane rezultaty¹⁴⁵

- Spadek udziału węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej poniżej 56% w 2030 r. w 2018 r. wartość ta wyniosła 77%, a w 2019 r. 72%¹⁴⁶.
- Spadek zużycia energii pierwotnej do 91,3 w [Mtoe] w 2030 r. W 2019 r. wartość ta wyniosła 98,1 [Mtoe].
- Spadek liczby gospodarstw domowych wykorzystujących węgiel kamienny do ogrzewania pomieszczeń. Szacuje się, że odsetek takich gospodarstw w miastach spadnie z bazowego poziomu (20% w 2018 r.) do zera w roku 2030. W kontekście obszarów wiejskich zakłada się, że polityka spójności przyczyni się do realizacji długofalowego celu jakim jest ograniczenie odsetka z bazowego poziomu (71,3% w 2018 r.) do zera w roku 2040¹⁴⁷.
- Spadek emisji gazów cieplarnianych w stosunku do 1990 r. (1990=100) do 70% w 2030 r. W 2018 r. wartość ta wyniosła 85%.
- Wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto do 23% w 2030 r., w 2019 r. wartość ta wyniosła 12,16%.
- Wzrost zdolności transportu sieciami gazowymi mieszaniny gazów zdekarbonizowanych do ok 10% do 2030 r.
- Spadek poziomu ubóstwa energetycznego z 9,4% w 2018 roku do 6% w 2030 r.
- Wzrost liczby aglomeracji i miast powyżej 100 tys. mieszkańców, w których wartość wskaźnika średniego narażenia nie przekracza pułapu stężenia ekspozycji na pył PM_{2,5} na poziomie 20 µg/m³ do 30 w 2030, w 2019 r. wartość ta wynosiła 16.
- Poprawa jakości powietrza – stan ten będzie mierzony za pomocą liczby stref, na których odnotowywane są przekroczenia dopuszczalnego pyłu PM₁₀. W 2019 roku było 46 takich stref i planuje się, że w 2030 r. wartość ta wyniesie 0.

¹⁴⁵ Wymienione oczekiwane rezultaty pochodzą z PEP 2040 oraz Polityki Ekologicznej Państwa 2030.

¹⁴⁶ Statystyka elektroenergetyki polskiej 2020, ARE, tab. 2(16).

¹⁴⁷ Źródłem danych powinien być „Krajowy raport inwentaryzacyjny 2020”, KOBIZE <https://www.kobize.pl/pl/fileCategory/id/16/krajowa-inwentaryzacja-emisji>.

Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego

W obszarze przystosowania do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wzmocnienia odporności i podejścia ekosystemowego konieczne jest podjęcie szeregu działań związanych przede wszystkim z niwelowaniem skutków zjawisk takich jak susze i powodzie, które są szczególnie uciążliwe dla społeczeństwa i gospodarki. Działania skupią się na przystosowaniu do ekstremalnych zjawisk, związanych ze zmianami klimatycznymi jak gwałtowne zjawiska pogodowe (huragany, ulewy, upały). Aby sprostać wyzwaniom, planowane są następujące typy działań:

- kompleksowe działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu – poprzez m.in. dostosowanie infrastruktury służącej przeciwdziałaniu i minimalizacji skutków powodzi i suszy do ekstremalnych stanów pogodowych, rozwój zielonej oraz zielono - niebieskiej infrastruktury w miastach, budowę zrównoważonych i dostosowanych do zmian klimatu systemów gospodarowania wodami opadowymi oraz ich retencji, zawierających komponenty oparte o zieloną oraz zielono-niebieską infrastrukturę oraz rozwiązania oparte na przyrodzie, w tym z wykorzystaniem inteligentnych systemów zarządzania wodami opadowymi i likwidacją miejskich wysp ciepła;
- wspieranie retencjonowania wody, w tym małej retencji, działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe (nature based solutions), w tym między innymi poprzez renaturyzację przekształconych cieków wodnych i obszarów od wód zależnych;
- opracowanie i wdrażanie planów adaptacji do zmian klimatu oraz planów zazieleniania obszarów miejskich i uwzględnienie ich w systemie planowania przestrzennego;
- niezbędne działania w zakresie urządzeń wodnych i infrastruktury hydrotechnicznej służących zmniejszeniu skutków powodzi i suszy (w szczególności zbiorniki suche, poldery przeciwpowodziowe, wały przeciwpowodziowe), jeśli naturalne mechanizmy ekosystemowe są niewystarczające, a podjęcie tych działań nie zwiększy zagrożenia w sytuacjach nadzwyczajnych;
- opracowanie i wdrażanie dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie gospodarki wodnej;
- rozwój potencjału służb publicznych – rozwój monitoringu, systemów prognozowania i ostrzegania przed stanami nadzwyczajnymi oraz systemów ratownictwa, w tym wyposażenie służb ratowniczych (m.in. zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych), a także zdolności analitycznych państwowego monitoringu środowiska i monitoringu sanitarnego;

- edukacja zwiększająca świadomość na temat zmian klimatu, sprzyjająca racjonalnemu korzystaniu z zasobów środowiskowych i wspierająca ochronę zasobów nieodnawialnych oraz promująca bezpieczne zachowania indywidualne i grupowe w sytuacjach zagrożenia ekologicznego, pożarowego, powodziowego.

Celem jest dostosowanie do zmian klimatycznych, ale z poszanowaniem środowiska, zwłaszcza ekosystemów wodnych oraz różnorodności biologicznej.

Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody

Priorytetem obszaru: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody są działania mające na celu oszczędne gospodarowanie wodą, dbanie o jej jakość, oraz zapewnienie niezawodnego dostępu do wody pitnej. Priorytetem jest też zwiększenie udziału ścieków komunalnych poddanych oczyszczeniu i dostosowanie gospodarki ściekowej do wymogów dyrektywy 91/271/EWG.

Wyłącznie aglomeracje, które nie spełniają wymogów Dyrektywy 91/271 /EWG, mogą otrzymać wsparcie ze środków polityki spójności na inwestycje związane z gospodarką ściekową.

Wobec powyższego planuje się wspieranie następujących typów działań:

- rozwój infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, w tym budowa lub przebudowa oczyszczalni ścieków zgodnie z priorytetami Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK), w aglomeracjach, które nie spełniają wymogów Dyrektywy 91/271 /EWG;
- wspieranie inteligentnych systemów zarządzania sieciami wodno-kanalizacyjnymi;
- inwestycje w ograniczenie strat wody do spożycia w sieciach wodociągowych;
- zwiększenie efektywności dostaw wody, rozwój systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody, przy czym rozbudowa systemów wodociągowych (m.in. nowe sieci wodociągowe, nowe stacje uzdatniania wody i ujęcia) jedynie jako element projektów dotyczących gospodarki ściekowej oraz samodzielne projekty, gdy zapewniona jest już gospodarka ściekowa zgodną z przepisami krajowymi i unijnymi na danym obszarze;
- wspieranie inwestycji pozwalających na zmniejszenie zużycia wody, ujęcia jej w obieg zamknięty oraz wtórne wykorzystanie wody w gospodarce komunalnej.

Powyższe działania są konieczne do realizacji, zwłaszcza w związku ze zdecydowanie mniejszymi zasobami wody przypadającymi na jednego mieszkańca w porównaniu z innymi krajami UE. Równie ważną kwestią jest to, że ścieki komunalne nadal nie są odprowadzane i oczyszczane w odpowiednim stopniu. Z tego powodu kontynuacja inwestycji jest uzasadniona.

Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów

Wyzwaniem pozostaje także obszar gospodarki o obiegu zamkniętym i efektywnego wykorzystania zasobów, w tym w szczególności gospodarki odpadami. Konieczne jest wspieranie działań mających na celu

z jednej strony zapobieganie powstawaniu odpadów, z drugiej właściwego ich zagospodarowania i wykorzystania ponownie jako surowca.

Planuje się wsparcie działań takich jak:

- tworzenie strategii, planów, map drogowych dot. GOZ przez podmioty publiczne oraz przedsiębiorców;
- edukacja ekologiczna oraz systemy doradztwa, mające na celu zwiększenie świadomości konsumentów, przedsiębiorców i podmiotów publicznych oraz zmianę ich zachowań i modeli biznesowych na zgodne z GOZ;
- rozwój systemów selektywnego zbierania odpadów;
- wspieranie recyklingu odpadów;
- zagospodarowanie odpadów niebezpiecznych, w tym medycznych (także w procesach termicznych, o ile inne metody zagospodarowania są niebezpieczne lub niemożliwe do zastosowania);
- zapobieganie powstawaniu odpadów;
- wspieranie zmiany procesów produkcyjnych w celu przejścia z modelu liniowego na cyrkularny, redukcja masy odpadów;
- transformacja przedsiębiorstw i gospodarki komunalnej w kierunku priorytetowych procesów określonych w hierarchii sposobów postępowania z odpadami w celu zwiększenia ponownego wykorzystania surowców, upcyklingu, recyklingu materiałów i efektywnego gospodarowania zasobami;
- gospodarowanie wodą w zakładach przemysłowych (wspierane będą projekty przedsiębiorstw, mające na celu zmniejszenie zużycia wody, zamknięcie jej w obieg zamknięty, a także powtórne jej wykorzystanie).

Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury

Ważnym obszarem, wybranym do wsparcia jest też obszar wzmacniania ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury. Celem zaplanowanych działań będzie poprawa lub zachowanie właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w szczególności na obszarach Natura 2000.

W celu zachowania dziedzictwa przyrodniczego oraz ochrony różnorodności biologicznej planowane jest wsparcie obejmujące:

- działania służące zachowaniu i odtworzeniu siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków na obszarach chronionych, w tym zwalczanie inwazyjnych gatunków obcych;
- poprawę efektywności planowania i zarządzania systemem obszarów chronionych, w tym w szczególności parków narodowych, obszarów Natura 2000;

- wsparcie systemów zarządzania i nadzoru nad obszarami chronionymi i cennymi przyrodniczo, w tym obszarami Natura 2000, w szczególności:
 - opracowanie i aktualizacja dokumentów planistycznych dla obszarów chronionych;
 - rozwój miejsc edukacji ekologicznej oraz prowadzenie działań z zakresu edukacji i komunikacji, rozpowszechniania wiedzy o wartościach i zasadach ochrony obszarów, w tym sieci Natura 2000;
 - ograniczenie antropopresji poprzez budowę i rozwój infrastruktury turystycznej w celu ukierunkowania ruchu turystycznego na terenie obszarów chronionych i cennych przyrodniczo;
 - monitoring obszarów chronionych i zwiększanie wiedzy o przedmiotach ochrony;
 - działania w zakresie monitoringu i kontroli rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych, a także opracowania skutecznych i niegroźnych dla środowiska metod ich zwalczania.
 - rozwój zasobów i kompetencji organów zarządzających chronionymi obszarami.
- kompleksowe działania na rzecz remediacji terenów zanieczyszczonych oraz rekultywacji terenów zdegradowanych (w tym składowisk odpadów), mające na celu przywrócenie ich funkcjonalności użytkowej i potencjału rozwojowego,
- inwestycje związane z usunięciem azbestu i wyrobów zawierających azbest ze środowiska,
- rozwój zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich.

Wszystkie priorytetowe obszary wybrane do wsparcia w ramach CP2 Środowisko mają mocne uzasadnienie w dokumentach strategicznych, do których należą np. Priorytetowe ramy działań (PAF) dla sieci Natura 2000 w Polsce dla Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027, PEP 2030, KPOŚK, PPSS, Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, Krajowy Plan Gospodarki Odpadami. Realizacja projektów powinna być zgodna z horyzontalną zasadą DNSH.

Podejście terytorialne

Punktem wyjścia dla zastosowania podejścia terytorialnego w obszarze środowiska będą obszary o nasilonych negatywnych zjawiskach związanych ze skutkami zmian klimatu, jak np. obszary ryzyka powodziowego. Zgodnie z analizą zagrożenia powodziowego w dolinach rzek i strefy nadmorskiej przeprowadzoną w ramach Planów Zarządzania Ryzykiem Powodziowym (PZRP), obszary charakteryzujące się bardzo wysokim poziomem ryzyka powodziowego obejmują głównie tereny południowej Polski oraz obszary wzdłuż Zalewu Wiślanego i Zatoki Gdańskiej. Terytoria o wysokim ryzyku powodziowym to obszary wzdłuż środkowych i dolnych odcinków Wisły i Odry oraz wzdłuż dopływów środkowej Wisły – Bugu, Narwi i Kamiennej. Istotnym problemem jest też susza, zwłaszcza na obszarach, gdzie jej skutkiem jest brak dostępu do wody do spożycia. Szczególnie narażone na suszę są obszary tzw. suszy hydrogeologicznej, charakteryzującej się obniżeniem zwierciadła wód podziemnych poniżej stanów niskich ostrzegawczych.

Zgodnie z PPSS, do najbardziej zagrożonych terenów należą obszary (jednolite części wód podziemnych) regionów wodnych Środkowej Wisły, Środkowej Odry, Łaby i Ostrożnicy. Ocenione jako silnie zagrożone suszą tereny obejmują część Pomorza Zachodniego, Wielkopolskę, Kujawy, Nizinę Śląską, Wyżynę Małopolską i Lubelską, Wysoczyznę Łódzką, Mazowsze, Wyżynę Lubelską, Polesie i Podlasie¹⁴⁸.

Na ¼ powierzchni Polski występują okresowo deficyty wody (najczęściej i w największym stopniu dotyczą one województw: wielkopolskiego, mazowieckiego, łódzkiego i kujawsko-pomorskiego). Zagrożenie powodziowe występuje w Dolinie Wisły oraz na terenie woj. dolnośląskiego w obszarze rzeki Odry. Szczególne podejście może być zastosowane również wobec obszarów silnie zanieczyszczonych, jeśli chodzi o grunt i wodę, a także obszary o wysokim zagrożeniu utraty różnorodności biologicznej i walorów przyrodniczych. Działania będą ukierunkowane przede wszystkim na obszary Natury 2000, a także na obszary objęte innymi formami ochrony przyrody. Lądowa część sieci ekologicznej Natura 2000 jest w poszczególnych województwach rozmieszczona w sposób nierównomierny, co wynika z odmiennego stanu zachowania różnorodności biologicznej, występowania cennych siedlisk przyrodniczych i gatunków w Polsce.

Oczekiwane rezultaty

- Wzrost potencjału do retencjonowania wody, między innymi w wyniku wzrostu pojemności obiektów małej retencji do 845 tys. [dam3] w 2030 r. W 2019 r. wartość ta wyniosła 839 tys. [dam3].
- Wzrost odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej do 85% w 2030 r. Wartość ta w 2019 r. wyniosła 71,2%.
- Wzrost odsetka ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do 86% w 2030 r. Wartość ta w 2019 r. wyniosła 74,5%.
- Wzrost liczby aglomeracji spełniających kryteria dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG) (tzw. dyrektywy ściekowej). W 2019 r. było to 337 aglomeracji.
- Spadek ilości zalegających na składowiskach odpadów komunalnych. W 2030 r. planowana wartość wskaźnika „Udział odpadów komunalnych niepodlegających składowaniu w ogólnej masie odpadów komunalnych wytworzonych [%]” wyniesie 77%, a w 2019 r. wyniosła 57%.
- Poprawa procesu recyklingu odpadów komunalnych. W 2030 r. planowana wartość wskaźnika recyklingu wyniesie 60%, a w 2018 r. wyniosła 34,3%.
- Rozpoczęcie procesu „systemowej” pracy w zakresie obszarów chronionych Natura 2000 poprzez objęcie w 2030 r. całości tych obszarów planistycznymi instrumentami zarządzania, podczas gdy w 2016 r. tylko 51% tych obszarów posiadało takie dokumenty.

¹⁴⁸ PPSS, s. 37.

Wszystkie działania zmierzające do obniżenia emisyjności gospodarki polskiej będą połączone również z podnoszeniem świadomości w zakresie zmian klimatu, działań niezbędnych do zmniejszenia emisyjności gospodarki i troski o przyrodę i różnorodność biologiczną.

Transport miejski

Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska

Zakres wsparcia

Przewidziane do realizacji na obszarach miast i ich obszarów funkcjonalnych działania powinny się skupiać na następujących rodzajach aktywności:

- wsparcie systemów publicznego transportu zbiorowego w ramach miast i ich obszarów funkcjonalnych, w tym dalsza rozbudowa systemu metra, inwestycje w infrastrukturę i nowoczesny tabor szynowy (z wyłączeniem kolei aglomeracyjnej przewidzianej do wsparcia w ramach CP3) i nisko i zeroemisyjny tabor kołowy spełniający wymogi dla „ekologicznie czystych pojazdów” w rozumieniu dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1161 z dnia 20 czerwca 2019 r. zmieniającej dyrektywę 2009/33/WE w sprawie promowania ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego¹⁴⁹ (z priorytetem dla pojazdów zeroemisyjnych na podstawie odpowiednich zapisów dokonanych w programach),
- cyfryzacja transportu miejskiego oraz działania towarzyszące rozwojowi transportu publicznego (z wyłączeniem inwestycji w przebudowę lub rozbudowę sieci drogowej wykorzystywanej dla ruchu indywidualnego samochodowego) poprawiające m.in. przepływ i bezpieczeństwo pasażerów (np. miejskie i podmiejskie węzły przesiadkowe, miejskie systemy ITS dla transportu publicznego);
- rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego (np. w ramach stref wolnych od ruchu samochodowego, strefowe uspokojenie ruchu, drogi i pasy rowerowe, spójne sieci tras rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą, likwidacja utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym i rowerowym, tworzenie możliwie bezkolizyjnych, ciągłych i bezpośrednich tras pieszych);
- działania na rzecz integracji transportu zbiorowego i wdrażania nowych sposobów przemieszczania się, w tym szczególnie w zakresie integracji taryfowej i wdrożenia koncepcji „Mobilność jako usługa” (działania w rozwój systemów biletowych i aplikacji służących mobilności, systemów współdzielenia środków transportu i rozwój innowacyjnych środków transportu);
- budowa i rozbudowa infrastruktury do ładowania i tankowania zeroemisyjnych pojazdów komunikacji publicznej oraz pojazdów zeroemisyjnych indywidualnych (jeśli odpowiednie zapisy programu dopuszczają taką możliwość), a także rozwój systemów autonomicznych w transporcie miejskim;

¹⁴⁹ Dz. Urz. UE L 188 z 12.07.2019, str. 116.

- podnoszenie świadomości mieszkańców, pracodawców i władz samorządowych wszystkich szczebli w zakresie propagowania korzystania z niskoemisyjnego transportu zbiorowego i ruchu niezmotoryzowanego;
- realizacja działań związanych z przygotowaniem planów zrównoważonej mobilności miejskiej przez władze miasta i podmioty zaangażowane w realizację miejskiej polityki transportowej.

Dla osiągnięcia jak najlepszego efektu prowadzonej interwencji na poziomie poszczególnych programów preferencje w dostępie do finansowania otrzymają MOF, w których stosowane będzie zintegrowane podejście do działań związanych z kształtowaniem systemu transportowego poprzez tworzenie i realizację dokumentów spełniających ideę planów zrównoważonej mobilności miejskiej (SUMP). Co do zasady SUMP powinien odnosić się do kluczowych dla MOF inwestycji transportowych.

Inwestycje w zrównoważoną mobilność miejską będą opierać się na odpowiednim planowaniu mobilności miejskiej, które przyjmie następujące formy:

- we wszystkich miastach wojewódzkich oraz w gminach położonych w ich miejskich obszarach funkcjonalnych przyznanie dofinansowania projektom będzie uzależnione od przyjęcia SUMP;
- w innych miastach powyżej 100 000 mieszkańców oraz w gminach położonych w ich miejskich obszarach funkcjonalnych przyznanie dofinansowania projektom będzie uzależnione od przyjęcia:
 - SUMP lub
 - innego dokumentu z zakresu planowania transportu miejskiego oraz zobowiązania, że SUMP zostanie przyjęty nie później niż do 31 grudnia 2025 r.;
- w pozostałych miastach poniżej 100 000 mieszkańców przyznanie dofinansowania projektom będzie uzależnione od przyjęcia odpowiedniego dokumentu z zakresu planowania transportu miejskiego (np. odpowiednio dostosowanej strategii ZIT), przy czym preferowany będzie SUMP.

W ramach programów możliwe będzie uwzględnienie działań mających na celu wsparcie w przygotowaniu SUMP, na warunkach określonych w danym programie. Takie podejście do problemów obszarów funkcjonalnych ośrodków miejskich pozwala na strategiczne ujęcie mobilności w powiązaniu z innymi politykami miejskimi.

W celu redukcji zatłoczenia w obszarach miejskich oraz redukcji emisji z transportu zostaną zastosowane rozwiązania organizacyjne takie jak np.: priorytetyzacja transportu publicznego, inteligentne zarządzanie miejscami parkingowymi oraz czujniki monitorujące jakość powietrza.

Realizowane inwestycje w zakresie infrastruktury i taboru będą komplementarne z działaniami organizatorów transportu publicznego związanymi z poprawą dostępności transportu publicznego w ujęciu terytorialnymi i jakościowym.

Podejście terytorialne

Realizowane będą działania kierowane do wszystkich miast i ich obszarów funkcjonalnych, w których istnieje uzasadniona potrzeba dalszego rozwoju (wzmocnienia) lub zbudowania niskoemisyjnego systemu transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego. Do realizacji tego celu służyć będzie w szczególności instrument ZIT.

Oczekiwane rezultaty

- zwiększenie udziału publicznego transportu zbiorowego w podróżach – ocena na podstawie statystyk GUS dot. przewozów pasażerskich na 1 mieszkańca. Podstawowym zadaniem będzie wyhamowanie dynamiki spadku przewozów pasażerskich. Po odwróceniu niekorzystnego trendu na wzrostowy, celem będzie dążenie do przywrócenia udziału przewozów transportem publicznym i liczby podróży sprzed pandemii COVID-19 – porównanie z przewozami w latach 2017-2019;
- poprawa dostępności transportowej realizowana komunikacją zbiorową – rozumiane jako skrócenie czasu dojazdu do centrum miasta z jego obszaru funkcjonalnego oraz rozwój sieci transportu publicznego na obszarach gdzie realizowane będą projekty finansowane z UE;
- wzrost liczby taboru nisko i zeroemisyjnego w strukturze przewoźników transportu publicznego – zakupiony tabor autobusowy przyczyni się do osiągnięcia przez jednostki samorządu terytorialnego wskazanego w ustawie z dnia 11 stycznia 2018 r. o elektromobilności i paliwach alternatywnych¹⁵⁰ celu 30% udziału autobusów zeroemisyjnych we flocie użytkowanych pojazdów na obszarze tej jednostki samorządu terytorialnego, a także do wzrostu ilości nowoczesnych bezemisyjnych pojazdów szynowych obsługujących transport miejski;
- Wzrost gęstości tras rowerowych w miastach - liczona dla wybranych miast korzystających z funduszy UE i prowadzących regularną statystykę dotyczącą transportu rowerowego.

Inwestycje w mobilność miejską będą zmierzały do zapewnienia redukcji emisji gazów cieplarnianych pochodzących z transportu.

2.1.3. Cel „Lepiej połączona Europa”

Opierając się na wcześniej wykazanych przesłankach, Polska przewiduje przekazać wsparcie na rzecz inteligentnej, bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T odpornej na zmianę klimatu (1. cel szczegółowy CP3). W celu tworzenia jak najbardziej spójnego i efektywnego systemu transportowego, podejmowane będą także działania dotyczące infrastruktury położonej poza siecią TEN-T (2 cel szczegółowy CP3). W związku z występującymi deficytami, działania służące poprawie dostępności powinny być prowadzone niezależnie od położenia przedmiotu interwencji w sieci TEN-T. W przypadku inwestycji drogowych leżących poza siecią

¹⁵⁰ Dz. U. 2021r. poz. 110, z późn. zm.

TEN-T działania będą ograniczone do inwestycji priorytetowych pod kątem zapewnienia niezbędnych połączeń transportowych, rozwoju transportu publicznego i zrównoważonej mobilności, poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz na wyprowadzeniu ruchu z miasta (obwodnice). Zakres tych inwestycji zostanie określony we właściwych programach. W przypadku dróg lokalnych będą to inwestycje o charakterze dostępowym. Kolejnym kluczowym obszarem wsparcia jest cyfryzacja systemu transportowego, zarówno w obszarze transportu pasażerskiego jak i towarowego. Jednocześnie wraz ze zmieniającym się podejściem do ekologii i mobilności rozwijane będą nowoczesne usługi transportowe, a także bezpieczny transport niezmotoryzowany o charakterze komunikacyjnym.

Ponadto, w ramach obowiązujących przepisów prawa oraz zgodnie z zasadami kwalifikowalności wydatków, instytucje zarządzające programami w okresie 2021-2027 zapewnią realizację projektów w zakresie infrastruktury transportowej, które są niezbędne dla uzyskania oczekiwanych korzyści społeczno-ekonomicznych lub charakterystyk funkcjonalno-użytkowych inwestycji dofinansowanych z programów operacyjnych zarządzanych przez te instytucje w okresie programowania 2014-2020 (projekty etapowane), chyba że realizacja tych projektów w okresie 2021-2027 zostanie zapewniona z innych programów.

W przypadku projektów przygotowawczych dotyczących infrastruktury kolejowej (dokumentacja projektowa) zrealizowanych w okresie 2014-2020, ich kontynuacja w fazie inwestycyjnej będzie zapewniona w ramach środków krajowych lub unijnych na poziomie krajowym lub regionalnym. Należy podkreślić, że kluczowe ze względu na wybór rodzaju podejmowanej interwencji powinno być wdrażanie zrównoważonego modelu transportu, z uwzględnieniem efektywności ekonomiczno-społecznej przyjętego rozwiązania. Celem powinno być w pierwszej kolejności ograniczenie indywidualnej motoryzacji na korzyść przewozów transportem publicznym, współdzielonym lub alternatywnymi środkami transportu. Równie ważne jest stworzenie infrastruktury pozwalającej przenosić potoki ładunków z dróg na bardziej przyjazne dla środowiska środki transportu, szczególnie na kolej.

W kontekście zrównoważonego rozwoju priorytetowe jest dążenie do zakończenia realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030 zgodnie z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylającego decyzję nr 661/2010/UE¹⁵¹, szczególnie w zakresie sieci kolejowej. Kontynuowane także będą działania inwestycyjne w ramach sieci kompleksowej TEN-T. Ważną rolę w zakresie funkcjonowania międzynarodowych korytarzy transportowych spełniają komunikacyjne połączenia transgraniczne pomiędzy Polską a jej sąsiadami. Rozwój sieci TEN-T należy rozpatrywać zarówno pod kątem spełnienia wymogów zapisanych w rozporządzeniach, jak i celów prowadzenia europejskiej polityki transportowej i budowania międzynarodowych powiązań gospodarczych. Z tego punktu widzenia rozwój w perspektywie 2021-2027 połączeń transportowych północ-południe i wschód-zachód, szczególnie w ramach korytarzy Bałtyk – Adriatyk i Morze Północne - Bałtyk, wzmacnia infrastrukturalną podstawę wydajnych, bezpiecznych i

¹⁵¹ Dz. Urz. UE L 348 z 20.12.2013, str. 1.

wysokiej jakości multimodalnych łańcuchów transportowych służących przewozowi towarów i pasażerów. Należy zauważyć, że we wcześniejszych latach koncentracja działań była skierowana głównie na połączenia wschód-zachód tj. w kierunku Niemiec oraz Ukrainy i Białorusi. Jako działania równoległe będą prowadzone zadania z zakresu bezpieczeństwa.

Nadal kontynuowany będzie rozwój wodnej infrastruktury transportowej poprzez inwestycje w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury dróg wodnych morskich i śródlądowych, m.in. portów, przystani, kanałów, nabrzeży, śluz, infrastruktury żeglugowej i przeładunkowej, itd. Pozwoli to m.in. na dalszą poprawę konkurencyjności głównych polskich portów morskich i portów śródlądowych. Szczególnie istotne jest kontynuowanie działań w zakresie poprawy dostępu do głównych polskich portów od strony lądu i morza, rozbudowy infrastruktury portowej oraz zwiększania możliwości obsługi transportu intermodalnego. Nie będą finansowane inwestycje w elementy wyposażenia technicznego portu, wykorzystywane bezpośrednio do prowadzenia działalności komercyjnej, tj. sprzęt i urządzenia przeładunkowe, magazyny, powierzchnie składowe. Przepustowość infrastruktury portów od strony lądowej musi odpowiadać regularnie wzrastającym przeładunkom w portach. Inwestycje w infrastrukturę transportu morskiego powinny wpisywać się w cele Zrównoważonej Niebieskiej Gospodarki UE. Ponadto inwestycje portów morskich powinny wdrażać rozwiązania ekologiczne, bezemisyjne oraz dekarbonizacyjne. Rozwój zrównoważonej mobilności intermodalnej wymaga dalszych inwestycji w międzynarodowe i krajowe węzły transportu intermodalnego. Działania w zakresie transportu śródlądowego będą spełniały wszystkie niezbędne uwarunkowania środowiskowe zgodnie z zasadą DNSH, a także na poziomie programów wykazane zostanie ich odpowiednie uzasadnienie ekonomiczne. Jeżeli jest to uzasadnione odpowiednim popytem, programy polityki spójności mogą wspierać inwestycje w infrastrukturę transportu wodnego śródlądowego pod warunkiem, że inwestycje te ograniczają się do rewitalizacji istniejącej infrastruktury w ramach obecnych klas rzek i nie mają znaczącego negatywnego wpływu na cele ochrony obszarów Natura 2000 lub stan ekologiczny jednolitych części wód, wyłączając tym samym budowę nowej infrastruktury hydrotechnicznej na rzekach (w tym: regulacja swobodnie płynących rzek, stopnie wodne, zbiorniki wodne). Nie będą wspierane inwestycje w śródlądowe drogi wodne wymagające odstępstwa, o którym mowa w art. 4 ust. 7 ramowej dyrektywy wodnej (dyrektywy 2000/60/EC).

Aby poprawić dostępność transportową kraju należy także wskazać na konieczność budowy nowych i modernizacji istniejących linii kolejowych oraz dróg poza siecią TEN-T, w tym dróg krajowych i dróg niższych kategorii. W przypadku dróg wojewódzkich priorytet stanowić będą inwestycje w jak najwyższym stopniu przyczyniające się do poprawy dostępności sieci TEN-T, przejść granicznych, miejsc inwestycyjnych, terminali intermodalnych, centrów logistycznych oraz innych gałęzi transportu, jak również do rozwoju publicznego transportu zbiorowego. W zakres wsparcia wpisują się również obwodnice wyprowadzające ruch drogowy z miast. Istniała będzie możliwość finansowania dróg lokalnych (powiatowych i gminnych), które co do zasady nie spełniają warunku rozwoju sieci TEN-T, ale służą będą rynkom pracy i rozwojowi

gospodarcemu na poziomie lokalnym. W przypadku dróg lokalnych interwencja będzie ograniczona tylko do tzw. inwestycji o charakterze dostępowym¹⁵². Ponadto będzie możliwość wspierania linii kolejowych ograniczających wykluczenie komunikacyjne (np. poprzez budowę, lub odbudowę w przypadku wcześniejszej likwidacji lub wyłączenia z ruchu, linii umożliwiających włączanie miast do systemu kolejowego) oraz rozwój infrastruktury subregionalnych (powiat-powiat, miasto-wieś) publicznych przewozów autobusowych (zajezdnie, przystanki, wiaty).

Działania w zakresie poprawy dostępności transportowej obejmują również interwencję w zakresie kolei o charakterze aglomeracyjnym i regionalnym czyli infrastruktury oraz taboru wraz z infrastrukturą jego utrzymania. Obejmują one również nisko i zero emisyjny tabor przeznaczony do pozamiejskich publicznych przewozów autobusowych. Odpowiadając na zwiększającą się mobilność i trend wzrostu podróży niezbędne jest podejmowanie działań na rzecz integracji różnych środków transportu. Promowane będą również innowacyjne sposoby przemieszczania się, korespondujące ze zidentyfikowanymi potrzebami transportowymi.

Ponadto jako priorytetowe należy traktować dalsze wdrażanie działań mających na celu kontynuację długookresowego trendu zmniejszania liczby ofiar, osób ciężko rannych i wypadków drogowych, w tym innowacyjnych rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo ruchu (w tym zwiększających bezpieczeństwo niezmotoryzowanych niechronionych uczestników ruchu). Istotne także będą działania zmniejszające emisję zanieczyszczeń z pojazdów, m.in. poprzez automatyzację procesów sterowania i kontroli ruchu w ramach wszystkich rodzajów transportu oraz rozwój infrastruktury dla niechronionych użytkowników dróg poprzez m.in. rozbudowę sieci połączeń i ciągów pieszo-rowerowych zlokalizowanych wzdłuż dróg.

Na poprawę bezpieczeństwa i efektywności zarządzania transportem pozytywnie wpływa cyfryzacja sektora transportu. W tym celu wdrażane będą nowoczesne rozwiązania cyfrowe związane ze zrównoważoną mobilnością dążące do zwiększania efektywności podróży, służące integracji taryfowej oraz nowoczesnemu podejściu do realizacji usług transportowych.

Kontynuowane będzie wdrażanie inteligentnych systemów transportowych. Ponadto postępować powinna cyfryzacja transportu intermodalnego np. poprzez wykorzystanie systemów śledzenia ładunków czy stosowanie elektronicznego listu przewozowego. W transporcie drogowym należy opierać się o metodykę Europejskiej Architektury ITS FRAME oraz specyfikacje i normy wydawane w trybie Dyrektywy 2010/40/UE z dnia 7 lipca 2010 r., a także uwzględniać zapisy rozporządzenia 2020/1056 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 15 lipca 2020 r. w sprawie elektronicznych informacji dotyczących transportu towarowego (eFTI).

¹⁵² Drogi lokalne o charakterze dostępowym muszą spełniać jeden z warunków: stanowić brakujące połączenia do sieci TEN-T, przejść granicznych, terminali intermodalnych, centrów logistycznych, terenów inwestycyjnych lub innych gałęzi transportu.

Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy)

Zakres wsparcia

Inwestycje w zakresie dotyczącym komponentów sieci TEN-T:

- budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury kolejowej i drogowej sieci TEN-T w tym również projekty realizowane z towarzyszącymi komponentami z obszaru ITS i zapewnienia interoperacyjności kolei, w tym połączeń z krajami sąsiednimi o charakterze transeuropejskim oraz likwidacja wąskich gardeł technicznych;
- rozwój morskiej infrastruktury transportowej w sieci TEN-T, w tym portów;
- rozwój śródlądowej infrastruktury transportowej w sieci TEN-T w zakresie istniejących szlaków wodnych i istniejących obiektów hydrotechnicznych;
- wsparcie rozwoju punktów przenoszenia potoku ładunków między gałęziami transportu (terminale) umożliwiające rozwój konkurencyjnych usług intermodalnych;
- inwestycje w obszarze bezpieczeństwa i ochrony ruchu lotniczego, a także inwestycje związane z łagodzeniem oddziaływania na środowisko i systemy zarządzania ruchem lotniczym wynikające z SESAR – w istniejących regionalnych portach lotniczych w rozumieniu art. 2 pkt 153 rozporządzenia (UE) nr 651/2014;
- działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa i ochrony transportu, w tym wdrażanie rozwiązań mających na celu egzekwowanie przestrzegania dopuszczalnej prędkości oraz poprawiających bezpieczeństwo niechronionych użytkowników ruchu drogowego;
- rozwój infrastruktury pasażerskiego transportu zbiorowego wraz z niezbędnym wyposażeniem, w tym dostosowanie obiektów do potrzeb osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami;
- wsparcie inwestycji w zakresie budowy i modernizacji dworców kolejowych, szczególnie pod kątem ich dostosowania do zasad dostępności dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, zapewnienia podróżnym odpowiednich środków bezpieczeństwa i komfortu oraz zapewnienia dostępu do infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi P+R dla samochodów i miejsca postojowe dla rowerów);
- integrację różnych form transportu ze szczególnym uwzględnieniem budowy i rozbudowy węzłów przesiadkowych, w tym wiążących komunikację zbiorową i indywidualną z siecią pasażerskiego transportu szynowego na sieci TEN-T, a także tworzenia i rozbudowy parkingów P+R;
- budowa i rozbudowa infrastruktury ładowania/tankowania paliw alternatywnych dla pojazdów bezemisyjnych i obsługi pasażerów, w zakresie określonym we właściwym programie.

Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów

Zakres wsparcia

- zwiększenie dostępności transportowej poprzez budowę i przebudowę połączeń drogowych i kolejowych poza siecią TEN-T wraz z komponentami ERTMS zapewniającymi interoperacyjność, w tym szczególnie połączeń włączających do sieci TEN-T, połączeń z portami lotniczymi (z preferencją dla połączeń kolejowych) oraz stanowiących pierwszą/ostatnią milę, a także połączeń służących budowie kluczowych połączeń transportowych na poziomie regionalnym i lokalnym – w zakresie wskazanym we właściwych programach;
- odciążenie miast od ruchu samochodowego, w szczególności tranzytowego, poprzez budowę obwodnic;
- rozwój punktów przenoszenia potoku ładunków między gałęziami transportu, w tym lokalnych intermodalnych terminali przeładunkowych oraz dostosowanie środków transportu, w tym specjalistycznego taboru przewozów intermodalnych,
- działania dotyczące nieobjętej siecią TEN-T morskiej infrastruktury transportowej, w tym portów i przystani, w zakresie wskazanym w odpowiednich programach krajowych i regionalnych;
- działania dotyczące nieobjętej siecią TEN-T wodnej śródlądowej infrastruktury transportowej na istniejących szlakach wodnych i istniejących obiektach hydrotechnicznych, w tym portów i przystani, w zakresie wskazanym w odpowiednich programach krajowych i regionalnych;
- inwestycje bezpośrednio ukierunkowane na podniesienie bezpieczeństwa i ochrony transportu, w tym doposażenie służb nadzoru i ratownictwa technicznego oraz prowadzenie związanych z bezpieczeństwem działań informacyjno-promocyjnych oraz edukacyjnych, a także inwestycje zmniejszające oddziaływanie transportu na środowisko w zakresie wskazanym w odpowiednich programach;
- działania w zakresie infrastruktury obsługi pasażerów dla usług przewozowych – wewnątrz wojewódzkich (z preferencją dla transportu kolejowego), wewnątrz powiatowych i wewnątrzgminnych (obejmujących m.in. obszary wiejskie i mniejsze miasta);
- rozbudowa infrastruktury ładowania/tankowania paliw alternatywnych dla pojazdów bezemisyjnych – w zakresie wskazanym we właściwych programach;
- rozwój pasażerskiego transportu zbiorowego, w tym pozamiejskiego publicznego transportu autobusowego oraz kolei aglomeracyjnej, regionalnej i ponadregionalnej, a także jego infrastruktury poprzez unowocześnienie (zakup i modernizacja istniejącego) taboru oraz infrastruktury niezbędnej do jego obsługi, a także dostosowanie obiektów i pojazdów do potrzeb osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, w celu powiązania obszarów peryferyjnych z lokalnymi/regionalnymi centrami wzrostu (z preferencją dla transportu bezemisyjnego; dla taboru kolejowego wymagane będzie spełnianie wymagań interoperacyjności);

- integrację i promocję różnych form transportu ze szczególnym uwzględnieniem budowy i rozbudowy węzłów przesiadkowych, w tym wiążących komunikację lokalną z siecią pasażerskiego transportu szynowego, a także tworzenia i rozbudowy parkingów P+R;
- rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego oraz działania mające na celu ochronę niezmotoryzowanych uczestników ruchu, w tym poprzez tworzenie ciągów pieszo-rowerowych oraz uzupełnianie braków w infrastrukturze dla niezmotoryzowanych wzdłuż dróg, a także dróg rowerowych w śladzie zlikwidowanych linii kolejowych oraz służących skomunikowaniu z węzłami komunikacyjnymi i innymi środkami transportu;
- wsparcie rozwoju nowych rodzajów zrównoważonego transportu zbiorowego (np. transport na żądanie) oraz indywidualnego (np. urzędniczego transportu osobistego) i promocja korzystania z nisko i zeroemisyjnego transportu zbiorowego i indywidualnego;
- wsparcie inwestycji w zakresie budowy i modernizacji dworców kolejowych, szczególnie pod kątem ich dostosowania do zasad dostępności dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, zapewnienia podróży odpowiednich środków bezpieczeństwa i komfortu oraz zapewnienia dostępu do infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi P+R dla samochodów i miejsca postojowe dla rowerów).

Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego

Zakres wsparcia

- wsparcie infrastruktury technicznej - budowa i rozbudowa centrów zarządzania ruchem umożliwiające wzajemną współpracę pomiędzy centrami i służbami, a także gałęziami transportu; udostępnianie danych do punktów dostępowych; tworzenie warunków do wykorzystywania lokalnych map dynamicznych na potrzeby pojazdów zautomatyzowanych i usług nawigacyjnych dla osób niepełnosprawnych i pasażerów w ramach różnych gałęzi transportu (dworce, lotniska, porty i przystanie) oraz wdrażanie współpracujących inteligentnych systemów (C-ITS) w transporcie drogowym; kontynuacja wdrażania systemów podnoszących sprawność i bezpieczeństwo ruchu kolejowego takich jak ERTMS i systemów rzecznych RIS;
- wsparcie działań (w tym inwestycje w aplikacje i systemy) na rzecz zapewnienia kontynuacji usług dla kierowców i pasażerów takich jak informacja o warunkach ruchu i czasach podróży, informacja o sieci drogowej, informacja o zdarzeniach, informacja pogodowa, obszarowe i korytarzowe zarządzanie ruchem, dynamiczne wyznaczanie objazdów, inteligentne i bezpieczne parkingi, informacja pasażerska;
- działania na rzecz taryfowej integracji transportu zbiorowego (cyfrowe systemy typu „wspólny bilet”) oraz wdrażania systemów „MaaS” („Mobilność jako usługa”);
- wsparcie cyfryzacji danych transportowych, budowy, rozbudowy i utrzymania punktów dostępowych do danych o ruchu i podróżach w zakresie analizy danych (w tym algorytmy sztucznej inteligencji, Internet rzeczy czy *BigData*).

Podejście terytorialne

Dla wybranych typów inwestycji takich jak np. ochrona niezmotoryzowanych uczestników ruchu drogowego oraz innowacyjnych rodzajów transportu publicznego, jeśli będzie to zasadne, możliwe będzie wykorzystanie instrumentów terytorialnych zgodnie z ustaleniami dokonanymi we właściwych programach. Proponowane rodzaje interwencji uwzględniają działania zmniejszające dysproporcje w dostępności transportowej poszczególnych regionów, jak i wewnątrz nich, skutkujące poprawą dostępności na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją, zapewniające lepsze powiązanie między obszarami wiejskimi a ośrodkami dostarczającymi podstawowe usługi publiczne oraz ułatwiające dostęp do kluczowych dla regionu ośrodków miejskich.

W zakresie zwiększenia dostępności na terenie OSI wschodnia Polska inwestycje w transport kolejowy prowadzone na liniach o znaczeniu krajowym, przede wszystkim na sieci TEN-T, będą uzupełnione komplementarnymi projektami na liniach o znaczeniu regionalnym. Kontynuowane będą również inwestycje w ramach linii kolejowych tworzących tzw. „Wschodnią Magistralę Kolejową”, która zapewni bezpośrednie połączenie regionów wschodniej Polski. W celu poprawy dostępności drogowej makroregionu interwencja z poziomu krajowego skoncentruje się na inwestycjach w ramach kluczowych korytarzy transportowych, w tym łączących część ośrodków miejskich wschodniej Polski z centralną częścią kraju oraz inwestycjach w drogi wojewódzkie o znaczeniu ponadregionalnym.

W odniesieniu do drogowych połączeń regionalnych kontynuowane będą inwestycje z poziomu województw wschodniej Polski.

Działania tworzące, podtrzymujące lub przywracające pozamiejski transport publiczny będą realizowane z poziomu regionalnego, głównie na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją bądź z niedostateczną jego dostępnością. Dla obszarów wiejskich działania związane z dostępem do usług transportu publicznego dotyczyć będą obszaru całego kraju.

Oczekiwane rezultaty

- zmniejszenie dysproporcji w dostępności transportowej (wewnętrznej i zewnętrznej) poszczególnych województw w Polsce – prezentowane w ramach badań ewaluacyjnych poprzez wzrost wartości wskaźników WMDT (syntetyczny) i WKDT. Wartość bazowa syntetycznego WMDT dla całego kraju to 38,66 dla roku 2020, wartość bazowa WKDT dla roku 2020 to 36,79. Jeżeli wraz ze wzrostem wskaźnika krajowego wartość wskaźników w ujęciu regionalnym będzie rosła dla województw, w których jest ona obecnie niska, podobnie lub lepiej niż dla województw lepiej skomunikowanych, będzie to wskazywać na realizację założonego celu.
- poprawa bezpieczeństwa we wszystkich wspieranych gałęziach transportu, w tym szczególnie transportu drogowego – powrót i utrzymanie trendu spadkowego statystyki ofiar śmiertelnych wypadków drogowych. Wartość bazowa to 2909 ofiar w roku 2019. Dla realizacji założonego celu istotna będzie nie tylko poprawa jakości infrastruktury drogowej, ale również przeniesienie części

potoków pasażerskich na publiczny transport zbiorowy (kolej, autobusy pozamiejskie) oraz inne środki zrównoważonego transportu;

- Zwiększenie bezpieczeństwa niezmotoryzowanych uczestników ruchu drogowego dzięki rozwojowi skomunikowania pieszo-rowerowego – powiązane z monitorowaniem poprawy bezpieczeństwa w transporcie drogowym, jako jedna ze składowych prowadzonych statystyk.
- wzrost udziału transportu kolejowego w przewozach pasażerskich – ze względu na pandemię COVID-19 drastycznie spadła liczba przewiezionych pasażerów – z 335,9 mln w 2019 roku do 209,4 mln w 2020 roku. W pierwszej kolejności priorytetem będzie przywrócenie liczby pasażerów kolei na poziomie roku 2020. Następnie wskaźnik powinien osiągnąć trend wzrostowy, aby kontynuować trend występujący w latach 2011-2019.
- wzrost udziału transportu kolejowego w przewozach towarowych intermodalnych – liczony na podstawie danych z UTK udział przewozów intermodalnych w rynku kolejowym wg masy – wartość bazowa wskaźnika dla roku 2020 wynosi 10,65%. Dalsze inwestycje w kolej i transport intermodalny powinny pozwolić utrzymać wskaźnik powyżej 10% (w 2019 roku wskaźnik wynosił 8,25%), a z czasem pozwolić na jego dalszy wzrost;
- zwiększenie dostępności publicznego transportu zbiorowego na obszarach wiejskich – przywracanie publicznego transportu zbiorowego na obszarach wiejskich powinno wygenerować zwiększony popyt na wykorzystanie tego rodzaju transportu. Realizacja wybranych projektów powinna wygenerować dane, które pozwolą ocenić efekty wdrażanych rozwiązań.

2.1.4.Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”

Realizacja CP4 z obu funduszy, tj. EFS+ i EFRR, przyczyni się do budowy gospodarki o silniejszym wymiarze społecznym oraz do przejścia na gospodarkę opartą na wiedzy. W związku z tym, istotne są przemiany w kierunku rozwoju społeczeństwa cyfrowego, uczącego się przez całe życie, które zachowuje dobre zdrowie. Celem jest zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, kształcenia i szkolenia, opieki zdrowotnej, włączenia społecznego oraz aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie. Działania przyczynią się do wzmocnienia systemów: ochrony zdrowia, opieki nad dziećmi do 3 lat, edukacji, instytucji rynku pracy i pomocy społecznej oraz uczynienia ich bardziej dostosowanymi i odpornymi na sytuacje kryzysowe. Przedsięwzięcia planowane w ramach CP4 sprzyjać będą wykorzystaniu potencjału kultury i turystyki oraz realizacji innych celów polityki związanych z budową konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki, jak również działaniami dotyczącymi gospodarki bardziej przyjaznej dla środowiska.

W ramach CP4 wspierany będzie rozwój dialogu społecznego i obywatelskiego. W każdym z celów szczegółowych określonych w rozporządzeniu EFS+, w którym partnerzy społeczni i organizacje pozarządowe mają szczególną rolę do odegrania, zostaną zaprogramowane działania na rzecz budowania

ich potencjału instytucjonalnego, wzmocnienia dialogu społecznego i obywatelskiego, a także działania na rzecz określonych grup docelowych, które zostaną powierzone do realizacji partnerom społecznym i organizacjom pozarządowym, z uwagi na ich doświadczenie i potencjał społeczny.

Cele stawiane przez Polskę w ramach CP4 realizowane będą komplementarnie przez EFS+i EFRR. Na poziomie operacyjnym, w zależności od obszaru wsparcia komplementarność ta powinna wyrażać się przede wszystkim w realizacji komplementarnych projektów, jak i uzupełnianiu się projektów z obu funduszy. Projekty infrastrukturalne będą przyczyniały się do realizacji celów społecznych. Ze względu na ograniczone środki dopuszcza się również możliwość tzw. crossfinancingu, jeśli znajduje to uzasadnienie ze względu na specyfikę wsparcia w danym obszarze.

W obszarze rynek pracy i zasoby ludzkie konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- większego dostępu do zatrudnienia dla wszystkich osób poszukujących pracy, poprzez aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, w tym zwłaszcza dla znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy: kobiet, osób młodych (w tym NEET), osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach i kompetencjach, osób z niepełnosprawnościami;
- promowania samozatrudnienia, w tym z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych;
- przeciwdziałania segmentacji rynku pracy m.in. poprzez zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa;
- kompleksowe działania służące wydłużeniu zdolności do pracy osób starszych, uwzględniające zarządzanie wiekiem w przedsiębiorstwach, rozwijanie kompetencji osób starszych, promowanie zdrowego i aktywnego starzenia się;
- wspierania równości szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy w takich obszarach, jak m.in. poziom zatrudnienia, poziom wynagrodzeń;
- wspierania i poprawy dostępu do wysokiej jakości miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3;
- wsparcia wdrażania kompleksowej strategii zarządzania procesami migracyjnymi, m.in. wspieranie procesów zarządzania migracjami zarobkowymi oraz zapewnienia integracji obcokrajowców na rynku pracy i w społeczeństwie, wzmocnienie potencjału pracowników administracji publicznej i instytucji współpracujących w zakresie zatrudnienia obcokrajowców;
- dostosowania pracowników, pracodawców, przedsiębiorców i przedsiębiorstw do zmian, w tym adaptacji środowiska pracy do potrzeb różnych grup pracowników;
- outplacementu dla pracowników zagrożonych zwolnieniem m.in. w wyniku przemian na rynku pracy lub sytuacji kryzysowych oraz osób odchodzących z rolnictwa;
- rozwoju i upowszechnienia Bazy Usług Rozwojowych;

- doskonalenia potencjału instytucji rynku pracy na wszystkich poziomach, szczególnie wobec konieczności dostosowania usług do zmieniającego się rynku pracy;
- doskonalenia mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych, w szczególności wzmocnienie sektorowych rad ds. kompetencji i wzmocnienie potencjału partnerów społecznych w tym zakresie.

W ramach obszaru edukacja i kompetencje konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- upowszechniania i podnoszenia jakości edukacji przedszkolnej;
- wyposażania uczniów w umiejętności podstawowe, przekrojowe i zawodowe oraz wsparcia potencjału wszystkich uczniów, w szczególności z grup w niekorzystnej sytuacji;
- wsparcia systemu i procesu edukacyjnego w zakresie adaptacji nowoczesnych technologii do praktyki szkolnej;
- rozwoju kompetencji kluczowych, społecznych i społeczno-emocjonalnych dzieci i uczniów, w tym wsparcia psychologiczne i wyrównywanie deficytów powstałych w wyniku pandemii COVID-19;
- zapewnienia edukacji włączającej na wszystkich etapach edukacji oraz poprawy dostępności placówek oświatowych (np. poprzez upowszechnianie modelu dostępnej szkoły);
- zapobiegania przedwczesnemu wypadaniu z systemu edukacji, wyrównywania szans edukacyjnych osób z grup czy obszarów defaworyzowanych, wsparcia szkół osiągających niższe wyniki edukacyjne;
- doskonalenia pracy szkoły i ośrodków szkolenia zawodowego;
- podnoszenia kompetencji nauczycieli oraz innych kadr systemu edukacji, a także pozyskiwania nowych kadr, przede wszystkim na potrzeby kształcenia zawodowego;
- wspierania rozwiązań wzmocniających relacje na linii szkoła-nauczyciele-rodzice-uczniowie zapewnienia niezbędnej pomocy pedagogicznej i psychologicznej, wspierania integracji i zapobiegania problemom zdrowotnym i wychowawczym poprzez działania na rzecz aktywności fizycznej dzieci i zdrowego trybu życia;
- wzmocnienia i promocji kształcenia zawodowego, w tym szkolnictwa branżowego, w szczególności w zakresie współpracy z pracodawcami i upowszechnienia kształcenia w miejscu pracy poprzez m.in. system płatnych staży, patronatów, szkoleń dopasowanych do potrzeb danego pracodawcy;
- rozwoju kompetencji potrzebnych w procesie transformacji w kierunku zielonej gospodarki;
- rozwoju Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji;
- wzmocnienia koordynacji wdrażania polityki rozwoju umiejętności;
- rozwoju nowoczesnego szkolnictwa wyższego oraz kwalifikacji i kompetencji studentów, doktorantów, kadry akademickiej i naukowej;
- umiędzynarodowienia i rozwoju współpracy ponadnarodowej w szkolnictwie wyższym i nauce;
- kształtowania umiejętności cyfrowych społeczeństwa;

- rozwoju i upowszechnienia uczenia się przez całe życie, z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, w tym szczególnie promowania elastycznych form podnoszenia i nabywania nowych kompetencji, potwierdzania kwalifikacji, ułatwienia zmian kariery, promowania mobilności zawodowej;
- rozwoju lokalnych partnerstw na rzecz umiejętności i uczenia się dorosłych, w tym upowszechniania modeli wypracowanych w perspektywie 2014 – 2020;
- rozwijania systemu badania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowania w te prace także szkół wyższych;
- rozwoju i doskonalenia systemu poradnictwa edukacyjnego i doradztwa zawodowego, a także preorientacji zawodowej na wczesnych etapach edukacji;
- włączenia tematyki dostępności do programów kształcenia szczególnie w zakresie projektowania uniwersalnego;
- wzmocnienia potencjału partnerów społecznych do upowszechniania kształcenia ustawicznego wśród pracowników w zakładach pracy;
- poprawy jakości i dostępności infrastruktury edukacyjnej w ramach EFRR w sposób komplementarny do działań EFS+, w zakresie zgodnym ze zdiagnozowanymi potrzebami na poziomie regionalnym i/lub lokalnym, głównie w obszarze edukacji przedszkolnej i zawodowej.

W ramach obszaru włączenie i integracja społeczna konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- wspierania osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci w dostępie do usług społecznych i zdrowotnych i pełnym uczestnictwie w życiu społecznym i zawodowym;
- aktywizacja społeczno-zawodowa osób biernych zawodowo oraz społeczna lub społeczno-zawodowa osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym;
- przeciwdziałania deprywacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym, w tym dzieciom;
- przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu w szczególności poprzez wzmacnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii;
- wspierania osób z niepełnosprawnościami w pełnym uczestnictwie we wszystkich aspektach życia;
- wzmacniania sektora ekonomii społecznej z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, w tym poprzez większe wykorzystanie potencjału jednostek reintegracyjnych i przedsiębiorstw społecznych;
- zwiększania równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług społecznych (w tym dziennych i całodobowych usług opiekuńczych) oraz usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej, a także wsparcie deinstytucjonalizacji całodobowych instytucji opieki;

- zwiększenie zasobów ludzkich do świadczenia usług społecznych w społeczności lokalnej, w tym pracowników pomocy społecznej i osób wykonujących zawody związane z dziennymi i całodobowymi usługami opiekuńczymi;
- podnoszenie kompetencji zawodowych i kwalifikacji personelu świadczącego usługi społeczne (w celu świadczenia usług w społeczności lokalnej), w szczególności pracowników świadczących dzienne i całodobowe usługi opiekuńcze;
- inwestycje w nowoczesne formy świadczenia usług opiekuńczych (np. teleopieka);
- poprawa koordynacji między obszarem opieki społecznej i zdrowotnej w zakresie opieki długoterminowej;
- zapewnienia odpowiednich warunków życia i rozwoju dzieci poprzez wsparcie rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, wsparcie dla młodzieży przebywającej w różnego rodzaju ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych, wsparcie osób usamodzielnianych, opuszczających pieczę zastępczą oraz wzmocnienie procesu deinstytucjonalizacji instytucji całodobowych, w których przebywają dzieci;
- rozwój usług w zakresie przeciwdziałania przemocy, w tym przemocy w rodzinie oraz interwencji kryzysowej;
- wspierania integracji społeczno-zawodowej migrantów, obywateli państw trzecich (w szczególności osób szukających schronienia i pomocy w Polsce w związku z wojną w Ukrainie) i społeczności marginalizowanych, w tym Romów;
- wsparcia społecznego i mieszkaniowego dla osób w kryzysie bezdomności i zagrożonych wykluczeniem mieszkaniowym;
- wysokiej jakości usług i infrastruktury w zakresie rozwoju mieszkań o charakterze społecznym, w tym mieszkań wspomaganych, nieprowadzących do segregacji i wpisujących się w proces deinstytucjonalizacji, realizowanych w ramach projektów zintegrowanych;
- wzmocnienia potencjału instytucji pomocy społecznej, w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, mechanizmów koordynacji, podnoszenia kompetencji pracowników, zmian organizacyjnych w instytucjach;
- kompleksowego wsparcia z zakresu poprawy dostępności do usług/budynków/obiektów/przestrzeni publicznych z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, a także inne działania, w tym: wypracowywanie i upowszechnianie standardów dostępności, kształcenie i szkolenie kadr dostępności, a także wsparcie podmiotów publicznych w zapewnieniu dostępności.

W obszarze ochrony zdrowia, w tym zdrowotnej opieki długoterminowej konieczne jest wsparcie z EFS+ i EFRR działań na rzecz:

- upowszechnienia profilaktyki zdrowotnej, w szczególności na rzecz wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa pracowników:
 - działania zapewniające zdrowe i dobrze przystosowane środowisko pracy, niwelujące zagrożenia dla zdrowia wynikające ze środowiska pracy;
 - profilaktyka chorób wynikających ze środowiska pracy;
 - programy kompleksowej rehabilitacji;
 - programy przekwalifikowania pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie;
 - poprawa dostępu do wysokiej jakości profilaktyki zdrowotnej o udowodnionej skuteczności i w zakresie chorób stanowiących istotny problem zdrowotny populacji kraju lub regionu, poprzez działania skierowane zgodnie z potrzebami poszczególnych grup ludności, w tym w niekorzystnej sytuacji;
- wyrównania różnic w dostępie, w tym geograficznym, do wysokiej jakości usług zdrowotnych:
 - wzmocnienie roli podstawowej opieki zdrowotnej w dostarczaniu dostępnych i dobrej jakości usług zdrowotnych, poprzez inwestycje w kadry i infrastrukturę;
 - inwestycje, w tym w infrastrukturę i sprzęt, mające na celu stopniowe odwracanie piramidy świadczeń i ukierunkowane na poprawę dostępu do opieki na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich;
 - dostosowanie, w tym w zakresie infrastruktury, podmiotów wykonujących działalność leczniczą, w tym placówek opieki długoterminowej do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych i z niepełnosprawnościami, w celu poprawy ich dostępności i jakości;
- inwestycji w nowoczesne formy świadczenia usług medycznych (telemedycyna, telerehabilitacja, teleopieka) mające na celu stopniowe odwrócenie piramidy świadczeń, a także poprawę dostępu do opieki na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich;
- deinstytucjonalizacji świadczeń opieki zdrowotnej, w tym długoterminowej:
 - wsparcie wdrożenia reformy psychiatrii, w tym psychiatrii dzieci i młodzieży, jako część długofalowych zmian systemowych;
 - rozwój, w tym infrastrukturalny, środowiskowych form opieki, w szczególności dla osób starszych, osób z niepełnosprawnościami oraz osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi, w celu poprawy dostępności i jakości tych świadczeń;

- trwałego zwiększenia zasobów kadr medycznych i osób wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia, w tym w zdrowotnej opiece długoterminowej w szczególności na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich;
- podnoszenia kompetencji zawodowych i kwalifikacji personelu medycznego oraz kadr niemedycznych podmiotów leczniczych, w tym opieki długoterminowej w celu podniesienia jakości usług i szerszego wykorzystania kadr;
- wzmocnienia potencjału systemu ochrony zdrowia w powiązaniu z planowanymi/ wdrażanymi reformami m.in. odwróceniem piramidy świadczeń, wsparciem opieki koordynowanej, wsparciem psychiatrii, które będą finansowane ze środków EFRR;
- rozwój organizacji opieki koordynowanej, od poziomu podstawowego do opieki szpitalnej, a także rozwój współpracy pomiędzy opieką zdrowotną i opieką społeczną w szczególności w zakresie usług zdrowotnej opieki długoterminowej, w tym poprzez inwestycje w infrastrukturę;
- wsparcie Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego i systemu reagowania kryzysowego.

Określenie konkretnych kierunków inwestycji w Programach będzie odbywać się na podstawie map potrzeb zdrowotnych i zgodnie z Planami Transformacji. Zostaną także uwzględnione rezultaty wypracowane w ramach pilotaży, przeprowadzonych z EFS w perspektywie 2014-2020.

Dla osiągnięcia celów w ramach obszaru kultura i zrównoważona turystyka konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- tworzenia i rozwijania miejsc/przestrzeni aktywności społecznej inspirowanych działalnością kulturalną. Przedsięwzięcia infrastrukturalne w sektorze kultury ukierunkowane będą na rozwijanie aktywności społecznej m.in. poprzez tworzenie/adaptację/dostosowanie budynków i przestrzeni (otoczenia) do realizacji oferty kulturalno – edukacyjnej, rozwój innowacji społecznych. Efektem będzie przestrzeń do organizacji m.in. spotkań, warsztatów, szkoleń, edukacji kulturalnej i artystycznej, inspiracji twórczej, w tym dla grup wymagających działań włączających.
- wzmocnienia potencjału turystycznego zabytków o szczególnym znaczeniu i ich oddziaływania na rozwój gospodarczy. Realizowane będą przedsięwzięcia dot. rozwoju infrastruktury obejmujące m.in. renowację, modernizację, ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej w celu podniesienia jej atrakcyjności turystycznej i dostępności poprzez likwidację barier fizycznych dla niepełnosprawnych;
- udostępnienia i ułatwienia dostępu do dóbr kultury oraz zastosowania nowoczesnych technologii poszerzających krąg odbiorców oferty - projekty polegające m.in. na konserwacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych,

- archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, głównie przez proces digitalizacji;
- transformacji kultury i turystyki poprzez dywersyfikację produktów oraz równomierny geograficznie dostęp do oferty kulturalnej i turystycznej, w szczególności mając na uwadze miejsca mniej popularne, a także współpraca z otoczeniem (z lokalną społecznością, przedsiębiorcami, NGOs oraz przedsiębiorstwami społecznymi);
 - wsparcia dla projektów zrównoważonej turystyki w celu zwiększania zatrudnienia i stworzenia wysokiej jakości miejsc pracy, zwłaszcza dla społeczności znajdujących się w trudnej sytuacji, z wykorzystaniem potencjału podmiotów ekonomii społecznej;
 - wspierania konkurencyjności i odporności sektora turystycznego (ulepszenie infrastruktury turystycznej, dywersyfikacja produktów, zastosowanie modeli biznesowych);
 - inwestycji w obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (obiekty/miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) lub turystyczne szlaki rodzajowe (np. kajakowe, rowerowe), w tym poprawę ich dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami.

Projekty turystyczne będą miały charakter zintegrowany, tj. będą zakładały oddziaływanie na gospodarkę, środowisko i życie społeczne w regionie (np. rynek pracy, przedsiębiorczość, ochronę przyrody, edukację lub włączenie społeczne). Przy wyborze projektów do dofinansowania, na etapie kryteriów wyboru, znajdują zastosowanie aspekty dotyczące m.in. planu współpracy z otoczeniem (z samorządem lokalnym, przedsiębiorcami, NGO), strategii promocji, partycypacji w procesie decyzyjnym lub projektowaniu działań inwestycyjnych; oferty kulturalnej w kontekście włączenia społecznego; analizy oddziaływania na bezpośrednie otoczenie i tworzenie miejsc pracy oraz trwałości finansowej projektów (w tym m.in. analizy popytu). Ponadto projekty powinny wpisywać się w strategię sektorowe lub regionalne strategię rozwoju. Inwestycje w kulturę i turystykę będą respektować zasadę zrównoważonego oddziaływania na środowisko, potrzebę rozwoju cyfrowego, zasadę dostępności dla osób ze specjalnymi potrzebami, zasadę stabilności i efektywności finansowej oraz odporności na kryzys. Wsparcie nie może być kierowane na działania ad hoc w sferze renowacji i restauracji zabytków, ale powinno być oparte o analizę popytu. Zwiększony zostanie nacisk na wykorzystanie zielonych technologii. Elementem inwestycji będzie dążenie do osiągnięcia neutralności klimatycznej projektowanej infrastruktury. Zostaną wykorzystane materiały i technologie umożliwiające maksymalne obniżenie zapotrzebowania energetycznego, przy czym w przypadku zabytków z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich. Realizowane projekty będą wpływać na efektywność energetyczną oraz przyczyniać się do osiągnięcia celów polityki środowiskowej w zakresie zmian klimatu. Zastosowane rozwiązania pozwolą też na zmniejszenie energochłonności obiektów, co wpłynie na zmniejszenie kosztów utrzymania instytucji kultury. Zwiększony również zostanie nacisk na wykorzystanie cyfrowych technologii. Dzięki realizacji inwestycji i

zastosowaniu zaawansowanych technologicznie rozwiązań możliwe będzie podejmowanie nowatorskich rozwiązań zarówno w zakresie świadczenia oferty, jak również zarządzania zasobami pozostającymi w dyspozycji instytucji i ich bezpieczeństwa.

Innowacyjne działania społeczne i projekty współpracy transnarodowej

Do istotnych instrumentów realizacji CP4 należy zaliczyć projekty innowacyjne¹⁵³ oraz współpracy transnarodowej finansowane z EFS+, których implementację przewidziano w ramach różnych celów szczegółowych w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia. Innowacje społeczne i eksperymenty społeczne powstają z połączenia praktyki i doświadczeń wielu sektorów, a ich skuteczność wdrażania często wiąże się w sposób bezpośredni z działaniem na styku różnych obszarów. Wpisana w naturę projektów innowacyjnych możliwość eksperymentowania, zakładająca również zgodę na porażkę, pozwala na testowanie różnych podejść, form wsparcia, narzędzi i wykorzystanie w szerszej skali tych rozwiązań, które okażą się najbardziej skuteczne dla rozwiązywania problemów społecznych. Realizacja innowacyjnych działań społecznych na poziomie krajowym umożliwi więc elastyczne reagowanie na bieżącą sytuację społeczno-gospodarczą w kraju oraz trendy w polityce europejskiej, a tym samym pozwala skutecznie odpowiadać na potrzeby obywateli. Poza wspieraniem tworzenia nowatorskich rozwiązań, w ramach programu krajowego będzie wspierany również rozwój ekosystemu innowacji społecznych.

Jako wyjątek od zasady wdrażania innowacyjnych działań społecznych na poziomie krajowym, na poziomie regionalnym przewidziano realizację inicjatywy ALMA (Aim, Learn, Master, Achieve), oferującej wsparcie dla osób młodych w trudnej sytuacji poprzez nadzorowany pobyt za granicą (w innym państwie członkowskim UE) przez okres od dwóch do sześciu miesięcy obejmujący praktykę zawodową połączoną z korzystaniem z usług mentoringu.

Projekty innowacyjne realizowane w okresie programowania 2014-2020 były impulsem do zmiany w określonych obszarach. Przykładami takich rozwiązań są m.in. środowiskowe centrum zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży, które stało się inspiracją dla krajowej reformy w zakresie opieki psychiatrycznej, przetestowanie w praktyce kształcenia na 5 poziomie Polskich Ram Kwalifikacji, uruchomienie funduszu pożyczkowego dla osób chcących się szkolić zgodnie z ideą life-long learning czy wprowadzenie idei dostępności do praktyki funkcjonowania szkół podstawowych.

Z kolei projekty współpracy transnarodowej pozwalają na wykorzystanie wiedzy i doświadczeń partnerów z innych krajów UE oraz wzajemne inspirowanie i budowanie nowych rozwiązań.

Współpraca transnarodowa będzie wdrażana w związku z zidentyfikowanymi potrzebami w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia. Jedną z form takiej

¹⁵³ Projekty innowacyjne obejmują zarówno działania w zakresie innowacji społecznych, jak i eksperymentów społecznych.

współpracy będą programy mobilności ponadnarodowej, prowadzone w synergii z Programem Erasmus +: polegać będą one na organizacji wyjazdów zagranicznych, umożliwiającym nabywanie i podnoszenie kompetencji zawodowych lub kluczowych. Wsparcie w ramach programów mobilności, będzie się koncentrować na osobach w niekorzystnej sytuacji, z wyłączeniem kształcenia zawodowego, gdzie konieczne jest kompleksowe wsparcie nauczycieli oraz uczniów.

Będzie również możliwość dofinansowania komponentów ponadnarodowych dla projektów, które były przyjęte do realizacji jako projekty standardowe.

Celem współpracy transnarodowej jest udoskonalenie lub zwiększenie skali świadczonych usług, realizowanych procedur, stosowanych narzędzi itp., a także wzajemne uczenie się partnerów ponadnarodowych dzięki wymianie dobrych praktyk.

Z uwagi na pozytywne doświadczenia w latach 2014-2020 w kolejnej perspektywie finansowej kontynuowane będzie finansowanie tego typu projektów z poziomu programu krajowego.

Podejście terytorialne

Utrzymujące się zróżnicowania społeczne mogą stanowić barierę dla dynamicznego rozwoju gospodarki. W skali kraju nadal widoczna jest koncentracja bezrobocia w słabiej gospodarczo rozwiniętych obszarach kraju. Różnica widoczna jest zwłaszcza pomiędzy obszarami wiejskimi a miastem, gdzie sytuacja jest lepsza i dokąd migrują zarobkowo lub zauważalne są dzienne migracje wahadłowe mieszkańców wsi. Otoczenie funkcjonalne miast różnej wielkości (miejskie obszary funkcjonalne) to ważny adresat działań poprawiających warunki życia mieszkańców, w tym zwłaszcza kobiet (działania komplementarne to np. opieka nad dziećmi do lat trzech). Niekorzystna sytuacja na rynku pracy występuje także na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją. Z problemem dywersyfikacji zatrudnienia i przekwalifikowań muszą się zmierzyć także subregiony, gdzie dominuje przemysł wydobywczy, a gospodarka zależy od kopalnych źródeł energii.

Z kolei w obszarze edukacji różnicowanie terytorialne należy brać pod uwagę przy planowaniu interwencji w zakresie edukacji przedszkolnej, gdzie wskaźnik upowszechnienia różni się znacząco pomiędzy miastem a wsią. Ponadto na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją edukacja pełni ważną rolę w wyrównywaniu szans dzieci i dorosłych.

Działania przewidziane w ramach włączenia i integracji społecznej mają przede wszystkim charakter systemowy. Terytorializacja wsparcia w tym obszarze będzie dotyczyła przede wszystkim możliwości stosowania preferencji w zakresie wspierania działań na obszarach strategicznej interwencji. Należy zwrócić uwagę na obszary powiązań funkcjonalnych miasto-wieś (miejskie obszary funkcjonalne wokół miast różnej wielkości) w kontekście dostępu do usług.

Zróżnicowany terytorialnie dostęp do usług opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej (różny na obszarach wiejskich i w miastach, obszarach peryferyjnych i centrach metropolitalnych) zostanie

zaadresowany poprzez rozwój nowych modeli opieki zdrowotnej, osadzenie usług opiekuńczych w środowisku lokalnym (deinstytucjonalizacja) oraz wzmocnienie roli podstawowej opieki zdrowotnej. Interwencja w odpowiedzi na nierównomierne rozmieszczenie pracowników ochrony zdrowia w całym kraju, braki w usługach opieki zdrowotnej i dostępie do nich będzie realizowana z wykorzystaniem informacji dostarczanych przez mapy potrzeb zdrowotnych oraz plany transformacji. W ramach kultury i turystyki priorytetowo traktowane będą inwestycje na obszarach wskazanych w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) i w KSRR 2030 jako obszary strategicznej interwencji.

Oczekiwane rezultaty

W wyniku realizacji wskazanych powyżej działań, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów:

- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata z 73,6% w 2020 r. do 78,3% w 2030 r.
- zmniejszenie różnic w sytuacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy poprzez wzrost wskaźnika zatrudnienia kobiet (w 2019 r. 65,3%) do wartości 70% w 2030 r.
- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób do 24 roku życia (w 2019 r. 31,7%), powyżej 60% w 2030 r.
- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób po 50 roku życia (w 2019 r. 32,6%)
- wzrost wskaźnika aktywnego starzenia się (AAI) z 30% w 2020 r. do 35% w 2030 r.
- poprawę sytuacji osób z niepełnosprawnością na rynku pracy i w zakresie dostępności do dóbr i usług poprzez wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym (w 2019 r. 26,8%) do 40% w 2030 r.
- obniżenie wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z wartości 18,2% w 2019 r. do wartości 17% w 2030 r.
- zwiększenie odsetka gmin, które realizują usługi opiekuńcze (89,34% w 2020 r.) do 95% w 2030 r.
- zwiększenie odsetka gmin, w których uruchomiono specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (12,47% w 2020 r.) do 70% w 2030 r.
- odsetek jednostek samorządu terytorialnego, które opracowały i realizują lokalne lub regionalne plany deinstytucjonalizacji usług społecznych — 50% w 2030 r. (0% w 2022 r.)
- obniżenie wartości wskaźnika młodzieży niekontynuującej nauki z wartości 5,2% w 2019 r. do wartości 4,3% w 2023 r.
- zwiększenie udziału osób dorosłych (w wieku 25-64 lata) uczestniczących w kształceniu ustawicznym i podnoszeniu umiejętności z wartości 4,8% w 2019 r. do 9% w 2030 r.
- zwiększenie udziału osób dorosłych (w wieku 25-64 lata) uczestniczących rocznie w szkoleniu z wartości 20,9% w 2016 r. do 51,7% w 2030 r.
- podniesienie odsetka osób (w wieku 16-74 lata) posiadających podstawowe i ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe z 50,3% w 2020 r. do 66% w 2030 r.

- zwiększenie odsetka dzieci w wieku poniżej 3 lat objętych różnymi formami opieki instytucjonalnej (w 2019 r. 15,4%) do wartości 28,5% w 2030 r.
- wzrost wskaźnika przeciętnego trwania życia w zdrowiu (HLY) do 75 lat dla kobiet i 69 lat dla mężczyzn w 2030 r.
- liczba świadczeń udzielonych w ramach AOS (w 2018 r. 6,62%)¹⁵⁴
- liczba wspartych podmiotów leczniczych udzielających świadczeń w ramach opieki długoterminowej w formach zdeinstytucjonalizowanych.
- zwiększenie odsetka osób uczestniczących w wybranych obszarach kultury (40% w 2019 r.) do 45% w 2030 r.
- zwiększenie udziału osób zatrudnionych w III sektorze w stosunku do ogółu zatrudnionych w gospodarce narodowej z 2% w 2020 r. do 3% w 2030 r.

2.1.5. Cel „Europa bliższa obywatelom”

Zakres wsparcia

Zakres wsparcia w CP5 wynika ze strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT) i lokalnych strategii rozwoju (dla RLKS), o których mowa odpowiednio w art. 29 i art. 32 rozporządzenia ogólnego. Strategie powinny być opracowane z uwzględnieniem lokalnych powiązań funkcjonalnych, powinny bazować na potencjałach i potrzebach terytoriów oraz powinny stosować zintegrowane podejście służące zaspokojeniu zidentyfikowanych potrzeb rozwojowych i wykorzystaniu potencjału danego obszaru. W ramach tego celu – zgodnie z rozporządzeniem ogólnym – mogą być finansowane projekty właściwe dla wszystkich celów polityki spójności (CP1-CP6) od przedsięwzięć z zakresu: infrastruktury, przedsiębiorczości, środowiska, kultury i zrównoważonej turystyki, kapitału ludzkiego, przez rozwój cyfrowy po przypisane do CP5 kody interwencji¹⁵⁵:

- I. ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych,
- II. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury,
- III. ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000,
- IV. fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych,
- V. inicjatywy na rzecz rozwoju terytorialnego, w tym przygotowanie strategii terytorialnych.

Strategie terytorialne mogą również uwzględniać działania podejmowane w związku z przyciąganiem inwestorów w kontekście wzmocnienia konkurencyjności i rozwoju lokalnych firm oraz tworzenia nowych,

¹⁵⁴ Wskaźnik możliwy do monitorowania na poziomie UP, ale nie na poziomie programów. Wynika to z metodologii wyliczania wskaźnika dla ogółu świadczeń.

¹⁵⁵ Działania na podstawie kodów interwencji właściwych dla pozostałych celów polityki realizowane w ramach CP5 nie wliczają się do koncentracji tematycznej, wyznaczonej na poziomie rozporządzeń dla tamtych celów. Wyjątek stanowią projekty z zakresu ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000 (kod 167), które wliczane są do koncentracji tematycznej dotyczącej środowiska.

trwałych miejsc pracy. W tym względzie dla kompleksowej obsługi inwestorów możliwe jest wsparcie przygotowania terenów inwestycyjnych. Wsparcie będzie udzielane w przypadku potrzeby uzasadnianej pod kątem rozwoju lokalnej gospodarki, w powiązaniu z innymi projektami inwestycyjnymi.

Zgodnie z rekomendacjami zawartymi w raporcie ETO z grudnia 2021 r.¹⁵⁶ wsparcie finansowe z EFRR powinno być skierowane na projekty turystyczne, które są: wspierane odpowiednią analizą popytu i oceną potrzeb w celu ograniczenia ryzyka nieefektywności; są skoordynowane z projektami w sąsiednich obszarach, unikając nakładania się i konkurencji oraz mają wpływ wykraczający poza sam projekt na stymulowanie aktywności turystycznej w regionie, jak również są trwałe i będą utrzymywane po ich zakończeniu.

Wszelkie interwencje EFRR, które mają wpływ na dziedzictwo kulturowe, biorąc pod uwagę zidentyfikowane potrzeby w zakresie kultury i infrastruktury dziedzictwa kulturowego, powinny być zgodne z najlepszymi praktykami¹⁵⁷.

W ramach celu polityki 5 nie będą wspierane inwestycje w elementy infrastruktury drogowej (w tym w parkingi), chyba że stanowią one nieodłączny element większego projektu, (nie są one dominującym elementem tego projektu), a ich koszt nie przekracza 15% kosztów kwalifikowalnych operacji¹⁵⁸. W miastach projekty te nie mogą obejmować budowy nowych dróg lub parkingów oraz w odniesieniu do istniejących - zwiększenia ich pojemności lub przepustowości, ani nie mogą w żaden inny sposób przyczyniać się do zwiększenia natężenia ruchu samochodowego.

Wsparcie obszaru funkcjonalnego w ramach CP5 może dotyczyć działań z zakresu kultury i zrównoważonej turystyki. Strategie terytorialne i strategie rozwoju lokalnego oparte na potencjale turystycznym czy kulturowym danego obszaru, w połączeniu z działaniami z zakresu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, z zastosowaniem nowych technologii, są szansą na rozwój przedsiębiorczości lokalnej i tworzenie trwałych miejsc pracy.

Szczególnym rodzajem działań podejmowanych w ramach CP5 będzie kontynuacja procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych. Wspierane będą kompleksowe, zintegrowane działania na rzecz: lokalnej społeczności i gospodarki, ładu przestrzennego i zrównoważonego gospodarowania przestrzenią, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

W ramach CP5 mogą być realizowane także działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, rozumianego w szczególności jako zwiększanie odporności lokalnej gospodarki, w tym

¹⁵⁶ Sprawozdanie specjalne 27/2021: Wsparcie UE na rzecz turystyki – potrzeba nowej orientacji strategicznej i lepszego podejścia do finansowania

¹⁵⁷ Wszystkie projekty tego rodzaju powinny być zgodne z dokumentem o „EUROPEJSKICH ZASAD JAKOŚCI dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe” opracowanym przez ICOMOS (EUQS_revised-2020_EN_ebook.pdf (icomos.org)).

¹⁵⁸ Rozumianej zgodnie z artykułem 2 pkt 4 lit. a rozporządzenia ogólnego jako grupa projektów.

infrastruktury, na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, wynikające m.in. ze zjawisk klimatycznych czy związanych z ochroną zdrowia. Działania te muszą być dostosowane do lokalnej specyfiki i być komplementarne do interwencji sektorowych podejmowanych na danym obszarze. Działania wchodzące w zakres innych celów polityki, które będą wdrażane w ramach CP5 muszą być zgodne z zasadami uzgodnionymi dla tych obszarów w ramach odpowiednich celów polityki.

Wsparcie w ramach CP5 może dotyczyć również finansowania inicjatyw na rzecz rozwoju terytorialnego, w tym działań służących przygotowaniu strategii terytorialnych lub lokalnych strategii rozwoju.

W układzie terytorialnym znaczenie dla poszczególnych obszarów funkcjonalnych będzie miała koncentracja działań na istotnych dla nich tematach.

Wyzwania dla poszczególnych obszarów są zróżnicowane:

- Duże aglomeracje miejskie i ich obszary funkcjonalne (dedykowany instrument – ZIT, IIT w zakresie rewitalizacji):
 - Degradacja tkanki miejskiej i wiele obszarów wymagających rewitalizacji (ze szczególnym natężeniem w strefach śródmiejskich);
 - Niekontrolowane rozlewanie się zabudowy;
 - Niska konkurencyjność gospodarcza na tle innych miast europejskich;
 - Niska efektywność zarządzania strategicznego i niewystarczający stopień współpracy JST w ramach obszarów funkcjonalnych;
 - Ograniczona dostępność transportowa wewnątrz ich obszarów funkcjonalnych;
 - Zanieczyszczenie powietrza;
 - Adaptacja do zmian klimatu;
 - Zielona i cyfrowa transformacja.
- Miasta średnie tracące funkcje społeczno gospodarcze i ich obszary funkcjonalne (dedykowany instrument – ZIT, IIT w zakresie rewitalizacji)¹⁵⁹:
 - Rosnące niedopasowanie miejsc pracy, zamieszkania, edukacji i usług przy powiększającej się luce podażowej (niedobór zasobów pracy w stosunku do popytu na pracę);
 - Coraz bardziej rozproszone i nieefektywne osadnictwo, powiększające i tak już rosnące koszty jego obsługi;
 - Wymagający poprawy niewydolny system administracyjno-terytorialny pod względem równoważenia dochodów i wydatków oraz zapewnienia odpowiedniego standardu usług wynikających z administracyjnej hierarchizacji sieci osadniczej, delimitacji terytorialnych i dostępności przestrzennej.
- Obszary zagrożone trwałą marginalizacją (dedykowane instrumenty – IIT, RLKS):
 - Koncentracja problemów społecznych i ekonomicznych na ich obszarze;

¹⁵⁹ Śleszyński P., 2018, Polska średnich miast. Założenia i koncepcja deaglomeracji w Polsce, Klub Jagielloński, Warszawa.

- Niska wartość nakładów kapitałowych;
- Deficyty instytucjonalne i finansowe;
- Nadwyżki siły roboczej w rolnictwie przy jednoczesnym dużym stopniu rozdrobnienia działek;
- Niezrównoważenie między popytem a podażą na rynku pracy.

Instrumenty terytorialne

Działania realizowane w CP5 muszą być wdrażane za pomocą instrumentów terytorialnych, wskazanych w art. 28 rozporządzenia ogólnego¹⁶⁰: zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT), rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS), inne instrumenty terytorialne (IIT). Działania muszą także wynikać ze strategii terytorialnych (w przypadku ZIT i IIT) i strategii rozwoju lokalnego (w przypadku RLKS). Strategie terytorialne muszą spełniać minimalne warunki określone w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Będą zawierać m.in. opis zintegrowanego podejścia w odniesieniu do potencjałów oraz potrzeb rozwojowych danego terytorium, zaangażowania partnerów społecznych, a także listę projektów, których identyfikacja w strategiach oznacza zapewnienie udziału władz miejskich, lokalnych lub innych organów terytorialnych w wyborze projektów.

Strategie terytorialne – w zależności od realizowanego instrumentu terytorialnego – mogą przybierać formę strategii ZIT lub strategii IIT. Na jednym obszarze będą mogły równolegle funkcjonować różne instrumenty terytorialne, jeżeli zapewniona zostanie komplementarność podejmowanych działań i nie będzie występowało podwójne finansowanie realizowanych w ich ramach projektów. Co do zasady wymagane będą osobne strategie – właściwe dla poszczególnych instrumentów. Strategia rozwoju ponadlokalnego przygotowana dla obszaru funkcjonalnego może być wykorzystana i pełnić funkcję strategii terytorialnej (o ile spełnia wymogi art. 29 rozporządzenia ogólnego). Za przygotowanie strategii terytorialnych odpowiadają partnerstwa samorządów lub pojedyncze gminy w przypadku obszaru rewitalizacji oraz w uzasadnionych przypadkach inne JST.

ZIT jest przeznaczony wyłącznie dla miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF), wyznaczonych przez samorząd wojewódzki w strategii rozwoju województwa jako OSI o znaczeniu regionalnym¹⁶¹. Objęcie interwencją ZIT jest rekomendowane w szczególności dla MOF miast średnich trących funkcje społeczno-gospodarcze oraz wszystkich MOF wdrażających instrument ZIT w perspektywie finansowej 2014-2020, w tym MOF ośrodków wojewódzkich. Podstawą realizacji ZIT jest strategia ZIT lub strategia rozwoju ponadlokalnego, spełniające wymogi określone w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Działania wynikające ze

¹⁶⁰ Szczegółowy opis instrumentów terytorialnych znajduje się Załączniku do umowy partnerstwa na lata 2021-2027 Instrumenty terytorialne.

¹⁶¹ W przypadku, gdyby zaszła konieczność zmiany delimitacji MOF w SRW w kontekście realizacji ZIT, istnieje możliwość, za pozytywnej opinią ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, wskazania lub doprecyzowania MOF w drodze uchwały właściwego organu województwa (zarządu województwa lub sejmiku województwa).

strategii ZIT mogą być finansowane w CP5, jednak główna oś realizacji tych strategii opiera się na CP1-4 i 6, w ramach właściwych programów regionalnych lub krajowych.

RLKS jest wdrażany przez lokalne grupy działania (LGD) w oparciu o strategię rozwoju lokalnego. Jest to instrument służący wsparciu rozwoju obszarów wiejskich, miejskich i wiejsko-miejskich oraz zależnych od rybactwa i stref nadbrzeżnych, a także obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. RLKS wyróżnia nacisk kładziony na stosowanie oddolnego podejścia. Rozwój jest zarówno planowany jak i wdrażany przez lokalne grupy działania, w skład których wchodzi przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych. Celem RLKS jest wzmocnienie kapitału społecznego, upodmiotowienie społeczności lokalnej i budowanie jej potencjału do przeprowadzenia zmian. W ramach RLKS wspierane będą innowacyjne rozwiązania i projekty wynikające ze strategii rozwoju lokalnego, opracowanych przez LGD zgodnie z wymogami rozporządzenia ogólnego, których celem jest zaspokojenie specyficznych, zgłaszanych przez mieszkańców potrzeb lokalnych. W ramach RLKS promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę *Nowy Europejski Bauhaus*. RLKS może być instrumentem wielofunduszowym, angażującym środki EFRR, EFS+, FST lub EFRROW. Natomiast w przypadku EFMRA jest to instrument jednofunduszowy¹⁶². O zastosowaniu tego instrumentu w ramach programu regionalnego decyduje zarząd województwa. Województwa, które nie zastosowały w swoich programach regionalnych instrumentu RLKS, mogą wspierać przedsięwzięcia wynikające z LSR np. za pośrednictwem dedykowanych naborów przeznaczonych dla LGD lub w formie dodatkowych punktów przyznawanym ich projektom.

W przypadku lokalnych grup działania finansowanych z EFMRA instrument ten będzie służył do zapewnienia społecznościom na obszarach rybackich lub akwakultury lepszemu wykorzystaniu możliwości oferowanych przez zrównoważoną niebieską gospodarkę, wykorzystującą i wzmacniającą zasoby środowiskowe, kulturowe, społeczne i ludzkie.

Co do zasady IIT jest instrumentem wspierającym rozwój obszarów powiązanych funkcjonalnie przez realizację projektów, które wymagają współpracy JST zgodnie ze wspólnie opracowaną strategią. W pierwszej kolejności instrumentem powinny być objęte obszary strategicznej interwencji – czyli skupiska gmin zagrożonych trwałą marginalizacją czy obszary funkcjonalne miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Odstępstwa od tej zasady – wsparcie rozwoju obszarów powiązanych funkcjonalnie – możliwe będą jedynie w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach. Szczególnym obszarem jest rewitalizacja, która może być wdrażana w pojedynczych gminach, jako IIT, wyłącznie na podstawie gminnych programów rewitalizacji (GPR) pełniących funkcję strategii IIT¹⁶³.

Do uzgadniania i finansowania przedsięwzięć w ramach IIT może być wykorzystany mechanizm porozumienia terytorialnego¹⁶⁴.

¹⁶² Szczegóły dotyczące mono- i wielofunduszowych i RLKS opisano w dalszej części UP dotyczącej instrumentów terytorialnych.

¹⁶³ Opracowanych na podstawie ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. pod warunkiem spełnienia wymogów wynikających z art. 29 rozporządzenia ogólnego.

¹⁶⁴ Art. 14rb znowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (DZ. U. z 2020 r. poz. 1378).

Szczegóły dotyczące zasad wdrażania instrumentów terytorialnych zawiera załącznik dotyczący instrumentów terytorialnych oraz zostaną określone w osobnych dokumentach ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego.

Oczekiwane rezultaty

- Oczekiwany rezultatem interwencji w ramach CP5 wdrażanego za pomocą instrumentów terytorialnych jest wsparcie rozwoju gospodarek lokalnych opartych o relacje funkcjonalne, by poprawić warunki życia, wzmocnić lokalne łańcuchy dostaw i stworzyć trwałe miejsca pracy. Rezultaty obejmują z jednej strony aktywizację zasobów i potencjałów obszarów funkcjonalnych oraz zapewnienie trwałych podstaw rozwojowych poprzez wzrost aktywności gospodarczej (z akcentem na innowacyjną, zieloną, opartą o obieg zamknięty gospodarke) i wzrost poziomu zatrudnienia (szczególnie w sektorze usług).
- Oczekiwany efektem działań, w szczególności na obszarach słabszych gospodarczo (m.in. obszary zagrożone trwałą marginalizacją), będzie pojawienie się nowych lokalnych przedsiębiorców, rozwój już istniejących firm, w tym przedsiębiorstw społecznych, wzrost liczby lokalnie tworzonych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych, lepsze przygotowanie mieszkańców do funkcjonowania w gospodarce cyfrowej i w warunkach większych wymagań związanych z ochroną środowiska. Oczekiwane jest także wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu, w zakresie lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy i usług publicznych, ich integracja oraz rozwiązywanie problemów przestrzennych w skali lokalnej i ponadlokalnej.
- W odniesieniu do dużych aglomeracji miejskich realizacja działań przyczyni się do zwiększenia skuteczności planowania strategicznego, w tym planowania w ramach współpracy JST w obszarach funkcjonalnych; zwiększenia dostępności komunikacyjnej wewnątrz obszarów funkcjonalnych; podniesienia stopnia konkurencyjności gospodarczej w skali międzynarodowej; zahamowania procesu degradacji tkanki miejskiej i rewitalizacji obszarów zdegradowanych; ograniczenia niekontrolowanego rozlewania się zabudowy; zielonej i cyfrowej transformacji aglomeracji.
- W odniesieniu do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wsparcie przyczyni się do stabilizacji i przywracania roli tych miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w policentrycznym systemie osadniczym, co z kolei powinno wywołać rozpowszechnianie się bodźców wzrostowych i w rezultacie uwolnić podlegające obszary z pułapki kryzysu.
- Działania związane z rewitalizacją, przyczynią się do zmniejszenia problemów społecznych i gospodarczych w obszarach zdegradowanych wyznaczonych do rewitalizacji oraz do zielonej transformacji obszarów rewitalizowanych. Realizacja celu poprawi także bezpieczeństwo przestrzeni

publicznych i zdolności samorządu lokalnego do współpracy w zakresie polityki bezpieczeństwa oraz reagowania na różnego rodzaju zagrożenia w przestrzeni publicznej.

- Planowanie interwencji w oparciu o partycypację umożliwiającą udział w procesie współdecydowania o kierunkach rozwoju danego obszaru, zwiększy zaangażowanie samorządów lokalnych, przedsiębiorców, partnerów społecznych, społeczności lokalnych w podejmowanie działań rozwojowych i przygotowywaniu kompleksowych strategii. Realizacja CP5 i wzmocnieni rolę lokalnych interesariuszy w planowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki oddolnemu kreowaniu planów rozwoju, animacji czy zawiązywaniu działalności lokalnych partnerstw.
- Jednocześnie wsparcie eksperckie w procesie przygotowania strategii przyczyni się do trwałego wzmocnienia potencjału instytucjonalnego w samorządach lokalnych w zakresie planowania strategicznego i realizacji działań rozwojowych, obejmujących m.in. aspekty gospodarcze, społeczne, przestrzenne i środowiskowe.

2.1.6. Cel „Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie”

Przed zidentyfikowanymi regionami stoi szereg wyzwań, aczkolwiek odmienne potrzeby każdego z regionów wymagają prowadzenia dopasowanych działań. Wyzwania te, a w ślad za nimi zakres koniecznego wsparcia dotyczą przede wszystkim uniezależnienia gospodarki regionalnej od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego i brunatnego poprzez dywersyfikację, modernizację i zwiększenie jej atrakcyjności, podniesienie jakości życia oraz niedopuszczenie do rozwinięcia niepożądanych efektów społecznych. Przyjęty model działania powinien pozwolić prowadzić skuteczne działania w zakresie dekarbonizacji polskiej gospodarki i tym samym wpisywać się w cele wytyczone w Europejskim Zielonym Ładzie.

Zakres interwencji

Zakres interwencji dostępnej w CP6 jest precyzyjnie wskazany w art. 8 rozporządzenia ustanawiającego FST¹⁶⁵. Można tutaj wskazać najważniejsze obszary wsparcia:

- dywersyfikacja gospodarcza regionów węglowych realizowana poprzez m.in. inwestycje produkcyjne w MŚP (w określonych przypadkach również w innych niż MŚP przedsiębiorstwach), inwestycje w tworzenie nowych przedsiębiorstw, działania badawcze i innowacyjne oraz działania wspierające transfer zaawansowanych technologii, a także poprzez cyfryzację;

¹⁶⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji.

- wsparcie w zmianie i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz aktywne poszukiwanie pracy;
- rozwój przystępnej cenowo czystej energii i poprawa efektywności energetycznej;
- wzmocnienie gospodarki o obiegu zamkniętym;
- przywracanie funkcji terenom górniczym/przemysłowym z uwzględnieniem zasady „zanieczyszczający płaci”;
- inne obszary wsparcia wskazane i uzasadnione w TPST w tym w zrównoważoną mobilność lokalną oraz w zakresie kształcenia i włączenia społecznego.

Wsparcie FST będzie koncentrować się na działaniach, które będą wyraźnie przyczyniały się do tworzenia nowych i utrzymania istniejących miejsc pracy oraz łagodzenia skutków transformacji w wymiarze gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Wspierane działania będą przyczyniały się do modernizacji rynków pracy górników, pracowników zakładów górniczych i branż powiązanych – miejsca pracy tworzone w wyniku interwencji FST będą trwałe i atrakcyjne, a kwalifikacje, kompetencje zawodowe i umiejętności pracowników i osób poszukujących pracy będą zgodne z kierunkiem zmian w strukturze gospodarczej regionu, a tym samym będą odpowiadać na zapotrzebowanie regionalnego rynku pracy bądź współtworzyć nowe, perspektywiczne kierunki rozwoju regionalnej gospodarki.

Podstawą do podjęcia interwencji z FST będzie opracowanie terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji przez właściwe regiony. TPST będą musiały uzyskać akceptację Komisji Europejskiej. FST będzie wdrażany w dedykowanych osiach w ramach 5 programów regionalnych:

- Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027,
- Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027,
- Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027,
- Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027,
- Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027.

Niewielka alokacja FST będzie wdrażana w ramach programu krajowego.

W celu zapewnienia spójności działań w obszarze transformacji regionów górniczych powołana zostanie Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji.

Zgodnie z koncepcją funkcjonowania MST wsparcie z FST będzie mogło być uzupełnione gwarancjami z Programu InvestEU w celu pozyskania inwestycji prywatnych (drugi filar MST) oraz specjalnego instrumentu kredytowego Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI), który ma na celu zwiększenie poziomu inwestycji sektora publicznego (trzeci filar MST).

Zakres wsparcia z FST będzie różnicowany stosownie do specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych podregionów na podstawie zapisów terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji odnoszących się do obszarów na poziomie NUTS3. TPST będą określać kompleksową i spójną wizję transformacji obszaru bez zawężania swojej interwencji wyłącznie do CP6 i środków pochodzących z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i pozostałych filarów Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji. Co do zasady TPST powinny uwzględniać inne niż FST komplementarne źródła finansowania

w szczególności pochodzące z EFRR, EFS+, FS, RRF w ramach programów polityki spójności i KPO oraz środki krajowe.

Na poziomie gminnym możliwe będzie przygotowanie nieobligatoryjnych planów transformacji nakierowanych na poziom lokalny (niebędących jednak co do zasady strategiami ponadlokalnymi), które w swoich założeniach wpisywać się będą w działania określone w terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji.

Podejście terytorialne

Interwencja w ramach przedmiotowego celu dotyczy obszarów górniczych i pogórnich w pięciu województwach, tj.: województwie śląskim, wielkopolskim, dolnośląskim, łódzkim i w zakresie powiazań ze skutkami transformacji na obszarze Górnośląskiego Zagłębia Węglowego również w województwie małopolskim. Jednocześnie, z uwagi na fakt, że w województwie śląskim skala wyzwań związanych z transformacją energetyczną jest największa, a region ten został wskazany w KSRR jako OSI, oprócz dedykowanego wsparcia w ramach CP6, należy zapewnić dla województwa śląskiego komplementarne wsparcie w ramach interwencji w zakresie CP1-5 zbieżnego z celami rządowego „Programu dla Śląska” (projekt strategiczny SOR). Wsparcie to powinno się odbywać m.in. poprzez preferencje w wyborze projektów lub dedykowane konkursy/nabory dla województwa śląskiego w programach finansowanych z funduszy polityki spójności.

Zasadnym jest również wsparcie pozostałych województw poprzez działania w ramach ich programów regionalnych poprzez finansowanie działań wykazujących synergię z działaniami realizowanymi ze środków FST.

Efektywna realizacja zadań finansowanych ze środków FST może wymagać zawierania przez zainteresowane JST porozumień służących realizacji zapisów TPST.

Oczekiwane rezultaty

Dzięki wsparciu z FST planuje się uzyskać następujące rezultaty:

- modernizacja rynków pracy obszarów „transformacji górniczej” rozumiana jako tworzenie trwałych i atrakcyjnych miejsc pracy w sektorach nie związanych z sektorem górniczym oraz energetyki konwencjonalnej - w woj. śląskim, dolnośląskim, łódzkim, małopolskim i wielkopolskim w 2019 r. w górnictwie pracowało 124,9 tys. osób, z czego 67,2% w woj. śląskim. Spadek liczby pracujących w tej sekcji przy jednoczesnym zachowaniu lub tym bardziej poprawie wskaźników aktywności zawodowej będzie oznaczał udane odejście od „górnich” miejsc pracy;
- regeneracja i rekultywacja terenów pogórnich i poprzemysłowych oraz dotkniętych skutkami działalności górniczej - w woj. śląskim, dolnośląskim, łódzkim, małopolskim i wielkopolskim w 2019 r. było 29 tys. ha zdewastowanych i zdegradowanych gruntów wymagających rekultywacji. Część z nich, będących jednocześnie obszarami pogórnymi, zostanie zrehabilitowana w ramach działań

wskazanych w TPST. Powierzchnia zregenerowanych terenów zależeć będzie od specyfiki regionalnej i priorytetów inwestycyjnych wskazanych w TPST;

- utrzymanie (lub zwiększenie) poziomu aktywności zawodowej mieszkańców obszarów „transformacji górniczej” - wzrost wskaźnika zatrudnienia (osób w wieku 20-64 lat) w regionach transformacji górniczej w 2030 r. o ok. 5p.p. w stosunku do 2019 r.

2.2. Koordynacja i demarkacja Funduszy oraz komplementarność między nimi i, w stosownych przypadkach, koordynacja między programami krajowymi i regionalnymi

CEL POLITYKI 1:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP1:

Na poziomie krajowym, jak i regionalnym będzie realizowane wsparcie dotyczące:

- prowadzenia oraz wdrażania wyników działalności B+R przedsiębiorstw - finansowanie prowadzenia prac B+R będzie uzależnione od obowiązkowego wdrożenia wyników prac B+R;
- infrastruktury publicznej B+R – wsparcie w ramach Polskiej Mapy Infrastruktury Badawczej i infrastruktury wybranej zgodnie z warunkami określonymi w sekcji 1.1 będzie realizowane na poziomie krajowym, natomiast na poziomie regionalnym w zakresie inwestycji uzgodnionych w kontrakcie programowym dla danego regionu;
- rozwoju klastrów: na poziomie krajowym wspierane będą krajowe klastry kluczowe oraz ponadregionalne klastry wzrostowe, zaś na poziomie regionalnym klastry załączkowe oraz wzrostowe regionalne;
- działania z zakresu e-usług publicznych - w przypadku e-usług publicznych spójność działań podejmowanych na różnych poziomach – krajowym, regionalnym, lokalnym jest zapewniana za pomocą Architektury Informacyjnej Państwa (AIP) wdrażanej i realizowanej przez Komitet Rady Ministrów ds. Cyfryzacji oraz Ministra właściwego ds. informatyzacji. Instrument ten zapewnia także koordynację działań na różnych poziomach. W przypadku demarkacji pomiędzy działaniami na poziomie krajowym i regionalnym dotyczy ona przede wszystkim zasięgu e-usług. Usługi o zasięgu ogólnopolskim będą finansowane na poziomie krajowym natomiast e-usługi szczebla lokalnego i regionalnego – odpowiednio na poziomie regionalnym;
- rozwoju nowych przedsiębiorstw - na obszarze makroregionu wschodniej Polski w ramach programu ponadregionalnego planuje się kontynuację instrumentu wsparcia innowacyjnych przedsiębiorstw na najwcześniejszym etapie ich rozwoju w postaci Platform Startowych dla nowych pomysłów, na poziomie krajowym udzielane będzie wsparcie dla innowacyjnych spółek w formie inwestycji kapitałowych oraz różnego rodzaju programów rozwojowych; w przypadku poziomu

regionalnego, wsparcie dla nowopowstałych firm będzie obejmować m.in. usługi inkubacyjne, usługi dotyczące prowadzenia działalności na wczesnym etapie rozwoju, wsparcie inkubatorów przedsiębiorczości, zaś wsparcie poprzez instrumenty kapitałowe będzie ograniczone do tych regionów, które obecnie wdrażają tego typu instrumenty, mają odpowiednie doświadczenie i potencjał do realizacji tego typu działań;

- projektów mających na celu identyfikację wyłaniających się specjalizacji w ramach PPO - na poziomie krajowym (w ramach KIS) oraz regionalnym (w ramach RIS);
- MŚP poprzez instrumenty finansowe - na poziomie krajowym (instrumenty kapitałowe, gwarancje portfelowe, dłużne i dłużne- quasi kapitałowe), na poziomie regionalnym (m.in. instrumenty dłużne, gwarancje i poręczenia indywidualne);
- rozwoju kompetencji przedsiębiorców, pracowników i menadżerów realizowane na każdym poziomie, jako element projektów inwestycyjnych (w tym dotyczących infrastruktury badawczej organizacji badawczych),
- przedsiębiorstw w zakresie transformacji w kierunku Przemysłu 4.0 oraz GOZ w celu wzmocnienia efektu synergii będzie realizowane na każdym poziomie,
- rozwoju cyfrowych rozwiązań polegających na optymalizacji różnego rodzaju procesów, w tym m.in. rozwiązań z obszaru inteligentnych miasta, wsi i rolnictwa. Na poziomie krajowym planowane jest współfinansowanie skalowalnych rozwiązań cyfrowych, w tym międzysektorowych, które mogłyby być wykorzystane i wdrożone na terenie całego kraju. Na poziomie regionalnym planowane jest współfinansowanie rozwiązań cyfrowych odpowiadających na specyficzne i indywidualne potrzeby oraz problemy danego regionu/ obszaru.

Wsparcie dotyczące rozwoju kadr naukowych realizowane będzie na poziomie krajowym.

Działania dotyczące doskonalenia sieci połączeń cyfrowych również (budowa i modernizacja sieci szerokopasmowych) będą realizowane wyłącznie na poziomie krajowym.

Ewentualne odstępstwa od opisanego wyżej podziału interwencji będą się odbywać na warunkach uzgodnionych w kontrakcie programowym.

Komplementarność CP1 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Wsparcie dla innowacyjnych przedsiębiorstw oraz ich konsorcjów z organizacjami badawczymi w zakresie zielonej gospodarki (w tym działania dotyczące GOZ) będzie komplementarne z interwencją realizowaną w ramach CP2. W szczególności, w CP1 finansowane będą działania w zakresie prowadzenia oraz wdrażania wyników prac B+R dotyczących ekoinnowacji, przede wszystkim w obszarach objętych inteligentnymi specjalizacjami, na poziomie krajowym i regionalnym, które wpisują się także w CP2. Ponadto, w ramach CP1 finansowane będzie wsparcie ekoprojektowania, zielonych kompetencji, przeprowadzania ocen środowiskowych i dotyczących cyklu życia produktu (jak ETV, PEF czy LCA), jako element kompleksowych

projektów w tym dotyczących prowadzenia i wdrażania wyników prac B+R w przedsiębiorstwach. Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie projektów inwestycyjnych i rozwojowych, które mają na celu głównie efekt prośrodowiskowy (uwidoczniony m.in. w oczekiwanych efektach projektu i mierzony dedykowanymi wskaźnikami) będzie realizowane w CP2.

Wsparcie w zakresie kompetencji przedsiębiorców, menadżerów i pracowników (w tym kompetencji cyfrowych) finansowane z CP1 będzie komplementarne z działaniami na rzecz kompetencji realizowanymi w ramach CP4. W ramach CP1 wsparcie kompetencji stanowić będzie integralną część większych projektów, związanych z działaniami inwestycyjnymi w przedsiębiorstwach lub prowadzeniem prac B+R. Wspieranie kompetencji pracowników organizacji badawczych będzie z kolei ściśle powiązane z projektami z zakresu tworzenia publicznej infrastruktury B+R bądź będzie stanowić element zwiększania skuteczności transferu technologii z tych organizacji na rynek. W ramach CP1 przewidziano także wspieranie kompetencji cyfrowych kadr zaangażowanych w świadczenie usług, produktów lub procesów cyfrowych przyczyniających się do wzmocnienia efektów operacji wdrażanych w celu szczegółowym 1.2., w szczególności w obszarze cyberbezpieczeństwa, w ramach finansowania krzyżowego do wysokości 15% każdego priorytetu danego programu.

Ze środków EFS+ w ramach CP4 przewidziano powszechne szkolenia dotyczące podnoszenia kompetencji cyfrowych społeczeństwa kierowane do szerokich grup odbiorców, ze szczególnym uwzględnieniem grup wykluczonych, a także wsparcie w tym zakresie uczniów i przedsiębiorców. Ponadto w ramach CP4 wspierane będą projekty dotyczące podnoszenia kompetencji przedsiębiorców, pracowników, osób dorosłych które chcą się przekwalifikować itd. – realizowane w dużej mierze w systemie popytowym za pośrednictwem Bazy Usług Rozwojowych.

Rozwój umiejętności w ramach szkolnictwa zawodowego i wyższego będzie wspierany w ramach CP4. W ramach Celu Polityki 1 wspierane będą kompetencje wynikające z indywidualnych potrzeb przedsiębiorstw oraz kompetencje wynikające z rekomendacji Sektorowych Rad ds. Kompetencji. Współpraca Sektorowych Rad ds. Kompetencji z grupami ds. KIS zapewni wymianę informacji o zapotrzebowaniu na kompetencje i technologie.

Wsparcie ochrony zdrowia realizowane w ramach CP1 również będzie komplementarne z interwencją w ramach CP4. W szczególności w ramach CP1 przewidziano prowadzenie i wdrażanie prac B+R w obszarze zdrowia, powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami (m.in. w chwili obecnej w ramach specjalizacji krajowej „Zdrowe społeczeństwo”). Wspierane mogą być także startupy oferujące rozwiązania w obszarze ochrony zdrowia. Wypracowane w ten sposób nowoczesne technologie i produkty medyczne mogą następnie zostać upowszechnione w ramach działań realizowanych w CP4, w projektach obejmujących np. zakup wysokospecjalistycznej aparatury medycznej, służącej diagnostyce, leczeniu i ratownictwu.

W zakresie e-zdrowia w ramach CP1 wspierany będzie dalszy rozwój spójnej, kompleksowej i interoperacyjnej architektury informacyjnej w ochronie zdrowia. Interwencja obejmie także rozwój dalszych usług elektronicznych dla pacjentów, w tym telemedycyny oraz zastosowanie nowoczesnych technologii do

efektywniejszego zarządzania w obszarze ochrony zdrowia. Jednym z beneficjentów wsparcia w ramach programu krajowego będzie urząd obsługujący ministra właściwego ds. zdrowia. Wsparcie w zakresie e-zdrowia w ramach CP4 dotyczyć będzie świadczenia usług telemedycznych. W celu zapewnienia koordynacji i interoperacyjności projektów w zakresie telemedycyny oraz e-zdrowia zakłada się mechanizm opiniowania określonych przedsięwzięć planowanych do realizacji w programach regionalnych przez ministra właściwego do spraw zdrowia.

CEL POLITYKI 2:

Komplementarność i demarkacja pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP2:

- Wsparcie w zakresie efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach będzie odbywać się m.in. w oparciu o wielkość przedsiębiorstwa.
- Wsparcie w zakresie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej będzie odbywać się w oparciu o przynależność budynku do danej jednostki administracji publicznej.
- Odnosnie mieszkalnictwa interwencja w obszarze budownictwa jednorodzinnego planowana będzie z Programu priorytetowego Czyste Powietrze. W przypadku mieszkalnictwa wielorodzinnego wsparcie będzie odbywać się w oparciu o rodzaj podmiotu będącego właścicielem/zarządcą budynku.
- W ramach programów krajowych zapewnione będzie wsparcie dla budowy/rozbudowy jednostek wysokosprawnej kogeneracji. Wsparcie projektów związanych z oświetleniem będzie prowadzone tylko przez regiony. W przypadku budowy lub modernizacji systemów ciepłowniczych i chłodniczych (sieci) wraz z magazynami ciepła linię demarkacji pomiędzy programami regionalnymi a krajowym wyznacza określony próg mocy zamówionej wraz z magazynami ciepła. Poniżej tego progu wsparcie będzie realizowane przez regiony, powyżej – przez program krajowy.
- Produkcja energii z OZE. Będzie zapewniona na obu poziomach, ale zależne od mocy instalacji. Sieci umożliwiające odbiór energii z OZE będą finansowane tylko z poziomu krajowego.
- Wsparcie dla miast w zakresie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe. Wsparcie krajowe skierowane będzie do miast, wybranych na podstawie określonych parametrów demograficznych oraz ekonomicznych. Działania w miastach, które nie zostały objęte wsparciem krajowym, będą wspierane na poziomie programów regionalnych. Działania w miastach, które nie posiadają planów adaptacji do zmian klimatu będą realizowane w sposób zintegrowany, uwzględniając włączenie różnych interesariuszy. Zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym wspierane będzie opracowywanie planów adaptacji do zmian klimatu.
- W kwestii budowy, przebudowy lub remontu urządzeń wodnych i infrastruktury towarzyszącej służących zmniejszeniu skutków powodzi lub suszy wsparcie planowane jest w oparciu o zasięg oddziaływania projektu. Na poziomie krajowym wspierane będą projekty o charakterze

ponadregionalnym uzgodnione z ministrem właściwym do spraw gospodarki wodnej oraz ministrem właściwym do spraw środowiska i klimatu. Projekty o charakterze regionalnym i lokalnym, w tym wynikające z potrzeb JST będą wspierane na poziomie programów regionalnych. Podobnie będzie w kwestii systemów prognozowania i ostrzegania środowiskowego (zasięg regionalny – wsparcie z poziomu programów regionalnych, zasięg ponadregionalny – wsparcie z programu krajowego).

- W zakresie małej retencji na poziomie krajowym wspierane będą inwestycje podmiotów podlegających administracji centralnej, w regionach inwestycje – pozostałych podmiotów.
- W kwestii doposażenia służb mundurowych Państwowa Straż Pożarna (PSP) będzie wspierana w przede wszystkim na poziomie krajowym, a w uzasadnionych przypadkach, po uwzględnieniu w programie, finansowanie będzie możliwe także z programu regionalnego.
- W obszarze gospodarki wodno-ściekowej, w tym inwestycji w budowę, rozbudowę sieci kanalizacyjnej oraz oczyszczalni ścieków komunalnych, planuje się wsparcie aglomeracji ujętych w KPOŚK i nie spełniających wymogów dyrektywy 91/271/EWG, od 15 tys. RLM na poziomie kraju. Na poziomie programów regionalnych, realizowane będą dwa priorytety, w kolejności:
 - priorytet 1. aglomeracje w przedziale 10-15 tys. RLM, ujęte w KPOŚK i niespełniające wymogów dyrektywy;
 - priorytet 2. aglomeracje z przedziału 2-10 tys. RLM, ujęte w KPOŚK i niespełniające wymogów dyrektywy, pod warunkiem, że potrzeby z priorytetu 1. zostaną zaspokojone.
- Inwestycje w zakresie ograniczenia strat wody do spożycia w sieciach wodociągowych, zwiększenia efektywności dostaw wody, rozwoju systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody w gminach o liczbie ludności od 15 tys. będą realizowane na poziomie kraju, a gminy do 15 tys. mieszkańców – na poziomie programów regionalnych.
- Edukacja ekologiczna o zasięgu ogólnopolskim będzie realizowana na poziomie krajowym. Programy regionalne powinny wspierać działania edukacyjne na obszarze danego województwa/gminy. Działania edukacyjne stanowiące element większego projektu będą wspierane we wszystkich programach.
- Kompleksowe projekty z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami – granicą będzie wartość kosztów kwalifikowalnych instalacji. Podobna granica kosztowa będzie obowiązywała dla projektów dotyczących rozwijania recyklingu odpadów (projekty w kierunku gospodarki zasobooszczędnej).
- W zakresie systemów selektywnego zbierania odpadów komunalnych uwzględniające rozwiązania dotyczące zapobiegania powstawaniu odpadów lub ponowne użycie (punkty selektywnej zbiórki odpadów komunalnych). Demarkacja planowana jest w oparciu o wartość kosztów kwalifikowalnych projektów lub parametrów demograficznych.

- W zakresie rekultywacji terenów zdegradowanych demarkacja planowana jest w oparciu o podmiot administracji publicznej.
- Odnośnie do dokumentów strategicznych i planistycznych w obszarze ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, programy krajowe wspierać będą projekty parków narodowych, obszarów Natura 2000 i rezerwatów (które pokrywają się całkowicie lub częściowo z obszarami Natura 2000). Na poziomie regionalnym wsparciem będzie objęte opracowanie ww. dokumentów dla parków krajobrazowych i rezerwatów. W zakresie działań wynikających z ww. dokumentów demarkacja zostanie ustalona na podstawie przedmiotu lub podmiotu wsparcia. Działania dotyczące bioróżnorodności, w tym na obszarach Natura 2000, będą realizowane w programach krajowych i regionalnych.
- Zadania w zakresie zielono-niebieskiej infrastruktury w miastach w ramach obszaru 2.4 będą ukierunkowane na realizację głównego celu jakim jest adaptacja do zmian klimatu, a w ramach obszaru 2.7 będą podporządkowane poprawie i zachowaniu różnorodności biologicznej.
- Finansowanie mobilności na obszarze miast i ich obszarów funkcjonalnych; z poziomu krajowego finansowane będą działania w ramach instrumentu ZIT dotyczące obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich oraz innych obszarów funkcjonalnych, które objęte były w okresie programowania 2014-2020 instrumentem ZIT, a także w ośrodkach subregionalnych z obszaru objętego programem Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej. Miasta nieobjęte wsparciem krajowym korzystać będą ze środków dostępnych w programach regionalnych, które to programy - na zasadzie komplementarności - będą mogły wspierać również obszary funkcjonalne wspierane na poziomie krajowym. Działania w tym obszarze finansowane będą przede wszystkim ze środków Funduszu Spójności oraz EFRR. Komplementarnie dostępne będą środki z innych funduszy np. na projekty lokalnej mobilności w ramach FST dotyczące obszarów objętych terytorialnymi planami sprawiedliwej transformacji.
- Wyłącznie z poziomu krajowego wspierane będą inwestycje dotyczące infrastruktury energetycznej w zakresie przesyłu oraz dystrybucji energii. Tylko na poziomie krajowym wspierane będą inwestycje związane z renaturyzacją przekształconych cieków wodnych i obszarów od wód zależnych oraz opracowanie i aktualizacja dokumentów strategicznych/planistycznych w zakresie gospodarki wodnej. Również na poziomie krajowym prowadzone będzie monitoring i badania środowiska. Natomiast tylko na poziomie regionalnym wspierane będą projekty w zakresie tworzenia centrów ochrony różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich w oparciu o gatunki rodzime np. banki genowe, ogrody botaniczne, ekoparki.

Komplementarność CP2 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Obszar CP2 jest komplementarny do interwencji przewidzianej w CP1 oraz CP6. Komplementarność CP2 z CP1 w zakresie wsparcia przedsiębiorstw zapewniona będzie w obszarze efektywności energetycznej oraz rozwiązań GOZ, mających na celu zamykanie komponentów w obiegu technologicznym, np. wody, energii, przejścia z modelu liniowego na cyrkularny. Wspierane będą też działania zmierzające do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych. . Z uwagi na horyzontalne podejście do Europejskiego Zielonego Ładu, edukacja ekologiczna prowadzona w CP 2 będzie komplementarna z działaniami proświadczeniowymi, podnoszeniem zielonych kompetencji przedsiębiorców i doradztwem środowiskowym na ich rzecz wspieranymi w CP 1. Ponadto działania realizowane w ramach CP2 mogą być uzupełnione wsparciem w ramach CP1 dla opracowania nowych technologii sprzyjających zachowaniu i zwiększeniu bioróżnorodności. Komplementarność CP 2 z CP 1 dotyczy również działań finansujących prace B+R oraz działań wspierających projekty w zakresie ekoinnowacji.

Obszary CP2 i CP6 charakteryzują się synergią, w szczególności w obszarze transformacji społeczno-gospodarczej w kierunku zielonej gospodarki.

CP2 wspierać też będzie inwestycje w zakresie zmniejszenia emisji poprzez wymianę źródeł ogrzewania i rozbudowę i modernizację sieci ciepłowniczych. Synergia dotyczyć będzie także rekultywacji terenów zdegradowanych działalnością przemysłu, a także działań w zakresie dostosowania się do zmian klimatu, zapobiegania zagrożeniom, zielonej i niebieskiej infrastruktury w miastach i ochrony przyrody, a także edukacji ekologicznej.

Komplementarność CP 2 z EFMRA

Istotnym instrumentem realizacji CP2 są działania finansowane ze środków EFMRA. Zgodnie z zaplanowaną unijną logiką interwencji na lata 2021-2027 realizacja CP2 nastąpi w ramach trzech priorytetów EFMRA

- Priorytetu 1 Wsparcie zrównoważonego rybołówstwa i ochrony żywych zasobów morza;
- Priorytetu 2 Wkład w bezpieczeństwo żywnościowe w Unii dzięki konkurencyjności i zrównoważeniu w akwakulturze oraz na rynkach oraz
- Priorytetu 4 Poprawa skuteczności międzynarodowego zarządzania oceanami oraz wkład w bezpieczeństwo oraz czystość mórz i oceanów, ochronę na nich, a także zrównoważone zarządzanie nimi.

Działania podejmowane w ramach programu rybackiego są komplementarne do działań zaplanowanych w ramach polityki spójności i wnoszą wkład w osiągnięcie opisanych powyżej założeń na lata 2021-2027.

W ramach programu finansowanego ze środków EFMRA planowane są następujące działania:

- wzmocnienie działalności w sektorze rybołówstwa i akwakultury zrównoważonej pod względem gospodarczym, społecznym i środowiskowym, w tym m.in. propagowanie dostosowania zdolności połowowej do uprawnień do połowów w rybołówstwie morskim, propagowanie akwakultury zapewniającej usługi środowiskowe, a także wsparcie zdrowia i dobrostanu zwierząt w akwakulturze, wsparcie inicjatyw stymulujących wymianę pokoleniową w rybołówstwie i akwakulturze oraz przyczynianie się do odpowiedniego poziomu życia w sektorze rybackim;
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, w tym propagowanie wprowadzania do obrotu, jakości i wartości dodanej produktów rybołówstwa i akwakultury, a także przetwarzania tych produktów oraz działania promujące nowe wzorce konsumpcji;
- zwiększenie efektywności energetycznej w produkcji rybackiej, inwestycje ograniczające zużycie energii i wymiana urządzeń na energooszczędne, zastosowanie efektywnych energetycznie technologii, produkcyjnym, instalacja urządzeń OZE;
- promocja oraz podnoszenie świadomości i wiedzy przedsiębiorców i społeczności lokalnych w zakresie efektywności energetycznej, GOZ i wykorzystania OZE;
- ochrona i odbudowa wodnej różnorodności biologicznej i ekosystemów wodnych oraz promowanie rozwiązań zmniejszających presję rybołówstwa na środowisko;
- wzmocnienie potencjału instytucji zaangażowanych w kontrolę rybołówstwa, nadzór i monitoring morski, zbieranie danych rybackich oraz zarządzanie, ochronę i bezpieczeństwo mórz na poziomie krajowym i regionalnym.

Czynnikiem branym pod uwagę w procesie programowania jest skala i zakres potrzeb strukturalnych i inwestycyjnych oraz niezbędnych działań umożliwiających sprawne i efektywne funkcjonowanie poszczególnych gałęzi sektora rybactwa. Na podstawie przeprowadzonej analizy SWOT określono wspólne cele dla programu finansowanego z EFMRA, których realizacja następować będzie za pomocą działań zaprojektowanych dla poszczególnych priorytetów.

CEL POLITYKI 3:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP3

Działania związane z inwestycjami w sieci TEN-T prowadzone będą na poziomie programów krajowych ze środków Funduszu Spójności oraz EFRR.

Działania planowane poza siecią TEN-T będą finansowane na poziomie krajowym i regionalnym ze środków EFRR.

Działania w zakresie cyfryzacji będą mogły być finansowane zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym, zarówno ze środków FS jak i EFRR.

W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zrównoważonego transportu, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów.

CEL POLITYKI 4:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP4:

Na poziomie krajowym i regionalnym realizowane będą działania EFRR w ramach celów szczegółowych: *Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wzmocnienie odporności systemu opieki zdrowotnej, a także wzmocnienie roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.* Pozostała interwencja w ramach EFRR została opisana w dalszych zapisach tej części.

Działania w ramach celów szczegółowych EFS+ będą realizowane zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Przy czym we wszystkich celach szczegółowych CP4 działania w zakresie innowacji społecznych i eksperymentów społecznych oraz współpracy ponadnarodowej będą realizowane na poziomie krajowym.

W obszarze rynku pracy na poziomie regionalnym realizowane będą działania ukierunkowane przede wszystkim na wsparcie bezpośrednio osób, czyli m.in. aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, zwłaszcza: kobiet, osób młodych, osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach, migrantów, w tym migrantów powrotnych czy zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa. Wsparcie bezpośrednio skierowane do osób młodych będzie realizowane z poziomu regionalnego, aby jak najlepiej odpowiadać na ich potrzeby na regionalnych rynkach pracy. Na poziomie krajowym realizowane będą działania horyzontalne mające na celu zapewnienie skutecznej koordynacji tych działań w kontekście wypełnienia zasad określonych we wzmocnionej Gwarancji dla młodzieży i dla osób długotrwale bezrobotnych.

Na poziomie krajowym realizowane będą działania mające na celu zwiększenie dostępu do miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz działania wspierające równość szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy. W odniesieniu do wsparcia samozatrudnienia, bazując na wynikach badania *Oceny ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w okresie programowania 2021-2027*, planuje się zwiększyć rolę instrumentów finansowych w postaci mikropożyczek, które będą szeroko dostępne dla zainteresowanych osób z poziomu krajowego i będą spójne z działaniami podejmowanymi ze środków krajowych. Dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej będą udzielane przez publiczne służby zatrudnienia na poziomie regionalnym.

W obszarze edukacji na poziomie krajowym podejmowane będą działania systemowe, ukierunkowane na wsparcie systemu oświaty bądź mające na celu wypracowanie powszechnych rozwiązań o charakterze ponadregionalnym. Realizowane będzie m.in. kształcenie i doskonalenie kadr w obszarach kluczowych dla

systemu oświaty (m.in. edukacja włączająca, kształcenie zawodowe, rozwój umiejętności cyfrowych), rozwój narzędzi i metodyki kształcenia, rozszerzenie publicznej oferty e-materiałów i rozwiązań cyfrowych dla edukacji, zintegrowane i kompleksowe wsparcie dla systemu wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, wsparcie rozwiązań systemowych, rozwiązania systemowe w zakresie edukacji włączającej, w tym rozwój sieci SCWEW. Planowane jest doskonalenie systemu kształcenia zawodowego poprzez dostosowanie go do wymagań rynku pracy, a także rozwój doradztwa zawodowego na wszystkich poziomach kształcenia, rozwój narzędzi w tym obszarze oraz promocja kształcenia zawodowego. Wsparcie w obszarze szkolnictwa wyższego z EFS+ realizowane będzie wyłącznie na poziomie krajowym.

Z kolei na poziomie regionalnym interwencje w obszarze edukacji ukierunkowane będą na bezpośrednie wsparcie szkół, przedszkoli i innych jednostek systemu oświaty, ich uczniów i kadr, a także dostosowanie systemu edukacji do potrzeb regionalnego rynku pracy. Wsparcie obejmować będzie wyrównywanie szans edukacyjnych rozwój kompetencji dzieci i uczniów, w szczególności kompetencji kluczowych, przekrojowych i zawodowych, wsparcie szkoły w prowadzeniu skutecznej edukacji włączającej, w tym wdrażanie modelu dostępnej szkoły oraz wsparcie procesu podejmowania decyzji zawodowych poprzez zwiększanie dostępu do powszechnego doradztwa zawodowego. Na poziomie regionalnym realizowane będzie wsparcie edukacji przedszkolnej.

W obszarze rozwoju kompetencji (w tym cyfrowych) osób dorosłych, wsparcie na poziomie krajowym będzie udzielane w ramach instrumentów zwrotnych (pożyczek na kształcenie). Ponadto, na poziomie krajowym finansowane będą ośrodki aktywizacji cyfrowej, które docelowo będą działać w każdej gminie w Polsce. Na poziomie regionalnym zapewnione zostanie wsparcie dla osób dorosłych, które chcą się kształcić z własnej inicjatywy ze szczególnym uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji. Wsparcie na poziomie regionalnym udzielane będzie w postaci dotacji na zasadach systemu popytowego, z wykorzystaniem, oferty usług dostępnych w Bazie Usług Rozwojowych (BUR). Ponadto, planowany jest rozwój kompetencji podstawowych dla osób dorosłych, w tym cyfrowych, realizowany poza systemem BUR i PSF, poprzez wdrażanie rozwiązań realizujących Zalecenie Rady Unii Europejskiej w sprawie ścieżek poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych oraz wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia dorosłych (na przykład LOWE).

Rozwój kompetencji przedsiębiorców i pracowników będzie możliwy zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Z poziomu krajowego realizowane będą szkolenia i doradztwo w obszarach kluczowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju (np. GOZ, wdrożenie Europejskiego aktu o dostępności – Dyrektywa EAA, dostosowanie przedsiębiorstw do zmian oraz radzenie sobie w trudnościach). Na poziomie regionalnym przedsiębiorcy i pracownicy będą mogli korzystać ze wsparcia szkoleniowego i doradczego na zasadach analogicznych jak w perspektywie finansowej 2014-2020 – w ramach oferty BUR, w systemie popytowym.

Na poziomie regionalnym możliwe będzie realizowanie działań EFRR w ramach celu szczegółowego: poprawa dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury.

W obszarze włączenia społecznego, na poziomie krajowym realizowane będą w szczególności działania dot. opracowania i wdrożenia nowych narzędzi wsparcia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin (w tym wdrożenie instrumentu zatrudnienia wspomaganego), aktywizacji społeczno-zawodowej więźniów, wzmocnienia potencjału instytucji pomocy społecznej, poprawy funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej, koordynacji przez ROPS działań w obszarze włączenia społecznego, zapewnienia dostępu dla PES do zwrotnych instrumentów finansowych, wsparcia osób zarządzających przedsiębiorstwami społecznymi, a także wzmocnienia procesu deinstytucjonalizacji opieki. Na poziomie regionalnym będzie realizowane wsparcie skierowane do m.in. osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, społeczności marginalizowanych takich jak Romowie i osób biernych zawodowo oraz służące poprawie dostępu do szerokiego katalogu usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej, czy przeciwdziałaniu ubóstwu energetycznemu oraz wsparcie bezpośrednio podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Wyłącznie na poziomie krajowym realizowane będzie wsparcie w ramach programu Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową.

Na poziomie regionalnym możliwe będzie realizowanie działań EFRR w zakresie celu szczegółowego: zwiększenie integracji społeczno-ekonomicznej marginalizowanych społeczności, migrantów i grup w niekorzystnej sytuacji poprzez zintegrowane działania obejmujące mieszkalnictwo i usługi społeczne. W obszarze zdrowia zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym realizowane będą działania w zakresie profilaktyki oraz deinstytucjonalizacji opieki medycznej.

Na poziomie krajowym ze środków EFS+ realizowane będą m.in. działania w zakresie koordynacji programów profilaktycznych, nowych rozwiązań w zakresie deinstytucjonalizacji opieki medycznej, wsparcia wdrażania reformy opieki psychiatrycznej dzieci i młodzieży, opracowania standardów dostępności w podmiotach leczniczych dla AOS. Co do zasady, na poziomie krajowym wspierane będzie również kształcenie i doskonalenie zawodowe kadr medycznych, okołomedycznych oraz kadr organizacyjnych/ administracyjnych/ zarządzających systemu ochrony zdrowia¹⁶⁶.

Na poziomie krajowym ze środków EFRR realizowane będzie wsparcie infrastrukturalne na rzecz: rozwoju POZ i AOS, wdrożenia reformy poprawiającej udzielanie świadczeń w opiece psychiatrycznej, rozwoju organizacji opieki koordynowanej, wzmocnienia potencjału systemu ochrony zdrowia w powiązaniu z planowanymi/ wdrażanymi reformami oraz wsparcia ratownictwa.

¹⁶⁶ Wsparcie w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr medycznych i niemedycznych będzie dopuszczalne na poziomie regionalnym na zasadzie indywidualnie ustalanego odstępstwa, pod warunkiem zachowania komplementarności ze wsparciem udzielanym na poziomie krajowym

Z kolei na poziomie regionalnym realizowane będą programy zdrowotne, upowszechnienie profilaktyki zdrowotnej, w szczególności na rzecz wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa pracowników, wsparcie procesu deinstytucjonalizacji opieki medycznej, w tym opieki psychiatrycznej¹⁶⁷, wsparcia infrastrukturalnego na rzecz rozwoju POZ i AOS, oraz wdrażanie standardów dostępności w podmiotach leczniczych na podstawie wcześniej opracowanych przez MZ standardów. Projekty w zakresie włączenia społecznego, ekonomii społecznej, edukacji włączającej, szkolnictwa zawodowego lub podnoszenia kompetencji pracowników instytucji kultury i turystyki będą realizowane uzupełniająco do projektów infrastrukturalnych jako odrębne projekty finansowane z EFS+ lub poprzez zastosowanie cross-financingu. Możliwe będzie także finansowanie ww. działań komplementarnych z innych źródeł, np. środków własnych instytucji. Inwestycje w kulturę i turystykę w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych i lokalnych będą komplementarne do inwestycji w ramach CP4 na poziomie regionalnym. Obowiązek informowania o projektach w tym zakresie spoczywa na instytucji zarządzającej programem regionalnym. JST odpowiedzialne za planowanie strategiczne na poziomie lokalnym są zobowiązane do zapewnienia zgodności swoich dokumentów strategicznych ze strategiami poziomu regionalnego. Dokumenty te będą także weryfikowane przez samorządowe władze wojewódzkie pod kątem komplementarności ze strategiami szczebla regionalnego.

Komplementarność CP4 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Komplementarność CP4 i CP1 odnosi się przede wszystkim do wsparcia przedsiębiorstw i ich pracowników w zakresie podnoszenia jakości świadczonych usług, jak również dostosowania kompetencji pracowników (w tym kompetencji cyfrowych), a tym samym oferowanych usług, do zachodzących zmian.

Działania w zakresie rozwoju i zdobywania nowych umiejętności i kompetencji, realizowane w ramach CP1, koncentrować się będą na wsparciu przedsiębiorców oraz przedstawicieli sektora nauki w obszarach związanych z innowacyjnością tj. inteligentnych specjalizacji, cyfrowej i niskoemisyjnej transformacji przemysłu i przedsiębiorczości, innowacyjnych modelach biznesowych, transferze technologii i zarządzania innowacjami. Działania realizowane w ramach CP1 mają na celu wspieranie przedsiębiorców w rozwijaniu i zdobywaniu nowych umiejętności w ramach kompleksowych projektów, gdzie rozwój kompetencji może być jednym z elementów projektu B+R.

Z kolei w CP4 wsparcie zostało ukierunkowane na podnoszenie kompetencji przedsiębiorców, pracowników, osób dorosłych które chcą się przekwalifikować – realizowane w dużej mierze w systemie popytowym za pośrednictwem Bazy Usług Rozwojowych. W ramach CP1 przewidziano również wzmocnienie kompetencji i potencjału klastrów Ośrodków Innowacji do świadczenia wysokich jakościowo proinnowacyjnych usług na rzecz firm. Ponadto, w ramach CP1 prowadzone są również działania podnoszące kompetencje regionów w realizacji projektów B+R. W CP4, w kontekście rozwoju kwalifikacji

¹⁶⁷ Wsparcie infrastrukturalne w zakresie opieki psychiatrycznej będzie możliwe jedynie po zgodzie MZ.

oraz kompetencji niezbędnych na rynku pracy, planuje się także dalsze rozwijanie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji oraz wdrażanie systemowych rozwiązań wynikających ze Zintegrowanej Strategii Umiejętności. Ze środków EFS+ w ramach CP4 przewidziano powszechne szkolenia dotyczące podnoszenia kompetencji cyfrowych społeczeństwa kierowane do szerokich grup odbiorców, ze szczególnym uwzględnieniem grup wykluczonych. W ramach CP1 planuje się natomiast wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego istotnych dla sprawnego funkcjonowania współczesnej administracji oraz realizacji polityk publicznych w tym m.in. wsparcie zaawansowanych kompetencji specjalistycznych z zakresu cyberbezpieczeństwa.

W ramach CP4 realizowane będą działania w zakresie kompetencji w obszarze systemu edukacji (w tym w szkolnictwie wyższym) takich jak szkolenia w obszarach kluczowych dla systemu oświaty oraz szkolenia w zakresie wsparcia edukacyjno- specjalistycznego czy szkolenia i doradztwo dla kadr edukacji włączającej. Ponadto planuje się wsparcie rozwoju kwalifikacji i kompetencji osób uczestniczących w kształceniu na poziomie wyższym.

W ramach CP4 realizowane będą również działania w zakresie kompetencji społecznych (w tym w obszarze włączenia społecznego), szkolenia w zakresie kształtowania i rozwoju postaw prozdrowotnych oraz promujących zdrowy styl życia, szkolenia i kursy związane z potrzebą zapewnienia dostępności.

Wsparcie ochrony zdrowia realizowane w ramach CP4 również będzie komplementarne z interwencją w ramach CP1. W szczególności w ramach CP1 przewidziano prowadzenie i wdrażanie prac B+R w obszarze zdrowia, powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami (m.in. w chwili obecnej w ramach specjalizacji krajowej „Zdrowe społeczeństwo”). Wspierane mogą być także startupy oferujące rozwiązania w obszarze ochrony zdrowia. Wypracowane w ten sposób nowoczesne technologie i produkty medyczne mogą następnie zostać upowszechnione w ramach działań realizowanych w CP4, w projektach obejmujących np. zakup wysokospecjalistycznej aparatury medycznej, służącej diagnostyce, leczeniu i ratownictwu. Wsparcie w zakresie e-zdrowia w ramach CP4 dotyczyć będzie przede wszystkim świadczenia usług telemedycznych.

Z kolei w zakresie e-zdrowia w ramach CP1 wspierany będzie dalszy rozwój spójnej, kompleksowej architektury informacyjnej w ochronie zdrowia. Interwencja obejmie także dalszy rozwój usług elektronicznych dla pacjentów, w tym telemedycyny oraz zastosowanie nowoczesnych technologii do efektywniejszego zarządzania w obszarze ochrony zdrowia. Komplementarność CP4 z CP6 będzie zapewniona dzięki odpowiedniej demarkacji między programami współfinansowanymi z FST a zakresem interwencji EFS+. W ramach CP6 realizowane będą programy outplacementu dla pracowników zagrożonych zwolnieniem, przewidzianych do zwolnienia lub zwolnionych w przedsiębiorstwach dotkniętych transformacją, z branż wskazanych w TPST. Te kompleksowe programy/projekty, kierowane do pracowników konkretnych przedsiębiorstw obejmowanych transformacją, będą zawierać szereg działań outplacementowych, od podnoszenia kwalifikacji i wsparcia na przekwalifikowanie się, przez doradztwo

zawodowe i pośrednictwo pracy, po wsparcie na założenie własnej działalności gospodarczej. Uzupełnieniem projektów ukierunkowanych na outplacement, będzie aktywizacja społeczna i zawodowa członków rodzin/osób prowadzących wspólne gospodarstwo domowe z objętymi outplacementem pracownikami przedsiębiorstw, dotkniętych transformacją. W ramach CP4 natomiast, w województwach obejmowanych TPST, outplacement zostanie ograniczony do pozostałych branż, niewskazanych w TPST. W ramach CP6 realizowane będzie również wsparcie w zakresie zmiany profilu szkół zawodowych i technicznych kształcących w zawodach związanych z górnictwem, energetyką konwencjonalną i innymi branżami objętymi transformacją w regionach objętych wsparciem FST. W CP4 wspierane będą pozostałe szkoły i zawody, czyli nie będą wspierane kierunki/szkoły wygaszane lub przeprofilowywane w ramach CP6. Pozostałe działania, o których mowa w UP w zakresie CP4, realizowane w obszarach rynku pracy, edukacji i włączenia społecznego (w tym ekonomii społecznej), będą co do zasady finansowane ze środków EFS+. Działania EFS+ w CP4 na poziomie regionalnym będą stanowiły istotne uzupełnienie przedsięwzięć podejmowanych w ramach CP5 wynikających ze strategii terytorialnych i lokalnych, tak aby łącznie stanowiły zintegrowaną odpowiedź na problemy mieszkańców. Będą też realizowane jako samodzielne projekty wynikające z lokalnych i terytorialnych strategii rozwoju pod warunkiem realizacji celów i zasad określonych dla EFS+ i zapewnienia wartości dodanej wynikającej z terytorializacji podejścia.

CEL POLITYKI 5:

Komplementarność CP5 z interwencją w ramach innych celów polityki

W ramach CP5 mogą być realizowane także projekty w obszarach tematycznych właściwych dla CP1-4 i 6. W takim przypadku nie wliczają się do koncentracji tematycznej, wymaganej w rozporządzeniu ogólnym. Szczególnie związany z CP5 jest CP4, w dużej mierze finansowany z EFS+, uzupełniający interwencje o charakterze infrastrukturalnym o niezbędne działania społeczne.

Inwestycje we wsparcie kultury i zrównoważonej turystyki w ramach CP4 będą komplementarne do projektów dotyczących wsparcia kultury, dziedzictwa kulturowego i zrównoważonej turystyki w ramach CP5. Komplementarność między CP4 a CP5 będzie zapewniona w zakresie sposobu wdrażania (tj. w ramach CP5 będą realizowane projekty ujęte w strategiach rozwoju terytorialnego lub lokalnego), celów (tj. w ramach CP4 będą realizowane projekty istotne z punktu widzenia regionu, a w CP5 istotne dla szczebla lokalnego) oraz - w przypadku projektów realizowanych przez jst – w zakresie właściwości podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenie lub nadzór nad obiektami kultury i turystyki (tj. projekty dotyczące obiektów prowadzonych lub nadzorowanych na poziomie regionalnym będą realizowane w ramach CP4). Powyższe zasady podziału interwencji znajdują zastosowanie także do projektów realizowanych przez podmioty inne niż jst – przedsięwzięcia istotne z punktu widzenia regionu będą realizowane w ramach CP4, a w CP5 przedsięwzięcia istotne dla szczebla lokalnego i w ujęte w strategiach rozwoju terytorialnego lub lokalnego. Jednym z etapów opracowywania strategii rozwoju gminy czy strategii rozwoju ponadlokalnego

(na bazie których będą powstawać strategie terytorialne w ramach realizacji instrumentów terytorialnych), jest wzajemne konsultowanie treści strategii między sąsiednimi gminami i ich partnerstwami. Jest to mechanizm umocowany ustawowo, m.in. dzięki któremu można uniknąć dublowania projektów na swoich terytoriach oraz zarządzać działaniami z zakresu turystyki czy kultury w ramach sąsiadujących terytoriów. Równoległym mechanizmem zabezpieczającym przed podwójnym finansowaniem i konkurencją jest obowiązkowe opiniowane strategii terytorialnych (ZIT i IIT) przez instytucję zarządzającą programem regionalnym. Dodatkowo zintegrowany charakter strategii terytorialnych oraz lokalnych strategii rozwoju zapewnia spójność i komplementarność realizacji kompleksowych przedsięwzięć finansowanych z różnych funduszy. Koordynacja wsparcia w ramach poszczególnych funduszy zapewniona zostanie na poziomie regionalnej IZ.

W ramach RLKS wspierane będą projekty wynikające z lokalnych strategii rozwoju, opracowanych przez LGD zgodnie z wymogami rozporządzenia ogólnego, których celem jest zaspokojenie specyficznych, zgłaszanych przez mieszkańców potrzeb lokalnych. Projekty z nich wynikające mogą być finansowane z EFRR, EFS+, EFRROW, a także oddzielnie z EFMRA.

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP5:

Działania finansowane w ramach CP5 będą realizowane głównie na poziomie regionalnym.

Komplementarność działań wynikać będzie z oddolnie opracowanych strategii terytorialnych i lokalnych strategii rozwoju, które wdrażane będą za pomocą instrumentów terytorialnych takich jak ZIT, IIT i RLKS (więcej w Załączniku: Instrumenty terytorialne). Zintegrowany charakter strategii odzwierciedlać będzie kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów i wykorzystania potencjałów obszaru objętego instrumentem łącząc różne działania miękkie i twarde (np. inwestycyjne, edukacyjne, organizacyjne).

Strategie terytorialne (ZIT i IIT) mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+, jak i FST w ramach wydzielonych działań. Dodatkowym źródłem wsparcia strategii ZIT i IIT mogą być środki krajowych programów.

Strategie te będą spójne ze strategiami rozwoju województw. Regionalne IZ zapewnią komplementarność instrumentów terytorialnych z celami regionalnych programów.

Komplementarność CP5 z EFMRA

Na poziomie krajowym będzie realizowany priorytet 3 EFMRA *Wkład w rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki oraz wsparcie dobrobytu społeczności nadbrzeżnych*. W ramach krajowego programu Fundusze Europejskie dla Rybactwa w CP5 będą realizowane działania na rzecz terenów zależnych od rybactwa, w tym regionów nadbrzeżnych. Działania te będą realizowane z wykorzystaniem instrumentu RLKS.

CEL POLITYKI 6:

Komplementarność CP6 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Rozporządzenie ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji reguluje zakres wsparcia, którym mogą być objęte działania finansowane w ramach Celu 6 polityki spójności. Zakres ten jest w bardzo dużym stopniu zbieżny z zakresem wsparcia finansowanym z EFRR i EFS+. Interwencja finansowana z FST będzie uzupełniająca w stosunku do podstawowej interwencji polityki spójności nakierowanej na zrównoważony wzrost i miejsca pracy.

Głównymi wyróżnikami działań finansowanych z FST będą:

1. Zasięg terytorialny – projekty będą realizowane na obszarach wskazanych do wsparcia w UP, dla których zaakceptowano TPST.
2. Powiązanie z sektorami schyłkowymi i sektorami podlegającymi transformacji – sektory te zostaną określone w TPST.
3. Osoby zatrudnione w górnictwie i energetyce konwencjonalnej oraz w przedsiębiorstwach kooperacyjnie powiązanych z tymi sektorami.
4. Tworzenie nowych miejsc pracy.
5. Środowiskowe skutki działalności górniczej.

W przypadku dużych potrzeb inwestycyjnych, np. w zakresie odnawialnych źródeł energii, ciepłownictwa, nisko- i zeroemisyjnego transportu, możliwe będzie wspieranie takich samych typów projektów z różnych funduszy. W takim przypadku, w celu uniknięcia podwójnego finansowania demarkacja prowadzona będzie na bieżąco w oparciu o listy projektów.

Możliwe będzie także uzupełniające wsparcie programów krajowych, których cele są zbieżne z celami FST. W przypadku kiedy TPST będą obszarowo nakładać się z innymi instrumentami możliwe będzie finansowanie działań realizowanych w ramach tych instrumentów ze środków FST.

Dodatkowo, możliwe będzie finansowanie działań, które mogłyby być finansowane z innych funduszy, ale potrzeby w tym zakresie wynikają bezpośrednio z transformacji energetycznej, np. integracja osób dotkniętych transformacją.

W związku z faktem, że FST będzie wdrażany na poziomie regionów, IZ dla programów regionalnych zapewnią komplementarność działań między FST a pozostałymi funduszami. Jednym z instrumentów sprzyjających zapewnieniu komplementarności działań będzie Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji. Rada będzie ciałem doradczo-koordynacyjnym, które będzie wspierało Komitet do spraw Umowy Partnerstwa. Dodatkowo demarkacja zostanie zapewniona na poziomie projektowym poprzez analizę planowanych do realizacji projektów pozakonkursowych, a w przypadku projektów konkursowych poprzez wprowadzenie mechanizmów uniemożliwiających podwójne finansowanie.

W kontekście wykorzystania środków z RRF istotna będzie komplementarność CP6 z działaniami w ramach KPO zapewniającymi rozwój niskoemisyjnych źródeł wytwórczych i wzmocnienie elastyczności systemu energetycznego oraz zwiększeniu udziału OZE, jak i energetyki rozproszonej, w tym prosumenckiej oraz

rozwiązań innowacyjnych m.in. w zakresie rozwoju OZE, a także rozwiązań służących poprawie jakości powietrza i zwiększania efektywności energetycznej procesów przemysłowo-produkcyjnych.

Komplementarność między programami Interreg a krajowymi i regionalnymi programami polityki spójności:

Zapewnienie komplementarności pomiędzy programami realizowanymi przez Polskę w ramach Umowy Partnerstwa a programami Interreg z udziałem Polski będzie sprzyjać pełniejszemu osiągnięciu celów polityki spójności. Każdy program Interreg 2021-2027 z udziałem Polski będzie dążył do zachowania podejścia komplementarnego względem innych instrumentów polityki spójności na danym obszarze. Wzajemne uzupełnianie się interwencji krajowych/regionalnych programów realizowanych przez Polskę oraz programów Interreg z udziałem Polski będzie miało charakter świadomy i zaplanowany, dzięki czemu zapobiegnie rozproszeniu interwencji środków publicznych.

Programy Interreg zapewniają mechanizmy komplementarności w instrumentach, które są powiązane terytorialnie/geograficznie z jego międzynarodowym obszarem wsparcia, np. dwustronne programy Interreg, pozostają komplementarne wobec programów regionalnych funkcjonujących po obu stronach granicy.

Efekt komplementarności pomiędzy Interreg a pozostałymi instrumentami UP zapewniony jest również poprzez wzajemne oddziaływanie w ramach danego sektora/branży/gałęzi gospodarki.

Komplementarność pomiędzy programami Interreg i programami polityki spójności przejawia się na płaszczyźnie projektowej we wzajemnym uzupełnianiu się projektów finansowanych z różnych źródeł polityki spójności, np. poprzez:

- wykorzystywanie (kapitalizacja) rezultatów projektów Interreg przez projekty na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- wykorzystanie (kapitalizacja) efektów projektów lokalnych i regionalnych w międzynarodowych partnerstwach Interreg,
- zaangażowanie środków polityki spójności (krajowych i regionalnych) w projekty międzynarodowe,
- kontynuację rozpoczętych już działań.

Wzajemne przenikanie się i uzupełnianie przedsięwzięć w ramach różnych instrumentów polityki spójności, w tym z udziałem Interreg, zapewni lepszą efektywność działań rozwojowych i możliwość uzyskania dodatkowych produktów i korzystnych rezultatów realizowanych projektów. Zapewnienie synergii pomiędzy programami Interreg i innymi programami krajowymi i regionalnymi polityki spójności przyczyni się do zwiększenia jakości i użyteczności produktów i usług oraz wygeneruje oszczędność zasobów finansowych, czasowych i w zakresie kapitału ludzkiego.

Identyfikacja, rozpowszechnianie i transfer dobrych praktyk do polityk rozwoju regionalnego, jako główny cel programu Interreg Europa realizowanego w ramach komponentu międzyregionalnego Interreg, zapewnia właściwą kontrybucję w tym zakresie do programów celu pierwszego polityki spójności. Szczegółowo komplementarność na linii Interreg – pozostałe instrumenty umowy partnerstwa jest przedstawiona w treści każdego z tych programów z uwzględnieniem jego obszaru i tematyki.

2.3. Komplementarność i synergia między funduszami objętymi umową partnerstwa, FAMI, FBW, IZGW oraz innymi instrumentami Unii

CEL POLITYKI 1:

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Programem Horyzont Europa

Cel 1 polityki spójności oraz Horyzont Europa w sposób komplementarny koncentrują się na obszarze badań naukowych i prac rozwojowych, innowacji oraz rozprzestrzenianiu nowoczesnych technologii. W ramach Umowy Partnerstwa przewiduje się ponadto mechanizmy bezpośrednio korespondujące programem Horyzont Europa, takie jak:

- finansowanie projektów przedsiębiorstw, oraz konsorcjów z udziałem przedsiębiorstw, które otrzymały certyfikat Seal of Excellence z Programu Horyzont Europa. Projekty takie, zgodnie z art. 73.4 rozporządzenia ogólnego mogą otrzymać dofinansowanie w polityce spójności bezpośrednio, bez konieczności weryfikacji spełnienia warunków, które zostały już ocenione przez KE.
- krajowe współfinansowanie dla projektów wyłonionych w ramach konkursów Horyzontu Europa w obszarze *Widening participation – teaming for excellence (ToE)*.
- finansowanie wkładu krajowego w konkursach na projekty badawczo-rozwojowe realizowane przez organizacje badawcze i przedsiębiorców w partnerstwach międzynarodowych np. w programie KE Horyzont Europa, gdzie wkład z EFRR może stanowić wkład krajowy, zgodnie z art. 15 rozporządzenia ustanawiającego Horyzont Europa oraz art.73.4 rozporządzenia ogólnego.
- wspieranie aplikowania do Programu Horyzont Europa, w tym koszty opracowania wniosku oraz poszukiwania partnerów konsorcjum.

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Programem Cyfrowa Europa (Digital Europe Programme)

Program Cyfrowa Europa służy realizacji strategii KE dotyczącej jednolitego rynku cyfrowego i reagowaniu na rosnącą rolę technologii cyfrowych i towarzyszące im wyzwania w przyszłości. Program Cyfrowa Europa wspiera poprawę umiejętności cyfrowych, szersze zastosowania sztucznej inteligencji i obliczenia wielkiej

skali, wykorzystują w tym celu Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych (European Digital Innovation Hubs, EDIHy) oraz Testing and Experimentation Facilities (TEFs).

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa dot. współfinansowania działań prowadzonych przez Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych będzie komplementarne w stosunku do finansowania zapewnionego przez KE w ramach Programu Cyfrowa Europa. Zadania realizowane przez EDIHy będą polegać na wspieraniu transformacji cyfrowej przez zwiększenie w państwach członkowskich UE poziomu wykorzystania cyfrowych technologii w gospodarce i społeczeństwie.

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa dot. współfinansowania działań Centrów testów i eksperymentowania technologicznego sztucznej Inteligencji tzw. TEF - Testing and Experimentation Facilities (TEF), będzie komplementarne w stosunku do finansowania zapewnionego przez KE w ramach Programu Cyfrowa Europa. Wsparcie tworzenia TEF pozwoli na włączenie się do transgranicznej sieci testów i eksperymentowania sztucznej inteligencji, a jednocześnie monitorowania, walidacji i certyfikacji tej technologii na podstawie wypracowanych również w Polsce standardów i reguł technicznych, organizacyjnych i etycznych.

Ponadto, w ramach Umowy Partnerstwa realizowane będzie wsparcie przeznaczone na finansowanie usług doradczych, a także inwestycji związanych z podniesieniem poziomu wykorzystania technologii cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem automatyzacji i robotyzacji procesów w przedsiębiorstwie zmierzających do transformacji w kierunku Przemysłu 4.0, jak również cyberbezpieczeństwa w przedsiębiorstwie.

Przewiduje się również wspierane rozwoju kompetencji pracowników instytucji sektora publicznego w zakresie zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa, a także kompetencji pracowników i osób zarządzających w przedsiębiorstwach, zdobywanie przez nich nowych umiejętności oraz wiedzy w szczególności z zakresu transformacji w kierunku Przemysłu 4.0. Ponadto zakłada się wsparcie DIH dla sektora publicznego - podmiotu, który zostanie wyłoniony i dofinansowany jako EDIH, a jego aktywność będzie komplementarna do działań prowadzonych przez KE w ramach DEP (tj. zakłada się współfinansowanie w 50% w ramach DEP które następnie zostanie uzupełnione w 50% ze środków polityki spójności). Zadania realizowane przez EDIH będą polegać na wspieraniu transformacji cyfrowej przez zwiększenie w państwach członkowskich UE poziomu wykorzystania cyfrowych technologii przez sektor publiczny i prywatny.

W Umowie Partnerstwa zaplanowano komplementarne do działań przewidzianych w Programie „Cyfrowa Europa” wsparcie w dziedzinie cyberbezpieczeństwa. Interwencja w ramach UP obejmuje kategorie podmiotów, uwzględnionych także w Programie, tj. podmioty kluczowe dla zapewnienia cyberbezpieczeństwa, w tym m.in.: operatorzy usług kluczowych, operatorzy infrastruktury krytycznej, dostawcy usług cyfrowych, zespoły CSIRT, dedykowane centra cyberbezpieczeństwa, jednostki certyfikujące cyberbezpieczeństwo. W ramach UP nastąpi zdecydowane zwiększenie nakładów finansowych na: wzmocnienie odporności systemów informatycznych, rozwój innowacyjnych rozwiązań wykorzystujących

nowe technologie, zwiększenie dostępności wykwalifikowanych kadr zajmujących się cyberbezpieczeństwem oraz budowanie świadomości w zakresie korzyści płynących z korzystania z nowoczesnych technologii, jak i cyberbezpieczeństwa. Zgodnie z art. 13 oraz art. 23 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiającego program „Cyfrowa Europa” oraz uchylającego decyzję (UE) 2015/2240 działania w dziedzinie cyberbezpieczeństwa zaproponowane w Umowie Partnerstwa mogą być współfinansowanie lub uzupełniające do działań zaproponowanych przez KE w Programie „Cyfrowa Europa” pod warunkiem jasnego rozgraniczenia kosztów w celu uniknięcia podwójnego finansowania.

Komplementarność wsparcia w ramach CP1 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP1 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującym w Polsce wsparcie w ramach RRF. Synergia pomiędzy polityką spójności i KPO występuje zwłaszcza w zakresie dotyczącym wzmocnienia potencjału infrastrukturalnego sektora nauki do współpracy z przedsiębiorstwami oraz usprawnienia transferu wiedzy i innowacji do gospodarki, zapewnienia dostępu do ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej a także w ramach inwestycji przedsiębiorstw w obszarach kluczowych dla rozwoju polskiej gospodarki, w tym w zakresie wdrażania technologii środowiskowych i cyfrowych. W ramach KPO realizowane będą kluczowe zmiany regulacyjne wzmocniające produktywność polskiej gospodarki, obejmujące reformę ram fiskalnych, likwidację barier prawnych mających wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw, zwiększenie jakości stanowienia prawa, wzmocnienie mechanizmów współpracy między nauką a przemysłem oraz wprowadzenie ulgi podatkowej na robotyzację.

Zarówno w ramach KPO, jak i w ramach Umowy Partnerstwa realizowane będą działania dotyczące wprowadzania technologii środowiskowych w przedsiębiorstwach, w tym związanych z GOZ. W KPO będą realizowane m.in. inwestycje MŚP związane z wdrażaniem technologii środowiskowych, w tym związanych z GOZ, których efektem będzie lepsza gospodarka materiałowa, zwiększenie efektywności energetycznej i zmiana filozofii firm w kierunku zero waste. W ramach CP1 w UP działania dotyczące technologii środowiskowych nakierowane będą na tworzenie i wdrażanie ekoinnowacji, w powiązaniu z inteligentnymi specjalizacjami na poziomie krajowym i regionalnym. CP 1 w UP obejmie także wspieranie podmiotów świadczących usługi i doradztwo oraz prowadzących działania proświadomościowe w zakresie GOZ.

Biorąc pod uwagę potrzebę dalszego wsparcia przedsiębiorstw w związku ze skutkami wystąpienia pandemii COVID-19, pewnie działania w tym obszarze przewidziano zarówno w ramach polityki spójności na lata 2021-2027, jak i w KPO gdzie planuje się wsparcie inwestycyjne firm w produkty, usługi i kompetencje pracowników związane z rozwojem prowadzonej działalności lub zmianą dotychczasowego modelu biznesowego.

W ramach KPO przewiduje się także realizację projektów polegających na tworzeniu warunków dla rozwoju zastosowań technologii przełomowych (blockchain, internet rzeczy IoT, sztuczna inteligencja) w wybranych

sektorach gospodarki, w sektorze publicznym i w społeczeństwie, które będą ukierunkowane na wytworzenie, przetestowanie, a następnie wdrożenie i skalowalność systemowych rozwiązań organizacyjnych, technologicznych, prawnych i finansowych. W ramach Umowy Partnerstwa planowane jest podobne działanie, mające na celu współfinansowanie skalowalnych rozwiązań cyfrowych, w tym międzysektorowych (m.in. w obszarach inteligentne miasta, wsie i rolnictwo, edukacja, zdrowie, energetyka, ochrona środowiska, przedsiębiorczość, gospodarka morską), które mogłyby być wykorzystane i wdrożone na terenie całego kraju.

W przypadku inwestycji o zbliżonym, uzupełniającym zakresie wsparcia, zapewnione zostaną odpowiednie mechanizmy w celu uniknięcia występowania podwójnego finansowania, w tym w procesie selekcji i oceny projektów, systemu kompleksowych kontroli krzyżowych, czy stosowania oświadczeń o niefinansowaniu inwestycji z innych środków pomocowych.

W ramach KPO realizowane będą inwestycje w projekty dot. wdrażania innowacyjnych, cyfrowych rozwiązań w dużych przedsiębiorstwach. Komplementarne wsparcie będzie udzielane w ramach programów Umowy Partnerstwa, przy czym wsparcie skoncentrowane będzie przede wszystkim na MŚP, natomiast wsparcie dla dużych przedsiębiorstw będzie możliwe po spełnieniu dodatkowych warunków wynikających z odpowiednich regulacji.

Przewiduje się następującą demarkację w zakresie finansowania rozwoju publicznej infrastruktury B+R na potrzeby w szczególności SBŁ oraz PMIB: projekty inwestycyjne wdrażane przez podmioty sektora nauki zlokalizowane w Warszawie finansowane będą w ramach KPO, w innych przypadkach domyślnym źródłem finansowania będzie polityka spójności. Oba strumienie finansowe będą ze sobą skorelowane tak, aby uzyskać funkcjonalne połączenia kompetencji oraz możliwości laboratoryjnych, co jest istotne z punktu widzenia przedsiębiorców współpracujących z Siecią.

W przypadku budowy i modernizacji sieci szerokopasmowych, w ramach CP1 oraz KPO współfinansowane będą projekty umożliwiające jak najszerszy dostęp do szerokopasmowego internetu, przy jak najwyższych parametrach technicznych, realizowane przede wszystkim na obszarach, na których sieć zdolna do zapewnienia w sposób niezawodny pobierania danych z prędkością co najmniej 30 Mb/s nie istnieje lub rozwój takiej sieci nie jest w wiarygodny sposób planowany w ciągu trzech lat od daty opublikowania planowanego środka pomocy lub w tym samym horyzoncie czasowym co rozwój dotowanej sieci, który nie może być krótszy niż dwa lata. Takie podejście uwzględni analizę kosztów objęcia punktów adresowych zasięgiem szerokopasmowego internetu na niniejszych obszarach opracowaną przez regulatora rynku telekomunikacyjnego - Urząd Komunikacji Elektronicznej. Zakłada się, że demarkacja interwencji pomiędzy wymienionymi instrumentami wsparcia będzie mieć charakter terytorialny. Szczegółowe zasady i mechanizmy zabezpieczające przed ryzykiem podwójnego finansowania inwestycji, a także zasady selekcji i oceny projektów zostaną określone w dokumentacji wdrożeniowej dla obu instrumentów.

Jednocześnie w ramach CP1 możliwe będzie współfinansowanie projektów dotyczących rozwoju infrastruktury szerokopasmowej, realizowanych również na obszarach, na których sieć zdolna do

zapewnienia w sposób niezawodny pobierania danych z prędkością co najmniej 100 Mb/s nie istnieje lub rozwój takiej sieci nie jest w wiarygodny sposób planowany w ciągu trzech lat od daty opublikowania planowanego środka pomocy lub w tym samym horyzoncie czasowym co rozwój dotowanej sieci, który nie może być krótszy niż dwa lata. Wsparcie na rozwój infrastruktury szerokopasmowej będzie udzielane z uwzględnieniem odpowiednich przepisów dotyczących pomocy publicznej, obowiązujących w dniu jego udzielenia.

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Funduszem Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Działania z Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (FBW) w ramach celu szczegółowego nr 3:

Zwiększenie zdolności w zakresie zwalczania przestępczości i zapobiegania jej są komplementarne z interwencją w ramach Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 w obszarze wzmocnienia potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki (wsparcie rozwoju innowacyjnych rozwiązań w obszarze cyberbezpieczeństwa w różnych sektorach gospodarki; rozwój narzędzi służących do zbierania, analizy i wymiany informacji o zagrożeniach, podatnościach i incydentach, rozbudowa infrastruktury służącej podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zapewnienie cyberbezpieczeństwa w sieciach łączności, budowa i rozwój krajowego systemu certyfikacji).

Ponadto Cel tematyczny nr 1 FBW uzupełnia działania EFRR w zakresie wzmocnienia zdolności do walki z cyberprzestępczością, m.in. przez budowę systemu informatycznego dla organów i podmiotów zaangażowanych w walkę z cyberprzestępczością, zwiększenie liczby specjalistycznych szkoleń dotyczących zwalczania cyberprzestępczości oraz dostępu do platform zgłaszania drogą elektroniczną przestępstw popełnianych w Internecie.

Działania w FBW wspierają:

1. skuteczne i skoordynowane reagowanie na sytuacje kryzysowe i połączenie istniejących w poszczególnych sektorach zdolności, centrów wiedzy eksperckiej i centrów orientacji sytuacyjnej w sektorze zdrowia, ochrony ludności, przeciwdziałania terroryzmowi i cyberprzestępczości; współpracę z sektorem prywatnym, m.in. w walce z cyberprzestępczością, w celu budowy zaufania i usprawnienia koordynacji, planowanie awaryjne oraz wymianę i rozpowszechnianie informacji i najlepszych praktyk wśród podmiotów publicznych i prywatnych, w tym w zakresie ochrony przestrzeni publicznej i infrastruktury krytycznej.

CEL POLITYKI 2:

Komplementarność UP w zakresie CP2 z Programem LIFE

Program LIFE to jedyny instrument finansowy Unii Europejskiej poświęcony wyłącznie współfinansowaniu projektów z dziedziny ochrony środowiska i klimatu. Jego głównym celem jest wspieranie procesu

wdrażania wspólnotowego prawa ochrony środowiska, realizacja unijnej polityki w tym zakresie, a także identyfikacja i promocja nowych rozwiązań dla problemów dotyczących środowiska w tym przyrody. Synergia LIFE z Polityką Spójności i Horyzontem Europa polega na zapewnieniu możliwości finansowania różnych etapów realizacji przedsięwzięć środowiskowych (np. w obszarze GOZ), dotyczących adaptacji do zmian klimatu oraz przejścia na czystą energię. Jest realizowana poprzez m.in. odpowiedni dobór kryteriów wyboru projektów w programach objętych zarządzaniem dzielonym. Dzięki temu projekty strategiczne LIFE będą mobilizowały dodatkowe fundusze europejskie, krajowe i prywatne na realizację celów zrównoważonego rozwoju. Środki LIFE finansujące budowanie potencjału, stymulujące inwestycje i wspieranie wdrażania polityk w dziedzinach, w których przejście na czystą energię jest najtrudniejsze pozwolą na efektywniejsze korzystanie z instrumentów dedykowanych sprawiedliwej transformacji.

Komplementarność UP w zakresie CP2 z CEF

Instrument Łącząc Europę (Connecting Europe Facility - CEF) - instrument finansowy, wspierający realizację projektów w sektorach transportu, energii i telekomunikacji. W CEF 2021-2027, 60% finansowania ma być przeznaczone na wypełnianie celów klimatycznych.

W sektorze energii wsparcie ma być przeznaczone na następujące typy projektów:

- projekty będące przedmiotem wspólnego zainteresowania zgodnie z art. 14 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 347/2013 z dnia 17 kwietnia 2013 r. w sprawie wytycznych dotyczących transeuropejskiej infrastruktury energetycznej, uchylającej decyzję nr 1364/2006/WE oraz zmieniającego rozporządzenia (WE) nr 713/2009, (WE) nr 714/2009 i (WE) nr 715/2009¹⁶⁸,
- projekty transgraniczne w zakresie energii odnawialnej, w tym rozwiązania innowacyjne i magazynowanie energii odnawialnej.

W przypadku Polski, o środki transferowane z FS do CEF Transport ubiegać się będą m.in. projekty dotyczące budowy i rozbudowy podziemnego transportu szynowego.

Nowy program CEF jest komplementarny nie tylko względem programów finansowanych z funduszy strukturalnych w ramach polityki spójności, ale również względem innych programów UE, takich jak np. Horyzont Europa, Europa Cyfrowa oraz instrument Program InvestEU.

Komplementarność UP w zakresie CP2 z Horyzont Europa

Interwencja w ramach CP 2 będzie komplementarna z programem Horyzont Europa, w szczególności z instrumentami II (Globalne wyzwania i europejska konkurencyjność przemysłowa) i III filaru HE (Innowacyjna Europa). Dotyczy to zwłaszcza takich klastrów II filaru jak „Klimat, energia i mobilność” oraz

¹⁶⁸ Dz. Urz. UE L 115 z 25.04.2013, str. 39.

„Żywność, biogospodarka, zasoby naturalne, rolnictwo i środowisko”. W ramach CP 2 potencjalnie możliwe będzie wdrożenie wyników badań i innowacji opracowanych w ramach HE. Jednocześnie w ramach CP2 w Umowie Partnerstwa nie przewiduje się mechanizmów bezpośrednio korespondujących z programem Horyzont Europa, tak jak w przypadku CP1.

Komplementarność UP w zakresie CP2 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP2 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującym w Polsce wsparcie w ramach RRF.

- W zakresie efektywności energetycznej zarówno UP jak i KPO przewidują wsparcie dla inwestycji w źródła systemowe w celu osiągnięcia standardu „efektywnego energetycznie systemu ciepłowniczego i chłodniczego” w wyniku realizacji projektu. W polityce spójności wspierane będą inwestycje również w tych systemach, które osiągnęły wymagany standard.
- KPO skupia się na interwencji w budynki indywidualne, ale przewiduje również wsparcie dla budynków wielorodzinnych. Interwencja z KPO realizowana będzie w ramach programu Czyste Powietrze, zakres wsparcia (budynki jednorodzinne jak i wielorodzinne) będzie obsługiwany równoległe ze środkami polityki spójności.
- Szczególnym adresatem wsparcia w zakresie wymiany źródeł ciepła i poprawy efektywności energetycznej będą szkoły, w tym podlegające JST, które będą finansowane w ramach KPO oraz komplementarnie - ze względu na skalę potrzeb - ze środków polityki spójności. W KPO będzie mieściło się również zwiększenie efektywności energetycznej obiektów lokalnej aktywności społecznej.
- KPO będzie w większym stopniu niż UP wspierać inwestycje w technologie wodorowe, wytwarzanie, magazynowanie i transport wodoru, a także poprawę warunków dla rozwoju technologii wodorowych oraz innych gazów zdekarbonizowanych. W UP przewidziano natomiast wsparcie infrastruktury energetycznej, służącej w przyszłości do wytwarzania, transmisji i magazynowania m.in. wodoru.
- Budowa, modernizacja sieci przesyłowych oraz inteligentna infrastruktura elektroenergetyczna wspierane w KPO dedykowane będą przede wszystkim mocom OZE z elektrowni wiatrowych na morzu oraz stworzenia podwalin pod Centralny System Informacji Rynku Energii. W KPO wspierana będzie też budowa infrastruktury terminalowej offshore.
- Instalacje OZE będą wspierane na zasadzie synergii i w KPO i w polityce spójności. W KPO przede wszystkim zostanie wsparty rozwój morskiej energetyki wiatrowej, natomiast w polityce spójności wszystkie pozostałe rodzaje OZE będą wspierane jednakowo.
- Na zasadzie synergii wspierane będą instalacje OZE realizowane przez społeczności energetyczne, W KPO zapewnione będzie też wsparcie przedinwestycyjne dla takich społeczności.

- W obszarze środowiska komplementarność będzie dotyczyła wsparcia infrastruktury wodno-kanalizacyjnej poza aglomeracjami ujętymi w KPOŚK. Środki polityki spójności będą wspierać aglomeracje ujęte w KPOŚK, zaś w KPO przewidziano wsparcie budowy sieci wodno-kanalizacyjnej poza aglomeracjami, w tym głównie na terenach wiejskich.
- Finansowanie mobilności na obszarze miast i ich obszarów funkcjonalnych finansowane będzie przede wszystkim ze środków Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zero i niskoemisyjnego autobusowego transportu zbiorowego, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów.

Ponadto inwestycje dotyczące mobilności miejskiej realizowane w ramach programów polityki spójności będą również w pełni komplementarne i spójne z reformami podejmowanymi w ramach KPO.

Komplementarność CP2 z Funduszem Modernizacyjnym

Fundusz Modernizacyjny to nowy strumień środków na rzecz modernizacji sektora energii w Polsce. Fundusz będzie służyć modernizacji sektora energii w państwach o największych wyzwaniach związanych z realizacją unijnych celów redukcji emisji CO₂. Fundusz Modernizacyjny zasila środki pochodzące ze sprzedaży przez Europejski Bank Inwestycyjny uprawnień do emisji CO₂ stanowiących 2% całkowitej puli unijnej. Polsce zostaną przydzielone środki pochodzące ze sprzedaży 135 mln uprawnień do emisji. Ich wartość w zależności od ich cen rynkowych, szacowana jest na ok. 18 mld zł.

Środki z tego instrumentu zostaną wykorzystane na finansowanie inwestycji w odnawialne źródła energii, poprawę efektywności energetycznej, magazynowanie energii, modernizację sieci energetycznych oraz wsparcie transformacji w regionach węglowych.

Ustawa o systemie handlu emisjami powierza funkcję krajowego operatora Funduszu Modernizacyjnego w Polsce Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Ze wsparcia skorzystają: producenci / wytwórcy energii, zarządcy dużej infrastruktury przemysłowej, duże przedsiębiorstwa wytwarzające energię na własne potrzeby/do własnych procesów wytwórczych.

Specyfiką Funduszu Modernizacyjnego jest jego elastyczność w zakresie programowania i wydatkowania środków przez państwa członkowskie. Każdy kraj przygotowuje własne projekty lub programy mieszczące się w ramach obszarów zdefiniowanych w ustawie o systemie handlu emisjami, które są zatwierdzane przez Europejski Bank Inwestycyjny lub rekomendowane przez Komitet Inwestycyjny. Przedsięwzięcia są tak przygotowywane, aby wychodziły naprzeciw potrzebom krajowych podmiotów i były komplementarne w stosunku do pozostałych dostępnych funduszy i instrumentów unijnych.

CEL POLITYKI 3:

Komplementarność CP3 z KPO

W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zrównoważonego transportu, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów. W przypadku inwestycji obejmujących infrastrukturę transportową, wybór źródła finansowania inwestycji nastąpi w odpowiednim dokumencie planowania transportu (w zależności od przyjętego sposobu konstrukcji dokumentu wdrożeniowego), biorąc pod uwagę m.in. stopień przygotowania projektu, dostępne zasoby finansowe oraz zgodność z priorytetami finansowania i odpowiednimi kryteriami wyboru projektów.

Inwestycje realizowane w ramach programów polityki spójności będą również w pełni komplementarne i spójne z reformami podejmowanymi w ramach KPO.

Komplementarność CP3 z CEF

Uzupełnieniem działań prowadzonych na poziomie programów krajowych finansowanych ze środków Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego będą interwencje prowadzone w ramach instrumentu „Łącząc Europę” w sektorze transportu skierowanego na realizację kluczowych inwestycji na sieci TEN-T.

Należy zauważyć, że część środków z Funduszu Spójności ma zostać transferowana do CEF Transport z przeznaczeniem na inwestycje w krajach kohezyjnych. Inwestycje te mają posiadać wysoką europejską wartość dodaną i stanowić wkład w budowę TEN-T. W przypadku Polski, o środki transferowane z FS do CEF Transport ubiegać się będą zarządcy publicznej infrastruktury transportowej położonej w sieci TEN-T we właściwych gałęziach transportu, tj. PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Centralny Port Komunikacyjny sp. z o.o., Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, zarządcy portów morskich, urzędy morskie oraz PGW „Wody Polskie”, jak również projekty dotyczące budowy i rozbudowy podziemnego transportu szynowego, w zależności od priorytetów określonych w konkretnych naborach. W ramach naboru wniosków o dofinansowanie CEF w okresie 2021-2023 w obszarze dotyczącym infrastruktury dla paliw alternatywnych (Alternative Fuels Infrastructure Facility) możliwe jest ubieganie się o środki transferowane z FS do CEF Transport przez innych wnioskodawców, niż wymienieni powyżej.

Komplementarność CP3 z instrumentem InvestEU

Działania prowadzone w ramach CP3 będą komplementarne do działań wspieranych w ramach instrumentu Invest EU w zakresie zrównoważonego transportu.

Komplementarność CP3 z Funduszem Bezpieczeństwa Wewnętrznego (FBW) i Instrumentem wsparcia finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (IZGW)

Fundusze Polityki Spójności wspierają służby mundurowe w realizacji działań związanych z bezpieczeństwem ruchu (CP3) i ochroną przed sytuacjami kryzysowymi związanymi z zagrożeniami środowiskowymi (CP2), w zakresie infrastruktury i sprzętu umożliwiającego realizację powierzonych zadań,

natomiast Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego zorientowany jest na wsparcie realizacji zadań dot. wymiany informacji, współpracy między służbami państw członkowskich oraz wzmocnienia ich zdolności w zakresie zapobiegania przestępczości, terroryzmu i radykalizacji postaw oraz zwalczania tych zjawisk, poprzez udzielanie pomocy ofiarom przestępstw i ich ochronę, a także zarządzania zdarzeniami, ryzykiem i kryzysami dotyczącymi bezpieczeństwa. Instrument wsparcia finansowego na rzecz zarządzania granicami i wiz w ramach Funduszu Zintegrowanego Zarządzania Granicami wspiera realizację działań związanych z zapewnieniem silnego i skutecznego zintegrowanego europejskiego zarządzania granicami zewnętrznymi przy jednoczesnym zabezpieczeniu swobodnego przepływu osób.

CEL POLITYKI 4:

Komplementarność CP4 z Programem Erasmus+

Działania planowane do realizacji w ramach EFS+ w zakresie umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego są komplementarne do akcji przewidzianych w programie „Erasmus+”. Projekty centralne tj. Uniwersytety Europejskie oraz Centra Doskonałości Zawodowej są także komplementarne z celami EFS+ jako element umacniania rozwoju jakości kształcenia, w tym kształcenia zawodowego. Ponadto działania programowe zorientowane na podnoszenie kwalifikacji oraz zwiększanie szans na zatrudnienie ludzi młodych są komplementarne z niektórymi celami polityki spójności. EFS+ będzie wspierał działania synergiczne z Programem Erasmus+ w zakresie mobilności edukacyjnej w celu ułatwienia uczestnictwa w programach mobilności większej liczby osób.

Komplementarność CP4 z Programem Zdrowie

Realizacja Programu Zdrowie nie ograniczy zakresu wsparcia EFS+ i EFRR w obszarze zdrowia. Koordynacja zostanie zapewniona przez Ministerstwo Zdrowia poprzez zaangażowanie Komitetu Sterującego ds. koordynacji wsparcia sektora ochrony zdrowia i odpowiednich komitetów monitorujących programy finansowane z funduszy europejskich. Koordynacja z Programem UE dla zdrowia będzie dotyczyła przede wszystkim etapu programowania wsparcia EFS+ i EFRR tak, aby nie powielać działań, które będą mogły być realizowane w Programie UE dla zdrowia, ale je uzupełniać na poziomie krajowym.

Komplementarność CP4 z Programem Kreatywna Europa

Program Kreatywna Europa mający na celu wzmocnienie unijnego sektora kultury i sektora kreatywnego. obejmuje 3 komponenty: kulturę, media i działania międzysektorowe. Synergia polityki spójności (w zakresie EFS+) oraz „Kreatywnej Europy” jest widoczna na poziomie celów. Wzmocnienie różnorodności kulturowej i językowej poprzez usprawnienie transgranicznego przepływu europejskich utworów kulturalnych i audiowizualnych przyczyni się do dialogu międzykulturowego, będzie więc mieć pozytywny wpływ na obszar włączenia społecznego. Ponadto, program sprzyja tworzeniu miejsc pracy w sektorach

kultury i kreatywnym. „Kreatywna Europa” będzie też wspierać projekty z zakresu architektury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Komplementarność wsparcia w ramach CP4 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP4 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującego w Polsce wsparcie w ramach RRF. W ramach KPO zostanie sfinansowana przebudowa systemu instytucjonalno-organizacyjno-prawnego na rynku pracy w kierunku systemu nowoczesnego i odpornego na sytuacje kryzysowe, opartego na rozwiązaniach cyfrowych (co zwiększy dostępność i efektywność oraz obniży koszty, pozwalając na alokowanie ich na aktywne polityki rynku pracy) i nowych narzędziach pracy z klientem. Z kolei na poziomie krajowym ze środków EFS+ przewidziano do realizacji w szczególności przygotowanie standardów działań publicznych służb zatrudnienia (PSZ) dotyczących obsługi pracodawców i nowych grup docelowych oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji pracowników PSZ w obszarach dotyczących pomocy tym grupom oraz stosowania powyższych standardów. Działania realizowane ze środków polityki spójności będą zatem uzupełniać i wdrażać reformę, która będzie zapoczątkowana w ramach działań finansowanych ze środków KPO. Ponadto szczegółowo priorytety i działania w zakresie cyfryzacji edukacji wyznaczać będzie dokument pn. „Polityka cyfryzacji obszaru edukacji”, którego opracowanie zostało zadeklarowane w Krajowym Planie Odbudowy. W zakresie opieki nad dziećmi do lat 3, planuje się, że ze środków KPO finansowane będą działania inwestycyjne w zakresie tworzenia nowych miejsc opieki (tj. tworzenie i rozwój infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi do lat 3 – budowa, rozbudowa lub adaptacja budynków). W ramach CP4 finansowane będzie natomiast utrzymanie utworzonych z KPO miejsc opieki, a także tworzenie miejsc opieki niewymagających inwestycji infrastrukturalnych tj. budowy czy rozbudowy instytucji, a następnie dofinansowanie ich przez ustalony okres oraz działania mające na celu poprawę jakości opieki (szkolenia dla osób prowadzących miejsca opieki i kadry sprawującej opiekę nad dziećmi) Z KPO zostanie również sfinansowany system IT (na potrzeby aplikowania o środki z Programu MALUCH+, rozliczania i monitorowania jego realizacji).

Działania w obszarze ekonomii społecznej przewidziane w KPO koncentrują się na zapewnieniu środków inwestycyjnych dla podmiotów ekonomii społecznej na przeprowadzenie procesu modernizacji prowadzonej działalności ekonomicznej. Środki inwestycyjne, zaplanowane w KPO, uzupełniają przewidziane w EFS+ wsparcie tworzenia nowych miejsc pracy i system instrumentów zwrotnych, poprzez zapewnienie bezzwrotnych środków inwestycyjnych. Wprowadzenie do systemu wsparcia ekonomii społecznej środków inwestycyjnych z KPO pozwoli na wzmocnienie sektora oraz rozwój potencjału ekonomicznego podmiotów ekonomii społecznej. Zostanie przygotowana szczegółowa demarkacja pomiędzy środkami KPO a EFS+ pozwalająca uniknąć ryzyka podwójnego finansowania. Zapewniona zostanie również ścisła współpraca pomiędzy podmiotami i instytucjami w celu wzajemnej weryfikacji

informacji o udzielanym wsparciu. Tak zaplanowana interwencja pozwoli na maksymalizację efektywności wsparcia przy jednoczesnym zapobieganiu ryzyka podwójnego finansowania.

Działania w ramach KPO dot. edukacji będą skoncentrowane na wdrożeniu nowych rozwiązań w zakresie tzw. trójkątów wiedzy, polegających na zwiększeniu dostępu uczniów, studentów, nauczycieli, wykładowców, pracowników branż i osób dorosłych do najnowszych technik i technologii oraz na rozwoju umiejętności w poszczególnych branżach, stosownie do aktualnych wyzwań (branżowe centra umiejętności). W KPO wsparcie zostanie skierowane pośrednio do szkół i uczelni, a bezpośrednio do branż, w celu rozwoju partnerstw i współpracy w zakresie umiejętności i doskonałości zawodowej. W KPO nauczyciele i wykładowcy uzyskają wsparcie przede wszystkim w zakresie transferu wiedzy i technologii. Natomiast w ramach CP4 wspierany będzie system szkolnictwa branżowego (już istniejące w systemie instytucje), a także bezpośrednio uczniowie, nauczyciele i szkoły funkcjonujące w obszarze kształcenia zawodowego.

Zarówno w ramach KPO, jak i w ramach CP4, realizowane będą komplementarne działania wspierające m.in. rozwój kompetencji cyfrowych społeczeństwa. W ramach KPO zakłada się podniesienie kompetencji cyfrowych pracowników administracji publicznej, osób wykluczonych cyfrowo, nauczycieli oraz uczniów i rodziców, wspomagających pracę i naukę zdalną.

W ramach CP4 planuje się utworzenie lokalnych ośrodków aktywizacji cyfrowej, których działalność będzie kierowana do wszystkich obywateli, jak również działania szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorców, pracowników, a także dorosłych osób, które z własnej inicjatywy będą chciały się szkolić lub przekwalifikować.

W ramach KPO przewiduje się wsparcie MŚP z sektorów, które najbardziej ucierpiały w wyniku pandemii, to jest sektor HoReCa, kultura i turystyka. Przedmiotem wsparcia będą projekty mające na celu rozszerzenie lub zmianę profilu działalności podmiotów z tych sektorów (rozwój prowadzonej działalności lub zmianę dotychczasowego modelu biznesowego). Ponadto w ramach KPO przewiduje się wsparcie dedykowane bibliotekom i domom kultury w zakresie termomodernizacji wybranych budynków bibliotek i domów kultury z terenu całego kraju.

Natomiast w CP4 projekty w zakresie włączenia społecznego, ekonomii społecznej, edukacji włączającej, szkolnictwa zawodowego lub podnoszenia kompetencji pracowników instytucji kultury i turystyki będą realizowane uzupełniająco do projektów infrastrukturalnych jako odrębne projekty finansowane z EFS+ lub przez zastosowanie cross-financingu. Możliwe będzie także finansowanie ww. działań komplementarnych z innych źródeł, np. środków własnych instytucji. W CP4 inwestycje infrastrukturalne będą mogły być komplementarne z projektami finansowanymi z EFS+ (zwłaszcza w ramach programów regionalnych) lub z projektami o charakterze miękkim finansowanymi z innych źródeł. Inwestycje z EFRR będą wdrażane w synergii z inwestycjami w ramach KPO.

Aby wzmocnić komplementarność usług społecznych i zdrowotnych w KPO zaplanowano realizację reformy mającej na celu wzrost uczestnictwa niektórych grup w rynku pracy poprzez rozwój opieki

długoterminowej. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Zdrowia przygotowują strategiczny przegląd opieki długoterminowej w Polsce, który stanowił będzie podstawę określenia priorytetów reformy tego systemu. Analiza ta będzie podstawą do ewentualnych zmian legislacyjnych. Ze środków polityki spójności będą natomiast finansowane bezpośrednio działania dotyczące poprawy jakości i dostępu do środowiskowej opieki długoterminowej.

W KPO w obszarze zdrowia wdrażane będą reformy w zakresie zwiększenia efektywności, dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych na każdym poziomie (w szczególności leczenie szpitalne). Dzięki wsparciu zostanie wdrożona kompleksowa reforma obszaru szpitalnictwa, która będzie mieć na celu nie tylko usprawnienie tego poziomu opieki, ale również wsparcie dla zmiany struktury świadczeń, poprawy efektów terapii oraz przesunięcie ciężaru udzielanych usług zdrowotnych z leczenia szpitalnego na ambulatoryjną opiekę specjalistyczną oraz wzmocnienie podstawowej opieki zdrowotnej. Wzmocnieniem tej reformy będzie zastosowanie środków europejskich z EFS+ oraz EFRR, poprzez skupienie inwestycji na niższych szczeblach opieki tj. POZ i AOS.

W KPO wspierany będzie również rozwój kadr systemu ochrony zdrowia oraz wzmocnienie potencjału uczelni medycznych i podmiotów leczniczych biorących udział w kształceniu kadr medycznych. Natomiast w CP4 wspierane będzie kształcenie przeddyplomowe i podyplomowe przedstawicieli innych zawodów związanych z ochroną zdrowia oraz kształcenie podyplomowe kadr medycznych. Działania przewidziane w KPO w obszarze transformacji cyfrowej w ochronie zdrowia będą odzwierciedlać portfel projektów ostatecznie przyjętych do realizacji oraz będą koordynowane z innymi działaniami e-zdrowia finansowanymi z polityki spójności, budżetu państwa oraz innych instrumentów (REACT-EU) w celu osiągnięcia maksymalnej wartości dodanej i uniknięcia dublowania działań przez wprowadzony mechanizm koordynacji i opiniowania zgłaszanych inicjatyw. Wszystkie inwestycje realizowane w ramach KPO w obszarze zdrowia będą wdrażane w synergii z działaniami realizowanymi w ramach z EFS+ i EFRR.

Komplementarność w zakresie CP4 z działaniami Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI)

Działania realizowane w Celu „Europa o silniejszym wymiarze społecznym” są komplementarne z działaniami Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI) w Celu szczegółowy 2: Wspieranie legalnej migracji do państw członkowskich, w tym przyczynianie się do integracji obywateli państw trzecich w następujących obszarach: rynek pracy, zasoby ludzkie, edukacja i kompetencje oraz włączenie i integracja społeczna.

W Celu tematycznym nr 4 FAMI uzupełnia działania EFRR w zakresie wspierania integracji społeczno-gospodarczej migrantów, obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych oraz wzmocnienia potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego w szczególności dotyczących włączenia i integracji społecznej.

Działania w FAMI:

- Rozwijanie zasobów do prowadzenia rekrutacji za granicą zgodnie z zapotrzebowaniem polskiego rynku pracy, ocena umiejętności i kwalifikacji zawodowych, szkolenia niezawodowe zwiększające szanse na rynku pracy, kursy obywatelskie, kursy językowe etc.
- Poszerzenie infrastruktury integracyjnej obejmującej wykorzystanie struktur pomocy społecznej i wzmocnienie roli różnych instytucji i organizacji.
- Zapewnianie obywatelom państw trzecich (OPT) doradztwa i pomocy w kwestiach legalizacji pobytu, administracyjnych i prawnych, przysługujących praw pracowniczych, przeciwdziałania dyskryminacji i przestępstw z nienawiści, w obszarach zakwaterowania i środków utrzymania, doradztwa i pomocy integracyjnej, opieki zdrowotnej, psychologicznej i socjalnej, opieki nad dziećmi oraz łączenia rodzin.
- Środki kształcenia młodzieży oraz dorosłych: kursy językowe na różnych poziomach oraz działania zwiększające kompetencje i świadomość prawną mające na celu ułatwienie dostępu do rynku pracy.
- Wspieranie usamodzielniania się i samowystarczalności, wzmacnianie mechanizmów samopomocowych wśród OPT; działania promujące włączanie grup docelowych w działania im dedykowane.

Działania preintegracyjne, działania wprowadzające OPT w społeczeństwo przyjmujące i ułatwiające dostosowanie się i integrację, w tym ułatwiające pozyskiwanie informacji o prawach i obowiązkach, dostępności do usług, opiece nad dziećmi, uczestnictwie w życiu społecznym i kulturalnym.

Komplementarność w działaniach mających na celu integrację społeczno-gospodarczą obywateli państw trzecich finansowanych ze środków EFS+ i programu FAMI jest zapewniona. Działania finansowane ze środków EFS+ w tym obszarze mają charakter kompleksowy mający na celu skuteczną i trwałą integrację obywateli państw trzecich w Polsce. Działania z zakresu integracji społeczno-gospodarczej obywateli państw trzecich w ramach EFS+ będą stanowić uzupełnienie i wzmocnienie skali oddziaływania interwencji planowanej do realizacji w ramach programu krajowego FAMI. Działania finansowane z FAMI w tym obszarze polegać będą na działaniach preintegracyjnych, poszerzaniu i wzmacnianiu infrastruktury integracyjnej, podnoszeniu kompetencji pracowników systemu w Polsce, wsparciu dla pracowników oświaty wspierających proces integracji cudzoziemców, środkach kształcenia młodzieży oraz dorosłych, działaniach wspierających dzieci obywateli państw trzecich w społeczności szkolnej, wspieraniu usamodzielniania się i samowystarczalności, a także na działaniach skierowanych do społeczeństwa przyjmującego. Komplementarność ta zostanie zapewniona przede wszystkim w zakresie działań z obszaru rynku pracy, włączenia społecznego i edukacji.

CEL POLITYKI 5:

Komplementarność CP5 z interwencją z innych źródeł UE:

Komplementarność z KPO

Działania realizowane w ramach CP5 będą komplementarne z działaniami zaprogramowanymi w KPO. Przede wszystkim dotyczy to IIT, a w ramach tego instrumentu gminnych programów rewitalizacji. W ramach CP5 będą finansowane projekty rewitalizacyjne – zgodnie z GPR, natomiast działania rewitalizacyjne (także wynikające z GPR) - jako część zielonej transformacji miast będą mogły ubiegać się o dofinansowanie ze środków Krajowego Planu Odbudowy w formie pożyczek. W ramach KPO przewidziano także dofinansowanie sporządzenia strategii rozwoju gmin oraz gminnych programów rewitalizacji dostosowujących je do nowych przepisów. Ponadto, zintegrowane projekty dotyczące rozwijania usług publicznych na obszarach wiejskich będą realizowane w ramach CP5 (na bazie Strategia IIT), natomiast projekty wspierające obszary funkcjonalne miast skoncentrowane na ich zielonej transformacji - będą finansowane z KPO - na bazie zintegrowanych strategii.

Komplementarność z KPO również będzie dotyczyć ZIT. Poprawa zasięgu i jakości realizowania usług publicznych w ramach obszarów funkcjonalnych miast będzie finansowana z CP5 głównie na bazie Strategii ZIT, a tworzenie zielonych, przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych z Krajowego Planu Odbudowy (zielona transformacja miast i obszarów funkcjonalnych).

CEL POLITYKI 6:

Komplementarność CP6 z interwencją w ramach innych instrumentów:

Biorąc pod uwagę pokrywanie się rodzajów działań dopuszczalnych w ramach CP6 realizowanych na obszarze jednoznacznie określonym w TPST z wybranymi działaniami realizowanymi w ramach pozostałych celów polityki, analogicznie do pozostałych Celów Polityki kształtowała się będzie komplementarność CP6 względem pozostałych funduszy i instrumentów Unii Europejskiej.

W ramach II i III filaru Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji realizowane będą komplementarne inwestycje m.in. w zakresie transportu, energetyki i ochrony środowiska. Podobnie będzie kształtowała się komplementarność z działaniami realizowanymi w ramach KPO. Na poziomie właściwych programów zostanie zapewniona demarkacja pozwalająca na uniknięcie nakładania się interwencji osi FST z pozostałymi osiami w ramach programów regionalnych, a także działaniami finansowanymi z programów krajowych.

Jednym z instrumentów sprzyjających zapewnieniu komplementarności działań będzie Rada ds.

Sprawiedliwej Transformacji. Rada będzie ciałem doradczo-koordynacyjnym, które będzie wspierało Komitet do spraw Umowy Partnerstwa.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z WPR

W ramach polityki spójności poprzez właściwe programy krajowe i regionalne zostanie przeznaczonych ok. 10 mld EUR na wsparcie obszarów wiejskich we wszystkich celach polityki. Wsparcie to będzie

komplementarne do działań adresowanych do rolników, zawodów rolniczych, produkcji rolnej i infrastruktury gospodarstw rolnych przewidzianych w Planie Strategicznym WPR 2023 -2027. Dodatkowo obszary wiejskie będą wspierane w ramach KPO w zakresie działań nadzorowanych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w wysokości ok. 2,3 mld EUR. Zgodnie z celami strategicznymi polityki regionalnej polegającymi na wyrównywaniu różnicowań wewnątrzregionalnych UP adresuje działania polityki spójności do obszarów strategicznej interwencji, na które składają się w przeważającej mierze gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Będą one beneficjentami działań infrastrukturalnych (m.in. infrastruktura telekomunikacyjna, społeczna, ochrony zdrowia, ochrony środowiska) i podnoszących poziom usług publicznych. Instytucje Zarządzające w ramach wsparcia właściwego dla danych programów będą decydować na poziomie konkursów o możliwości stworzenia warunków preferujących obszary wiejskie lub też wydzielenia środków na działania dedykowane obszarom wiejskim.

Polityka spójności finansuje realizację celów wynikających z rozporządzenia ogólnego na terenie całego kraju. Jest adresowana horyzontalnie do wszystkich obszarów, w tym obszarów wiejskich. Gminy wiejskie i miejsko –wiejskie będą beneficjentami inwestycji w innowacyjność przedsiębiorstw, badań naukowych w dziedzinie rolnictwa, przetwórstwa żywności, inwestycji środowiskowych, takich jak gospodarka odpadami, ochrona różnorodności biologicznej i klimatu w sektorach innych niż rolnictwo, inwestycji na rzecz rozwoju infrastruktury (np. energetycznej), projektów rozwijających przedsiębiorczość i kompetencje niezbędne na pozarolniczym rynku pracy, projektów z zakresu włączenia społecznego, rozwoju usług, deinstytucjonalizacji, rewitalizacji i innych. Obszary wiejskie w dużym zakresie należą też do OSI jako obszary zagrożone trwałą marginalizacją bądź też leżące w obszarach funkcjonalnych miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz miast wojewódzkich. Jako takie będą wspierane na preferencyjnych warunkach, np. poprzez dedykowane im nabory, wsparcie eksperckie i doradcze. Gminy wiejskie realizujące Cel 5 polityki w ramach programów regionalnych będą tworzyły oparte na strategiach terytorialnych instrumenty terytorialne, które pozwolą w sposób oddolny zidentyfikować problemy i zbudować zintegrowane projekty rozwojowe wykorzystujące endogeniczne potencjały. Komplementarność w podejściu do rozwoju obszarów wiejskich zapewni też zastosowanie instrumentu RLKS finansowanego zarówno z EFRR jak i polityki spójności.

W projekcie Planu Strategicznego WPR przewidziano interwencję LEADER, która zasięgiem wsparcia ma objąć obszar całego kraju, z wyłączeniem obszarów miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, ukierunkowaną na potrzeby różnych podmiotów (nie tylko JST). W ramach instrumentu m.in. przewiduje się współfinansowanie inwestycji w zakresie małej infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, zagospodarowanie plaż, itp.), kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, krótkich łańcuchów żywnościowych.

W projekcie Planu Strategicznego WPR planowane jest także wsparcie poza podejściem LEADER skierowane do JST lub ich związków w zakresie budowy systemów indywidualnego oczyszczania ścieków oraz realizacji koncepcji inteligentnych wsi (Smart Village) przewidujących wykorzystanie wiedzy lub innowacji w

poszukiwaniu rozwiązań na rzecz poprawy jakości życia, ograniczenia depopulacji, zwiększania liczby miejsc pracy, podniesienia jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, poszanowania środowiska lokalnego, obejmujących również np. ukształtowanie przestrzeni publicznej zgodnie z wymaganiami ładu przestrzennego oraz przeciwdziałania niekorzystnym trendom demograficznym czy wykluczeniu cyfrowemu.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z Programem InvestEU

W założeniu InvestEU jest to narzędzie finansowe, łączące szereg dostępnych obecnie programów, którego celem jest wspieranie inwestycji i tworzenia miejsc pracy w państwach Wspólnoty. Finansowy filar Programu InvestEU – Fundusz InvestEU będzie oferował wsparcie zwrotne dla szerokiego spektrum projektów inwestycyjnych, ujętych w następujących, planowanych aktualnie segmentach:

1. Zrównoważona infrastruktura (m.in. projekty z sektora transportu i energetyki).
2. Badania naukowe, innowacje i cyfryzacja.
3. MŚP (preferencyjne wsparcie finansowe – głównie pożyczki).
4. Inwestycje społeczne i umiejętności.

Fundusz będzie oferował wsparcie zwrotne dla inwestycji generujących przychody w wysokości wystarczającej do spłaty wsparcia udzielonego z Funduszu. Głównymi odbiorcami wsparcia będą przedsiębiorstwa (firmy prywatne, spółki z udziałem skarbu państwa oraz spółki będące własnością samorządów) oraz inne podmioty prywatne (m.in. sektor bankowy) i publiczne (samorządy, uniwersytety, jednostki naukowe).

Oczekuje się, że dzięki efektowi mnożnikowemu program InvestEU pomoże uruchomić ponad 370 mld EUR dodatkowych inwestycji w ciągu następnych siedmiu lat i przyczyni się do ożywienia gospodarczego, jak również do realizacji średnio- i długoterminowych priorytetów polityki UE, w tym transformacji ekologicznej i cyfrowej.

Komplementarność Funduszu InvestEU z polityką spójności będzie wynikała przede wszystkim z faktu, iż środki wsparte gwarancją InvestEU mogą być jednym ze źródeł finansowania ważnych projektów gospodarczych (w szczególności dużych zamierzeń infrastrukturalnych), obok innych instrumentów UE, w tym dotacji z tytułu polityki spójności. Skala potrzeb kapitałowych na finansowanie takich projektów może uzasadniać konieczność łączenia różnych źródeł finansowania. Uzupełnienie kapitałowe z gwarancji InvestEU może wpływać pozytywnie na możliwość realizacji określonych programów inwestycyjnych w pełnym zakresie tj. zgodnie z występującymi potrzebami, a nie w zakresie wynikającym tylko z wysokości dostępnych dotacji UE. Mając powyższe na uwadze w toku wdrażania inwestycji należy brać pod uwagę możliwości łączenia wsparcia zwrotnego z Funduszu InvestEU z dofinansowaniem ze środków polityki

spójności. Tego typu wsparcie przewidziane jest np. jako II filar w ramach Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji, którego podstawę będzie stanowił Fundusz Sprawiedliwej Transformacji.

Komplementarność UP ze Strategią UE dla Regionu Morza Bałtyckiego

Umowa Partnerstwa odnosi się do dwunastu spośród czternastu zagadnień (z wyjątkiem planowania przestrzennego i biogenów) ujętych w Planie Działań Strategii UE dla regionu Morza Bałtyckiego (wg. stanu na luty 2021 r.). Koncentracja zainteresowania polityki spójności w perspektywie 2021-2027 na: innowacyjności, zielonych technologiach i cyfryzacji sprawia, że potencjalnymi obszarami uczestnictwa w różnych formach współpracy polskich podmiotów w bieżącej perspektywie mogą stać się takie obszary SUE RMB, jak np:

- ograniczenie emisji zanieczyszczeń i substancji niebezpiecznych do Bałtyku,
- biogospodarka i adaptacja do zmian klimatu,
- klimatycznie neutralny transport,
- efektywność energetyczna,
- ochrona różnorodności biologicznej,
- promocja różnorodności kulturowej i dziedzictwa regionu,
- innowacje w tym transformacja cyfrowa,
- zdrowe starzenie się i wyzwania demograficzne,
- nauka przez całe życie i dostosowanie do rynku pracy.

Szczegółowe odniesienia w zakresie osiągnięcia komplementarności i synergii z celami SUERMB są precyzowane w programach.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z Inicjatywą Trójmorza

Działania realizowane ze środków unijnych w polityce spójności będą także uzupełniały efekt działań w ramach Inicjatywy Trójmorza, która służy zacieśnianiu powiązań w regionie Europy Środkowej, tworząc trwałe podstawy dla rozwoju gospodarczego w zakresie energii, transportu oraz cyfryzacji. Realizowane wspólnie z pozostałymi partnerami Inicjatywy Trójmorza projekty pozwolą na stopniowe zmniejszanie zapóźnień rozwojowych wynikających z zaszłości historycznych, co wpisuje się w realizację celów traktatowych UE dot. zwiększania spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz solidarności między państwami członkowskimi.

Komplementarność programów zarządzanych centralnie oraz IPA i NDICI z IZGW, FBW i FAMI

Komplementarność programów objętych UP z FAMI, FBW, IZGW zapewnia właściwa IZ zarówno na etapie przygotowania programów poprzez formułę otwartych konsultacji, jak i podczas oceny i wyboru przez KM z wykorzystaniem odpowiednich procedur, analogicznie jak w okresie 2014-2020. Demarkacja pomiędzy funduszami spraw wewnętrznymi i innymi funduszami odbędzie się w podziale na rodzaj interwencji potencjalnie kwalifikujących się do wsparcia i zostanie opisane na poziomie programów.

Komplementarność na poziomie programów będzie zapewniona przez Międzyresortowy Zespół do spraw Europejskich Funduszy Spraw Wewnętrznych, w którego skład wchodzi przedstawiciele szeregu instytucji kluczowych ze względu na charakter realizowanych działań, tj. Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, a także inne instytucje m.in. Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Komendę Główną Policji, Komendę Główną Straży Granicznej, Urząd ds. Cudzoziemców, Komendę Główną Państwowej Straży Pożarnej. Członkowie Zespołu akceptują projekty wybrane do dofinansowania przez Komitet Oceny Projektów oraz niektóre zmiany w projektach dla których akceptacja Zespołu jest wymagana przed przekazaniem ich do ostatecznej decyzji o przyznaniu dofinansowania przez KM.

W ramach Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (IZGW) nie będą finansowane działania związane z kontrolą celną, która jest dofinansowywana z Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej. Działania realizowane z IZGW oraz Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej będą się wzajemnie uzupełniały na rzecz realizacji wspólnych celów jakimi są walka z przestępczością transgraniczną oraz przemytem. Działania (zwłaszcza sprzęt) dofinansowane dzięki IZGW i Instrumentowi Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej będą się razem przyczyniać do wysokiego poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego w państwach członkowskich UE.

Program Horyzont Europa zapewnia synergie z innymi funduszami poprzez umożliwienie przyspieszenia absorpcji przez rynek pomysłów i wyników badań w zakresie badań i innowacji. W tym sensie komplementarność HE i innych instrumentów należy rozważyć w ramach szerszego cyklu rozwoju zdolności. w obszarze klastra 3 Civil Security for Society HE występuje synergia z pomiędzy innymi środkami UE dzięki zakresowi badań i innowacji umożliwiających rozwój i wprowadzanie na rynek oraz ich wdrażanie finansowane w ramach:

- IZGW oraz Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej - na potrzeby zdolności ochrony granic.
- FBW - na potrzeby organów ścigania w zakresie zwiększenia możliwości egzekwowania prawa.
- Programu Cyfrowa Europa - zdolności w zakresie cyberbezpieczeństwa i zwiększenia możliwości egzekwowania prawa dzięki wykorzystaniu cyfrowych usprawnień i innowacji. Program przyspieszy podejmowanie projektów badawczo-rozwojowych w obszarze sztucznej inteligencji, wysokowydajnych komputerów i cyberbezpieczeństwa. Program zapewni również infrastrukturę społeczności naukowej. Horyzont Europa skupia się wyłącznie na zastosowaniach wyników badań w sferze cywilnej, niemniej dąży do synergii z badaniami nad obronnością finansowanymi w ramach Europejskiego Funduszu Obronnego, unikając jednocześnie powielania obszarów.

Ponadto HE dąży do uzyskania jak największej synergii z Unijnym Mechanizmem Ochrony Ludności, w tym poprzez takie możliwości, jak unijna sieć wiedzy na temat ochrony ludności, projekty w zakresie zapobiegania i finansowanie rozmieszczenia krajowych zdolności reagowania państw członkowskich.

Erasmus+ pozostaje komplementarny do FAMI w zakresie działań uwzględniających docieranie i wspieranie osób o mniejszych szansach, w tym osób pochodzących ze środowisk migracyjnych.

Komplementarność działań w ramach programu FBW i IPA oraz NDICI polega na wspieraniu działań mających na celu poprawę i intensyfikację współpracy transgranicznej, w tym wspólnych działań właściwych władz organów publicznych, związanych z terroryzmem oraz poważną i zorganizowaną przestępczością o wymiarze transgranicznym. Polski program FAMI przewiduje współpracę z państwami trzecimi w zakresie budowania ich potencjału w odniesieniu do skutecznego zarządzania migracją i zapobiegania nielegalnej migracji, w tym w zakresie budowania zdolności dotyczącej powrotów, readmisji i reintegracji własnych obywateli. Działania te będą miały charakter uzupełniający wobec NDICI i IPA. Działanie, które otrzymało wkład w ramach IZGW, FBW oraz FAMI, może również otrzymać wkład z jakiegokolwiek innego programu unijnego, pod warunkiem że wkłady te nie pokrywają tych samych kosztów. Weryfikacja w zakresie wykluczenia ewentualnego podwójnego finansowania odbywa się na poziomie wdrażania programów w procedurze oceny i zatwierdzania wniosków do dofinansowania, podpisywania umów o dofinansowanie oraz podlega nadzorowi właściwego Komitetu Monitorującego.

Koordinacja polityki spójności z innymi instrumentami finansowymi UE

Właściwą koordynację skrajową w zakresie przygotowania KPO oraz zapewnienia koordynacji działań podejmowanych w jego ramach z innymi funduszami UE zapewnia minister właściwy ds. rozwoju regionalnego odpowiadający m.in. za opracowanie dokumentów programowych z zakresu społeczno-gospodarczego, regionalnego i przestrzennego rozwoju kraju oraz planów rozwojowych, w tym będących podstawą do pozyskiwania środków rozwojowych z Unii Europejskiej i innych źródeł. Koordinacja na poziomie wdrażania Umowy Partnerstwa i programów krajowych finansowanych z polityki spójności oraz KPO zostanie zapewniona z wykorzystaniem systemu instytucjonalnego polityki spójności do programowania oraz wdrażania środków w ramach KPO, co pozwoli także na zapewnienie synergii realizowanych działań oraz wyeliminowanie podwójnego finansowania tych samych inicjatyw. Instytucje zaangażowane w programowanie, wdrażanie, monitorowanie i kontrolę działań realizowanych w ramach polityki spójności zapewnią zdolności administracyjne oraz doświadczenie instytucjonalne, niezbędne do realizacji zadań związanych z KPO.

Komplementarność wsparcia pomiędzy programami finansowanymi ze środków polityki spójności oraz EFMR oraz programami zarządzanymi centralnie przez KE, a także koordynację w tym zakresie zapewnia na poziomie strategicznym Komitet Umowy Partnerstwa oraz jego właściwe podkomitety: Podkomitet ds. Koordynacji Programów Zarządzanych Centralnie i programów polityki spójności oraz Podkomitet ds. Rozwoju Partnerstwa.

3. Plan Finansowy UP

Całkowita alokacja środków unijnych dla Polski przeznaczonych na realizację Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 wynosi 76 540 058 374 EUR. Alokacja w ramach polityki spójności wynosi 72 180 323 948 EUR (po transferze do CEF). Na tą kwotę składają się alokacje na cele: *Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu* w wysokości 71 612 793 788 EUR oraz *Europejska współpraca terytorialna* w wysokości 567 530 160 EUR. Alokacja Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji wynosi 3 847 346 473 EUR. Umowa Partnerstwa obejmuje również Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury (EFMRA), w ramach którego alokacja dla Polski wynosi 512 387 953 EUR.

Na wskazaną powyżej alokację w ramach Celu 1. polityki spójności składają się następujące fundusze:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - 47 416 659 213 EUR;
- Europejski Fundusz Społeczny Plus - 12 912 994 435 EUR;
- Fundusz Spójności - 11 283 140 140 EUR.

Powyższe kwoty uwzględniają transfery: z środków EFS+ do Funduszu Spójności, z alokacji regionów słabiej rozwiniętych na rzecz regionów w okresie przejściowym oraz regionu lepiej rozwiniętego. Szczegółowe dane o transferach zawierają tabele 3A, 3B, 5A oraz 5B.

W ramach Celu 1. polityki spójności po raz pierwszy w przypadku Polski finansowaniem objęte będą trzy różne kategorie regionów: słabiej rozwinięte (14 regionów NUTS2), w okresie przejściowym (2 regiony NUTS2) oraz lepiej rozwinięty (1 region NUTS2). Poniżej znajdują się alokacje na daną kategorię regionów, po planowanych transferach, wliczając FST:

- regiony słabiej rozwinięte - 54 941 906 057 EUR;
- regiony w okresie przejściowym – 7 450 428 578 EUR;
- region lepiej rozwinięty - 1 784 665 485 EUR.

Szczegółowa struktura środków dostępnych w ramach polityki spójności w perspektywie 2021-2027 dla Polski w podziale na fundusze i kategorie regionów przedstawiona została w tabeli 9A.

Co do zasady w priorytetach programów krajowych, w części EFRR, które obejmują terytorium całego kraju i w których występują trzy kategorie regionów, zakłada się przyjęcie zasady rozliczeń pro-rata ujętej w art. 63 rozporządzenia ogólnego (kwalifikowalność). Wydatki w priorytetach będą rozliczane według tego samego mechanizmu pro-rata opartego na obiektywnych kryteriach. Zastosowana jednolita metodologia wyliczania alokacji dla poszczególnych kategorii regionów we wszystkich programach krajowych daje następujące udziały:

- regiony słabiej rozwinięte: 14/17 tj. 82,35% alokacji;
- regiony w okresie przejściowym: 2/17 tj. 11,76% alokacji;
- region lepiej rozwinięty: 1/17 (jeden region na siedemnaście regionów Polski) tj. 5,88% alokacji danego programu (za wyjątkiem FEnIKS, w ramach którego odniesiono się wyłącznie do alokacji EFRR).

3.1. Wkład do gwarancji budżetowej w ramach InvestEU z uzasadnieniem^{169*}

Tabela 2A: Wkład na rzecz InvestEU (w podziale na lata)

Wkład z		Wkład na rzecz	Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Segment(y) InvestEU	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
EFS+	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
Fundusz Spójności	nie dotyczy									
EFMRA	nie dotyczy									

¹⁶⁹ Wkłady nie mają wpływu na roczny podział środków finansowych na poziomie WRF dla danego państwa członkowskiego.

Tabela 2B: Wkład na rzecz InvestEU (zestawienie)

	Kategoria regionu	Segment 1 Zrównoważona infrastruktura (a)	Segment 2 Badania naukowe, innowacje i cyfryzacja (b)	Segment 3 MŚP (c)	Segment 4 Inwestycje społeczne i umiejętności (d)	Ogółem (f)=(a)+(b)+(c)+(d)
EFRR	Lepiej rozwinięte					
	Słabiej rozwinięte					
	W okresie przejściowym					
EFS+	Lepiej rozwinięte					
	Słabiej rozwinięte					
	W okresie przejściowym					
Fundusz Spójności						
EFMRA						
Ogółem						

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie z uwzględnieniem sposobu, w jaki kwoty te przyczyniają się do osiągnięcia celów polityki wybranych w umowie partnerstwa zgodnie z art. 10 ust. 1 rozporządzenia w sprawie InvestEU)

3.2. Przesunięcia¹⁷⁰

Państwo członkowskie zwraca się o	☒ przesunięcie między kategoriami regionu
	☐ przesunięcie do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego
	☒ przesunięcie między EFRR, EFS+, Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy
	☐ przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające przeznaczone na FST
	☐ przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

¹⁷⁰ Przesunięcia nie mają wpływu na roczny podział środków finansowych na poziomie WRF dla danego państwa członkowskiego.

3.2.1.Przesunięcie między kategoriami regionu

Tabela 3A: Przesunięcie między kategoriami regionu (w podziale na lata)

Przesunięcie z	Przesunięcie do	Podział według lat							
Kategoria regionu	Kategoria regionu	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
Słabiej rozwinięte	Lepiej rozwinięte	0	278 040 665	282 513 244	287 076 333	291 730 667	241 746 962	246 589 376	1 627 697 247
Słabiej rozwinięte	W okresie przejściowym	0	313 842 438	325 729 775	339 808 493	354 476 007	309 281 181	325 321 637	1 968 459 531

Tabela 3B. Przesunięcie między kategoriami regionu (zestawienie)

Kategoria regionu	Alokacja według kategorii regionu	Przesunięcie do:	Kwota przesunięcia	Przesunięty odsetek początkowej alokacji	Alokacja według kategorii regionu po przesunięciu
Słabiej rozwinięte	57 687 112 379	Lepiej rozwinięte	1 627 697 247	2,82%	1 784 665 486
		W okresie przejściowym	1 968 459 531	3,41%	6 454 032 561
Lepiej rozwinięte	156 968 239	W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte			
W okresie przejściowym	4 485 573 030	Lepiej rozwinięte			
		Słabiej rozwinięte			

W perspektywie finansowej 2021-2027 regiony dolnośląski i wielkopolski zostały zakwalifikowane po raz pierwszy do kategorii regionów w okresie przejściowym. Skutkuje to znaczącym ograniczeniem ich alokacji finansowej. Różnice w poziomie rozwoju między tymi dwoma regionami a częścią regionów zakwalifikowanych jako słabiej rozwinięte są bardzo niewielkie, a potrzeby rozwojowe tych regionów nadal są bardzo duże. Z tego względu zdecydowano o dokonaniu transferu z regionów słabiej rozwiniętych do regionów w okresie przejściowym w wysokości 3,41% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych. Podobnie przedstawia się sytuacja nowego, wydzielonego z województwa mazowieckiego, regionu warszawskiego stołecznego. Obejmuje on Warszawę i otaczające ją powiaty. Ze względu na stołeczny charakter tego regionu, będącego siedzibą wielu przedsiębiorstw działających na terenie całego kraju, jego PKB na mieszkańca jest znacząco wyższy niż pozostałych regionów w Polsce. Region został zakwalifikowany do kategorii regionów lepiej rozwiniętych, co spowodowało ograniczenie alokacji polityki spójności do 157 mln EUR. Zdecydowano zatem o transferze z regionów słabiej rozwiniętych w wysokości 2,82% ich pierwotnej alokacji. Celem przesunięcia środków jest wsparcie krajowych inwestycji sieciowych realizowanych na obszarze trzech regionów, a także projektów instytucji krajowych (m.in. w obszarze nauki, ochrony zdrowia, kultury) czy projektów mających oddziaływanie ogólnopolskie bądź realizowanych w konsorcjach podmiotów z różnych regionów.

Oba powyższe transfery, w łącznej wysokości 6,23% alokacji regionów słabiej rozwiniętych, mieszczą się w 15% limicie wyznaczonym przez KE. Transfer jest niezbędny do zapewnienia realizacji celów Umowy Partnerstwa. Jego część, w wysokości 1,23% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych zostanie przeznaczona na realizację celów polityki pierwszego i drugiego. Pozostała część, w wysokości 5% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych przeznaczona zostanie na dowolny cel UP.

Transfery oraz ich wysokość były przedmiotem wielomiesięcznych rozmów i konsultacji z zarządami województw oraz IZ. Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że transfery w takiej wysokości są niezbędne do utrzymania wysokiego tempa rozwoju oraz spełnienia celów Umowy Partnerstwa, w tym w szczególności związanych z rozwojem regionalnym, rynkiem pracy, infrastrukturą, rozwojem społecznym oraz przeciwdziałaniu zmianom klimatu.

3.2.2. Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego

Tabela 4A: Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym* (w podziale na lata)

Przesunięcie z		Przesunięcie do	Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Instrument	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
EFS+	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
Fundusz Spójności	nie dotyczy									
EFMRA	nie dotyczy									

* Przesunięcia mogą być dokonywane na rzecz dowolnego innego instrumentu w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym.

Liczba i nazwy odpowiednich instrumentów unijnych zostaną odpowiednio określone.

Tabela 4B: Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym*
(zestawienie)

Fundusz	Kategoria regionu	Instrument 1	Instrument 2	Instrument 3	Instrument 4	Instrument 5	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte						
	W okresie przejściowym						
	Słabiej rozwinięte						
EFS+	Lepiej rozwinięte						
	W okresie przejściowym						
	Słabiej rozwinięte						
Fundusz Spójności							
EFMRA							
Ogółem							

* Przesunięcia mogą być dokonywane na rzecz dowolnego innego instrumentu w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym.

Liczba i nazwy odpowiednich instrumentów unijnych zostaną odpowiednio określone.

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie)

3.2.3.Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy

Tabela 5A: Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy* (w podziale na lata)

Przesunięcia z		Przesunięcia do		Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Fundusz	Kategoria regionu (w stosownych przypadkach)	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte										
	W okresie przejściowym										
	Słabiej rozwinięte										
EFS+	Lepiej rozwinięte										
	W okresie przejściowym										
	Słabiej rozwinięte	Fundusz Spójności	Nd.	0	318 894 202	330 965 269	345 261 013	360 154 260	314 219 359	330 505 897	2 000 000 000
Fundusz Spójności	nie dotyczy										
EFMRA	nie dotyczy										

* Przesunięcia między EFRR a EFS+ mogą być dokonywane wyłącznie w ramach tej samej kategorii regionu.

Tabela 5B: Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy (zestawienie)*

Przesunięcie z / Przesunięcie do		EFRR			EFS+			Fundusz Spójności	EFMRA	FAMI	FBW	IZG W	Ogółem
		Lepiej rozwinięte	W okresie przejściowym	Słabiej rozwinięte	Lepiej rozwinięte	W okresie przejściowym	Słabiej rozwinięte						
EFRR	Lepiej rozwinięte												
	W okresie przejściowym												
	Słabiej rozwinięte												
EFS+	Lepiej rozwinięte												
	W okresie przejściowym												
	Słabiej rozwinięte												
Fundusz Spójności						2 000 000 000						2 000 000 000	
EFMRA													
Ogółem						2 000 000 000							

* Przesunięcie do innych programów. Przesunięcia między EFRR a EFS+ mogą być dokonywane wyłącznie w ramach tej samej kategorii regionu.

Alokacja na Fundusz Spójności uległa w perspektywie 2021-2027 zmniejszeniu o 60% w stosunku do poprzedniej perspektywy. W zaleceniach Rady dla Polski z maja 2019 i 2020 r. znajduje się m.in. ukierunkowanie inwestycji na transformację ekologiczną, w szczególności na czyste i wydajne wytwarzanie i wykorzystanie energii, a także adaptację do zmian klimatu, zrównoważoną gospodarkę wodną, gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz zalecenie inwestowania w zrównoważony transport. Działania te w dużej mierze planowane są do finansowania ze środków Funduszu Spójności m.in. projekty dot. efektywności energetycznej budynków (publicznych i mieszkaniowych oraz dużych i średnich przedsiębiorstw, projekt doradczy w zakresie efektywności energetycznej), adaptacji do zmian klimatu, gospodarki wodno-ściekowej, GOZ, a także wsparcie transportu kolejowego i transportu miejskiego (szynowego) w dużych aglomeracjach.

W związku z tym, że potrzeby w zakresie działań finansowanych z Funduszu Spójności znacząco przekraczają jego alokację zdecydowano o transferze ESF+ do Funduszu Spójności w wysokości 2 mld euro, czyli 13,41% pierwotnej alokacji EFS+.

Jednocześnie, środki EFS+ po transferze pozwolą na utrzymanie skali udzielanego wsparcia na poziomie analogicznym lub wyższym niż perspektywie 2014-2020. Liczba osób objętych wsparciem EFS+ w zakresie aktywizacji zawodowej, jak i rozwoju społecznego zostanie zwiększona w perspektywie 2021-2027 w stosunku do poprzedniej.

Transfer, nie utrudniając spełniania celów społecznych, znacząco przyczyni się do spełnienia celów w zakresie infrastruktury i klimatu, w szczególności niskoemisyjnej gospodarki, poprawy jakości powietrza i usprawnienia transportu. Kwota transferu zostanie przeznaczona w całości na wydatki klimatyczne. W wyniku dokonanego transferu udział wydatków FS w Polsce na cel klimatyczny wyniesie ok. 60%.

3.2.4. Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST, z uzasadnieniem¹⁷¹

Tabela 6A: Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST (w podziale na lata)

Fundusz	Kategoria regionu	Fundusz	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte	FST*								
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
EFS+	Lepiej rozwinięte	FST								
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									

* Zasoby FST należy uzupełnić zasobami EFRR lub EFS+ z kategorii regionu, w którym znajduje się dane terytorium.

¹⁷¹ Niniejsze przesunięcie jest wstępne. Zostanie potwierdzone lub poprawione przy pierwszym przyjęciu programu z alokacją FST, jak wskazano w załączniku V.

Tabela 6B: Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST (zestawienie)*

		Alokacja na podstawie art. 3 rozporządzenia FST przed przesunięciami
		Przesunięcia do FST na rzecz terytorium znajdującego się w*:
Przesunięcie (wsparcie uzupełniające) według kategorii regionu z:		
EFRR	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	
EFS+	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	
Ogółem	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	

* Zasoby FST należy uzupełnić zasobami EFRR lub EFS+ z kategorii regionu, w którym znajduje się dane terytorium

3.2.5. Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

Tabela 7: Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

Przesunięcie z celu „Europejska współpraca terytorialna” (Interreg)								
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
Transgraniczne								
Transnarodowe								
Najbardziej oddalone								

Przesunięcie do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”									
Fundusz	Kategoria regionu	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte								
	W okresie przejściowym								
	Słabiej rozwinięte								
EFS+	Lepiej rozwinięte								
	W okresie przejściowym								
	Słabiej rozwinięte								
FST	nie dotyczy								
Fundusz Spójności	nie dotyczy								

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie)

3.3. Forma wkładu Unii na rzecz pomocy technicznej

Wybór formy wkładu Unii na rzecz pomocy technicznej	☒ Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4*
	☐ Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 5**

* W tym przypadku należy wypełnić tabelę 1 w sekcji 8.

** W tym przypadku należy wypełnić tabelę 2 w sekcji 8.

Pomoc techniczna

Do rozliczenia pomocy technicznej z Komisją Europejską Polska wybiera system oparty o koszty rzeczywiste, który zakłada funkcjonowanie krajowego programu pomocy technicznej (Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich) oraz priorytetów pomocy technicznej w pozostałych programach (krajowych i regionalnych). Polska ma bardzo dobre doświadczenia związane z funkcjonowaniem takiego systemu w poprzednich perspektywach finansowych. Ze środków finansowane jest znacznie więcej działań niż tylko wsparcie instytucji systemu zarządzania. Polska jest przykładem kraju, który mocno wspiera beneficjentów (w tym także jednostki samorządu terytorialnego) w zapewnieniu podaży dobrych projektów. Wspierane jest również przygotowanie strategii terytorialnych zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Tworzony jest i koordynowany system informacji i promocji FE w Polsce, a także prowadzimy liczne działania komunikacyjne i edukacyjne w zakresie Funduszy Europejskich. Podejmowanych jest też szereg działań ukierunkowanych na wsparcie otoczenia systemu zarządzania funduszami. Zestawienie działań, które Polska planuje podjąć na rzecz zwiększenia zdolności administracyjnych w zakresie wdrażania funduszy objętych UP znajduje się w rozdziale 4.

System rozliczania oparty o koszty rzeczywiste daje również większą gwarancję wdrożenia na czas działań finansowanych z pomocy technicznej niezbędnych do uruchomienia nowej perspektywy finansowej.

Rozliczanie środków PT w oparciu o koszty rzeczywiste jest łatwe do zaplanowania i generuje w miarę stałe koszty roczne. Jednocześnie podjęte zostaną działania w celu upowszechnienia stosowania kosztów uproszczonych w rozliczeniach z beneficjentami PT.

Polska może korzystać ze wsparcia technicznego dostępnego w ramach Instrumentu Wsparcia Technicznego.

3.4. Koncentracja tematyczna

Państwo członkowskie podejmuje decyzję o:	☒ spełnianiu wymogów koncentracji tematycznej na szczeblu krajowym
	☐ spełnianiu wymogów koncentracji tematycznej na szczeblu kategorii regionu
	☐ uwzględnianiu zasobów Funduszu Spójności do celów koncentracji tematycznej

Państwo członkowskie spełnia wymogi koncentracji tematycznej	25,00 % na włączenie społeczne Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych h)–l) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+: 1. Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 2. 16 programów regionalnych
	4,07 % na wsparcie dla osób najbardziej potrzebujących Zaprogramowane w ramach celu szczegółowego m) i, w należycie uzasadnionych przypadkach, l) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+: 1. Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową 2021-2027
	... % na wsparcie na zatrudnienie ludzi młodych Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych a), f) i l) art. 4 rozporządzenia EFS+	-
	... % na wsparcie na rzecz zwalczania ubóstwa dzieci, Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych f), h)–l) art. 4 rozporządzenia EFS+	-
	0,50 % na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji pozarządowych Zaprogramowane w ramach wszystkich celów szczegółowych z wyjątkiem lit. m) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+: 1. Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 2. 16 programów regionalnych

3.5. Wstępna alokacja finansowa z poszczególnych funduszy objętych umową partnerstwa według celu polityki, celu szczegółowego FST i pomocy technicznej na szczeblu krajowym i, w stosownych przypadkach, regionalnym

Tabela 8: Wstępna alokacja finansowa z EFRR, Funduszu Spójności, FST, EFS+, EFMRA według celu polityki, celu szczegółowego FST i pomocy technicznej*

Cele polityki, cel szczegółowy FST lub pomoc techniczna	EFRR			Alokacja z Funduszu Spójności na szczeblu krajowym	FST***			EFS+			Alokacja z EFMRA na szczeblu krajowym	Ogółem
	Alokacja na szczeblu krajowym	Kategoria regionu**	Alokacja według kategorii regionu		Alokacja na szczeblu krajowym	Zasoby FST na podstawie art. 3	Zasoby FST na podstawie art. 4	Alokacja na szczeblu krajowym	Kategoria regionu**	Alokacja według kategorii regionu		
Cel polityki 1	12 948 777 070	Lepiej rozwinęte	586 895 012					Lepiej rozwinęte				12 948 777 070
		W okresie przejściowy m	1 426 516 317					W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinęte	10 935 365 741					Słabiej rozwinęte				
Cel polityki 2	15 066 083 710	Lepiej rozwinęte	554 139 683	6 391 061 637				Lepiej rozwinęte		434 744 681		21 891 890 028
		W okresie przejściowy m	1 651 342 222					W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinęte	12 860 601 805					Słabiej rozwinęte				
Cel polityki 3	11 128 435 712	Lepiej rozwinęte	197 941 176	4 610 000 000				Lepiej rozwinęte				15 738 435 712

		W okresie przejściowym	1 275 318 973						W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte	9 655 175 563						Słabiej rozwinięte				
Cel polityki 4	4 241 204 836	Lepiej rozwinięte	126 416 256					12 394 474 658	Lepiej rozwinięte	227 054 469		16 635 679 494	
		W okresie przejściowym	477 279 592						W okresie przejściowym	1 153 610 325			
		Słabiej rozwinięte	3 637 508 988						Słabiej rozwinięte	11 013 809 864			
Cel polityki 5	2 375 929 722	Lepiej rozwinięte	22 000 000						Lepiej rozwinięte		46 900 000	2 422 829 722	
		W okresie przejściowym	230 312 648						W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte	2 123 617 074						Słabiej rozwinięte				
Cel szczegółowy FST					3 693 452 615	1 617 265 721	2 076 186 894					3 693 452 615	
Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4 RWP (w stosownych przypadkach)	1 656 228 163	Lepiej rozwinięte	59 717 203	282 078 503	153 893 858	67 386 071	86 507 787	518 519 777	Lepiej rozwinięte	10 501 687	30 743 272	2 641 463 573	
		W okresie przejściowym	190 046 131							W okresie przejściowym			49 606 353
		Słabiej rozwinięte	1 406 464 829							Słabiej rozwinięte			458 411 737

Zasoby FST na podstawie art. 7 powiązane z zasobami FST na podstawie art. 3					842 325 896	842 325 896						
Zasoby FST na podstawie art. 7 powiązane z zasobami FST na podstawie art. 4					1 081 347 341	1 081 347 341						
Ogółem	47 416 659 213			11 283 140 140	3 847 346 473	1 684 651 792	2 162 694 681	12 912 994 435			512 387 953	75 972 528 214

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Kwoty FST po przewidywanym wsparciu uzupełniającym z EFRR i EFS+.

W perspektywie finansowej 2021-2027 fundusze europejskie będą realizowały wszystkie cele polityki. Nastąpi jednak wyraźna koncentracja środków w tych obszarach, które umożliwią w najpełniejszy sposób realizację określonych w UP celów, przy jednoczesnym zagwarantowaniu finansowania najbardziej efektywnych przedsięwzięć.

Polska jest zobowiązana przeznaczyć co najmniej 25% swoich całkowitych środków EFRR (z wyłączeniem środków na pomoc techniczną) na cel polityki 1. Bardziej inteligentna Europa oraz co najmniej 30% (z wyłączeniem środków na pomoc techniczną) na cel polityki 2. Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa. Kwotowo na realizację celu 1. należy przeznaczyć ponad 11,4 mld EUR, natomiast na realizację celu 2. ponad 13,7 mld EUR.

Ponadto, Polska zobowiązana jest wnieść 30% EFRR, tj. ok. 14,4 mld EUR i 37% FS, tj. ok. 4,2 mld EUR w wydatki na rzecz osiągnięcia celów klimatycznych. Zgodnie z szacunkami, udział wydatków FS (po transferze z EFS+ do FS) w Polsce na cel klimatyczny wyniesie ok. 60%. Stanowi to znaczącą nadwyżkę w stosunku do minimalnego udziału oczekiwanego przez KE w rozporządzeniu ogólnym.

Z indykatywnego podziału alokacji wynika zatem, że wymagane poziomy koncentracji tematycznej dla polityki spójności zostaną osiągnięte, a nawet przekroczone.

Ponadto szacuje się, że w ramach polityki spójności może zostać przeznaczonych ok. 10 mld EUR w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

3.6. Wykaz programów planowanych w ramach funduszy objętych umową partnerstwa wraz z odpowiednimi wstępnymi alokacjami finansowymi w podziale na fundusz i z odpowiadającym wkładem krajowym według kategorii regionu

Tabela 9A. Wykaz planowanych programów¹⁷² ze wstępnymi alokacjami finansowymi*

Nazwa programu	Fundusz	Kategoria regionu	Wkład Unii	Wkład krajowy	Ogółem
Fundusze Europejskie dla Dolnego Śląska 2021-2027	EFRR	lepiej rozwinięty	-	-	-
		przejęciowy	1 253 908 097	537 389 184	1 791 297 281
		słabiej rozwinięty	-	-	-
	EFS+	lepiej rozwinięty	-	-	-
		przejęciowy	480 780 644	206 048 847	686 829 491
		słabiej rozwinięty	-	-	-
	FST art. 3	przejęciowy	243 409 329	104 318 284	347 727 613
	FST art. 4	przejęciowy	312 480 040	133 920 017	446 400 057
	SUMA			2 290 578 110	981 676 332
Fundusze Europejskie dla Kujaw i Pomorza 2021-2027	EFRR	lepiej rozwinięty	-	-	-
		przejęciowy	-	-	-
		słabiej rozwinięty	1 326 487 384	234 086 009	1 560 573 393
	EFS+	lepiej rozwinięty	-	-	-
		przejęciowy	-	-	-

¹⁷² W przypadku gdy wybrana została pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

		<i>słabiej rozwinięty</i>	509 618 947	89 932 755	599 551 702
		SUMA	1 836 106 331	324 018 764	2 160 125 095
<i>Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejściowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 728 116 099	304 961 665	2 033 077 764
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejściowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	703 841 720	124 207 362	828 049 082
	SUMA	2 431 957 819	429 169 027	2 861 126 846	
<i>Fundusze Europejskiego dla Lubuskiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejściowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	651 731 397	115 011 423	766 742 820
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejściowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	263 109 819	46 431 145	309 540 964
	SUMA	914 841 216	161 442 568	1 076 283 784	
<i>Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejściowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 717 388 119	303 068 492	2 020 456 611
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-

		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	658 032 055	116 123 304	774 155 359
	<i>FST art. 3</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	154 654 765	27 292 017	181 946 782
	<i>FST art. 4</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	198 540 161	35 036 499	233 576 660
	SUMA		2 728 615 100	481 520 312	3 210 135 412
<i>Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 738 609 486	306 813 439	2 045 422 925
	<i>EF5+</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	687 130 160	121 258 264	808 388 424
	<i>FST art. 3</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	110 724 605	19 539 636	130 264 241
	<i>FST art. 4</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	142 144 223	25 084 275	167 228 498
	SUMA		2 678 608 474	472 695 614	3 151 304 088
	<i>Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	374 655 041	374 655 041
<i>przejęciowy</i>			-	-	-
<i>słabiej rozwinięty</i>			1 131 403 160	199 659 381	1 331 062 541
<i>EF5+</i>		<i>lepiej rozwinięty</i>	126 831 253	126 831 253	253 662 506
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	463 721 548	81 833 214	545 554 762

	SUMA		2 096 611 002	782 978 889	2 879 589 891
<i>Fundusze Europejskie dla Opolskiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	690 114 270	121 784 871	811 899 141
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	276 367 427	48 770 722	325 138 149
	SUMA		966 481 697	170 555 593	1 137 037 290
<i>Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 634 519 557	288 444 628	1 922 964 185
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	631 346 245	111 414 043	742 760 288
	SUMA		2 265 865 802	399 858 671	2 665 724 473
<i>Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	937 541 207	165 448 448	1 102 989 655
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-

		<i>słabiej rozwinięty</i>	361 397 526	63 776 034	425 173 560	
		SUMA	1 298 938 733	229 224 482	1 528 163 215	
<i>Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-	
		<i>przejściowy</i>	-	-	-	
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 254 414 458	221 367 257	1 475 781 715	
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-	
		<i>przejściowy</i>	-	-	-	
		<i>słabiej rozwinięty</i>	497 393 865	87 775 388	585 169 253	
			SUMA	1 751 808 323	309 142 645	2 060 950 968
	<i>Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
			<i>przejściowy</i>	-	-	-
<i>słabiej rozwinięty</i>			2 092 328 592	369 234 457	2 461 563 049	
EFS+		<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-	
		<i>przejściowy</i>	-	-	-	
		<i>słabiej rozwinięty</i>	829 921 892	146 456 804	976 378 696	
FST art. 3		<i>słabiej rozwinięty</i>	927 816 582	163 732 338	1 091 548 920	
FST art. 4		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 191 097 172	210 193 619	1 401 290 791	
			SUMA	5 041 164 238	889 617 218	5 930 781 456
		EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-

<i>Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027</i>		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 051 387 852	185 539 033	1 236 926 885
	<i>EFS+</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	404 860 000	71 445 882	476 305 882
	<i>SUMA</i>			1 456 247 852	256 984 915
<i>Fundusze Europejskie dla Warmii i Mazur 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 297 128 303	228 904 995	1 526 033 298
	<i>EFS+</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	488 756 385	86 251 127	575 007 512
<i>SUMA</i>			1 785 884 688	315 156 122	2 101 040 810
<i>Fundusze Europejskie dla Wielkopolski 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	1 251 999 208	536 571 089	1 788 570 297
		<i>słabiej rozwinięty</i>	-	-	-
	<i>EFS+</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	487 598 161	208 970 640	696 568 801
		<i>słabiej rozwinięty</i>	-	-	-
<i>FST art. 3</i>	<i>przejęciowy</i>	173 607 984	74 403 422	248 011 406	

	<i>FST art. 4</i>	<i>przejęciowy</i>	222 871 612	95 516 405	318 388 017
	SUMA		2 136 076 965	915 461 556	3 051 538 521
<i>Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 218 441 803	215 019 142	1 433 460 945
	<i>EFSD+</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	468 187 012	82 621 237	550 808 249
SUMA		1 686 628 815	297 640 379	1 984 269 194	
<i>Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027</i>	<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	554 143 641	554 143 641	1 108 287 282
		<i>przejęciowy</i>	1 508 287 281	646 408 835	2 154 696 116
		<i>słabiej rozwinięty</i>	10 842 665 876	1 913 411 625	12 756 077 501
	<i>FS</i>	<i>n.d.</i>	11 283 140 140	1 991 142 378	13 274 282 518
	<i>FST art. 3</i>	<i>przejęciowy</i>	19 278 288	8 262 123	27 540 411
	<i>FST art. 3</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	55 160 239	9 734 160	64 894 399
	<i>FST art. 4</i>	<i>przejęciowy</i>	24 748 764	10 606 613	35 355 377
	<i>FST art. 4</i>	<i>słabiej rozwinięty</i>	70 812 709	12 496 360	83 309 069
	SUMA		24 358 236 938	5 146 205 735	29 504 442 673
<i>EFRR</i>	<i>lepiej rozwinięty</i>	469 014 244	469 014 244	938 028 488	

<i>Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki 2021-2027</i>		<i>przejęciowy</i>	938 028 489	402 012 210	1 340 040 699
		<i>słabiej rozwinięty</i>	6 566 199 420	1 158 741 074	7 724 940 494
	SUMA		7 973 242 153	2 029 767 528	10 003 009 681
<i>Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027</i>	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	109 598 861	104 615 797	214 214 658
		<i>przejęciowy</i>	210 181 478	86 285 638	296 467 116
		<i>słabiej rozwinięty</i>	3 729 319 437	635 950 665	4 365 270 102
	SUMA		4 049 099 776	826 852 100	4 875 951 876
<i>Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	116 943 463	116 943 463	233 886 926
		<i>przejęciowy</i>	233 886 926	100 237 254	334 124 180
		<i>słabiej rozwinięty</i>	1 637 208 480	288 919 144	1 926 127 624
	SUMA		1 988 038 869	506 099 861	2 494 138 730
<i>Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	-	-	-
		<i>przejęciowy</i>	-	-	-
		<i>słabiej rozwinięty</i>	2 650 107 360	467 666 005	3 117 773 365
	SUMA		2 650 107 360	467 666 005	3 117 773 365
<i>Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich 2021-2027</i>	EFRR	<i>lepiej rozwinięty</i>	32 352 941	32 352 941	64 705 882
		<i>przejęciowy</i>	64 705 882	27 731 092	92 436 974
		<i>słabiej rozwinięty</i>	452 941 177	79 930 796	532 871 973
	SUMA		550 000 000	140 014 829	690 014 829
	EFS+	<i>lepiej rozwinięty</i>	1 126 042	1 126 042	2 252 084

Fundusze Europejskie na Pomoc Żywnościową 2021-2027		przejęciowy	24 656 395	10 567 026	35 223 421
		słabiej rozwinięty	499 217 563	88 097 217	587 314 780
	SUMA		525 000 000	99 790 285	624 790 285
Łącznie	EFRR, FS, ESF+, FST		75 460 140 261	16 633 539 430	92 093 679 691
Fundusze Europejskie dla Rybactwa 2021-2027	EFMRA	n.d.	512 387 953	219 594 837	731 982 790
Łącznie	Wszystkie fundusze		75 972 528 214	16 853 134 267	92 825 662 481

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Programy mogą mieć wspólne wsparcie z Funduszy, zgodnie z art. 25 ust. 1 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (podobnie jak priorytety mogą korzystać ze wsparcia z jednego lub kilku Funduszy, zgodnie z art. 22 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. W przypadku gdy FST wnosi wkład do programu, alokacja z FST musi każdorazowo obejmować przesunięcia uzupełniające i być podana w podziale na kwoty zgodnie z art. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie FST.

Tabela 9B. Wykaz planowanych programów¹⁷³ ze wstępnymi alokacjami finansowymi

Tytuł [255]	Fundusz	Kategoria regionu	Wkład Unii		Wkład krajowy	Ogółem
			Wkład Unii bez pomocy technicznej na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów	Wkład Unii na rzecz pomocy technicznej na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów		
Program** 1	EFRR	Lepiej rozwinięte				
		W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte				
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione				
Program 2	Fundusz Spójności		nie dotyczy			
Program 3	EFS+	Lepiej rozwinięte				
		W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte				
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione				

¹⁷³ W przypadku gdy wybrana została pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

Program 4	Alokacja z FST (art. 3 rozporządzenia w sprawie FST)	nie dotyczy				
	Alokacja z FST (art. 4 rozporządzenia w sprawie FST)	nie dotyczy				
Ogółem	EFRR, Fundusz Spójności, EFS+, FST					
Program 5	EFMRA	nie dotyczy				
Ogółem	Wszystkie fundusze					

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Programy mogą mieć wspólne wsparcie z Funduszy, zgodnie z art. 25 ust. 1 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (podobnie jak priorytety mogą korzystać ze wsparcia z jednego lub kilku Funduszy, zgodnie z art. 22 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. W przypadku gdy FST wnosi wkład do programu, alokacja z FST musi każdorazowo obejmować przesunięcia uzupełniające i być podana w podziale na kwoty zgodnie z art. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie FST.

Tabela 10. Wykaz planowanych programów Interreg

<p>Programy współpracy transgranicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Polska - Saksonia ▪ Polska – Słowacja ▪ Południowy Bałtyk ▪ Polska – Białoruś – Ukraina ▪ Polska – Rosja ▪ Meklemburgia Pomorze Przednie / Brandenburgia – Polska ▪ Brandenburgia – Polska ▪ Czechy – Polska ▪ Litwa - Polska
<p>Programy współpracy transnarodowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Region Morza Bałtyckiego ▪ Europa Środkowa
<p>Programy współpracy międzyregionalnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interreg EUROPA ▪ ESPON ▪ URBACT ▪ INTERACT

Udział Rosji w programach Interreg jest zawieszony po niesprowokowanej i nieuzasadnionej agresji wojskowej Rosji na Ukrainę, która rażąco narusza prawo międzynarodowe i zasady Karty Narodów Zjednoczonych oraz podważa bezpieczeństwo i stabilność w Europie i na świecie.

Udział Białorusi w programach Interreg jest również zawieszony w związku z jej udziałem w militarnej agresji Rosji na Ukrainę.

W konsekwencji Polska zamierza wprowadzić zmiany do planowanych wcześniej programów Interreg.

4. Zestawienie planowanych działań na rzecz zwiększenia zdolności administracyjnych w zakresie wdrażania funduszy objętych umową partnerstwa

W realizację programów wdrażanych w perspektywie 2021-2027 w Polsce zaangażowanych będzie szereg instytucji, w większości posiadających doświadczenie z poprzednich okresów programowania. Kluczowym kryterium zaangażowania danego podmiotu w system wdrażania funduszy będzie jego właściwość rzeczowa w obszarze objętym interwencją.

Ich potencjał podtrzymywany i wzmacniany jest poprzez realizację odpowiednich działań. Przy określaniu zakresu planowanego wsparcia inspiracji dostarczają dobre praktyki z okresu programowania 2014-2020, w tym wnioski z projektu pilotażowego Komisji Europejskiej pn. „*Frontloading administrative capacity building for post-2020*” prowadzonego w województwie lubelskim.

W obszarze zwiększania zdolności administracyjnych postawiono sobie następujące cele:

- zatrudnienie i wynagrodzenia powinny być adekwatne do wykonywanych zadań i zakresu odpowiedzialności, z uwzględnieniem konieczności realizacji dodatkowych obowiązków lub ograniczenia zadań w przypadku niektórych instytucji;
- polityka zatrudnieniowa powinna zapobiegać nadmiernej rotacji i gwarantować zachowanie pamięci instytucjonalnej systemu;
- zapewnienie płynnego przejścia pomiędzy dwoma okresami programowania, z uwzględnieniem konieczności wykorzystania dotychczasowych doświadczeń poprzez angażowanie kadr w skali dającej gwarancję sprawnego zakończenia realizacji perspektywy 2014-2020 oraz sprawnego uruchomienia programów 2021-2027.

Osiągnięcie powyższych celów wymaga kompleksowych i nowoczesnych działań rozwojowych. Będą się one opierały na pięciu założeniach:

- zapewnienie stabilnego, odpornego na zmiany systemu finansowania konkurencyjnych wynagrodzeń i możliwości ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników;
- zapewnienie kompleksowej oferty dla doświadczonych pracowników oraz przejrzystych ścieżek kariery i rozwoju kompetencji zawodowych dla pracowników z mniejszym doświadczeniem;
- wzrost efektywności procesów zarządzania zasobami ludzkimi, w tym m.in. poprzez podejmowanie działań z zakresu poprawy wizerunku pracodawcy (employer branding), monitorowanie satysfakcji pracowników (w tym badania ankietowe) i rozmowy przeprowadzane z odchodzącymi pracownikami (tj. exit interview), wsparcie modernizacji i cyfryzacji procesów zarządzania zasobami ludzkimi, prowadzenie programów wdrożenia dla nowych pracowników (onboarding);
- promowanie upowszechnienia elastycznych i atrakcyjnych form pracy, w tym upowszechnienie pracy zdalnej, a także rozwój świadczeń pozapłacowych;

- upowszechnienie wymiany pracowników pomiędzy instytucjami (m.in. staże w innej instytucji);
- dbanie o przyjazną atmosferę, wysoki poziom zarządzania oraz optymalne wyposażenie środowiska pracy.

Ww. założenia staną się podstawą zarządzania zasobami ludzkimi na poziomie całego systemu wdrażania funduszy Unii Europejskiej w Polsce. Opracowane zostaną standardy i rekomendacje dotyczące zarządzania zasobami ludzkimi wobec kadr pracujących w obszarze funduszy UE we wszystkich instytucjach. Nad całością procesu będzie czuwał Zespół Zarządzania Zasobami Ludzkimi stanowiący organ pomocniczy ministra ds. rozwoju regionalnego. Planowane jest uruchomienie nowoczesnej internetowej platformy w systemie wdrażania FE, która usprawni proces zarządzania zasobami ludzkimi. Umożliwi ona sprawne i szybkie prowadzenie procesów rekrutacji, onboardingu czy employer branding, ale także zapoznanie się z aktualnymi ofertami szkoleń i staży oraz monitoring poziomu satysfakcji z pracy i exit interview.

Podstawowym źródłem finansowania powyższych założeń będzie pomoc techniczna. Wiodącą rolę w tym zakresie odegra krajowy program Pomoc Techniczna dla FE dedykowany wsparciu działań horyzontalnych służących wzmacnianiu potencjału z zakresu wspólnego dla wszystkich programów tj. m.in. zamówień publicznych, pomocy publicznej, oceny oddziaływania na środowisko, działań zapobiegających korupcji i nadużyciom finansowym oraz w zakresie audytu. Podejmiemy działania mające zwiększyć świadomość i zastosowanie kryteriów środowiskowych w procedurze wyboru najlepszej oferty (np. planujemy zorganizować szkolenia w tym zakresie lub sfinansować publikacje). Rolę uzupełniającą w zakresie stosowania najlepszych praktyk w instytucjach wdrażających poszczególne programy odegrają priorytety pomocy technicznej w tych programach. Katalog możliwych do sfinansowania działań oraz stosowanych zasad będzie określony we wspólnych wytycznych w zakresie stosowania pomocy technicznej.

Oprócz działań skierowanych na wzmocnienie potencjału instytucji, PT będzie wspierała przygotowanie potencjalnych beneficjentów i partnerów do właściwego wykorzystania FE. Prowadzone będą specjalistyczne działania szkoleniowe i edukacyjne mające na celu przygotowanie wysokiej jakości projektów wpisujących się w przyjęte w kraju i na poziomie europejskim ramy strategiczne. Szczęólnego znaczenia nabiera wsparcie beneficjentów, w tym JST, w przygotowaniu i realizacji projektów w zakresie gospodarki odpadami, adaptacji do zmian klimatu, różnorodności biologicznej i ochrony przyrody, zrównoważonej mobilności miejskiej (w tym pomoc techniczna w przygotowaniu planów zrównoważonej mobilności miejskiej), współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego w obszarach funkcjonalnych. W przypadku, gdy środki PT okażą się niewystarczające, instytucje zarządzające poszczególnymi programami będą mogły podjąć decyzję o wykorzystaniu art. 37 rozporządzenia ogólnego (finansowanie niepowiązane z kosztami) lub, w przypadku środków EFRR lub FS, możliwości przewidzianej w art. 3.4(a) rozporządzenia w spr. EFRR/FS.

Pomimo niewątpliwie dobrych rezultatów i tempa wykorzystywania środków unijnych przez Polskę w ramach poprzednich perspektyw finansowych, przed Polską nadal stoją liczne wyzwania związane głównie z utrzymaniem potencjału instytucji oraz wzmocnieniem potencjału beneficjentów i partnerów w celu

zapewnienia podaży dobrych jakościowo projektów realizujących cele zapisane w dokumentach strategicznych.

Ponadto, w ramach poszczególnych programów Instytucja Zarządzająca będzie promować stosowanie Paktów Uczciwości w projektach. O realizacji Paktów Uczciwości będą informowani członkowie Komitetów Monitorujących. Jednocześnie, w celu zapobiegania nieprawidłowościom, w tym praktykom korupcyjnym oraz dla zapewnienia sprawnego wykrywania i ich eliminowania, instytucje zarządzające będą dysponować i stosować skuteczne i proporcjonalne środki oraz procedury zwalczania nadużyć finansowych, uwzględniające stwierdzone ryzyka, zgodnie z zapisami art. 74(1)(c)(d) rozporządzenia 1060/2021.

5. Zintegrowane podejście do działań podejmowanych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne lub szczególne potrzeby regionów i obszarów (w stosownych przypadkach)

5.1. Wyzwania demograficzne

Polskie regiony są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem struktury ludności, jak i sytuacji ekonomicznej, która wpływa na możliwości radzenia sobie z wyzwaniami demograficznymi. Rozpoznanie ich przyczyn, charakteru i skali może posłużyć stworzeniu skutecznego planu działań łagodzących negatywne konsekwencje przemian demograficznych.

Niepokojące tendencje w kształtowaniu się stanu i struktury ludności Polski zauważane są od wielu lat. Zmiany liczby ludności w latach 2010-2019 na poziomie regionów były zróżnicowane. W tym okresie wzrost liczby ludności odnotowały województwa: pomorskie, mazowieckie, małopolskie i wielkopolskie. W pozostałych województwach nastąpił spadek liczby ludności, przy czym największe nasilenie wyludnienia miało miejsce w województwach: świętokrzyskim (-3,79%), łódzkim (-3,45%) oraz opolskim (-3,40%). Należy jednak podkreślić, że główne powody depopulacji różnią się w zależności od regionu: problemem woj. łódzkiego był największy w kraju ujemny przyrost naturalny, woj. opolskiego ujemne saldo migracji (głównie zagranicznych), a woj. świętokrzyskie charakteryzowało się zarówno wysokim ujemnym saldem migracji, jak i znacznym ujemnym przyrostem naturalnym.

Według prognoz GUS Polskę czeka dalszy stopniowy ubytek ludności oraz znaczące zmiany w strukturze wg wieku. Do 2030 r. spadek liczby ludności wystąpi w 67% wszystkich gmin. Wyraźnie pod tym kątem wyróżnia się wschodnia część Polski, zwłaszcza województwo podlaskie, w którym gminy z największym przewidywanym spadkiem ludności stanowią ponad 40% całego województwa. Problem depopulacji dotyczy 70% miast średnich (tj. ośrodków liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców) i 67% miast małych (poniżej 20 tys. mieszkańców).

Z drugiej strony prognozy przewidują dalszy rozwój suburbanizacji aglomeracji miejskich, a także miast średniej wielkości. Znaczące wzrosty ludności będą odnotowywały gminy sąsiadujące z ośrodkami miejskimi, powodując jednocześnie spadek liczby ludności w największych miastach. Spośród 39 miast powyżej 100 tys. jedynie w 6 wystąpi niewielki wzrost liczby ludności.

Depopulacja jest procesem odzwierciedlającym szersze problemy rozwojowe miast. Potwierdzeniem jest widoczne wyludnienie się miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. W latach 2002–2018 aż 92% tego rodzaju ośrodków miejskich dotkniętych było spadkiem liczby mieszkańców.

Suburbanizacja w strefach podmiejskich oraz depopulacja ośrodków centralnych jednostek miejskich niosą za sobą wiele negatywnych skutków. Są one związane m.in. z koniecznością codziennych dojazdów ludności do miasta. Generuje to dodatkowe koszty zarówno dla mieszkańców, wynikające z konieczności posiadania samochodu, czy zakupu dodatkowych biletów, jak i dla samorządów, wynikające z konieczności

zapewnienia transportu publicznego, czy utrzymania infrastruktury drogowej. Obciążenie dla miast centralnych w tym kontekście stanowi także konieczność wyznaczania dużej liczby miejsc parkingowych. Dla samorządów podmiejskich wzrastają koszty zapewnienia usług społecznych (np. dostęp do edukacji, czy opieki zdrowotnej). Jednak grupą wydatków generującą największe koszty w omawianym kontekście są wydatki infrastrukturalne. Stosunkowo wysokich wydatków wymaga budowa samej infrastruktury technicznej, doprowadzonej do rozproszonej zabudowy. Droższe jest jednak też utrzymanie takich sieci, ponieważ poprzez swój układ są one znacznie bardziej obciążone i częściej ulegają awariom oraz ponoszą większe straty w trakcie przesyłu. W polskich realiach straty wynikają także z oderwania podatników od bazy podatkowej. Mieszkańcy stref podmiejskich intensywnie korzystający z infrastruktury i usług w mieście centralnym, płacą rachunki poza nim, przez co koszty utrzymania dla miasta wzrastają.

Drugą, równie istotną kategorią negatywnych skutków suburbanizacji są koszty środowiskowe¹⁷⁴. Proces ten pociąga za sobą wiele negatywnych konsekwencji dla środowiska przyrodniczego. Wzmożony transport zbiorowy i indywidualny przekłada się na zwiększenie zanieczyszczenia powietrza, wód i gleb. Nowa zabudowa i infrastruktura powoduje zasklepienie gleb i zmniejsza naturalną retencję wodną. Zaburzany jest przebieg korytarzy ekologicznych, co utrudnia migrację wielu gatunków oraz zabudowywane są kliny napowietrzające, co potęguje zanieczyszczenie powietrza. Zmniejszenie powierzchni biologicznie czynnych wiąże się także z ograniczaniem siedlisk naturalnych i spadkiem bioróżnorodności. Suburbanizacja powoduje również negatywne, ciężkie do wycepy efekty krajobrazowe.

Problemy i skutki procesów suburbanizacji obszarów podmiejskich i depopulacji ośrodków centralnych potęguje w szczególności brak integracji planowania przestrzennego w obszarach funkcjonalnych oraz powiązane z nią przeszacowywanie zapotrzebowania na nowe tereny pod zabudowę. W 2012 r. GUS szacował straty związane z przeszcowaniem na 67 mld zł¹⁷⁵. Zjawisko jest dotkliwe także z tego powodu, że zmiany w przestrzeni mają charakter trwały (czasem wręcz nieodwracalny) i zdegradowana przestrzeń oddziałuje bardzo długo na człowieka, obniżając jego jakość życia.

W celu m.in. ograniczenia chaosu przestrzennego i zapewnienia zintegrowanego funkcjonalnie planowania przestrzennego prowadzone są obecnie zmiany w polskim systemie prawnym. Jedną z nich jest ostatnia zmiana zapisów *ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, która wprowadziła do systemu zarządzania rozwojem kraju m.in. strategię rozwoju ponadlokalnego. Może ona stanowić narzędzie do koordynacji planowania na obszarach funkcjonalnych obejmujących grupę samorządów. Zmiany wprowadziły także do dokumentów strategicznych nowy element, jakim jest model struktury funkcjonalno-przestrzennej. Jest on krokiem w kierunku integracji planowania przestrzennego ze społeczno-gospodarczym. Kolejnym krokiem w tym kierunku jest procedowana obecnie zmiana ustawy o planowaniu i

¹⁷⁴ Stelmaszewska N., 2020, Konsekwencje suburbanizacji dla miast i stref podmiejskich w świetle literatury krajowej i zagranicznej, *Urban Development Issues*, 66, 25–34.

¹⁷⁵ Dawid W., 2020, Potencjalne koszty suburbanizacji. Zarys problematyki oraz praktyka badawcza, *Urban Development Issues*, 66, 35–43.

zagospodarowaniu przestrzennym. Oprócz integracji planowania ma ona ograniczyć chaos przestrzenny m.in. poprzez odejście od powstawania nowej zabudowy w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy. Zauważany jest również postępujący proces starzenia ludności. W 2016 r. w 107 gminach odsetek osób w wieku 65 i więcej lat był wyższy niż 20%. Gminy te były położone przede wszystkim w województwach podlaskim oraz lubelskim. Wg prognoz w 2030 r. gminy z udziałem osób starszych przekraczającym 20% będą stanowiły już prawie dwie trzecie wszystkich gmin w Polsce. Prognozuje się również, że do 2030 r. udział osób w wieku przedprodukcyjnym przewyższy udział osób w wieku poprodukcyjnym w zaledwie 160 gminach, głównie w województwie pomorskim i małopolskim. Efektem będzie poważna zmiana struktury ludności według ekonomicznych grup wieku, która wymagać będzie wypracowania polityki pozwalającej na uzupełnianie braków zasobów pracy z jednoczesnymi działaniami na rzecz podwyższenia poziomu zatrudnienia, w tym wydłużenie okresu aktywności zawodowej, oraz zmiany w zakresie zabezpieczeń emerytalno-rentowych i opieki zdrowia.

Szacuje się, że pomiędzy 2025 a 2040 r. liczba osób w wieku co najmniej 80 lat i więcej zwiększy się dwukrotnie – z 1,7 mln do 3,4 mln. Wysoki poziom społecznych nierówności w odniesieniu do zdrowia w populacji osób starszych (oprócz różnic w zamożności, wykształceniu, zawodzie czy miejscu zamieszkania) może wynikać także z różnic w dostępie do opieki zdrowotnej. Potrzeba opieki wynikająca z ograniczeń funkcjonalnych u osób starszych rozkłada się nierównomiernie w polskiej populacji – ograniczenia funkcjonalne występują dwukrotnie częściej w grupie osób o najniższych dochodach niż w grupie osób o dochodach najwyższych oraz trzykrotnie częściej w grupie osób z wykształceniem podstawowym niż w grupie osób z wykształceniem wyższym. Ograniczenia funkcjonalne narastają wraz z wiekiem, przy czym bardziej dotknięte są nimi kobiety niż mężczyźni. Krytyczny moment dla znacznego uzależnienia wynosi 85 lat, a występowanie takiej zależności jest charakterystyczne w szczególności dla obszarów wiejskich. Ponad 20% przebadanych seniorów w wieku powyżej 85 lat jest całkowicie zależnych od opieki innych.

Mimo ustawowo przysługującego wszystkim świadczeniodawcom równego dostępu do świadczeń gwarantowanych, istnieją duże zróżnicowania w dostępie do tych usług w zależności od regionu czy miejscowości zamieszkania. Wyzwaniem jest również konsekwentne rozwijanie dziennych form opieki medycznej dla osób starszych i potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, opieki długoterminowej, paliatywnej, hospicyjnej, opieki w nowoczesnych formach, np. telemedycyny, wsparcie opiekunów nieformalnych. Będzie to następowało zgodnie z zaplanowanym strategicznie przez rząd procesem deinstytucjonalizacji.

Na niekorzystną sytuację demograficzną w Polsce będzie miał wpływ m.in. ujemny współczynnik przyrostu naturalnego, który w 2030 r. wg prognoz wyniesie -2,5%. Najniższy poziom tego współczynnika wystąpi w gminach na Podlasiu, Lubelszczyźnie, Śląsku, w województwie świętokrzyskim, a także południowych gminach województwa dolnośląskiego. Odwrotna sytuacja wystąpi natomiast w gminach sąsiadujących z większymi miastami, które odnotują dodatni współczynnik przyrostu naturalnego. Korzystnie na gminy sąsiadujące z aglomeracjami miejskimi wpłynie również dodatnie saldo migracji wewnętrznych i

zagranicznych. Obszary, w których prognozuje się natomiast największy odpływ ludności leżą głównie w województwach lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim oraz mazowieckim. Kryzys demograficzny dotyka cały kraj, ale sytuacja obszarów problemowych w poszczególnych regionach jest bardzo zróżnicowana. Zdecydowanej interwencji publicznej wymaga niwelowanie negatywnych skutków przemian demograficznych, zwłaszcza tam, gdzie mamy do czynienia z wieloletnim i systemowym ubytkiem ludności związanym przede wszystkim z migracjami zewnętrznymi i jednocześnie konieczne jest zmniejszanie różnic w rozwoju regionów. Działania podejmowane na rzecz wzrostu poziomu zatrudnienia, długości okresu aktywności zawodowej i wysokiej jakości miejsc pracy oraz ułatwienia mobilności geograficznej i zawodowej pracowników, a także pozostałe inwestycje w kapitał ludzki, przy pomocy funduszy strukturalnych, sprzyjają dostosowaniu się obywateli do zmian na rynku pracy. Przy wysokim odpływie ludności w wieku produkcyjnym, ujemnym przyroście naturalnym, a także szybkim procesie starzenia ludności powyższe działania, podejmowane przez rząd i wspierane przez fundusze unijne, wydają się być niezbędne do utrzymania prawidłowego tempa rozwoju i zapobieżeniu marginalizacji ekonomicznej i społecznej znacznej części kraju.

5.2. Zróżnicowania regionalne

Wyzwaniem obecnym od wielu lat w Polsce jest przeciwdziałanie rosnącemu zróżnicowaniu i polaryzacji), ponieważ przestrzennie, społecznie i gospodarczo jesteśmy ciągle państwem niejednorodnym. Zróżnicowanie na poziomie NUTS2 pokazuje, że większość województw należy do grupy regionów słabiej rozwiniętych. Obecnie tylko nowo wydzielony statystycznie w 2018 r. region warszawski stołeczny zaliczał się w 2021 r.¹⁷⁶ do regionów lepiej rozwiniętych, a dwa województwa – wielkopolskie i dolnośląskie – do regionów w okresie przejściowym. Pozostałe to natomiast regiony słabiej rozwinięte. Co więcej, Polska jest wśród tych państw UE, w których rozdźwięk wartości PKB per capita pomiędzy najstarszymi, a najsilniejszymi regionami jest największy. Ponadto mimo zahamowania procesu narastania zróżnicowania w poziomie rozwoju ekonomicznego województw ciągle utrzymuje się dystans rozwojowy pomiędzy najstarszymi gospodarczo polskimi regionami, zgrupowanymi w Polsce Wschodniej, a pozostałymi z grupy regionów słabiej rozwiniętych. W 2020 r. średni PKB per capita w Polsce wynosił 76% średniego PKB per capita dla UE-27¹⁷⁷, a dla obu grup wynosił odpowiednio - 53% w regionach Polski Wschodniej (województwa: lubelskie, podlaskie, podkarpackie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie) i 68% w pozostałych regionach słabiej rozwiniętych (dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, małopolskie, mazowieckie, opolskie, pomorskie, śląskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie)¹⁷⁸.

¹⁷⁶ DECYZJA WYKONAWCZA KOMISJI (UE) 2021/1130 z dnia 5 lipca 2021 r. (dokument nr C(2021) 4894).

¹⁷⁷ GDP per capita in PPS, Eurostat 2022.

¹⁷⁸ Regional gross domestic product (PPS per inhabitant in % of the EU27 (from 2020) average) by NUTS 2, Eurostat, 2022. regions

Różnice w zakresie PKB per capita w podregionach (NUTS 3) są znacznie wyższe niż w kategorii NUTS 2. Dla podregionów z największymi ośrodkami miejskimi wartości tego wskaźnika w 2019 roku są na poziomie 216% (podregion miasto Warszawa), prawie 147% (podregion miasto Poznań), 127% (podregion miasto Wrocław) i 123% (podregion miasto Kraków). Najniższe wartości PKB per capita odnotowują podregiony przemyski i chełmsko-zamojski (38%), ełcki (40%), nowotarski, krośnieński i szczeciniecko-pyrzycki (42%)¹⁷⁹. Polska doświadcza właśnie kolejnej fazy urbanizacji – metropolizacji. Rosną dysproporcje rozwojowe między metropoliami, podążającymi za trendami światowymi, a małymi miasteczkami i wsiami (położonymi na peryferiach, poza miejskimi obszarami funkcjonalnymi, co powoduje, że tracą swoje funkcje społeczno-gospodarcze). Proces ten koncentruje najważniejsze zasoby potrzebne do rozwoju (np. kapitał ludzki, zasoby pieniężne) w największych ośrodkach miejskich i ich obszarach funkcjonalnych i prowadzi do powstawania spolaryzowanych przestrzennie układów „metropolie – nie metropolie”.

Miasta lokalne (wyłączając m.in. miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze) w obszarach funkcjonalnych największych miast znajdują się w znacznie lepszej kondycji gospodarczej niż pozostałe miasta tej rangi w Polsce. W znacznie gorszej sytuacji są niewyspecjalizowane ośrodki o charakterze lokalnym, położone peryferyjnie, słabo skomunikowane z resztą kraju, położone na granicy województw, na terenach nieuprzemysłowionych, na obszarach rolniczych. W tych ośrodkach obserwujemy negatywne sprzężenie zwrotne – słabą sytuację gospodarczą pogłębia niewielka dynamika procesów rozwojowych. Charakteryzują się one niskim poziomem przedsiębiorczości, niewielką liczbą nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych, ukrytym bezrobociem. Depopulacji próbują przeciwdziałać władze samorządowe, jednak skala problemów i zależność od trendów globalnych wymaga wsparcia tych jednostek przez władzę centralną we współpracy z nimi.

¹⁷⁹ Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 3 regions (NAMA_10R_3GDP), Eurostat, 2022.

6. Podsumowanie oceny spełnienia odpowiednich warunków podstawowych, o których mowa w art. 15 oraz w załącznikach III i IV (opcjonalne)¹⁸⁰

▪ Skuteczne mechanizmy monitorowania rynku zamówień publicznych

Warunek spełniony poprzez Ustawę z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. 2019 poz. 2019) oraz Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie informacji zawartych w rocznym sprawozdaniu o udzielonych zamówieniach, jego wzoru oraz sposobu przekazywania (Dz. U. 2016 poz. 2038). Zgodnie z art. 83 i 84 dyrektywy 2014/24/UE oraz art. 99 i 100 dyrektywy 2014/25/UE Urząd Zamówień Publicznych (UZP) przygotowuje co 3 lata sprawozdania z monitorowania systemu zamówień publicznych oparte o dane otrzymywane od zamawiających w rocznych sprawozdaniach o udzielonych zamówieniach publicznych, dane pochodzące z Platformy e-Zamówienia, dane pochodzące z bazy TED (Tenders Electronic Daily będącej „Suplementem do Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej”) oraz informacje o wynikach kontroli prowadzonych przez Prezesa UZP.

UZP ma dostęp do wszystkich danych wymaganych w ramach warunkowości podstawowej z wyjątkiem danych dotyczących finalnej ceny po wykonaniu zamówienia, które nie są obligatoryjne. W przypadku podejrzenia zmowy przetargowej, UZP przekazuje informację w tym zakresie do UOKiK, z którym na podstawie odrębnego porozumienia realizowana jest współpraca obu instytucji i wymiana informacji.

Link do ustawy: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190002019/U/D20192019Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Skuteczne mechanizmy monitorowania rynku zamówień publicznych	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM, IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Spełniony

▪ Narzędzia i zdolności umożliwiające skuteczne stosowanie zasad pomocy państwa

¹⁸⁰ Stan spełnienia warunków podstawowych na dzień 20.05.2022r.

Spełnienie warunku zapewnia ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. z 2018 r., poz. 362). Zgodnie z art. 31b pkt 2) ustawy Prezes UOKiK ma obowiązek ogłaszania w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej informacji o decyzjach KE dotyczących zwrotu pomocy publicznej. Jednocześnie, zgodnie z art. 37 ust. 5 ustawy, podmioty udzielające pomocy mają obowiązek uzyskać od przedsiębiorców ubiegających się o pomoc publiczną informacje umożliwiające stwierdzenie, czy dany przedsiębiorca znajduje się w trudnej sytuacji na dzień udzielenia pomocy. Funkcję krajowego organu ds. pomocy państwa, odpowiedzialnego za skuteczne wdrażanie i stosowanie unijnych przepisów w zakresie pomocy publicznej, pełni Prezes UOKiK (a w zakresie pomocy publicznej w sektorze rolnym i rybołówstwa - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi). Zgodnie z ww. ustawą, Prezes UOKiK opiniuje projekty programów pomocowych i pomocy indywidualnej, w tym projekty finansowane w ramach środków strukturalnych, notyfikuje je KE, reprezentuje rząd polski w postępowaniu przez Komisją oraz monitoruje pomoc publiczną udzielaną przedsiębiorcom. Ustawa reguluje także obowiązki w zakresie monitorowania pomocy udzielanej polskim przedsiębiorcom, tj.: gromadzenia, przetwarzania oraz przekazywana informacji związanych z pomocą publiczną.

Link do ustawy : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20041231291/U/D20041291Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Narzędzia i zdolności umożliwiające skuteczne stosowanie zasad pomocy państwa	EFRR FS EFS+ EFMRA FST Nie dotyczy FAM, IZGW i FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Spełniony

▪ Skuteczne stosowanie i wdrażanie Karty praw podstawowych

W celu spełnienia warunku wypracowano jednolitą procedurę określającą obowiązki wszystkich instytucji zaangażowanych we wdrażanie programów w zakresie zapewnienia ich zgodności z Kartą Praw Podstawowych (KPP). Procedura obejmuje monitorowanie, przygotowanie i zgłaszanie podejrzeń o niezgodności projektów z KPP i dotyczy wszystkich programów realizowanych w ramach wskazanych 8 funduszy. Procedura dotyczy weryfikacji zgodności z KPP zarówno na etapie złożenia wniosku o dofinansowanie jak i w trakcie realizacji projektów. Podejrzania o niezgodności projektów i/lub działań

Beneficjenta lub IP/IW/IZ z KPP zgłaszane są odpowiednio do IP/IW/IZ/Rzecznika Funduszy UE (w zakresie programów finansowanych z EFMRA, FAM, IZGW i FBW istnieje właściwy odpowiednich Rzecznika Funduszy). Właściwa instytucja dokonuje analizy, podejmuje czynności w celu zweryfikowania stanu faktycznego i rozstrzyga o zasadności zgłoszenia. W przypadku potwierdzenia naruszenia artykułów KPP, w zależności od charakteru sprawy, właściwa instytucja przekazuje zgłoszenie naruszenia do odpowiednich służb, tj. RPO, PIP, Rzecznika Praw Pacjenta lub/i właściwych organów ścigania. IZ Programu przygotowuje roczną zbiorczą informację o wszystkich zgłoszeniach dotyczących niezgodności projektów z KPPw celu rozpatrzenia przez KM Programu oraz prowadzi w politykę informacyjną w ww. obszarze. KM podejmuje decyzję o podjęciu właściwych działań zaradczych w odniesieniu do zgłoszonych przypadków.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Skuteczne stosowanie i wdrażanie Karty praw podstawowych	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Niespełniony

- **Wdrażanie i stosowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE¹⁸¹**

Warunek spełniony jest poprzez przyjęcie Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 przyjętej Uchwałą nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r.

Link do dokumentu:

<https://dziennikustaw.gov.pl/MP/rok/2021/pozycja/218>

W zakresie zgodności przygotowania i wdrażania programów współfinansowanych w ramach 8 funduszy z postanowieniami Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON), w tym zgłaszania komitetowi monitorującemu przypadków niezgodności operacji wspieranych przez fundusze z KPON, przyjęto jednolitą procedurę na poziomie Umowy Partnerstwa oraz dla każdego z programów.

¹⁸¹ Decyzja Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. L z 23.1.2010, s. 35).

Procedura dotyczy weryfikacji zgodności z KPN zarówno na etapie złożenia wniosku o dofinansowanie, jak i w trakcie realizacji projektów. Podejrzenia o niezgodności projektów i/lub działań Beneficjenta lub IP/IW/IZ z KPN zgłaszane są odpowiednio do IP/IW/IZ/Rzecznika Funduszy UE (w zakresie programów finansowanych z EFMRA, FAM, IZGW i FBW istnieje właściwy odpowiednich Rzecznika Funduszy). Właściwa instytucja dokonuje analizy, podejmuje czynności w celu zweryfikowania stanu faktycznego i rozstrzyga o zasadności zgłoszenia. W przypadku potwierdzenia naruszenia artykułów KPN w zależności od charakteru sprawy właściwa instytucja przekazuje zgłoszenie naruszenia do odpowiednich służb, tj. RPO, PIP, Rzecznika Praw Pacjenta lub/i właściwych organów ścigania. IZ Programu przygotowuje roczną zbiorczą informację o wszystkich zgłoszeniach dotyczących niezgodności projektów z KPN, w celu rozpatrzenia i akceptacji przez KM Programu oraz prowadzi w politykę informacyjną w ww. obszarze. KM podejmuje decyzję o podjęciu właściwych działań zaradczych w odniesieniu do zgłoszonych przypadków.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Wdrażanie i stosowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE ¹⁸²	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Niespełniony

▪ **1.1 Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji**

Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych.

Spełnieniem warunku są mechanizmy wskazane w SOR w celu dot. trwałego wzrostu gospodarczego opartego coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną, a także w projekcie Strategii Produktywności 2030 oraz Krajowej Inteligentnej Specjalizacji (KIS) i Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach (RIS) z uwzględnieniem procesu przedsiębiorczego odkrywania jako kluczowego elementu koncepcji inteligentnej specjalizacji. Minister wł. ds. gospodarki odpowiada za: opracowanie koncepcji, wdrażanie, proces przedsiębiorczego odkrywania, monitorowanie, ewaluację oraz koordynację i monitorowanie KIS i RIS. Jako element ciągłego procesu przedsiębiorczego odkrywania oraz monitorowania

¹⁸² Decyzja Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. L z 23.1.2010, s. 35).

inteligentnych specjalizacji prowadzone są prace związane z aktualizacją dokumentu kierunkowego KIS, kontynuowane są prace związane z rozbudową i zasilaniem danymi narzędzia interaktywnego do monitorowania krajowych i regionalnych inteligentnych specjalizacji oraz dedykowanej strony internetowej smart.gov.pl, a także przeprowadzane są analizy m.in. dot. zasobów i potencjału technologicznego w jednostkach naukowych, identyfikacji trendów rozwojowych w obszarze technologii, wypracowania metodologii przełożenia klasyfikacji kodów PKD na KIS oraz opracowania metodologii w zakresie map drogowych w obszarach KIS.

Za najważniejsze transformacje, które musi skutecznie przejść polska gospodarka uznano: budowę gospodarki o obiegu zamkniętym, rozwój przemysłu 4.0, cyfryzację przedsiębiorstw i gospodarkę neutralną klimatycznie.

W każdym z ww. obszarów podejmowanych jest szereg działań opisanych odpowiednio m.in. w SOR, Mapie GOZ, Polityce Przemysłowej Polski, ustawie o Fundacji Platforma Przemysłu Przyszłości, programach Mój Prąd i Czyste Powietrze, koncepcji procesu standaryzacji Hubów Innowacji Cyfrowych, Polityce SI, Polityce Danych, koncepcji Szkoły Głównej Kompetencji Cyfrowych oraz Strategii Transformacji do Gospodarki Neutralnej Klimatycznie.

Ponadto w celu spełnienia warunku promowana jest współpraca międzyregionalna i ponadnarodowa w obszarach inteligentnych specjalizacji (np. Partnerstwa S3 przy KE, Interreg, EIT, Horyzont Europa , Innovoucher, TravelGrants, projekty Grupy Wyszehradzkiej, TeamNet, bilateralne projekty akcelerycyjne), a także internacjonalizacja polskich firm np.: Umiejdzynarodowienie Krajowych Klastrow Kluczowych, Brand, Go to Brand, Poland Prize, Polskie Mosty Technologiczne, Granty na Eurogranty.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
1.1.Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji	EFRR	Rozwijanie i wzmocnienie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii Rozwijanie umiejętności w zakresie inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości	Spełniony Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych.

▪ **1.2 Krajowy lub regionalny plan sieci szerokopasmowej**

Spełnieniem warunku jest Narodowy Plan Szerokopasmowy (NPS) przyjęty uchwałą nr 27/2020 RM z dnia 10 marca 2020 r. NPS zgodnie z kryteriami zawiera:

- oszacowanie luki inwestycyjnej w dostępie do sieci o bardzo dużej przepustowości z uwzględnieniem 3 scenariuszy: 1) bazowego - utrzymanie w latach 2018-2025 dotychczasowego potencjału inwestycyjnego w sieci szerokopasmowej 2) optymistycznego - zwiększenie w latach 2018-2025 komercyjnych nakładów na inwestycje w sieci szerokopasmowe i intensyfikację inwestycji komercyjnych 3) pesymistycznego - spadek w latach 2018-2025 komercyjnych nakładów na inwestycje w sieci szerokopasmowe i stopniową stagnację inwestycji komercyjnych,
- modele interwencji publicznych uzasadnionych różnymi modelami inwestycyjnymi, które zapewniają m.in. dostępność usług w sensie ekonomicznym i otwartość sieci, a także są dostosowane do różnych form i źródeł pomocy finansowej, adekwatnej do zidentyfikowanych zawodności rynku,
- opis środków służących podaży i popytowi, w tym bezpośrednio usprawniających inwestycje szerokopasmowe oraz wzmacniające wykorzystanie usług dostępu do sieci wysokich przepustowości,
- informacje o sposobach eksperckiego wsparcia interesariuszy inwestycji szerokopasmowych,
- opis monitoringu postępów realizacji planu szerokopasmowego ze standardowymi wskaźnikami monitoringowymi, który prowadzi koordynator NPS we współpracy z UKE jako regulatorem rynku telekomunikacyjnego.

Link do dokumentu:

<https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/narodowy-plan-szerokopasmowy.html>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
1.2.Krajowy lub regionalny plan sieci szerokopasmowej	EFRR	Udoskonalanie łączności cyfrowej	Spełniony

▪ **2.1 Ramy strategiczne polityki na rzecz wsparcia renowacji budynków pod kątem efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i niemieszkalnych**

Spełnienie warunku stanowi Długoterminowa strategia renowacji budynków (DSRB) przyjęta przez Radę Ministrów 9 lutego 2022 r. jako wymóg wynikający z art. 2a dyrektywy 2010/31/UE z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków. W zakresie kryterium 2 dotyczącego działań na rzecz poprawy efektywności energetycznej w celu osiągnięcia wymaganych oszczędności energii warunek należy

uznać za spełniony w oparciu o przekazany do Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r. Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030.

Link do dokumentu:

<https://www.gov.pl/attachment/64841ec3-1e9c-49d9-85f7-2a58bead36b2>

Kryterium 2

<https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu-na-lata-2021-2030-przekazany-do-ke>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.1. Ramy strategiczne polityki na rzecz wsparcia renowacji budynków pod kątem efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i niemieszkalnych	EFRR, FS	Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych.	Spełniony

▪ 2.2 Zarządzenie w sektorze energii

Przekazanie Komisji Europejskiej dn. 30 grudnia 2019 r. Krajowego planu na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030 przyjętego przez Komitet do Spraw Europejskich na posiedzeniu 18 grudnia 2019 r., wypełnia obowiązek nałożony na Polskę przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu.

Informacja o przekazaniu KPEiK Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r., została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 28 czerwca 2021 r.

KPEiK pozostaje spójny ze Strategią zrównoważonego rozwoju transportu do 2030 roku, Polityką ekologiczną Państwa 2030, Strategią zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 oraz uwzględnia założeniami Polityki energetycznej Polski do 2040 r. KPEiK przedstawia założenia i cele oraz polityki i działania na rzecz realizacji 5 wymiarów unii energetycznej: Bezpieczeństwa energetycznego, Wewnętrznego rynku energii, Efektywności energetycznej, Obniżenia emisyjności, Badań naukowych, innowacji i konkurencyjności.

KPEiK wyznacza cele klimatyczno-energetyczne na 2030 r. .m.in.:

- 7% redukcji emisji gazów cieplarnianych w sektorach nieobjętych systemem ETS w porównaniu do poziomu w roku 2005,
- 21-23% udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto (cel 23% będzie możliwy do osiągnięcia w sytuacji przyznania Polsce dodatkowych środków unijnych, w tym przeznaczonych na sprawiedliwą transformację), uwzględniając: 14% udziału OZE w transporcie i roczny wzrost udziału OZE w ciepłownictwie i chłodnictwie o 1,1 pkt. proc. średniorocznie.
- wzrost efektywności energetycznej o 23% w porównaniu z prognozami PRIMES2007,
- redukcję do 56-60% udziału węgla w produkcji energii elektrycznej.

Link do dokumentu:

<https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu-na-lata-2021-2030-przekazany-do-ke>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.2.Zarządzenie w sektorze energii	EFRR, FS	Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 ¹⁸³ , w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Spełniony

▪ **2.3 Skuteczne wspieranie wykorzystania energii odnawialnej w poszczególnych sektorach i w całej Unii**

Spełnieniem warunku jest osiągnięcie w Polsce udziału energii z OZE w końcowym zużyciu energii brutto w 2020 r na poziomie 15% OZE lub podjęcie dodatkowych działań zaradczych dla utrzymania ścieżki

¹⁸³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (Dz.U. L 328 z 21.12.2018, s. 82).

osiągnięcia celu. Cel z 2020 roku stanowi poziom odniesienia do wyznaczenia celu na 2030 r. i obejmuje obszary: elektroenergetyki, transportu, ciepła i chłodu.

Cel udziału OZE w elektroenergetyce został osiągnięty głównie w dzięki aukcjom OZE z lat 2018-2020 a także produkcji energii pozyskanej z realizacji programów "Mój Prąd" i "Energia Plus" i „Agroenergia” a także „Czyste powietrze”.

W ramach przeprowadzonych środków zaradczych trzeba wymienić przede wszystkim:

- znaczny wolumen energii przeznaczony i zakontraktowany w ramach aukcji, w szczególności w latach 2019-2020,
- wprowadzony w 2018 roku bardzo korzystny i unikalny system net-meteringu dla rozliczania prosumentów, tzw. system opustów.

W celu osiągnięcia wymaganego poziomu udziału energii z OZE w elektroenergetyce kontynuowane będą obowiązujące mechanizmy wsparcia systemowego, takie jak system aukcyjny, systemy FiT/FiP oraz programy wsparcia inwestycyjnego źródeł OZE, zmodyfikowany zostanie dedykowany prosumentom model, co pozwoli na jego dostosowanie do wymagań regulacji wchodzących w skład pakietu „Czysta Energia dla Wszystkich Europejczyków”.

Link do ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U. z 2020 r. poz. 261, z późn. zm.):

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000478/U/D20150478Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.3. Skuteczne wspieranie wykorzystania energii odnawialnej w poszczególnych sektorach i w całej Unii	EFRR, FS	Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Spełniony

- **2.4 Skuteczne ramy zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i katastrofami**

Spełnieniem warunku jest krajowy plan zarządzania ryzykiem opracowany na podstawie ocen ryzyka, z uwzględnieniem prawdopodobnych skutków zmian klimatu oraz istniejących strategii adaptacji do zmian klimatu oraz istniejące strategie adaptacji do zmian klimatu. Polska opracowała w celu spełnienia kryteriów w ramach warunku: *Streszczenie istotnych elementów krajowej oceny ryzyka oraz Streszczenie istotnych elementów krajowej oceny zdolności zarządzania ryzykiem odpowiadające im zakresem przedmiotowy.*

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.4. Skuteczne ramy zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i katastrofami.	EFRR, FS	Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	Spełniony

▪ **2.5 Aktualizowane planowanie koniecznych inwestycji w sektorze wodno-ściekowym**

Spełnieniem warunku jest przygotowanie planu inwestycji, który obejmuje ocenę obecnego stanu wdrożenia dyrektywy (91/271/EWG) dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych i dyrektywy w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (98/83/WE), tj.:

1. VI aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK),
2. Programu inwestycyjnego w zakresie poprawy jakości i ograniczenia strat wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Dokumenty obejmują m.in.:

- określenie i planowanie, w tym indykatywne szacunkowe dane finansowe, wszelkich inwestycji publicznych:
 - a) wymaganych do wdrożenia dyrektywy 91/271/EWG,
 - b) wymaganych do wdrożenia dyrektywy 98/83/WE;
 - c) wymaganych, aby zaspokoić potrzeby wynikające z dyrektywy (UE) 2020/2184, w szczególności w odniesieniu do zmienionych parametrów jakości określonych w załączniku I do tej dyrektywy;
- oszacowanie inwestycji niezbędnych do odnowienia istniejącej infrastruktury wodno-ściekowej oraz wskazanie potencjalnych źródeł finansowania publicznego o ile są one niezbędne.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.5. Aktualizowane planowanie koniecznych inwestycji w sektorze wodno-ściekowym	EFRR, FS	Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	Niespełniony

▪ 2.6 Aktualizowane planowanie w zakresie gospodarowania odpadami

Kryteria 1, 2 i 4 w ramach warunku należy uznać za spełnione w oparciu o aktualny stan prawny oraz funkcjonujące dokumenty strategiczne tj. Krajowy Plan Gospodarki Odpadami 2022 (KPGO).

Prace nad KPGO 2022 trwały po opublikowaniu przez KE projektu pakietu dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym. Polska jako pierwsza z państw członkowskich uwzględniła te nowe cele w krajowym planie gospodarki odpadami. Stąd KPGO 2022 uwzględnia cele przedstawione przez KE w dniu 2 grudnia 2015 r. w ramach tak zwanego pakietu dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym. KPGO 2022 uwzględniając nowe cele wynikające z wymagań UE wskazuje kierunki polityki dotyczące gospodarki odpadami oraz określa działania i środki służące osiągnięciu tych celów.

Konieczność podjęcia dodatkowych działań stwierdzono w zakresie kryterium nr 3 warunku. W celu spełnienia kryterium 3 dot. potrzeb inwestycyjnych dokonano aktualizacji KPGO 2022 w formule opracowania dodatkowego załącznika, w szczególności w zakresie recyklingu i zapobiegania powstawaniu odpadów oraz zawierającego informacje o źródłach dochodów na pokrycie kosztów utrzymania i eksploatacji inwestycji. Aktualizacja KPGO ma charakter uniwersalny i odnosi się do całego obszaru kraju, w związku z czym nie jest już wymagana aktualizacja Wojewódzkich Planów Gospodarki Odpadami, ponieważ spełnienie warunku 2.6 nastąpiło na poziomie krajowym.

W załączniku do KPGO przyjętym w roku 2021 opracowanym na podstawie Analizy IOŚ-PIB następuje wprost odniesienie się do celów z art. 11 dyrektywy 2008/98/WE zmienionej dyrektywą 2018/851.

Podstawę do oceny luki inwestycyjnej określonej w tym załączniku do KPGO 2022 stanowiły wymagania wynikające z przepisów prawa UE, a podstawę do oszacowania potrzeb inwestycyjnych stanowiły cele określone w art. 11 dyrektywy 2008/98/WE zmienionej dyrektywą 2018/851.

Zmiana KPGO 2022, o której mowa powyżej, pozwala na spełnienie warunku podstawowego 2.6 w początkowym okresie trwania perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027. Zgodnie z przepisami krajowymi, bazującymi na regulacjach wynikających z porządku prawnego UE, plany podlegają aktualizacji nie rzadziej niż co 6 lat.

Pełna aktualizacja KPGO powinna nastąpić do połowy roku 2022.

W celu uchwalenia aktualizacji KPGO już rozpoczęto prace związane z koniecznością przygotowania dokumentu obowiązującego po 2022 r. Wobec czego ciągłość spełnienia warunku zostanie bezwzględnie zapewniona w całym okresie trwania perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027.

Link do Krajowego planu gospodarki odpadami 2022

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20160000784/O/M20160784.pdf>

Link do aktualizacji KPGO - Załącznik dot. luki inwestycyjnej

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000509/O/M20210509.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.6. Aktualizowane planowanie w zakresie gospodarowania odpadami	EFRR, FS	Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	Spełniony

▪ **2.7 Ramy działań priorytetowych w przypadku koniecznych środków ochrony obejmujących dofinansowanie unijne**

Spełnieniem warunku jest przyjęcie dokumentu: „Priorytetowe Ramy Działań w zakresie finansowania europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 na lata 2021-2027”. (ang: Prioritised Action Framework, PAF). Dokument zawiera informacje nt. działań priorytetowych niezbędnych do zrealizowania na terenie obszarów sieci Natura 2000 po 2020 r. oraz wskazanie potencjalnych źródeł ich finansowania w zakresie: planowania ochrony, ochrony siedlisk i gatunków stanowiących przedmioty ochrony, badań naukowych, monitoringu przyrodniczego, działań edukacyjnych i promocyjnych oraz rozwoju zielonej infrastruktury, a także podsumowanie dotychczasowych działań podejmowanych na rzecz sieci Natura 2000 finansowanych z dostępnych środków krajowych i funduszy UE w latach 2014 – 2020. W dokumencie na podstawie danych przekazanych przez sprawujących nadzór nad obszarami Natura 2000 określono odrębnie dla każdego obszaru Natura 2000 działania niezbędne do wykonania na jego terenie, w celu poprawy lub zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków, stanowiących ich przedmiot ochrony. Dodatkowo zaplanowano działania związane z zarządzaniem obszarami sieci Natura 2000 (w tym aktualizacją dokumentów planistycznych), edukacją i promocją, potrzebami w zakresie prowadzenia dalszych badań, monitoringiem, oraz turystycznym udostępnieniem obszarów.

Link do dokumentu:

http://www.gdos.gov.pl/files/artykuly/5073/PAF_icon.pdf

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.7. Ramy działań priorytetowych w przypadku koniecznych środków ochrony obejmujących dofinansowanie unijne	EFRR,FS	Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	Spełniony

▪ 3.1 Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie

Spełnienie warunku zapewnia przyjęcie pakietu następujących narzędzi oraz dokumentów na poziomie krajowym:

- Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r., która zakłada aktualizację obecnie obowiązujących programów sektorowych,
- Zintegrowanego (multimodalnego) modelu ruchu,
- Opracowanie lub aktualizacja planów sektorowych w zakresie transportu w tym zapewnienie środków na realizację i utrzymanie istniejącej i planowanej infrastruktury:

1) Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.) oraz kolejny dokument do 2030 r.,

2) Krajowy Program Kolejowy do 2023 r. oraz kolejny dokument do 2030 r.,

3) Program rozwoju polskich portów morskich do 2030 r.,

4) Krajowy Program Żeglugowy do 2030 r.,

5) Polityka rozwoju lotnictwa cywilnego w Polsce do 2030 r. (z perspektywą do 2040)

6) Plan zamierzeń państwa oraz zatwierdzonych do realizacji przedsięwzięć w związku z budową Centralnego Portu Komunikacyjnego – w perspektywie obejmującej Strategię Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku,

7) Kierunki rozwoju transportu intermodalnego w Polsce do 2030 r. z perspektywą do 2040 r.,

8) Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016 – 2023 oraz aktualizacji tego dokumentu do 2030 r.,

9) Program Budowy 100 Obwodnic na lata 2020 – 2030,

- Bieżące przekazywanie informacji do KE w oparciu o:

- 1) Krajowy Plan Wdrażania TSI Sterowanie w Polsce o statusie zabudowy ERTMS na infrastrukturze kolejowej,
- 2) Suplement do KPW TSI Sterowanie o postępie migracji do systemu ERTMS dla uczestników rynku kolejowego,

- Krajowe ramy polityki rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych przyjęte przez RM 29 marca 2017 r.,
- Program Wzmocnienia Krajowej Sieci Drogowej do 2030 roku oraz Program Bezpiecznej Infrastruktury Drogowej na lata 2021-2024,
- Programu poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego na lata 2021-2030.

Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych. Spełnieniem warunku na poziomie regionalnym jest przyjęcie 16 Regionalnych Planów Transportowych.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
3.1 Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie	EFRR i FS	Rozwój odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej, bezpiecznej, zrównoważonej i intermodalnej sieci TEN-T Rozwój i udoskonalenie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawa dostępu do sieci TEN-T oraz mobilności transgranicznej	Niespełniony

▪ 4.1 Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnych polityk rynku pracy

Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnej polityki rynku pracy stanowi ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1409, z późn. zm.) wraz z aktami wykonawczymi. Ustawa jest aktem prawnym szczegółowo definiującym rolę poszczególnych szczebli Publicznych Służb Zatrudnienia ((PSZ): minister właściwy ds. pracy, zarząd województwa, zarząd powiatu, wojewoda) i instytucji rynku pracy oraz współpracę z podmiotami zewnętrznymi (np. instytucje szkoleniowe, agencje zatrudnienia).

Ustawa i akty wykonawcze stanowią obligatoryjne wytyczne dla poszczególnych procesów związanych z działaniami na rzecz aktywnej polityki rynku pracy, w szczególności w zakresie usług rynku pracy, stosowanych instrumentów i form pomocy. Ustawa zawiera także wytyczne w odniesieniu do procedur badania efektywności zadań PSZ (wskaźniki efektywności kosztowej i zatrudnieniowej oraz urzędów pracy na rzecz aktywizacji bezrobotnych).

Link do dokumentów:

<https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/akty-prawne>.

Warunek jest spełniony poprzez przygotowanie m.in. następujących narzędzi:

- Narzędzia Indywidualnego Planu Działania,
- Centralnej Bazy Ofert Pracy,
- Systemu rad rynku pracy (przy ministrze właściwym do spraw pracy, marszałku województwa i staroście),
- Realizację badania "Bezrobotni i poszukujący pracy zarejestrowani w urzędach pracy", w którym na podstawie informacji z urzędów pracy w jednolitym systemie informatycznym zbierane są m.in. dane nt. liczby aktywizowanych bezrobotnych w rozbiciu na poszczególne formy aktywizacji. Na podstawie powyższych danych MRiPS przygotowuje raporty i analizy,
- Analizy efektywności wybranych form aktywizacji bezrobotnych realizowanych przez powiatowe urzędy pracy, finansowanych z Funduszu Pracy. Kluczowe mierniki to efektywność zatrudnieniowa i kosztowa,
- Realizacja projektu pt. „Wypracowanie metodologii i wdrożenie monitorowania efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej bezrobotnych w okresie dłuższym niż 12 miesięcy od zakończenia działań urzędu pracy"(POWER 2014-2020),
- Plan realizacji Gwarancji dla Młodzieży w Polsce" zaktualizowany w październiku 2015 r.

Link do ustawy : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040991001/U/D20041001Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.1.Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnych polityk rynku pracy	EFRR EFS+	EFRR Poprawa skuteczności i poziomu włączenia społecznego rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez	Niespełniony

		<p>rozwój infrastruktury społecznej i wspieranie ekonomii społecznej</p> <p>EFS+</p> <p>Poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych, zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej.</p> <p>Modernizacja instytucji i służb rynków pracy celem oceny i przewidywania zapotrzebowania na umiejętności oraz zapewnienia terminowej i odpowiednio dopasowanej pomocy i wsparcia na rzecz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy oraz na rzecz przepływów i mobilności na rynku pracy.</p>	
--	--	--	--

▪ **4.2 Krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci**

Spełnieniem warunku jest Krajowy Program Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2021-2030 (KPDRT). KPDRT obejmuje następujące priorytety: Polityka antydyskryminacyjna, Praca i zabezpieczenia społeczne, Edukacja, Zdrowie, Dostęp do dóbr i usług, Budowanie świadomości, Gromadzenie danych i badania, Koordynacja.

Priorytety, działania i zadania określone w Programie są spójne z priorytetami i kierunkami działań państwa określonymi w innych dokumentach rządowych w zakresie równego traktowania m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Programie Dostępność Plus 2018-2025, Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021, Programie integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030.

Link do dokumentu:

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.2.Krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci	EFRR EFS+	EFRR Poprawa skuteczności i poziomu włączenia społecznego rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój infrastruktury społecznej i promowanie ekonomii społecznej EFS+ Wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi	Niespełniony

		wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	
--	--	--------------------------------------	--

▪ **4.3 Ramy strategiczne polityki na rzecz systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach**

Spełnienie warunku zapewnia Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030:

- część ogólna (przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 12/2019 w dniu 25.01.2019 r.),
- część szczegółowa (przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 195/2020 w dniu 28.12.2020 r.).

Raport „Strategia umiejętności OECD: Polska” stanowi istotny wkład do części szczegółowej Strategii, zwłaszcza w obszarze rozwijania umiejętności w miejscu pracy (raport ogłoszono 11.12.2019 r.).

Spełnieniem warunku jest ponadto system narzędzi funkcjonujących w obszarze kształcenia, m.in.:

- system monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów ELA,
- monitoring karier absolwentów publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych,
- prognoza zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym i wojewódzkim rynku pracy, reforma systemu oświaty (kształcenie ogólne, kształcenie zawodowe),
- reforma szkolnictwa wyższego,
- ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji,
- Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie i ZSK,
- Rada Interesariuszy ZSK,
- Rada Programowa do spraw kompetencji,
- Sektorowe Rady do spraw kompetencji,
- Program Senior+,
- Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji,
- projekt „Szansa - nowe możliwości dla dorosłych”,
- program "Doktorat wdrożeniowy",
- finansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli,
- szkolenia branżowe dla nauczycieli kształcenia zawodowego.

Link do dokumentów:

<https://efs.mein.gov.pl/zintegrowana-strategia-umiejtnosci-2030-czesc-ogolna/>

<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zintegrowana-strategia-umiejtnosci-2030-czesc-szczegolowa--dokument-przyjety-przez-rade-ministrow>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.3.Ramy strategiczne polityki na rzecz systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach	EFRR EFS+	<p>EFRR</p> <p>Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online</p> <p>EFS+:</p> <p>Poprawa jakości, poziomu włączenia społecznego i skuteczności systemów kształcenia i szkolenia oraz ich powiązania z rynkiem pracy – w tym przez walidację uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w celu wspierania nabywania umiejętności kluczowych, w tym w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, oraz przez wspieranie wprowadzania dualnych systemów szkolenia i przygotowania zawodowego.</p> <p>Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności</p>	Niespełniony

		<p>elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej.</p> <p>Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.</p>	
--	--	--	--

- **4.4 Krajowe ramy strategiczne polityki na rzecz włączenia społecznego i ograniczenia ubóstwa**

Spełnieniem warunku jest Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2022-2027 z perspektywą do roku 2030 (KPPUiWS) oraz w zakresie deinstytucjonalizacji usług społecznych Strategia Rozwoju Usług Społecznych – polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.). .

KPPUiWS przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 sierpnia 2021 r. to dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, w którym przedstawiono działania do realizacji celów związanych z przeciwdziałaniem ubóstwu i wykluczeniu społecznemu „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” oraz celu szczegółowego w tym obszarze wskazanego w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL) -tj.: redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne. Wśród krajowych dokumentów strategicznych o szczególnym znaczeniu dla polityki walki z ubóstwem i wykluczeniem należy wymienić, poza SRKL:, Narodowy Program Mieszkaniowy, Strategię na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego oraz opracowywaną Politykę Migracyjną.

Razem z obowiązującymi aktami prawnymi:

- ustawą 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876 t. j. z późn. zm.);
 - ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2020 r. poz. 8210);
 - ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478);
 - ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. poz. 1818, z późn. zm.);
 - ustawą z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym (Dz. U. z 2020 poz. 1787)
 - ustawą z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2007 poz. 1378 t.j.);
 - ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. o pomocy państwa w ponoszeniu wydatków mieszkaniowych w pierwszych latach najmu mieszkania (Dz. U. z 2020 r. poz. 551),
 - ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1409 t.j.)
- tworzą krajowe ramy strategiczne i prawne.

Link do dokumentu:

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000843/O/M20210843.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.4.Krajowe ramy strategiczne polityki na rzecz włączenia	EFRR: EFS +	EFRR Wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego	Niespełniony

społecznego i ograniczenia ubóstwa		społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne	
		EFS+: Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	

▪ 4.5 Krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz integracji Romów

Spełnieniem warunku jest Program integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030 przyjęty 21 grudnia 2020 r. przez Radę Ministrów. Dokument obejmuje działania przyspieszające integrację Romów, zapobiegające i eliminujące wykluczenie, z uwzględnieniem płci i sytuacji młodych Romów oraz wyznacza podstawowe etapy oraz cele do osiągnięcia. Realizacja Programu integracji została uruchomiona w dniu 3 lutego 2021 r., tak, aby zachować ciągłość działań prowadzonych w 2020 r., w ramach poprzedniego wieloletniego Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020. Systemowe działania Polski na rzecz poprawy sytuacji Romów są podejmowane nieprzerwanie od 2001 r., obejmując szerokie spectrum działań i przy zapewnieniu stałego finansowania z budżetu państwa.

Link do dokumentu:

<https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/rada-ministrow-uchwalila-nowy-program-integracji-spoecznej-i-obywatelskiej-romow-w-polsce-na-lata-2021-2030>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.5. Krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz integracji Romów	EFS+	Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie	Niespełniony

▪ **4.6 Ramy strategiczne polityki na rzecz opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej**

Spełnienie warunku zapewnia przyjęcie:

- mapa potrzeb zdrowotnych (MPZ) na kolejny okres w zmienionej formule (mapa wraz z rekomendacjami będzie obejmować okres 5 lat, co roku aktualizowane będą dane statystyczne i wyniki analiz),
- *Policy paper 2021+ w obszarze zdrowia*. Obecna nazwa: „Zdrowa Przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030”,
- Ram strategicznych w zakresie deinstytucjonalizacji w obszarze zdrowia na lata 2021-2030 (Strategia Deinstytucjonalizacji zapewnia spełnienie warunku w tym zakresie).

Link do dokumentów:

http://dziennikmz.mz.gov.pl/DUM_MZ/2021/69/akt.pdf

<https://www.gov.pl/web/zdrowie/zdrowa-przyszlosc-ramy-strategiczne-rozwoju-systemu-ochrony-zdrowia-na-lata-2021-2027-z-perspektywa-do-2030>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.6. Ramy strategiczne polityki na rzecz opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej	EFRR EFS+	EFRR: Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie	Niespełniony

		<p>przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej</p> <p>EFS+:</p> <p>Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej</p>	
--	--	---	--

7. Wstępny cel końcowy dotyczący wkładu w działania w dziedzinie klimatu

Fundusz	Wstępny wkład w działania w dziedzinie klimatu ¹⁸⁴
EFRR	14 395 256 811
Fundusz Spójności	6 946 811 637

ZAŁĄCZNIKI

8. Instrumenty terytorialne

8.1. Instrumenty terytorialne – założenia funkcjonowania

W perspektywie finansowej 2021-2027 będą wykorzystywane wszystkie, wymienione w art. 28 rozporządzenia ogólnego, instrumenty terytorialne. Należą do nich: zintegrowane inwestycje terytorialne ZIT, rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS oraz inne instrumenty terytorialne – IIT. IIT to zbiór nowych instrumentów będący w gestii państwa członkowskiego, dlatego nie posiada jednorodnej definicji w rozporządzeniu ogólnym.

Instrumenty terytorialne mogą być zastosowane do realizacji działań wynikających z lokalnych strategii rozwoju (dla RLKS) i strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT). Bazą dla strategii terytorialnych mogą być też inne obowiązujące dokumenty strategiczne, które spełniają warunki wynikające z rozporządzenia ogólnego.

Instrumenty terytorialne służą wdrażaniu interwencji dla realizacji wszystkich celów polityki – nie są przypisane wyłącznie do interwencji w CP5, jednak w CP5 ich zastosowanie jest obowiązkowe.

Co najmniej 8% alokacji EFRR będzie przeznaczona na zrównoważony rozwój obszarów miejskich (miasto lub miejski obszar funkcjonalny), wdrażany poprzez instrumenty terytorialne. Dotyczy to interwencji realizowanych na podstawie programów krajowych i regionalnych łącznie. Minimalna kwota w ramach programów regionalnych przeznaczona na ten cel jest wskazana we właściwym kontrakcie programowym.

Na jednym obszarze będą mogły równolegle funkcjonować różne instrumenty terytorialne, jeżeli zapewniona zostanie komplementarność podejmowanych działań i nie będą one finansowane podwójnie.

Wymagane będą jednak osobne strategie – właściwe dla poszczególnych instrumentów.

8.2. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Istotą ZIT w perspektywie 2021-2027 jest realizacja projektów zintegrowanych przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru objętego ZIT. W

¹⁸⁴ Odpowiadający informacjom, które ujęto lub które mają zostać ujęte w programach jako rezultat rodzajów interwencji i indykatorywnego podziału środków finansowych zgodnie z art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

tym celu opracowywane będą strategie rozwoju ponadlokalnego i Strategie ZIT. Projekty nie mające zintegrowanego charakteru nie mogą być realizowane w ramach instrumentu ZIT.

ZIT będzie wykorzystywany do wspierania miejskich obszarów funkcjonalnych (dalej: MOF), wskazanych przez władze samorządowe w strategii rozwoju województwa (dalej: SRW). Jeśli jest konieczna zmiana delimitacji MOF (wynikająca z SRW) lub nie ma takiej delimitacji w SRW, zarząd województwa przyjmuje uchwałę w sprawie zmienionej lub nowej delimitacji MOF. Warunkiem przyjęcia uchwały jest wcześniejsze pozytywne zaopiniowanie delimitacji MOF przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego. Zmiana powinna zostać uwzględniona przy najbliższej aktualizacji SRW. W przypadku, gdy ZIT ma być realizowany na obszarze mniejszym niż delimitacja wynikająca z SRW – uchwała zmieniająca nie jest wymagana.

ZIT jest przeznaczony dla MOF – bez względu na typ ośrodka miejskiego, tzw. „miasta-rdzenia”, dla którego wyznaczono obszar funkcjonalny. Decyzję o objęciu danego MOF instrumentem ZIT podejmuje Instytucja Zarządzająca programem regionalnym w kontrakcie programowym i we właściwym programie.

ZIT obejmuje miasto-rdzeń i jego funkcjonalne otoczenie, którym mogą być gminy miejskie, wiejskie lub miejsko-wiejskie.

Warunki realizacji ZIT:

A. Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołanie Związku ZIT)

Jednym z warunków realizacji ZIT jest zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa – tzw. Związku ZIT. Związki ZIT będą pełnić funkcję wspólnej reprezentacji władz miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie wobec władz krajowych i regionalnych. Podstawowym zadaniem Związku ZIT jest kreowanie polityki rozwoju na obszarze realizacji ZIT i koordynowanie realizacji projektów wynikających ze Strategii ZIT.

Możliwe są cztery formy partnerstwa:

- stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego;
- porozumienie międzygminne;
- związek międzygminny, powiatowy lub powiatowo-gminny;
- związek metropolitalny województwa śląskiego.

Wybór formy prawnej współpracy pozostawiony jest do decyzji uczestniczących w niej JST. Ważne jest, by umożliwiła ona partnerstwu prawidłowe i sprawne wdrażanie strategii ZIT, w tym realizację projektów.

Partnerstwa mogą składać się z samych gmin lub z gmin i powiatów. Podstawą funkcjonowania partnerstwa powinno być zaangażowanie gmin z obszaru realizacji ZIT. W przypadku stowarzyszenia możliwy jest również udział samorządu wojewódzkiego.

Partnerstwa funkcjonują na podstawie przepisów właściwych dla prawnych form współpracy w ustawie o samorządzie gminnym, a w przypadku udziału powiatu i województwa w Związku ZIT, również na podstawie ustaw odpowiednio: o samorządzie powiatowym i o samorządzie wojewódzkim.

Aby umożliwić zaangażowanie partnerom społeczno-gospodarczym w przygotowanie i realizację Strategii ZIT, w strukturze Związku ZIT należy uwzględnić umocowane statutowo, lub w inny prawny sposób, ciało doradcze organu stanowiącego lub lidera porozumienia składające się z wszystkich właściwych dla obszaru realizacji ZIT partnerów. Reprezentacja powinna uwzględniać m.in. społeczeństwo obywatelskie, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska oraz odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji. Wszystkie podmioty powinny mieć prawo do opiniowania decyzji tego organu lub lidera związanych z przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT poprzez przyjmowanie przez powyższe ciała doradcze stosownych uchwał lub stanowisk.

B. Przygotowanie i przyjęcie Strategii ZIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań realizowanych w formule ZIT jest Strategia ZIT, która pełni rolę strategii terytorialnej, o której mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego.

Strategia ZIT powinna w szczególności zawierać:

- syntezę diagnozy obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych;
- cele, które mają być zrealizowane w ramach ZIT uwzględniają podejście zintegrowane, oczekiwane wskaźniki rezultatu i produktu, powiązania z właściwym programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- źródła finansowania;
- warunki i procedury obowiązujące w realizacji Strategii ZIT;
- opis procesu zaangażowania partnerów społecznych i gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT oraz sprawozdanie z jego konsultacji społecznych.

Strategia ZIT jest przyjmowana w trybie właściwym dla wybranej formy prawnej partnerstwa JST tworzącego Związek ZIT – uchwałą organu stanowiącego (stowarzyszenia i związku) lub udokumentowaną decyzją lidera porozumienia międzygminnego, wspartą wiążącą opinią pozostałych członków Związku ZIT. Aktualizacja Strategii ZIT odbywa się co do zasady w tym samym trybie co jej pierwsze opracowanie i przyjęcie przez Związek ZIT.

JST wchodzące w skład Związku ZIT, które posiadają lub zamierzają przygotować strategię rozwoju ponadlokalnego, nie będą musiały przygotowywać oddzielnego dokumentu dla realizacji ZIT, a jedynie dodatkową część wdrożeniową opisującą realizację ZIT, która będzie spełniała wszystkie wymienione warunki dla Strategii ZIT. W takiej sytuacji strategia rozwoju ponadlokalnego będzie pełniła funkcję strategii

ZIT. Możliwe jest również przygotowanie Strategii ZIT – jako odrębnego dokumentu wdrożeniowego do strategii rozwoju ponadlokalnego – zawierającej niezbędne elementy Strategii ZIT nieujęte w strategii rozwoju ponadlokalnego np. listę projektów do dofinansowania. Wskazanie w Strategii ZIT listy projektów stanowi obowiązkowy mechanizm zagwarantowania ZIT udziału w wyborze projektów. IZ może zaproponować szerszy zakres udziału ZIT w wyborze projektów. Do uzgodnienia listy projektów może być wykorzystany mechanizm porozumienia terytorialnego. Strategia ZIT przygotowana jako odrębny dokument, powinna być spójna ze strategią rozwoju ponadlokalnego, jeżeli strategia ta została wcześniej przyjęta.

Warunkiem realizacji ZIT dla MOF miast wojewódzkich (OSI o znaczeniu regionalnym) jest przygotowanie strategii rozwoju ponadlokalnego (o której mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju) dla całego obszaru MOF – do dnia 31 grudnia 2025 r. W przypadku wszystkich pozostałych ośrodków miejskich, dla których w SRW wyznaczono MOF, warunek ten ma charakter fakultatywny. Możliwe będzie wsparcie eksperckie partnerstw, które zdecydują się przygotować strategię rozwoju ponadlokalnego,

C. Finansowanie Strategii ZIT

Projekty wynikające ze Strategii ZIT mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+ w ramach wydzielonych działań. Dodatkowym źródłem wsparcia Strategii ZIT mogą być środki krajowych programów, w tym w szczególności w obszarach wskazanych w pkt D. Związek ZIT powinien uzyskać potwierdzenie możliwości finansowania projektów wskazanych w Strategii ZIT ze środków programu regionalnego. Potwierdzeniem finansowania Strategii ZIT, jak również wskazanych w niej projektów, jest opinia właściwej Instytucji Zarządzającej.

W przypadku, gdy projekty lub przedsięwzięcia wynikające ze Strategii ZIT mają być współfinansowane również ze środków krajowego programu, wymagana jest dodatkowo opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod kątem zgodności Strategii ZIT z UP oraz w zakresie możliwości finansowania projektów ze środków programu krajowego.

Projekty wynikające ze Strategii ZIT finansowane z Funduszu Spójności oraz FST mają charakter komplementarny do reszty projektów wynikających ze Strategii.

D. Zakres tematyczny ZIT

Projekty ZIT mogą realizować wszystkie cele polityki spójności wskazane w rozporządzeniu ogólnym. Działania ZIT realizowane w ramach CP1-4 i 6 wliczają się do koncentracji tematycznej. Gdy te same działania są realizowane w ramach CP5 (działania właściwe dla celów CP1-4 i 6) – nie wliczają się do koncentracji tematycznej.

Interwencja wdrażana w ramach Strategii ZIT w perspektywie finansowej 2021-2027 powinna mieć charakter zintegrowany i ponadlokalny oraz służyć wzmocnieniu relacji funkcjonalnych. Ostateczny zakres

tematyczny ZIT wskażą IZ, po konsultacji ze Związkiem ZIT przygotowującym Strategię, jednakże działania mogą być ukierunkowane w szczególności na:

- i. Rozwój zrównoważonego transportu publicznego łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny – realizacja projektów dotyczących np. zakupu lub modernizacji taboru na potrzeby niskoemisyjnego transportu publicznego wraz z budową i przebudową niezbędnej infrastruktury (liniowej i punktowej dla usług transportu publicznego) – dla tworzenia spójnego, zintegrowanego systemu transportowego, gdzie komunikacja rowerowa i z wykorzystaniem urządzeń transportu osobistego jest jej istotnym, integralnym elementem, rozwój e-usług w obszarze komunikacji miejskiej (np. wprowadzenie zintegrowanych kart miejskich), udogodnienia dla podróży multimodalnych i mobilności pracowników (m.in. budowa systemów „parkuj i jedź”, parkingów rowerowych), realizacja innowacyjnych transportowych systemów informacji i zarządzania ruchem, ograniczenie i uspokajanie ruchu samochodowego w centrach miast i na obszarach o intensywnej zabudowie mieszkaniowej, budowa ścieżek rowerowych.
- ii. Poprawę stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta, szczególnie w zakresie jakości powietrza, rozwoju i ochrony zieleni miejskiej, aktywnej edukacji ekologicznej oraz działania służące ograniczeniu niskiej emisji, w tym wymiana źródeł ciepła na bardziej ekologiczne, a także działania w zakresie zapobiegania powstawania odpadów i ich segregacji, oszczędnego gospodarowania wodą i oczyszczania ścieków.
- iii. Zwiększenie efektywności energetycznej w obszarze funkcjonalnym – realizacja projektów w zakresie inteligentnych systemów dystrybucji energii, wysokosprawnej kogeneracji, systemów ciepłowniczych, kompleksowej modernizacji energetycznej w budynkach mieszkaniowych, w tym termomodernizacja budynków.
- iv. Przechodzenie w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, w szczególności w zakresie rozwijania kompetencji, współpracy i wspólnych inicjatyw podmiotów publicznych i prywatnych w ramach obszarów funkcjonalnych.
- v. Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego w odpowiedzi na potrzeby i wyzwania rynku pracy w obszarze funkcjonalnym – projekty z zakresu wsparcia infrastruktury na potrzeby kształcenia i szkolenia zawodowego i rozwoju usług społecznych, które umożliwiają lub wspierają aktywizację zawodową oraz kształcenie osób dorosłych, w tym budowa i rozbudowa oraz wyposażenie w bazę dydaktyczną nowych obiektów, a także przebudowa, adaptacja, modernizacja, wyposażenie w bazę dydaktyczną już istniejących obiektów; działania mają być ukierunkowane na tworzenie i rozwój kształcenia praktycznego w branżach zgodnych z potrzebami rynku pracy w miejskim obszarze funkcjonalnym. Działania infrastrukturalne powinny być uzupełnione, na poziomie strategii, działaniami miękkimi w ramach EFS+, poprzez projekty współfinansowane w ramach CP4 lub poprzez cross- financing. Działania wchodzące w zakres CP 4, które będą wdrażane w ramach CP 5 muszą być zgodne z zapisami uzgodnionymi dla tych obszarów w ramach CP 4.

vi. Wsparcie rozwoju innowacyjności w obszarach miejskich.

Innowacja w kontekście polityki spójności obejmuje wszystkie rodzaje nowatorskich procesów, produktów lub działań, które powstają w wyniku tworzenia wiedzy w firmie, sektorze publicznym lub jakiegokolwiek innej jednostce. Narzędzia służące uwolnieniu potencjału innowacyjnego są różne i będą dostosowane do możliwości poszczególnych lokalnych podmiotów. Wsparcie innowacji w ZIT będzie miało przede wszystkim na celu odpowiedź na wspólnie zidentyfikowane nowe wyzwania społeczne oraz transformacyjne (szczególnie wspieranie transformacji lokalnych gospodarek w osiągnięciu celów Europejskiego Zielonego Ładu).

W ramach instrumentu ZIT mogą być realizowane wyłącznie projekty zintegrowane, rozwiązujące wspólne problemy miejskich obszarów funkcjonalnych.

E. Zawarcie stosownych zapisów w programie regionalnym, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP.

Realizacja projektów ZIT w ramach programu regionalnego wymaga wyodrębnienia dedykowanych działań w ramach co najmniej dwóch priorytetów programu finansowanych z co najmniej dwóch celów polityki spójności.

Regionalne programy zawierają informacje dotyczące realizacji ZIT, w tym w szczególności:

- przewidywany obszar/obszary realizacji ZIT, oparty na delimitacji MOF w SRW;
- indykatorywną wartość środków funduszy (EFRR, EFS+) w ramach wskazanych priorytetów programu przyporządkowanych do celów polityki i celów szczegółowych.

W programie określone są zadania Związku ZIT związane z przygotowaniem Strategii ZIT oraz wyborem projektów. Nie ma obowiązku wyznaczania ZIT jako IP, poza sytuacją, w której IZ przekazuje ZIT zadania wykraczające poza przygotowanie Strategii ZIT i udział w wyborze projektów lub przedsięwzięć z niej wynikających, finansowanych ze środków programu.

8.3. Inne instrumenty terytorialne

IIT jest instrumentem wspierającym rozwój relacji funkcjonalnych. IIT mogą być realizowane na obszarach strategicznej interwencji wyznaczonych w KSRR tj. obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze lub w ramach regionalnych OSI. IIT może być wykorzystany również dla wsparcia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, dla których nie zostaną wyznaczone MOF lub nie przewiduje się przez nie realizacji ZIT. Adresatem IIT mogą być także inne obszary wymagające dodatkowego wsparcia – wskazane przez samorządy województw w SRW, na przykład: inwestycyjne czy o szczególnym potencjale turystycznym lub kulturowym, do uzgodnienia na poziomie programu regionalnego. Instrument może być wykorzystany przez partnerstwa objęte projektem Centrum Wsparcia Doradczego.

IIT będzie instrumentem dedykowanym obszarom, dla których planowane są działania rewitalizacyjne. W tym przypadku funkcję strategii terytorialnej pełni gminny program rewitalizacji (GPR). Realizacja działań w obszarze rewitalizacji będzie możliwa tylko z wykorzystaniem IIT wdrażanego przez pojedyncze gminy w oparciu o GPR.

Rekomenduje się wdrażanie IIT przez partnerstwa JST, z wyjątkiem rewitalizacji. Odstępstwa od tej zasady możliwe będą jedynie w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach. IIT jest przeznaczony dla wszystkich typów obszarów, zarówno obszarów miejskich, wiejskich, jak i miejsko-wiejskich.

A. Warunki realizacji IIT

Zawarcie stosownych zapisów w programie, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP. Program regionalny musi wskazywać priorytet (lub priorytety) oraz działanie (lub działania), w ramach których przewidziana jest realizacja instrumentu IIT. Działania te nie są ograniczone tylko do IIT. Program regionalny określa fundusze i alokację na realizację IIT oraz szczegółowy zakres zadań podmiotów realizujących IIT związanych z przygotowaniem Strategii IIT i wyborem projektów.

B. Przygotowanie Strategii IIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań w formule IIT jest strategia IIT, która pełni funkcję strategii terytorialnej, o której mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Strategia IIT jest przygotowywana przez jednostki samorządu terytorialnego. IIT przyjęta przez partnerstwo gmin lub partnerstwo gmin i powiatów musi zostać przyjęta przez jedną z form prawnych współpracy tych samorządów, uregulowanych w ustawach samorządowych. Nie ma konieczności przygotowywania Strategii IIT na potrzeby realizacji IIT, jeżeli dotychczas obowiązująca na danym terytorium strategia spełnia warunki określone dla Strategii IIT. Strategia terytorialna musi wpisywać się w zakres tematyczny przewidziany w programie.

Strategia IIT powinna w szczególności zawierać:

- syntezę diagnozy obszaru realizacji IIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych;
- cele, które mają być zrealizowane w ramach IIT, uwzględniające podejście zintegrowane, oczekiwane wskaźniki rezultatu i produktu, powiązania z programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii IIT.

GPR będą obligatoryjnie pełnić funkcję Strategii IIT w przypadku finansowania przewidzianych w nich działań ze środków polityki spójności. Ponieważ GPR jest sporządzany w procesie partycypacyjnym wystarczy uzupełnić go o opis partnerskiego procesu konsultacji, o którym mowa powyżej, by spełniał warunki strategii IIT. W odniesieniu do GPR, IZ programu regionalnego prowadzi i na bieżąco aktualizuje wykaz programów rewitalizacji wraz z datą ich uchwalenia, dla których przeprowadzono z wynikiem pozytywnym weryfikację spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów GPR. Wykaz prowadzony jest dla wszystkich pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji.

Strategia IIT może być wykorzystana do realizacji porozumienia terytorialnego, o którym mowa w art. 14rb ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Porozumienie określa w szczególności przedsięwzięcia priorytetowe dla rozwoju danego obszaru, a te które będą realizowane w ramach IIT, powinny mieć swoje odzwierciedlenie w Strategii IIT.

C. Zakres tematyczny IIT

Zakres tematyczny IIT wynika z programu, w zależności od zasad określonych dla danego instrumentu przez właściwą IZ. IIT może realizować działania ze wszystkich CP (CP1-6), o ile służą wzmocnieniu procesów funkcjonalnych na terytoriach objętych strategią. Celem IIT jest budowanie potencjału dla rozwoju obszaru objętego IIT, w tym w zakresie pobudzania rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz przedsiębiorstw społecznych, a także wspierania rynku pracy.

D. Finansowanie Strategii IIT

Projekty wynikające z Strategii IIT są finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+. Mogą być też finansowane z innych źródeł.

IZ programu krajowego również może zdecydować o dofinansowaniu projektów wynikających ze Strategii IIT ze środków własnego programu, biorąc pod uwagę czy Strategia IIT uwzględnienia OSI, powstała w partnerstwie JST czy jest efektem projektu CWD.

8.4. Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

Instrument RLKS umożliwia społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację – w sposób partycypacyjny – działań rozwojowych. W tym celu na określonym terytorium powstają Lokalne Grupy Działania (LGD), które odpowiadają za opracowanie i realizację strategii rozwoju lokalnego (LSR). Zastosowanie instrumentu RLKS nie ogranicza się do terenów wiejskich. Może być on wdrażany także w gminach miejsko-wiejskich, miejskich, jak również w dzielnicach miast.

Wykorzystanie RLKS jako jednego z instrumentów w ramach programów regionalnych jest fakultatywne. O jego zastosowaniu decyduje IZ. Wskazuje równocześnie czy zamierza zastosować mechanizm funduszu wiodącego i określa w takim przypadku fundusz lub fundusze wiodące dla RLKS w danym województwie.

A. Zakres tematyczny

W ramach RLKS wspierane będą projekty, których realizacja wynika z LSR, a których celem jest zaspokojenie specyficznych potrzeb lokalnych społeczności, zgłaszanych i wypracowywanych oddolnie. Projekty wynikające z LSR mogą być finansowane z EFRROW i EFS+, EFRR, a także oddzielnie z EFMRA. RLKS jest instrumentem skupionym na animacji lokalnych społeczności oraz rozwijaniu współpracy i sieciowaniu LGD. RLKS realizuje działania, w których – sprawdzone już i skuteczne oddolne podejście – może przynieść większą wartość dodaną niż w przypadku realizacji w tradycyjny, odgórny sposób, bądź realizacji ich wyłącznie z inicjatywy podmiotów publicznych. Dlatego ważne jest promowanie tego podejścia i wykorzystanie RLKS w większej liczbie województw, niż w perspektywie 2014-2020.

RLKS nie jest instrumentem, który miałby zastępować działalność inwestycyjną gminy, lecz przede wszystkim ma służyć budowie kapitału społecznego na danym terenie, budowaniu więzi społecznych i rozwiązywaniu lokalnych problemów. Udział gminy lub instytucji ją reprezentujących w realizacji strategii rozwoju lokalnego jest niezbędny dla skoordynowanego rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego obszaru objętego strategią rozwoju lokalnego, w ramach trójstronnego partnerstwa. Ważnym aspektem RLKS jest upodmiotowienie społeczności lokalnej i wzmacnianie jej potencjału do przeprowadzenia zmiany. Wyróżniki RLKS to: oddolność, podejście terytorialne, partnerstwo lokalne, integracja sektorów, innowacyjne elementy w kontekście lokalnym oraz sieciowanie i współpraca. Tym samym kluczowym elementem działania całego systemu jest LSR – zarówno sposób jej tworzenia, jak i sam jej kształt i struktura oraz bardzo zróżnicowane pod różnymi względami LGD.

B. Finansowanie RLKS

Podstawowym funduszem, mającym służyć wspieraniu zintegrowanego rozwoju terytorialnego w ramach polityki spójności, w tym RLKS, jest EFRR. Nie można jednak pomijać roli i znaczenia pozostałych funduszy we wdrażaniu tego instrumentu. Konieczność ich wykorzystania wynika przede wszystkim z szerokiego zakresu strategii rozwoju lokalnego, jak i z obowiązku, aby miały one charakter zintegrowany. Chodzi o to, aby działania były komplementarne i realizowane z myślą o tworzeniu synergii w celu zmniejszenia kosztów administracyjnych i obciążeń dla organów zarządzających i beneficjentów. Właściwe instytucje będą działać tak, by ułatwić skoordynowane wsparcie z poszczególnych funduszy na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz uprościć ich wdrażanie. Instytucje zarządzające będą wspierać podejście, które zakłada wykorzystanie funduszu wiodącego.

RLKS może być instrumentem wielofunduszowym, angażującym środki EFRR, EFS+, FST lub EFRROW. Natomiast w przypadku EFMRA jest to instrument jednofunduszowy. W przypadku RLKS wielofunduszowych, angażujących EFRROW, instytucje zarządzające programami regionalnymi będą współpracować z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jako instytucją zarządzającą Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Podobna współpraca będzie zagwarantowana w

przypadku projektowanego Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, który nie jest objęty Umową Partnerstwa na lata 2021-2027.

Projekty RLKS mogą być finansowane z EFS+ w ramach 4 celu polityki „Bardziej inkluzywna Europa o silniejszym wymiarze społecznym wdrażająca Europejski filar praw socjalnych”, pod warunkiem, że będą realizować jego cele szczegółowe oraz zapewniać uzyskanie wartości dodanej dzięki zastosowaniu instrumentu terytorialnego. Także w przypadku pozostałych funduszy realizowane projekty muszą spełniać założone dla tych funduszy cele.

Z uwagi na specyfikę obszarów zależnych od rybactwa oraz na potrzebę zwiększenia udziału instrumentu RLKS w osiągnięciu społeczno-ekonomicznych i środowiskowych celów Wspólnej Polityki Rybackiej, przyjęty zostanie odrębny tryb i warunki wyboru monofunduszowych LSR oraz funkcjonowania rybackich LGD w przypadku programu współfinansowanego ze środków EFMRA na lata 2021–2027. Mogą się one terytorialnie nakładać na LGD funkcjonujące w oparciu o inne fundusze.

C. Wdrażanie RLKS

Na gruncie polskiego prawa kwestie związane z funkcjonowaniem RLKS reguluje szczegółowo ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (dalej: ustawa o RLKS). Zapewnia ona wspólną podstawę prawną – niezależnie od źródła finansowania. Przepisów ustawy nie stosuje się do programu realizowanego z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021-2027.

W przypadku strategii, która jest wielofunduszowa, możliwe jest wybranie jednego funduszu, który będzie pokrywać koszty jej przygotowania, zarządzania nią i aktywizacji lokalnej społeczności. Wskazanie takiego funduszu należy do kompetencji instytucji zarządzających, które muszą się porozumieć co do wyboru. W celu uproszczenia instrumentu w tym zakresie istnieje także możliwość ustanowienia tzw. funduszu wiodącego dla działań finansowanych z różnych źródeł w ramach jednej strategii. Zastosowanie funduszu wiodącego pozwala na wprowadzenie np. wspólnych zasad kontroli i korekt, jednak przy zachowaniu różnych zasad kwalifikowalności, co wynika z treści rozporządzenia ogólnego. Decyzja o skorzystaniu z funduszu wiodącego i jego wybór należy do działających w porozumieniu instytucji zarządzających, które będą współpracować przy finansowaniu wdrażania danej strategii. O wyborze właściwego jednego funduszu pokrywającego koszty przygotowania, zarządzania i aktywizacji lub funduszu wiodącego powinna decydować diagnoza potrzeb i zakres lokalnej strategii rozwoju. Do rozliczeń RLKS należy rozważyć zastosowanie metodyki kosztów uproszczonych.

Tabela: Instrumenty terytorialne w Polsce w latach 2021-2027

Instrument	Obszar	Indykatorywny zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	Cel Polityki	Fundusz
ZIT	MOF wskazane w SRW jako OSI (np. MOF OW, MOF miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, MOF miast subregionalnych realizujących ZIT w ramach perspektywy 2014-2020)	Zgodnie z Strategią ZIT/strategią rozwoju ponadlokalnego, w tym w szczególności: Transport niskoemisyjny Poprawa stanu środowiska przyrodniczego na obszarze MOF. Zwiększenie efektywności energetycznej w MOF Przechodzenie w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym. Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego wsparcie edukacji w obszarze funkcjonalnym Wsparcie rozwoju innowacyjności w obszarach miejskich.	Strategia ZIT Strategia rozwoju ponadlokalnego obowiązkowa dla MOF OW (do 31.12.25 r.), rekomendowana dla miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze	Związek ZIT	CP1-CP6 (programy regionalne, wybrane programy krajowe)	Strategia jedno lub wielofunduszowa Możliwe finansowanie z EFRR lub EFS+, lub FS (dla projektów komplementarnych) Możliwe wykorzystanie FST
RLKS	Obszary wiejskie, miejskie, miejsko-wiejskie	Zgodnie z LSR. Projekty małej skali, zgłaszane oddolnie na poziomie lokalnym	Lokalna Strategia Rozwoju	Lokalna Grupa Działania	CP1-CP6 (programy regionalne)	Strategia jednofunduszowa lub wielofunduszowa. W ramach programu regionalnego strategia jednofunduszowa finansowana z EFRR lub EFS+.

						<p>Możliwość realizacji strategii wielofundusowych łączących wsparcie EFRR, EFS+ z EFRROW.</p> <p>Możliwe wykorzystanie FST.</p> <p>Odrębne, jednofunduszowe strategie finansowane z EFMRA</p>
<p>Inne Instrumenty Terytorialne</p>	<p>Obszary funkcjonalne w tym obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, dla których nie wyznaczono MOF, OSI o znaczeniu regionalnym,</p> <p>Obszary rewitalizacji,</p> <p>Inne obszary wskazane w programie</p>	<p>Zgodnie ze Strategią IIT i programem regionalnym</p> <p>Rewitalizacja na podstawie GPR</p>	<p>Strategia IIT</p> <p>program rewitalizacji</p>	<p>Gmina, powiat, lub ich związki, porozumienia lub stowarzyszenia partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z zawartym porozumieniem terytorialnym</p>	<p>CP1-CP6 (programy regionalne, wybrane programy krajowe zgodnie z decyzją właściwych IZ)</p>	<p>Strategia jedno- lub dwufunduszowa (CP1-CP6), finansowane z EFRR lub EFS+.</p> <p>W przypadku GPR strategie dwufunduszowe – EFRR i EFS +</p> <p>Możliwe wykorzystanie FST</p>

9. Zasady horyzontalne

9.1. Zasada niedyskryminacji

Zasada równości kobiet i mężczyzn

Zasada równości kobiet i mężczyzn jest jedną z podstawowych zasad UE, której przestrzeganie gwarantuje kobietom i mężczyznom równe prawa i obowiązki, a także równy dostęp do zasobów (środków finansowych, szans rozwoju), z których mogą korzystać. Jak pokazują wyniki przeprowadzonego przez MFIPR badania ewaluacyjnego w latach 2014-2020 administracja centralna w Polsce zrobiła znacznie więcej w zakresie prawidłowej realizacji zasady niż to wynikało z oficjalnych dokumentów Unii Europejskiej. Zostały zaplanowane i wdrożone liczne działania na rzecz wyrównywania szans kobiet i mężczyzn. Niemniej jednak potencjał stworzonego systemu został wykorzystany jedynie w ograniczonym stopniu i nie zawsze przełożył się wprost na konkretne działania w projektach. Pokazuje to, że istnieje potrzeba stworzenia bardziej skutecznego systemu wdrażania, który skutecznie wpłynie na równość kobiet i mężczyzn w różnych aspektach życia. System ten będzie miał zastosowanie do wdrażania programów realizujących różne obszary wsparcia finansowane ze wszystkich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Powzięte zostaną działania przyczyniające się do zwiększenia trwałego udziału kobiet w zatrudnieniu i rozwoju ich kariery zawodowej, ograniczenia segregacji na rynku pracy, zwiększania równości płci w obszarze kształcenia, szkolenia oraz wspierania rozwiązań zmierzających do zmniejszania luki płacowej a także propagowania godzenia pracy i życia osobistego, m.in. poprzez większy dostęp do opieki nad dziećmi i osobami potrzebującymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.

Sposób odniesienia się w programie do zasady równości kobiet i mężczyzn powinien wynikać z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej przygotowanej na potrzeby programu, z uwzględnieniem sytuacji kobiet i mężczyzn w obszarach, które będą podlegać wsparciu z danego funduszu. W treści programu powinien znaleźć się opis sposobu wdrażania zasady równości kobiet i mężczyzn na każdym etapie jego realizacji¹⁸⁵. Pracownicy instytucji systemu wdrażania funduszy zostaną objęci szkoleniami m.in. dot. realizacji zasady równości kobiet i mężczyzn, w tym obejmującymi zagadnienie nieświadomych uprzedzeń płciowych, przeprowadzonymi przez ekspertów zajmujących się równością płci oraz będą odpowiedzialni za przygotowanie szkoleń z tej tematyki dla beneficjentów projektów. Zasada równości kobiet i mężczyzn będzie wdrażana m.in. poprzez stosowanie odpowiednich kryteriów wyboru projektów, w tym poprzez narzędzie standard minimum (w przypadku Europejskiego Funduszu Społecznego+). Wzmocnieniu ulegnie rola Koordynatorek/Koordinatorów ds. równości kobiet i mężczyzn.

W ramach tej zasady będzie miało zastosowanie dualne podejście. Z jednej strony powinny zostać zaplanowane - tam gdzie pozwoli na to wybór celów tematycznych i linia demarkacyjna - działania, projekty

¹⁸⁵ W ramach rozporządzenia ogólnego wskazano, że IZ powinna zadbać o to, aby procedura wyboru projektu pozwalała na zgodność z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn.

itd. ukierunkowane stricte na wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn. Z drugiej zaś, zasada ta powinna być przestrzegana horyzontalnie, na każdym etapie wdrażania programów m.in. na poziomie programowania (w tym wśród różnego rodzaju wsparcia), monitorowania, ewaluacji, informacji i promocji, kontroli itd.

W trakcie wdrażania zasady zostaną również wzięte pod uwagę zapisy dokumentu „Unia równości:

Strategia na rzecz równouprawnienia płci na lata 2020-2025” w zakresie możliwych do realizacji działań w ramach funduszy unijnych.

Szerszy opis sposobu zastosowania zasady równości szans kobiet i mężczyzn dla wszystkich funduszy realizujących politykę spójności zostanie zawarty w *Wytycznych w zakresie realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027*. Klauzule o obligatoryjnym przestrzeganiu zasad wynikających ww. Wytycznych znajdują się w umowach o dofinansowanie projektów.

Zasada równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Zasada niedyskryminacji ma na celu zapobieganie wszelkim formom dyskryminacji, nie tylko ze względu na płeć, ale również z powodu rasy lub pochodzenia etnicznego, religii lub światopoglądu, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej.

Przestrzeganie tej zasady jest prawnym obowiązkiem, dlatego wszystkie projekty realizowane w ramach programów muszą ją uwzględniać, na każdym etapie: na poziomie programowania (w tym wśród różnego rodzaju wsparcia), wdrażania, monitorowania, ewaluacji, informacji i promocji, kontroli itd. czy w okresie trwałości.

Będzie się to wyrażać w konkretnym zakresie interwencji, mającym na celu zapewnienie wszystkim osobom, w tym osobom ze szczególnymi potrzebami, jednakowego dostępu do m.in. produktów, usług, infrastruktury, transportu, edukacji, informacji i zatrudnienia - co przyczyni się do zapobiegania powstawaniu różnego rodzaju problemów społecznych, tj. wykluczenia, marginalizacji społecznej, bezrobocia czy ubóstwa.

Poprzez eliminację wszelkich barier fizycznych, finansowych, socjalnych czy psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających do brania pełnego udziału w życiu społeczeństwa, należy dążyć do umożliwienia wszystkim osobom czynnego uczestnictwa w rynku pracy i integracji z otoczeniem społecznym. Stosując zasadę równości szans i niedyskryminacji, instytucje zaangażowane we wdrażanie funduszy będą egzekwowały aby rezultaty projektów, o ile takie rezultaty zostaną przewidziane w projekcie, miały zarówno ogólnodostępny charakter (infrastruktura, przestrzeń, budynki), były oferowane szerokiemu kręgowi adresatów (usługi: zdrowotne, edukacyjne etc.), były dostępne dla społeczeństwa bez dyskryminacji ze względu na przywołane cechy a także by sama treść projektów (np. oferowane usługi) nie miała charakteru dyskryminacyjnego.

Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami będzie realizowana przede wszystkim poprzez zastosowanie uniwersalnego projektowania oraz mechanizmu

racjonalnych usprawnień, opisanych w art. 2 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Są to dwa podstawowe podejścia, umożliwiające planowanie i projektowanie zarówno produktów, jak i odpowiedniego otoczenia, mające na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniające im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa w inwestycjach i inicjatywach finansowanych ze środków funduszy europejskich. Konsekwencją horyzontalnego charakteru zasady niedyskryminacji będzie uwzględnienie jej na każdym etapie wdrażania programów.

W Polsce w ramach realizacji polityki spójności na lata 2021-2027 zasada ta w szczególności rozwijana będzie w celu zapewnienia dostępności do usług, transportu, infrastruktury, komunikacji, kultury, edukacji i zatrudnienia dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062). Jest to w pełni zgodne z celami i założeniami rządowego programu Dostępność Plus, a także założeniami Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, której opracowanie stanowi wypełnienie horyzontalnego warunku podstawowego¹⁸⁶ dotyczącego wdrażania Konwencji [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych. W kontekście celów i wyzwań, jakie stawia rządowy Program Dostępność Plus szczególnie istotne jest odpowiednie zaprojektowanie inwestycji infrastrukturalnych, z których korzystać będą na co dzień mieszkańcy - w tym tych związanych ze zdrowiem, transportem, edukacją, kulturą czy rekreacją. Dostępność przestrzeni, budynków, czy infrastruktury transportowej pozostaje bez wątpienia jednym z podstawowych warunków aktywności społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Dlatego rekomendowane jest takie zaplanowanie wydatków w ramach programów, by uwzględniały one nie tylko horyzontalne wsparcie zasady niedyskryminacji (zgodność ze standardami dostępności) przez stosowanie odpowiednich kryteriów wyboru operacji, ale też odrębne typy wsparcia czy konkretne projekty, dedykowane przedsięwzięciom służącym realnej zmianie w kierunku poprawy dostępności. Inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, społeczną i zdrowotną będą musiały być zgodne z wymogami Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, w tym Komentarza Ogólnego 5 oraz uwag końcowych komisji KPON, z poszanowaniem zasad równości, wolności wyboru, prawa do niezależnego życia, dostępności i zakazu wszelkich form segregacji. Inwestycje będą musiały wykazać zgodność ze strategią deinstytucjonalizacji oraz odpowiednią polityką UE i ramami prawnymi w zakresie przestrzegania zobowiązań w zakresie praw człowieka, a mianowicie Kartą praw podstawowych, Europejskim filarem praw socjalnych i strategią na rzecz praw osób niepełnosprawnych 2021-2030. Zostanie to odpowiednio odzwierciedlone w kryteriach wyboru projektów.

W treści każdego programu finansowanego ze środków polityki spójności na lata 2021-2027 znajdzie się opis jego wkładu w promowanie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z

¹⁸⁶ Zgodnie z załącznikiem III do rozporządzenia ogólnego.

niepełnosprawnościami. Od programów wymaga się co najmniej identyfikacji poszczególnych grup docelowych, które mogą mieć ograniczony dostęp do wsparcia lub są narażone na dyskryminację oraz identyfikację środków dla złagodzenia tych zagrożeń, zapobiegania dyskryminacji na etapie wyboru i wdrażania projektów, oraz monitorowania i ewaluacji realizacji przedmiotowej zasady.

Konkretne mechanizmy wynikające z zastosowania zasady niedyskryminacji we wszystkich funduszach realizujących politykę spójności na poziomie projektów zostaną zawarte w *Wytycznych dotyczących realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027*.

Wsparcie polityki spójności będzie udzielane wyłącznie projektom i beneficjentom, którzy przestrzegają przepisów antydyskryminacyjnych, o których mowa w art. 9 ust. 3 Rozporządzenia PE i Rady nr 2021/1060.

W przypadku, gdy beneficjentem jest jednostka samorządu terytorialnego (lub podmiot przez nią kontrolowany lub od niej zależny), która podjęła jakiegokolwiek działania dyskryminujące, sprzeczne z zasadami, o których mowa w art. 9 ust. 3 rozporządzenia nr 2021/1060, wsparcie w ramach polityki spójności nie może być udzielone.

W celu promowania zasady równości szans i zapobiegania dyskryminacji wszystkie programy mają obowiązek zapewnić działania edukacyjne adresowane zarówno do pracowników instytucji zaangażowanych we wdrażanie programów, jak również do projektodawców i uczestników projektów (ostatecznych odbiorców).

Wdrażanie zasady jest omawiane w sprawozdaniach rocznych z Umowy Partnerstwa na podstawie informacji dostarczanych przez instytucje zarządzające programami, a także będzie przedmiotem ewaluacji na poziomie Umowy Partnerstwa.

Zgodnie z art. 9 ust 1 rozporządzenia ogólnego zasadą horyzontalną w procesie wdrażania funduszy jest poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Jest to również horyzontalny warunek podstawowy wdrażania funduszy, który wymaga od państwa członkowskiego zastosowania skutecznych mechanizmów zapewniających zgodność programów wspieranych z EFSI z Kartą praw podstawowych UE (KPP) oraz procedury zgłaszania przypadków niezgodności w tym zakresie właściwemu komitetowi monitorującemu. W przypadku Polski właściwe procedury zostały przygotowane do stosowania na poziomie Umowy Partnerstwa oraz na poziomie programów.

Ze stosowaniem zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wiąże się również konieczność spełnienia horyzontalnego warunku podstawowego w zakresie wdrażania postanowień Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych (KPON). Zgodność przygotowania i wdrażania programów współfinansowanych z EFSI z postanowieniami KPON, w tym zgłaszanie komitetowi monitorującemu przypadków niezgodności operacji wspieranych przez fundusze z KPON, umożliwi właściwą procedurę stosowaną na poziomie Umowy partnerstwa oraz każdego z programów.

Procedury dotyczące zapewnienia zgodności z Kartą Praw Podstawowych (KPP) oraz Konwencja [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych w odniesieniu do programów finansowanych z EFRR, EFS+, FS, FST przewidują właściwe działania realizowane odpowiednio przez Instytucję Zarządzającą, Pośredniczącą i Pośredniczącą drugiego stopnia oraz Rzecznika Funduszy Europejskich powołanego w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej oraz odpowiednich rzeczników na poziomie województw. W przypadku programów finansowanych z EFMRA, FAMI, FBW i IZGW realizacja tych działań będzie zapewniona przez Instytucję Zarządzającą oraz inne instytucje w ramach właściwych struktur zarządzania ww. programami. Ta zasada znajdzie swój wyraz w procesie wyboru projektów. Procedury wyboru operacji mogą być konkurencyjne lub niekonkurencyjne, pod warunkiem że zastosowane kryteria i procedury są niedyskryminujące, włączające i przejrzyste, a wybrane operacje maksymalizują wkład finansowania unijnego i są zgodne z zasadami horyzontalnymi określonymi w rozporządzeniu 2021/1060. Możliwość zastosowania procedury niekonkurencyjnej została dodatkowo ograniczona przez przesłanki określone w ustawie z dnia 24 marca 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027, co oznacza, że podstawowym sposobem wyboru jest procedura konkurencyjna, której zastosowanie nie jest uzależnione od spełnienia żadnych dodatkowych wymogów.

9.2. Zasada zrównoważonego rozwoju i zasada „nie czyń poważnych szkód” (DNSH)

Zgodnie z art. 9 ust. 4 rozporządzenia ogólnego cele funduszy są realizowane zgodnie z celem wspierania zrównoważonego rozwoju, określonym w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyń poważnych szkód”. Działania na rzecz klimatu są włączone do głównego nurtu polityki. 30% wydatków z budżetu UE zostanie przeznaczony na wspieranie celów klimatycznych. EFRR wniesie wkład w wysokości 30% całkowitej koperty finansowej EFRR, a Fundusz Spójności 37 % całkowitej alokacji FS na cele związane z klimatem. Zgodnie z legislacją Polityki Spójności¹⁸⁷, EFRR i Fundusz Spójności powinny wspierać działania, które są zgodne ze standardami i priorytetami Unii w zakresie klimatu i środowiska oraz nie powodują poważnych szkód dla celów środowiskowych w rozumieniu art. 17 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2020/852 w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniającego rozporządzenie (UE) 2019/2088¹⁸⁸ (UE) nr 2020/852 i które zapewniają przejście na gospodarkę niskoemisyjną na drodze do osiągnięcia neutralności klimatycznej najpóźniej do 2050 r. Instytucje zaangażowane w wydatkowanie środków polityki spójności powinny wspierać działania, które byłyby prowadzone z poszanowaniem norm i priorytetów Unii w zakresie klimatu i środowiska i które nie

¹⁸⁷ Motyw 10 w rozporządzeniu ogólnym, motyw 6 w rozporządzeniu ws. EFRR i FS.

¹⁸⁸ Dz. Urz. UE L 198 z 22.06.2020, str. 13.

czyniłyby poważnych szkód dla celów środowiskowych zgodnie z zasadą 'Do no significant harm' (DNSH), czyli „nie czyn poważnych szkód” we wszystkich programach.

Zasada DNSH będzie analizowana na poziomie programów i każdego typu interwencji Polityki Spójności. Wyłączenie z analizy na poziomie UP obejmuje jedynie typy działań, dla których dokonano analizy zasady DNSH w ramach Krajowego Programu Odbudowy¹⁸⁹.

Analiza DNSH przeprowadzona dla typów działań w ramach programów krajowych może być wykorzystana do programów regionalnych w przypadku tych samych typów działań.

W przypadku zidentyfikowania zagrożeń dla zgodności z DNSH określone typy projektów mogą zostać wyłączone ze wsparcia PS. W niektórych przypadkach, celem zachowania zgodności z DNSH instytucje zarządzające zapewnią odpowiednie zawężenie zakresu interwencji, określą warunki dofinansowania bądź też odpowiednie środki łagodzące na poziomie wyboru operacji.

Jednym z narzędzi realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w polityce spójności 2021-2027 będzie stosowanie kryteriów wyboru projektów wspierających rozwiązania proekologiczne takie jak oszczędność energii i wody, powtórne wykorzystanie zasobów, ograniczenie wpływu na bioróżnorodność itp. Kryteria tego typu dostosowane będą do charakteru interwencji i będą stosowane w ramach wszystkich celów polityki.

W celu wzmocnienia efektów proekologicznych polityki spójności prowadzone będą działania w zakresie edukacji ekologicznej oraz podnoszenia kwalifikacji, zarówno jako samodzielne projekty, jak i element dodatkowy inwestycji, które przyczyniają się bezpośrednio lub pośrednio do osiągnięcia celów środowiskowych i klimatycznych. Działania edukacji ekologicznej powinny zmierzać do zmiany postaw i zachowań obywateli, a także upowszechnienia ekologicznych praktyk i procedur w przedsiębiorstwach i administracji publicznej (np. upowszechnienie zielonych zamówień publicznych) oraz mogą być prowadzone w ramach wszystkich celów polityki, tam gdzie postawy indywidualne mają istotne znaczenie dla osiągnięcia efektów ekologicznych projektu (np. gospodarka cyrkularna, ochrona różnorodności biologicznej, zazielenienie powierzchni, zrównoważona mobilność miejska, projekty kolejowe, efektywność energetyczna w budynkach, gospodarowanie wodą).

Mając na uwadze ochronę różnorodności biologicznej oraz potrzebę adaptacji do zmiany klimatu (w szczególności na obszarach miejskich), właściwe instytucje zarządzające w ramach realizowanych przedsięwzięć infrastrukturalnych, tam gdzie to adekwatne, będą priorytetowo traktowały zieloną infrastrukturę, w tym w szczególności drzewa. Instytucje zarządzające będą dokładały starań, aby zachowanie i rozwój zielonej infrastruktury, zwłaszcza drzew, były uwzględniane w całym cyklu projektowym, m.in. poprzez stosowanie standardów ochrony zieleni, w tym inwentaryzację i właściwą organizację prac budowlanych.

¹⁸⁹ Nota wyjaśniająca dot. zasady DNSH z 27 września 2021 uwzględnia m.in. sposób dokonania analizy zasady DNSH w programach

Szczególna dbałość o tereny zielone będzie miała miejsce w projektach rewitalizacyjnych przestrzeni publicznych, których projektowanie winno kierować się postulatami maksymalnego zachowania istniejących drzew i krzewów, poprawy warunków ich wzrostu oraz zwiększania powierzchni biologicznie czynnych. Zrównoważone planowanie przestrzenne pozwoli osadzić inwestycje finansowane w ramach programów PS w ładzie przestrzennym, wykorzystywać narzędzia koordynacyjne oraz współpracę samorządów terytorialnych w tym zakresie.

Osiągnięcie założeń zrównoważonego rozwoju jest możliwe poprzez promowanie oraz stosowanie przez instytucje zarządzające programami zamówień publicznych do wspierania celów zrównoważonego rozwoju. Beneficjenci będą wspierani i zachęceni do stosowania, w ramach prowadzonych postępowań, większej liczby kryteriów związanych z jakością i kosztami cyklu życia produktów i usług. Względy środowiskowe (kryteria zielonych zamówień publicznych) i społeczne, a także zachęty do innowacji zostaną włączone do procedur zamówień publicznych stosowanych zarówno przez beneficjentów, jak i instytucje wdrażające programy, o ile istnieją kryteria zrównoważonego rozwoju dla tego typu usług lub produktów. Ze środków pomocy technicznej odbędą się szkolenia i budowanie wiedzy na temat skutecznego stosowania zamówień zielonych i społecznych.

9.3. Zasada Partnerstwa

Zasada partnerstwa jest konsekwentnie realizowana przez kolejne perspektywy finansowe funduszy unijnych na każdym etapie realizacji Umowy Partnerstwa oraz programów krajowych i regionalnych. W praktyce realizacja zasady partnerstwa oznacza włączenie przedstawicieli samorządów terytorialnych, partnerów społecznych, gospodarczych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, organizacji badawczych i uniwersytetów w procesy programowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji funduszy unijnych. Zasada partnerstwa opiera się na mechanizmach wielopoziomowego zarządzania odzwierciedlonych w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz wypełnia postulaty europejskiego kodeksu postępowania w sprawie umów o partnerstwie i programów wspieranych z europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych ustanowione rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) nr 240/2014 (zwanego „europejskim kodeksem postępowania w sprawie partnerstwa”).

Realizacja zasady partnerstwa podczas wdrażania Umowy Partnerstwa i programów

Realizacja zasady partnerstwa jest zapewniona na poziomie komitetów monitorujących powoływanych dla programów finansowanych z funduszy unijnych i odgrywających kluczową rolę w ich realizacji. Skład komitetów oraz sposób doboru reprezentatywnych przedstawicieli jest unormowany w tzw. ustawie wdrożeniowej, która wskazuje jako uczestników:

- 1) ogólnopolskie organizacje jednostek samorządu terytorialnego tworzące stronę samorządową Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, o której mowa w ustawie z dnia 6 maja 2005 r. o Komisji

Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz o przedstawicielach Rzeczypospolitej Polskiej w Komitecie Regionów Unii Europejskiej (Dz. U. poz. 759);

- 2) organizacje związkowe i organizacje pracodawców, reprezentatywne w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. z 2018 r. poz. 2232, z późn. zm.);
- 3) organizacje pozarządowe, w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, z późn. zm.) wyłonione w postępowaniu prowadzonym przez:
 - a) Radę Działalności Pożytku Publicznego, o której mowa w art. 35 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w odniesieniu do komitetu monitorującego krajowy program oraz w odniesieniu do komitetu monitorującego regionalny program, jeżeli w danym województwie nie utworzono Wojewódzkiej Rady Działalności Pożytku Publicznego,
 - b) właściwą Wojewódzką Radę Działalności Pożytku Publicznego, o której mowa w art. 41a ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w odniesieniu do komitetu monitorującego regionalny program, jeżeli w danym województwie utworzono Wojewódzką Radę Działalności Pożytku Publicznego, z zastrzeżeniem art. 18 ust 4 (ustawy wdrożeniowej).

Przy komitetach monitorujących funkcjonują również grupy robocze, których skład uwzględnia przedstawicieli wszystkich współpracujących stron.

Oprócz komitetów monitorujących w Polsce funkcjonuje również umocowany w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju¹⁹⁰ Komitet do spraw Umowy Partnerstwa¹⁹¹, w którym zasiadają przedstawiciele strony rządowej, samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych na zasadach pełnoprawnych członków. Ze strony partnerów społecznych i gospodarczych zasiadają w nim przedstawiciele organizacji związkowych i organizacji pracodawców reprezentatywnych w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego, przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazanych przez Radę Działalności Pożytku Publicznego, przedstawiciele izb gospodarczych oraz środowiska akademicko-naukowego delegowani przez Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Polską Akademię Umiejętności, Polską Akademię Nauk.

Skład tego gremium ma zapewnić zrównoważony liczebnie udział poszczególnych grup w podejmowaniu uchwał oraz jak najwyższą efektywność ich pracy. Partnerzy debatują nad efektami realizacji programów Umowy Partnerstwa w oparciu o dostarczane wyniki monitoringu oraz ewaluacji, opiniują decyzje

¹⁹⁰ art. 14l ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o *zasadach prowadzenia polityki rozwoju* (Dz.u. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.), dalej *uzppr*.

¹⁹¹ regulamin KUP: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/55782/PRZYJETYREGULAMINKUP.rtf>

dotyczące wdrażania funduszy perspektywy finansowej na lata 2014-2020 i 2021-2027. Uczestnikami spotkań KUP są także przedstawiciele Komisji Europejskiej. Dyskusja nt. Założeń do Umowy Partnerstwa odbyła się na forum KUP w październiku 2019 r.

W ramach Komitetu do spraw Umowy Partnerstwa funkcjonuje poświęcony budowie relacji partnerskich i doskonaleniu wdrażania tej zasady Podkomitet do spraw rozwoju partnerstwa¹⁹². Powstał on z połączenia dwóch wcześniej funkcjonujących Podkomitetów: Podkomitetu do spraw monitorowania realizacji zasady partnerstwa oraz Podkomitetu do spraw Efektywności Funduszy UE.

Do zadań Podkomitetu należy m.in. monitorowanie realizacji zasady partnerstwa w ramach wdrażania Umowy Partnerstwa i programów służących realizacji UP, organizowanie spotkań i warsztatów poświęconych zagadnieniom promowania zasady partnerstwa oraz obywatelskich postaw w ramach realizacji UP, wypracowanie propozycji działań podnoszących efektywność realizacji programów UP oraz propozycji kompleksowego systemu monitorowania i oceny efektywności interwencji dla tych obszarów. Członkowie Podkomitetu debatują także nad innymi instrumentami europejskimi, np. dedykowanym zwalczaniu skutków pandemii COVID-19 mechanizmem REACT-EU oraz Krajowym Planem Odbudowy. Na tym forum odbyła się dyskusja nt. założeń do Umowy Partnerstwa w listopadzie 2019 r. (Podkomitet ds. monitorowania zasady partnerstwa). Następnie w grudniu 2020 r., jeszcze przed ogłoszeniem konsultacji społecznych, został zaprezentowany projekt UP.

Ww. Podkomitet jest również aktywny w procesie ewaluacji polityki spójności. Przedstawiciele tego gremium biorą udział w prezentacjach wyników badań oraz aktywnie uczestniczą w realizacji wybranych ewaluacji. Na uzasadniony wniosek podkomitetu są także realizowane badania ewaluacyjne¹⁹³.

Przygotowanie nowej perspektywy finansowej funduszy unijnych w Polsce odbywa się z poszanowaniem zasady partnerstwa.

W celu realizacji zasady partnerstwa na etapie programowania perspektywy finansowej 2021-2027 zarządzeniem Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 26 kwietnia 2019 r.¹⁹⁴ zostały powołane grupy robocze wspierające prace nad przygotowaniem programów na nową perspektywę. W 2019 r powstało pięć grup roboczych odpowiadających pięciu celom polityki wskazanym w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 maja 2018 r. Prace grup nadzorowane i organizowane były przez właściwe

¹⁹² Zarządzenie nr 4 Przewodniczącego Komitetu do spraw Umowy Partnerstwa na lata 2014-2020 w sprawie powołania Podkomitetu do spraw rozwoju partnerstwa z dnia 26 sierpnia 2020 r.

¹⁹³ Przykładowo na wniosek członków Podkomitetu Krajowa Jednostka Ewaluacji zrealizowała badanie „Ewaluacja w zakresie identyfikacji dobrych praktyk w realizacji zasady partnerstwa w ramach perspektywy 2014-2020 w wybranych krajach członkowskich UE”, w którym zidentyfikowano potencjalne rozwiązania usprawniające realizację zasady partnerstwa. Badanie zostało zakończone w połowie 2020 r., a jego wyniki zaprezentowano stronie społecznej. Kolejne badanie zainicjowane na wniosek Podkomitetu, „Ewaluacja realizacji zasady partnerstwa w ramach perspektywy 2014-2020” ma dostarczyć w 2021 r. informacji na temat sposobu realizacji zasady partnerstwa w perspektywie 2014-2020 oraz mechanizmów identyfikacji reprezentatywnych partnerów spoza administracji. Wartością dodaną tego badania będą rekomendacje dla pełniejszego zastosowania Zasady Partnerstwa w nowym okresie programowania.

¹⁹⁴ Zarządzenie Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 26 kwietnia 2019 r. w sprawie powołania grup roboczych wspierających prace nad przygotowaniem programów operacyjnych na lata 2021–2027 (Dz. Urz. Min. Inw. i Roz. poz. 16).

departamenty w Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju: cel 1 - Departament Wsparcia Programów Innowacji i Rozwoju, cel 2 - Departament Programów Infrastrukturalnych, cel 3 - Departament Programów Infrastrukturalnych w zakresie celów szczegółowych dotyczących transportu oraz Departament Rozwoju Cyfrowego w zakresie sieci połączeń cyfrowych, cel 4 - Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, cel 5 - Departament Regionalnych Programów Operacyjnych. Wsparcie przygotowania programu pomocy technicznej poprzez prace Grupy Sterującej ds. Pomocy Technicznej koordynował Departament Programów Pomocowych. W pracach wszystkich grup brał udział Departament Regionalnych Programów Operacyjnych zapewniający koordynację i demarkację z programami regionalnymi, Departament Strategii Rozwoju oraz Departament Koordynacji Wdrażania Funduszy UE, koordynujące przygotowanie do nowej perspektywy. Zgodnie z ww. zarządzeniem ministra i dotychczasową praktyką realizacji zasady partnerstwa w grupach pracowali przedstawiciele instytucji rządowych (sektorów odpowiedzialnych za polityki publiczne), samorządów wojewódzkich (desygnowanych przez Konwent Marszałków), regionalnych instytucji zarządzających, partnerów społecznych i gospodarczych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W przypadku tych ostatnich Rada Działalności Pożytku Publicznego wskazała w uchwale nr 53 z 2019 r. swoich przedstawicieli do udziału w składach poszczególnych grup. Do prac w grupie CP4 zaproszeni zostali również przedstawiciele organizacji działających na rzecz zwiększenia dostępności. W pozostałych grupach również dobierani byli przedstawiciele organizacji mających doświadczenie w danej tematyce. Podobnie jak w składzie komitetów monitorujących partnerzy społeczni reprezentowali członków Rady Dialogu Społecznego. Łącznie w prace grup włączono ok. 80 podmiotów reprezentujących partnerów społecznych, gospodarczych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Nieco później w MFiPR utworzona została także grupa robocza ds. Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. W jej skład wchodzi przedstawiciele kluczowych resortów, właściwych komórek MFiPR oraz regionalnych instytucji zarządzających. Jednakże z uwagi na roboczy charakter prac grupy oraz tempo prac ustalono, że partycypacja społeczna zostanie zagwarantowana poprzez udział przedstawicieli Urzędów Marszałkowskich, którzy na poziomie województw opracowywać będą Terytorialne Plany Sprawiedliwej Transformacji w ramach regionalnych grup roboczych. W prace tych grup zostaną włączeni partnerzy społeczni i gospodarczy oraz przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

W listopadzie 2020 r. MFiPR zwróciło się pisemnie do Marszałków Województw o zapewnienie udziału organizacji pozarządowych w pracach związanych z tworzeniem regionalnych programów na lata 2021-2027. We wszystkich województwach powołane zostały różnego rodzaju gremia - grupy konsultacyjne, grupy robocze czy zespoły, które przygotowują w sposób partycypacyjny założenia do przyszłych programów. Do ich zadań należy np. opracowywanie wkładów merytorycznych do dokumentów, opiniowanie dokumentów związanych z programowaniem czy też upowszechnianie w swoim środowisku wiedzy nt. planowania operacyjnego w województwie.

Udział partnerów społecznych w konsultacjach Umowy Partnerstwa

Partnerzy społeczni bardzo licznie uczestniczyli w dialogu nieformalnym z Komisją Europejską w pierwszej połowie 2019 r., który dotyczył wszystkich celów polityki.

W sierpniu 2019 roku odbywały się konsultacje Założeń do UP (dokumentu poprzedzającego właściwą UP). Dokument był przedmiotem obrad Rady Działalności Pożytku Publicznego (RDPP). Pod koniec sierpnia 2019 r. odbyło się spotkanie, w trakcie którego członkom RDPP przedstawiono postęp prac nad ZUP oraz stanowisko wobec złożonych wcześniej uwag, a 10 września 2019 r. projekt ZUP otrzymał pozytywną opinię Rady.

Rada Dialogu Społecznego uczestniczyła w konsultacjach ZUP w sierpniu 2019 r. Najważniejsze uwagi (dotyczące rozwoju nowoczesnego, branżowego szkolnictwa zawodowego, włączenia pracodawców w proces kształcenia zawodowego, a także postulat wzmocnienia instytucji dialogu społecznego) zostały w kolejnej wersji UP uwzględnione.

Forum dyskusji nt zagadnień horyzontalnych oraz kwestii wynikłych w trakcie prac nad Umową Partnerstwa i programami, w którym uczestniczą przedstawiciele samorządów wojewódzkich, stanowi Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej obradujący regularnie na poziomie dyrektorów departamentów ministerialnych i marszałkowskich.

Inną płaszczyznę współpracy samorządów wojewódzkich z rządem stanowi Konwent Marszałków, natomiast udział samorządów terytorialnych gminnych i powiatowych (ich reprezentacji) zapewnia Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego.

W styczniu 2021 r. rozpoczęły się konsultacje Umowy Partnerstwa, w których został zapewniony szeroki udział reprezentantów organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Organizacje pozarządowe zgłosiły niemal 1/3 wszystkich uwag, więcej niż urzędy marszałkowskie, miasta czy przedsiębiorstwa. Łącznie złożyły ok 2000 uwag poprzez formularz dostępny na stronie ministerstwa od 18 stycznia do 22 lutego 2021 r. Organizacje uczestniczyły w 16 regionalnych konferencjach odbywających się on-line, zadawały pytania w trakcie konferencji i na większość z nich otrzymywały odpowiedź. Ponadto uwagi składane były jako stanowiska lub uchwały w sprawie UP przez RDPP, RDS i Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego. W okresie konsultacji odbywały się spotkania rządu z RDPP i RDS, podczas których przedstawiciel rządu prezentował założenia UP oraz odpowiadał na uwagi zgłaszane przez reprezentantów strony społecznej. Na stronie Ministerstwa zamieszczono formularz z ok 5 000 zgłoszonych do UP uwag.

RDPP sformułowała uwagi do UP w swoich uchwałach. Rada wystąpiła m.in. o zmianę poziomu finansowania programu Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa w nowej perspektywie i utrzymanie alokacji dostępnej w latach 2014-2020 tj. 460 mln euro. Uwaga ta została uwzględniona. W zakresie celu 1 postulowano m.in. wsparcie prowadzenia działalności B+R oraz wdrażania wyników prac przez przedsiębiorstwa i konsorcja z ich udziałem oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego; w celu 4

postulowano wzmocnienie roli organizacji społeczeństwa obywatelskiego np. w dostarczaniu usług, deinstytucjonalizacji, rozwoju ekonomii społecznej, wyodrębnieniu działań realizowanych wyłącznie przez NGOs, w celu 5 postulowano przeznaczenie 3% środków programów regionalnych na RLKS, w celu 6 obecność ekonomii społecznej w Programie Sprawiedliwej Transformacji, a poza tym w Programie Polski Wschodniej. Ponadto w uwagach ogólnych postulowano transfer środków do województw, które mają największy spadek alokacji w ramach programów regionalnych, czyli województwa dolnośląskiego i wielkopolskiego oraz zwiększenia dostępności funduszy unijnych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, np. poprzez rozliczanie ryczałtem czy regranting.

Rada Działalności Pożytku Publicznego uchwałą z 20 kwietnia 2021 r. wydała pozytywną opinię dla UP wskazując na potrzebę uwzględnienia uwag przedłożonych przez Radę w finalnym brzmieniu Umowy. Ponadto w uchwale RDPP zwróciła uwagę na udział Wojewódzkich Rad Działalności Pożytku Publicznego w procesie wyłaniania przedstawicieli organizacji obywatelskich do komitetów monitorujących programy w perspektywie 2021-2027, dostosowanie zapisów ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju do rozporządzenia ogólnego w zakresie określenia partnerów społecznych i gospodarczych, upowszechnienie zasady dostępności i innych zasad horyzontalnych, przeznaczenie środków na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w wysokości 1% EFS+ w każdym programie. Uwagi te zostały przeanalizowane i częściowo uwzględnione. Wojewódzkie Rady Działalności Pożytku Publicznego będą wyłaniały członków komitetów monitorujących dla programów regionalnych spośród organizacji społeczeństwa obywatelskiego w danym regionie. Alokacja na wzmocnienie instytucjonalne partnerów społecznych i gospodarczych w wysokości 0,5% alokacji EFS+ została wyodrębniona w ramach programu FERS, ponadto programy mogą przeznaczać środki pomocy technicznej na potrzeby dialogu społecznego i wzmocnienie partnerów.

Rada Dialogu Społecznego zgłosiła uwagi partnerów społecznych w stanowisku z marca 2021 r. Zgłoszono uwagę dotyczącą niejasnego powiązania UP z dokumentami długookresowymi i krótkookresowymi planowania strategicznego oraz wskazano na niejasne powiązanie z Krajowym Planem Odbudowy i Zwiększania Odporności. W zakresie realizacji zasady partnerstwa wskazano na brak jej ujęcia w UP. W związku z tym oraz podobnymi postulatami, IK UP zdecydowała o uzupełnieniu UP o opis zasady partnerstwa. RDS postulowała także dodanie informacji o przeznaczeniu co najmniej 0,25% środków EFS+ na wsparcie dla rozwoju dialogu społecznego i budowy potencjału partnerów społecznych. Informacja taka została dodana. Ponadto, zgłoszono uwagę co do zasady podziału środków finansowych na szczeblu regionalnym. Ministerstwo odniosło się do postulatów RDS na piśmie i wyjaśniło kwestię statusu strategii średniookresowej kraju i jej wpływu na Umowę Partnerstwa oraz kwestię rezerwy rozdysponowanej w wyniku negocjacji kontraktu programowego. Podobnie odniesiono się do postulatu wsparcia dużych przedsiębiorstw, roli partnerów społecznych i dialogu społecznego w osiągnięciu celów CP4 oraz zaproszono partnerów do działań informacyjno-promocyjnych kierowanych do odbiorców wsparcia.

W celu poszerzenia dialogu społecznego przeprowadzono wysłuchanie obywatelskie dotyczące Umowy Partnerstwa na nowy okres, a następnie wysłuchania dotyczące programów krajowych, które ją realizują. Współorganizatorem wysłuchania był Podkomitet ds. zasady partnerstwa, który przy pomocy Ogólnopolskiej Federacji Organizacji Pozarządowych umożliwił wypowiedzi reprezentantów administracji samorządowej, przedsiębiorców, partnerów społecznych i społeczeństwa obywatelskiego. Dodatkowy czas poświęcony na wysłuchania i analizę postulatów, pozwolił lepiej wniknąć w istotę wielu problemów i znaleźć na nie odpowiedzi, a także zbudować konsensus wokół Umowy Partnerstwa na następne 9 lat. Raport z konsultacji projektu Umowy partnerstwa 2021-2027, które trwały od stycznia do kwietnia 2021 r. jest zamieszczony na stronie: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-na-lata-2021-2027/konsultacje-up/o-funduszach/> W raporcie znajduje się również odniesienie do uwag zgłoszonych podczas wysłuchania obywatelskiego 7 kwietnia 2021.

Zasada partnerstwa w perspektywie finansowej funduszy unijnych 2021-2027

Szansą na wzmocnienie dialogu społecznego i obywatelskiego w perspektywie 2021-2027 jest przeznaczenie min. 0,25% środków EFS+ na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W Polsce na ten cel zostanie przeznaczone 0,5% alokacji EFS+. Wymóg w zakresie koncentracji tematycznej zostanie osiągnięty w samym tylko programie krajowym EFS+, przy czym wsparcie zdolności partnerów społecznych i organizacji pozarządowych będzie realizowane również w innych programach. Środki te zostaną zaprogramowane przy bardzo aktywnym udziale zainteresowanych stron. W tym celu prowadzony jest nieformalny dialog z udziałem przedstawicieli reprezentatywnych organizacji partnerów społecznych oraz organizacji reprezentujących społeczeństwo obywatelskie w Radzie Działalności Pożytku Publicznego.

Dodatkowo na potrzeby realizacji zasady partnerstwa i wzmocnienia potencjału partnerów zaplanowane zostały działania w ramach pomocy technicznej programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego. Dla partnerów przewidziano wsparcie umożliwiające podnoszenie potencjału instytucjonalnego, a także doskonalenie i zdobywanie nowych umiejętności, poprzez takie jak: szkolenia, dotacje na budowanie sieci współpracy, przygotowanie ekspertyz i analiz czy konsultacje ze środowiskiem. Partnerzy spoza administracji mogą być wspierani również jako dotacjobiorcy ze środków pomocy technicznej. Podobnie jak dotychczas sposoby realizacji zasady partnerstwa w nowej perspektywie zostaną określone w wytycznych ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego przygotowywanych we współpracy z partnerami. Wytyczne usystematyzują udział partnerów w takich procesach jak monitorowanie realizacji programów (w szczególności w ramach komitetów monitorujących), ewaluacji czy sprawozdawczości. Ponadto, sposób funkcjonowania komitetów monitorujących zostanie określony w nowej ustawie o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027.

Wytyczne jak i zasady funkcjonowania komitetów monitorujących opisane w ustawie zagwarantują wyważone i reprezentatywne zaangażowanie partnerów, w tym organizacji pozarządowych niezależnych od władz i ich organów doradczych, wybranych w przejrzystym procesie.

10. Formy wsparcia finansowego

Zgodnie z art. 58 rozporządzenia ogólnego do wsparcia w formie zwrotnej będą się kwalifikowały projekty wykonalne finansowo (w tym takie, które taką wykonalność finansową osiągną z wykorzystaniem elementu dotacyjnego zgodnie z art. 58 ust. 5 rozporządzenia 2021/1060), nieznajdujące wystarczających źródeł finansowania na rynku.

Przy planowaniu form wsparcia, które zostaną określone w odniesieniu do poszczególnych obszarów wsparcia w programach, oprócz potencjału inwestycji do generowania zwrotu czy oszczędności należy uwzględniać dodatkowo koszty ustanowienia i realizacji instrumentu finansowego, ale też możliwość osiągnięcia masy krytycznej (skala wsparcia i możliwość zaadresowania potrzeb grupy docelowej). Dodatkowo, środki publiczne powinny interweniować w zakresie luki finansowej, czyli w obszarze „niezaspokajany” lub nieadresowanym przez rynek. Konieczne jest unikanie sytuacji, w której będzie zastosowana różna forma wsparcia do podobnych typów inwestycji w różnych programach. W zakresie projektów, które nie są finansowo wykonalne, stosowane będą formy bezzwrotne.

Biorąc pod uwagę zróżnicowane potrzeby i konieczność jak najbardziej adekwatnego dostosowania wsparcia (skali i formy) do potrzeb, najbardziej optymalnym rozwiązaniem w ramach większości obszarów wsparcia jest zastosowanie systemu dualnego, każdorazowo zapewniając czytelną demarkację pomiędzy różnymi formami wsparcia (tj. dotacji i instrumentów finansowych, z uwzględnieniem instrumentów mieszanych, łączących finansowanie dotacyjne z obligatoryjnym finansowaniem zwrotnym ze środków prywatnych).

Poniżej kierunkowo określono formy wsparcia finansowego dla wybranych obszarów wsparcia w ramach poszczególnych celów polityki. Kierunkowe decyzje co do formy wsparcia mogą ewoluować wraz ze zmieniającą się sytuacją rynkową i efektywnością przyjętych form wsparcia.

Cel Polityki 1

Infrastruktura B+R w przedsiębiorstwach – wsparcie bezzwrotne

Inwestycje w infrastrukturę B+R co do zasady bezpośrednio nie generują dochodu po zakończeniu realizacji projektu (wymagają realizacji kolejnych etapów cyklu innowacji, tj. realizacji badań i inwestycji wdrożeniowych). Wyniki prac B+R oraz ewentualne zyski z tego tytułu są niepewne lub – w najlepszym wypadku - znacząco oddalone w czasie. Prace B+R realizowane przy wykorzystaniu infrastruktury B+R będą obejmować badania przemysłowe i eksperymentalne prace rozwojowe, zgodnie z zakresem określonym w rozporządzeniu 651/2014 (GBER).

Prace B+R w przedsiębiorstwach - wsparcie bezzwrotne

Prace badawczo-rozwojowe mają prowadzić do powstania wartości niematerialnych i prawnych, które w dłuższej perspektywie mogą przynieść korzyści finansowe z ich komercjalizacji, jednak efekt ten jest obciążony dużym ryzykiem o charakterze technologicznym (niepewny efekt finalny procesu badawczego) oraz ryzykiem rynkowym (czy zapotrzebowanie rynku na dany produkt/usługę będzie wystarczająco duże, aby zrekomensować koszty projektu B+R i ich wdrożenia). Sektor bankowy z reguły nie finansuje tego typu projektów (brak wiedzy do oceny agendy badawczej, wysoki poziom ryzyka, trudność w oszacowaniu wpływu projektu na zdolność kredytową przedsiębiorstwa). Planowane w tym obszarze finansowanie dotacyjne w największym stopniu redukuje poziom ryzyka związany z projektami B+R. Stanowi też zachętę do realizacji działalności stanowiącej najbardziej ryzykowną część procesu innowacyjnego, jaką są badania przemysłowe i eksperymentalne prace rozwojowe, zgodnie z zakresem określonym w rozporządzeniu 651/2014 (GBER).

Wdrożenie wyników prac B+R – wsparcie zwrotne lub częściowo zwrotne

Projekty wdrożeniowe nadal obciążone są ryzykiem z punktu widzenia zarówno przedsiębiorstw, jak i podmiotów je finansujących. Jednak jest to ryzyko o charakterze biznesowym, a w mniejszym stopniu związane z procesem badawczym, jak w przypadku projektów B+R. Niższy poziom ryzyka uzasadnia korzystanie ze zwrotnych lub częściowo zwrotnych form finansowania, np. w poprzez wykorzystanie tzw. dotacji warunkowej. Dotacja warunkowa jest formą finansowania, która łączy zalety finansowania zwrotnego (bardziej rynkowy charakter wsparcia, możliwość efektywnego wsparcia większej liczby przedsiębiorstw dzięki wykorzystaniu zwrotów) z zaletami wsparcia dotacyjnego (obniża koszty finansowania, redukuje poziom ryzyka, zachęca do realizacji projektów B+R i komercjalizacji ich wyników). Udział finansowania zwrotnego w dotacji warunkowej będzie wymagał uzasadnienia, przy uwzględnieniu poziomu ryzyka i wielkości przedsiębiorstwa.

Alternatywną formą wsparcia wdrożeń wyników prac B+R (czy też szerzej rzecz ujmując wdrożeń innowacji) będą instrumenty finansowe (z możliwym komponentem dotacyjnym) lub tzw. instrumenty mieszane, łączące komponent dotacyjny EFRR z obowiązkowym finansowaniem zwrotnym ze środków prywatnych (np. bankowych), przy założeniu, że całkowita wartość finansowania zwrotnego będzie zawsze wyższa niż wsparcia dotacyjnego.

Projekty uzupełniające projekty B+R (jako część tzw. projektów kompleksowych), tj. zazielenienie, cyfryzacja, internacjonalizacja, kompetencje, infrastruktura B+R - wsparcie bezzwrotne

W przypadku projektów, będących częścią tzw. kompleksowych przedsięwzięć realizowanych w oparciu o wynik prac badawczo-rozwojowych, wsparcie będzie mieć charakter bezzwrotny. Projekty dotyczące zazielenienia, internacjonalizacji, cyfryzacji czy kompetencji mają na celu zwiększyć efekty realizowanych prac B+R.

Wsparcie dla nowopowstałych firm – wsparcie zwrotne i bezzwrotne

Decyzja o ostatecznej formie wsparcia powinna być uzależniona od ekspozycji na ryzyko, fazy rozwoju firmy, konieczności korzystania przez firmę z usług czy ponoszenia przez nią nakładów inwestycyjnych niezbędnych dla rozwoju.

Dla startupów na późniejszym etapie rozwoju stosowany będzie co do zasady IF (w tym z umorzeniem) – przede wszystkim instrumenty kapitałowe. Fundusze venture capital posiadają niezbędne kompetencje do oceny tego typu projektów, a ponadto zapewniają nie tylko wsparcie czysto finansowe, ale uzupełnione o wsparcie doradcze przez cały okres inwestycji (tzw. smart money).

Natomiast specyfika wspierania faz załazkowych i wczesnych faz rozwoju start-upów decyduje o adekwatności stosowania form bezzwrotnych – decydujące znaczenie ma tu niepewność powodzenia start-upu, jak i nadal wysokie ryzyko, towarzyszące etapowi jego akceleracji.

W przypadku tzw. programów inkubacyjnych/akceleracyjnych zasadne jest utrzymanie wsparcia dotacyjnego/grantowego o relatywnie niedużej wysokości połączonego ze wsparciem o charakterze doradczym. Celem programów inkubacyjnych/akceleracyjnych jest m.in. doprowadzenie start-upów do takiego poziomu gotowości inwestycyjnej, że w następnym kroku będą one mogły zostać przedmiotem inwestycji ze strony funduszu vc, innego inwestora finansowego czy branżowego.

Wsparcie dotacyjne pozwala też start-upom z obszarów OSI, które borykają się ze szczególnymi trudnościami w wychodzeniu na rynek, testowaniu produktów, walidowaniu ich - przygotować się do wejścia na rynek, właściwie wycenić swój projekt, a także przygotować się do rozmów z potencjalnymi inwestorami.

Wsparcie konkurencyjności MŚP - wsparcie zwrotne z możliwością odstępstw we właściwie uzasadnionych przypadkach

Instrumenty finansowe (w tym z umorzeniem) będą możliwie szeroko stosowane w przypadku przedsięwzięć mających duży potencjał zwrotu z inwestycji i generowania przychodów oraz charakteryzujących się relatywnie niskim poziomem ryzyka.

Zastosowanie finansowania bezzwrotnego będzie możliwe w szczególnie uzasadnionych przypadkach, określonych na poziomie poszczególnych programów.

Usługi rozwojowe oraz usługi proinnowacyjne dla MŚP – wsparcie bezzwrotne

W przypadku usług proinnowacyjnych (m.in. transformacja w kierunku nowych rozwiązań, model biznesowy, usługi w zakresie GOZ czy przemysł 4.0) korzystanie przez przedsiębiorców z takich usług powinno przekładać się na wzrost konkurencyjności i produktywności przedsiębiorstw, jednakże ostateczne efekty tych usług są trudne do oszacowania (w tym wzrost przychodów lub generowanie oszczędności),

mogą się pojawić dopiero w dłuższej perspektywie czasowej, a dodatkowo ich osiągnięcie wymaga często dodatkowych wysokich nakładów związanych z ich wdrożeniem.

Generowanie przychodów lub oszczędności mogą być pośrednim efektem projektów z zakresu nabycia usług, a samo skorzystanie z usługi nie zawsze zakończy się decyzją o wdrożeniu rozwiązania.

Jednocześnie potencjalność tych przyszłych zysków jest bardzo niepewna i mogą się one pojawić jako czynnik pośredni dopiero w dłuższej perspektywie czasowej. Same usługi doradcze powinny przede wszystkim zachęcać przedsiębiorstwa do poszukiwania nowych rozwiązań, nowych rynków zbytu (umiędzynarodowienie), ogólnie dalszego rozwoju w kierunkach wyznaczanych przez aktualną politykę kraju lub regionu (m.in. w kierunku GOZ, innowacji).

Wsparcie IOB/OI, wsparcie rozwoju klastrów – wsparcie bezzwrotne

Wsparcie ma służyć wzmocnieniu potencjału IOB/OI do świadczenia usług dla MSP - generowanie przychodów lub oszczędności nie jest bezpośrednim efektem tego typu projektów. Wzmocnienie IOB ma wymiar strategiczny dla efektywnego systemu wsparcia MSP.

Cyfryzacja przedsiębiorstw – wsparcie zwrotne, mieszane lub bezzwrotne w zależności od poziomu ryzyka

W przypadku projektów polegających na wdrożeniu specjalistycznych rozwiązań cyfrowych, obarczonych wysokim poziomem ryzyka i trudnością w ustanowieniu zabezpieczenia pod ewentualny kredyt bankowy i powiązanych z doradztwem (np. dotyczącym doboru odpowiedniej technologii) finansowanie będzie mieć charakter bezzwrotny. W przypadku implementacji rozwiązań cyfrowych o mniej specjalistycznym charakterze (dotyczących np. oprogramowania biurowego, księgowego, systemów operacyjnych komputerów osobistych) wykorzystane będą zwrotne formy finansowania.

Internacjonalizacja przedsiębiorstw – wsparcie bezzwrotne

Systemowe wsparcie promocji polskich MSP (koordynowane przez Ministra Rozwoju i Technologii) oraz projekty mające na celu zwiększenie skali potencjału eksportowego firm z sektora MSP, budowanie kompetencji i strategii ekspansji zagranicznej oraz dopasowanie produktów i usług do konkretnych rynków docelowych, segmentów klientów i kanałów sprzedaży finansowane w formie bezzwrotnej. Wsparcie obejmuje stosunkowo niewielkie projekty nieinwestycyjne, których potencjał generowania przychodów jest odsunięty w czasie.

Infrastruktura internetowa i komunikacyjna – wsparcie bezzwrotne

Zarówno budowa ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej dla gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw, a także inwestycje w zakresie zapewnienia gigabitowego dostępu do Internetu w miejscach stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również inwestycje w rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej najnowszych generacji, kwalifikują się do wsparcia dotacją. Potwierdza to dotychczasowe doświadczenie w Programie Operacyjnym Polska Cyfrowa na lata 2014-2021.

Projekty dot. budowy ultra szybkiego internetu będą realizowane m.in. na obszarach charakteryzujących się niską lub bardzo niską gęstością zaludnienia oraz rozproszoną zabudową. Inwestycje komercyjne w rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej w takich miejscach są dla przedsiębiorców telekomunikacyjnych nieopłacalne ze względu na wysokie koszty realizacji i utrzymania przekraczające możliwe do uzyskania przychody ze świadczonych usług. Wysokie ryzyko inwestycyjne związane z realizacją projektów telekomunikacyjnych na obszarach pozbawionych dostępu do szerokopasmowego internetu, a także konieczność skutecznego przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców takich miejsc determinują zastosowanie dotacyjnej formy wsparcia.

Cel Polityki 2

Poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach wraz z instalacją urządzeń OZE – wsparcie zwrotne i mieszane

Projekty te są finansowo wykonalne. Możliwa jest do wyliczenia stopa zwrotu z inwestycji. Duży wpływ na inwestycje przedsiębiorstw w tym obszarze mają ceny energii elektrycznej, które ustalane są przez rynek i które prawdopodobnie będą rosły w przyszłości. Wraz ze wzrostem cen za energię inwestycje tego typu będą coraz bardziej opłacalne. Ponadto popyt na energię elektryczną w Polsce z roku na rok jest coraz większy.

Efektywności energetycznej często towarzyszy oszczędność zasobowa. To może prowadzić do obniżenia kosztowności produkcji lub usług, przez co przedsiębiorstwo staje się bardziej konkurencyjne na rynku. Rosnące z roku na rok koszty stanowią znaczące obciążenie w budżecie przedsiębiorstw. Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, optymalną formą wsparcia w obszarze efektywności energetycznej i OZE w przedsiębiorstwach będą instrumenty zwrotne i mieszane.

Planowane jest wykorzystanie instrumentu gwarancyjnego lub pożyczkowego (w tym z elementem dotacyjnym) do finansowania inwestycji przedsiębiorstw polegających na zwiększaniu efektywności energetycznej działalności przedsiębiorstw, w tym w połączeniu z instalacją OZE służących wytwarzaniu energii przeznaczonej na uruchomienie, utrzymanie lub rozwój działalności produkcyjnej/usługowej, w tym realizacji inwestycji zasilanych energią wytwarzaną przy pomocy OZE. Planowane jest również wykorzystanie instrumentów mieszanych, generujących zwiększone finansowanie bankowe dla tego rodzaju inwestycji.

Wsparcie kierowane do przedsiębiorców powinno zapewnić preferencyjne traktowanie MŚP w porównaniu do pozostałych przedsiębiorstw.

Efektywność energetyczna budynków mieszkalnych – instrumenty mieszane z możliwością odstępstw

Projekty dotyczące efektywności energetycznej w mieszkalnictwie generują oszczędności, zatem co do zasady będą wspierane za pomocą form mieszanych, w których umorzenie lub dotacja będzie stosowana w celu m.in.:

- zachęty do osiągnięcia wyższych efektów w zakresie efektywności energetycznej budynków,
- na wsparcie techniczne projektów: lepsze jakościowo przygotowanie projektów, audyt energetyczny.

Wyjątkiem dla zastosowania bezzwrotnych form wsparcia będzie realizacja inwestycji służących ograniczaniu ubóstwa energetycznego, na przykład wsparcie budynków komunalnych oraz zabytkowych, gdzie możliwości przeprowadzenia skutecznej termomodernizacji prowadzącej do trwałych oszczędności energii są mocno ograniczone. Forma finansowania programu priorytetowego Czyste Powietrze będzie określona na poziomie Programu.

Efektywność energetyczna w budynkach użyteczności publicznej – wsparcie zwrotne lub bezzwrotne

W obszarze efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej uzasadnione jest zarówno wsparcie zwrotne jak i bezzwrotne. Uzasadnienie dla formy wsparcia zostanie przedstawione na poziomie poszczególnych programów.

Sieci ciepłownicze – wsparcie bezzwrotne lub instrumenty mieszane

Wiele przedsiębiorstw ciepłowniczych ma utrudniony dostęp do środków publicznych ze względu na brak spełniania kryterium efektywnego systemu ciepłowniczego. Priorytetem jest szybka transformacja sektora ciepłowniczego, co wiąże się z nakładami finansowymi, które przekraczają możliwości podmiotów, których działalność jest prowadzona na skraju rentowności. Biorąc pod uwagę konieczność wprowadzenia zmian oraz szybki rozwój sieci ciepłowniczych zasadnym wydaje się wykorzystanie dotacji dla tego typu inwestycji. Natomiast instrument mieszany będzie zastosowany dla wsparcia projektów, które są elementem systemu ciepłowniczego spełniającego wymóg efektywnego systemu ciepłowniczego uwzględniający możliwość częściowego umorzenia w przypadku osiągnięcia i zachowania odpowiedniego efektu energetycznego.

Odnawialne źródła energii – wsparcie zwrotne z możliwością odstępstw

Na potrzebę kontynuowania wspierania OZE w formie zwrotnej wskazują m.in. dojrzałość technologii OZE (przekłada się ona na spadające koszty inwestycyjne oraz wydajność instalacji OZE).

Jednocześnie należy zauważyć, że w przypadku niektórych rodzajów OZE, w których brakuje systemów wsparcia operacyjnego lub gdy technologia OZE jest niewystarczająco dojrzała lub charakteryzuje się wyższym ryzykiem albo niższą rentownością zasadne będzie zastosowanie dotacji lub finansowania mieszanego (zwrotnego uzupełnionego o komponent dotacyjny). W przypadku projektów hybrydowych, na które składa się wytwarzanie i magazynowanie OZE, wsparcie zwrotne będzie kierowane na część projektu związaną z wytwarzaniem, a dotacyjne na część związaną z magazynowaniem. W przypadku źródeł zawodowych, wielkoskalowych, należy mieć na uwadze, iż istnieje dla nich dedykowany

system wsparcia w postaci aukcji OZE (w ramach tego systemu wsparcia instalacje, które wygrały poszczególne aukcje, mają zagwarantowany poziom sprzedaży energii elektrycznej na okres 15 lat).

Forma finansowania programu priorytetowego Mój Prąd zostanie określona na poziomie Programu.

Infrastruktura energetyczna – wsparcie bezzwrotne

Instrument dotacyjny jest zasadny w obszarze budowy lub przebudowy sieci umożliwiających odbiór energii z OZE, budowy i modernizacji inteligentnych sieci elektroenergetycznych i gazowych, a także budowy lub rozbudowy magazynów gazu lub energii elektrycznej. Realizacja tzw. Ważnych Projektów Stanowiących Przedmiot Wspólnego Europejskiego Zainteresowania (projektów IPCEI) w obszarze zielonych technologii jest związana z dużym ryzykiem badawczym, innowacyjnym oraz wdrożeniowym. Wysokie ryzyko realizacji projektów IPCEI stanowi uzasadnienie dla wsparcia ich realizacji za pomocą bezzwrotnych dotacji, na warunkach określonych w decyzji KE wydanej na podstawie przepisów TFUE.

Środowisko – wsparcie bezzwrotne lub instrumenty mieszane

W obszarze ochrony środowiska, przeważnie w odniesieniu do wsparcia nierentownych projektów realizowanych w szczególności przez samorządy, będzie stosowana dotacja. Wsparcie udzielane na inwestycje realizowane przez przedsiębiorców będzie zróżnicowane w zależności od charakteru realizowanych działań. Dotacje będą stosowane do wsparcia szeroko rozumianych działań przed-inwestycyjnych, przygotowawczych do wdrożenia modelu GOZ w przedsiębiorstwach oraz wdrożeniu innowacyjnych i nowoczesnych technologii, w tym m.in.:

- prace koncepcyjne związane z etapem eko-projektowania produktów oraz niezbędnych zmian w procesach produkcyjnych/usługowych,
- profesjonalne wsparcie doradczo-szkoleniowe,
- audyty środowiskowe oraz analizy techniczne i ekonomiczne,
- przedsięwzięcia charakteryzujące się realnym i uzasadnionym wysokim poziomem ryzyka inwestycyjnego, wynikającym m.in. z początkowego etapu rozwoju technologii i upowszechnienia rozwiązań dla gospodarki cyrkularnej oraz z braku ostatecznego kształtu regulacji na szczeblu krajowym, dotyczących systemu rozszerzonej odpowiedzialności producenta.

Natomiast inwestycje mające silny potencjał rynkowy, wysoką efektywność kosztową i stosunkowo szybki okres zwrotu z inwestycji, będą wspierane z wykorzystaniem form zwrotnych, z możliwością zastosowania komponentu dotacyjnego, który będzie zachęcać do realizacji ambitniejszych inwestycji.

Transport miejski - wsparcie bezzwrotne i ewentualnie zwrotne

Transport w miastach to na ogół usługi nieopłacalne rynkowo. Nie generują zysku lub zysk jest bardzo niski, a pokrycie strat rozliczane jest w ramach rekompensaty z tytułu świadczenia usług publicznych. Dlatego też zastosowanie wsparcia zwrotnego mogłoby opóźnić przeprowadzenie ważnych inwestycji, opóźnić rozwój

(wdrażanie) niskoemisyjnych form transportu i wpłynąć na osiągnięcie celów obniżania emisyjności transportu w miastach. Dlatego dla większości działań w transporcie rekomendowana będzie dotacja.

Pewien potencjał do zastosowania IF mają rozwiązania z zakresu transportu niskoemisyjnego, w które coraz częściej angażują się przedsiębiorcy. Chodzi tu głównie o systemy sharingowe (car sharing, bike sharing), stacje ładowania pojazdów elektrycznych, ze względu na spodziewaną dodatnią rentowność takich inwestycji.

Cel Polityki 3 – instrumenty bezzwrotne

Wsparcie inwestycji w bezpieczeństwo transportu lotniczego, transport drogowy, kolejowy, śródlądowy, intermodalny poza sieciami TEN-T, a także cyfryzacja tego sektora ze względu na swój niekomercyjny charakter kwalifikują się do wsparcia tylko przy pomocy dotacji.

Cel Polityki 4

Infrastruktura edukacyjna i szkolnictwa wyższego, infrastruktura społeczna – wsparcie bezzwrotne

W obszarze dedykowanym społeczeństwu (CP4) również jest bardzo mały potencjał do zastosowania instrumentów zwrotnych. Projekty planowane do realizacji w ramach CP4 trudno byłoby skomercjalizować. Dlatego inwestycje w infrastrukturę edukacyjną czy szkolnictwa wyższego, infrastrukturę społeczną, powiązaną z procesem integracji społecznej kwalifikują się do wsparcia dotacyjnego.

Sektor zdrowia – wsparcie bezzwrotne

Również w sektorze zdrowia nie przewiduje się realizacji inwestycji nastawionych na osiągnięcie zysku, tym bardziej, że na tym sektorze bardzo boleśnie odbiły się skutki COVID-19. W obszarze zdrowia inwestycje będą nastawione na realizację zadań publicznych, a ich celem będzie poprawa dostępności mieszkańców do wysokiej jakości usług zdrowotnych oraz wzmacnianie odporności i skuteczności systemu ochrony zdrowia.

Kultura – wsparcie bezzwrotne i zwrotne

W obszarze kultury przewiduje się realizację inwestycji publicznych o charakterze niekomercyjnym, nienastawionych na osiągnięcie zysku, promujących zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz poprawiających dostęp do usług społecznych w obszarze kultury, które będą wspierane przy pomocy dotacji. Działania nastawione na osiąganie zysku będą wspierane z wykorzystaniem form zwrotnych.

Turystyka – wsparcie bezzwrotne i zwrotne

Nie generujące zysku działania w ramach CP4 wspierające turystykę, realizowane przez podmioty publiczne, organizacje pożytku publicznego lub przedsiębiorstwa społeczne, tak jak projekty dotyczące turystycznych szlaków tematycznych, turystycznych szlaków rodzajowych (np. kajakowych, rowerowych) i innych produktów turystycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) będą wspierane w formie dotacji. Inwestycje w publiczną, ogólnodostępną infrastrukturę

staną się fundamentem dla rozwoju MŚP prowadzących działalność w branży turystycznej. Działalność tych firm może zostać wsparta w ramach CP1, , w formie instrumentów finansowych. Wspieranie projektów nakierowanych na osiągnięcie dochodów i niezwiązanych tylko z poprawą dostępności dla osób z niepełnosprawnością będą podlegały wsparciu zwrotnemu.

Wsparcie samozatrudnienia – wsparcie zwrotne lub częściowo zwrotne

Obszar zastosowania wsparcia zwrotnego lub częściowo zwrotnego jest możliwy przy wsparciu samozatrudnienia (np. pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej), Udzielanie dotacji na podjęcie działalności gospodarczej zostanie ograniczone tylko do grup znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy.

Kształcenie osób dorosłych – wsparcie zwrotne lub bezzwrotne

Kolejnym przykładowym obszarem, gdzie zostanie zastosowane wsparcie zwrotne lub bezzwrotne to kształcenie osób dorosłych (w postaci np. pożyczki z dotacją w postaci umorzenia części kapitału). Wsparcie to kierowane jest do osób, które widzą potrzebę samodzielnego dokończenia się i mają warunki finansowe do zaciągnięcia pożyczki. Dodatkowo doświadczenie okresu programowania 2014-2020 pokazały, że istnieje duże zainteresowanie i popyt na pożyczki na ten cel.

Przedsiębiorstwa ekonomii społecznej – wsparcie zwrotne i bezzwrotne

Potencjał zastosowania wsparcia zwrotnego (np. w postaci pożyczek) widać też w obszarze przedsiębiorstw ekonomii społecznej, tym bardziej, że było już ono stosowane w poprzednich perspektywach. Dotacja mogłaby być stosowana przy tworzeniu miejsc pracy. Z pewnością dotacja musi być zastosowana w obszarze aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osób biernych zawodowo, jak również w obszarze wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Poprawa dostępności u przedsiębiorców – wsparcie zwrotne

Planowane jest również wykorzystanie instrumentów zwrotnych na wsparcie przedsiębiorców w zakresie poprawy dostępności prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Dostęp do finansowania zwrotnego na preferencyjnych warunkach pomoże dostosować się przedsiębiorcom do wymogów prawa w obszarze dostępności.

Cel Polityki 5

Rewitalizacja – instrumenty bezzwrotne i zwrotne

Jest to obszar w CP5, w którym identyfikowany jest potencjał do zastosowania wsparcia zwrotnego.

Rewitalizacja ma na celu wyprowadzanie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, środowiska, przestrzeni i gospodarki. Obszar ten był

do tej pory finansowany głównie poprzez dotacje, ale w przypadku niektórych regionów, najczęściej lepiej rozwiniętych w skali kraju, również poprzez instrumenty finansowe.

W 2021-2027 planowane jest utrzymanie dualnego systemu wsparcia, z szerszym wykorzystaniem instrumentów finansowych łączonych z dotacją w przypadku współfinansowania projektów rewitalizacyjnych zawierających istotne elementy o charakterze komercyjnym. W odniesieniu do regionów które nie miały podobnych instrumentów w przeszłości należy rozważyć uruchomienie wsparcia o charakterze pilotażowym.

Zastosowanie wsparcia wyłącznie dotacyjnego powinno być uzasadnione dla projektów z dominującym wymiarem społecznym, obejmujące budynki użyteczności publicznej czy uwzględniające ochronę dziedzictwa narodowego. Część projektów rewitalizacyjnych (np. obiekty zabytkowe, objęte ochroną konserwatorską, zdegradowane działalnością przemysłową lub górniczą, obiekty użyteczności publicznej) nie generuje dochodów, co utrudnia zastosowanie wsparcia zwrotnego.

11. Wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego

W trakcie realizacji programów w ramach UP, rekomenduje się instytucjom systemu wdrażania stosowanie formuły PPP przy realizacji projektów inwestycyjnych.

Podstawową zaletą formuły PPP jest jej kompleksowość. Partner prywatny (czyli wykonawca wybrany zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o PPP dotyczącymi zamówień publicznych i koncesji) odpowiada nie tylko za projektowanie budowę i finansowanie (w całości lub w części) inwestycji, ale również za późniejsze zarządzanie infrastrukturą, za co otrzymuje wynagrodzenie. Partner prywatny, dążąc do maksymalizacji swoich przychodów, dąży jednocześnie do optymalizacji kosztów operacyjnych, przy zachowaniu umówionej jakości usług. Mając powyższe na uwadze, realizację projektu w formule PPP należy traktować jako równorzędną formule tradycyjnej, a w przypadku niektórych sektorów (np. efektywności energetycznej), jako zalecaną, przy czym, wybór opcji PPP powinien zapewniać najlepszą efektywność kosztową (value for money). Doświadczenia z realizacji projektów PPP z poprzednich perspektyw finansowych są pozytywne, dlatego ta ścieżka realizacji projektu będzie propagowana w kolejnych latach. Inwestycje tego typu zostały z sukcesem zrealizowane m.in. w sektorach: gospodarki odpadami, efektywności energetycznej¹⁹⁵ oraz telekomunikacji.

¹⁹⁵ W celu zagwarantowania trwałości efektu energetycznego w tego typu projektach, konieczne jest zastosowanie podejścia polegającego na tym, że kompleksową odpowiedzialność za uzyskanie efektu weźmie wyspecjalizowany podmiot zajmujący się na co dzień systemami zarządzania energią, a nie użytkownik danego obiektu. Najbardziej skuteczną formą współpracy w tym zakresie jest współpraca w oparciu o umowę EPC (ang. – skrót od energy performance contract). Założenia EPC oznaczają, że wypłata wynagrodzenia dla wykonawcy inwestycji jest uzależniona od tego, czy planowany efekt energetyczny jest rzeczywiście osiągnięty w poszczególnych latach po zakończeniu prac. W oparciu o umowę EPC współpraca może być realizowana poprzez model PPP oraz model ESCO (ang. – skrót od energy saving company). Model PPP/ESCO gwarantuje uzyskanie rzeczywistych efektów, wysokiej jakości usług, optymalizacji kosztów oraz ochronę środków publicznych na wypadek błędów projektowych lub wykonawczych.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego pełni rolę centralnej jednostki koordynująco-zarządzającej PPP w Polsce. W ramach swoich zadań m.in. świadczy wsparcie doradcze dla instytucji systemu wdrażania PS zarówno na etapie przygotowania, jak i wdrażania programów.

12. System instytucji zaangażowanych w realizację Umowy Partnerstwa

W perspektywie 2021-2027 utrzymany zostanie obecny system zarządzania na poziomie krajowym i na poziomie regionalnym. W systemie wdrażania programów objętych UP będą funkcjonować instytucje poziomu zarządzania i kontroli oraz audytu/kontroli: instytucja koordynująca na poziomie UP; instytucje zarządzające; instytucje pośredniczące, instytucje pośredniczące drugiego stopnia (w uzasadnionych przypadkach); instytucja audytowa; instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE. Dodatkowo, wprowadzona zostanie kategoria instytucji odpowiedzialnych za spełnienie warunków podstawowych.

Instytucje koordynujące na poziomie UP

Za koordynację na poziomie UP odpowiedzialny jest minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego pełniący funkcję państwa członkowskiego w rozumieniu rozporządzenia ogólnego, z zastrzeżeniem wiodącej roli:

- ministra właściwego do spraw rybołówstwa w zakresie EFMRA;
- ministra właściwego do spraw wewnętrznych w zakresie Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz;
- ministra właściwego do spraw pracy w zakresie działań dotyczących komponentu „Zatrudnienie i innowacje społeczne”,
- ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w zakresie programowania działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie deprivacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym oraz z zastrzeżeniem kompetencji właściwych Radzie Ministrów.

Wskazani ministrowie pełnią wiodącą rolę w koordynacji w zakresie programowania działań. Powyższe oznacza, że wskazani ministrowie są odpowiedzialni za przygotowanie właściwych programów lub ich części, wdrażających wskazane fundusze, komponenty funduszy i instrumenty.

Instytucje koordynujące na poziomie UP odpowiadają za właściwą realizację celów UP. Wyróżnia się: (1) instytucję koordynującą ds. strategicznych; (2) instytucję koordynującą zarządczą ds. wdrożeniowych; (3) instytucję koordynującą ds. RP; (4) instytucję koordynującą ds. EFS+ oraz (5) instytucję koordynującą ds. informacji i promocji.

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego w związku z powyższą kompetencją w szczególności koordynuje programowanie i negocjacje dokumentów programowych na lata 2021-2027: UP i programów, zapewnia przygotowanie ram prawnych oraz wydaje wytyczne w zakresie programów polityki spójności na

lata 2021-2027, koordynuje realizację UP (z zastrzeżeniem wiodącej roli ww. ministrów), RP oraz interwencje współfinansowane z EFS+.

Institucje zarządzające

Za przygotowanie programów realizujących UP oraz sprawne i efektywne funkcjonowanie systemów zarządzania i kontroli programów odpowiedzialne są instytucje zarządzające (IZ). Rolę IZ dla programów krajowych pełni minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego, z zastrzeżeniem programu współfinansowanego z EFMR, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy do spraw rybołówstwa oraz programu dotyczącego pomocy żywnościowej współfinansowanego ze środków EFS+, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego¹⁹⁶, a w przypadku wielofunduszowych (zintegrowanych) PR rolę IZ pełnią zarządy województw. IZ w ramach programów krajowych lub regionalnych odpowiada za całokształt zagadnień związanych z zarządzaniem programem, w zakresie określonym przepisami art. 72 projektu rozporządzenia ogólnego, zgodnie z zasadami należytego zarządzania finansowego.

Poza funkcjami związanymi z zarządzaniem, monitorowaniem, ewaluacją i kontrolą, IZ powierzone zostały zadania w zakresie księgowania wydatków, zgodnie z przepisami art. 76 rozporządzenia ogólnego. Zadania te instytucja zarządzająca może wykonywać sama lub powierzyć je innemu organowi.

Mając na względzie, że w perspektywie finansowej 2014-2020 dla Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020, zadania w zakresie rachunkowości były realizowane przez resort właściwy ds. finansów publicznych (pełniący funkcję Instytucji Certyfikującej), zadania te nadal będą realizowane przez ten resort.

Zgodnie z art. 73 rozporządzenia ogólnego IZ, w procedurze wyboru operacji do objęcia wsparciem, zobowiązana jest stosować kryteria i procedury, które są niedyskryminacyjne, przejrzyste, zapewniają dostępność dla osób z niepełnosprawnościami i równouprawnienie płci oraz z uwzględniają Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej, jak również zasadę zrównoważonego rozwoju oraz unijną politykę w dziedzinie środowiska. Lepszemu wdrożeniu zasady niedyskryminacji służyć będą Wytyczne w zakresie realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027.

Institucje pośredniczące

Zgodnie z art. 71 ust. 3 rozporządzenia ogólnego IZ może wyznaczyć jedną lub większą liczbę instytucji pośredniczących do pełnienia niektórych zadań na jej odpowiedzialność. Uzgodnienia pomiędzy instytucją zarządzającą i instytucjami pośredniczącymi są ujęte na piśmie.

Institucje pośredniczące drugiego stopnia

Mając na względzie efektywność i zapewnienie sprawnego systemu wdrażania, przewiduje się możliwość delegowania przez instytucję pośredniczącą części zadań związanych z realizacją programu (na poziomie

¹⁹⁶ Zgodnie z planowaną nowelizacją ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

działania) jednej albo większej liczbie instytucji pośredniczących drugiego stopnia. Analizując bieżące doświadczenia z realizacji programów w perspektywie 2014-2020, zakłada się, w przypadku programów krajowych możliwe spłaszczenie struktury zarządzania. Niemniej w przypadkach, w których dotychczasowa struktura się sprawdziła i ma uzasadnienie, podejście będzie kontynuowane z uwzględnieniem specyfiki danego programu. W sytuacjach, w których zakres interwencji to uzasadnia możliwe jest również powołanie nowych instytucji pośredniczących drugiego stopnia.

Instytucja audytowa

IA powoływana jest zgodnie z art. 71 rozporządzenia ogólnego. Podobnie jak w perspektywie 2014-2020 rola instytucji audytowej dla wszystkich PK i PR polityki spójności zostanie powierzona Szefowi Krajowej Administracji Skarbowej, który sprawuje swoją funkcję przy pomocy komórki organizacyjnej urzędu obsługującego ministra właściwego ds. finansów publicznych oraz izb administracji skarbowej.

Instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE

Instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności z KE jest minister właściwy do spraw finansów publicznych. Środki przekazywane są przez KE jako zaliczki oraz płatności okresowe i płatność końcowa i przekazywane na finansowanie projektów.

Minister właściwy do spraw finansów publicznych, w zakresie skali i warunków finansowania PR, uzgadnia projekt kontraktu programowego z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego.

Instytucja odpowiedzialna za spełnienie warunku

W perspektywie finansowej 2021-2027 zmienia się charakter warunkowości. Spełnienie warunków podstawowych, zarówno horyzontalnych (załącznik III do rozporządzenia ogólnego) jak również tematycznych (załącznik IV do rozporządzenia ogólnego) ma charakter ciągły i jest zapewniane w trakcie trwania całej perspektywy finansowej. Za spełnienie warunków odpowiedzialnych jest szereg instytucji: organów administracji rządowej (ministrowie właściwi w sprawach obszarów objętych warunkiem, inne podmioty administracji rządowej, jak np. Rządowe Centrum Bezpieczeństwa) lub samorządowej (zarządy województw w zakresie warunków spełnianych na poziomie regionalnym).

13. Koordynacja

Powierzenie ministrowi właściwemu do spraw rozwoju regionalnego kompetencji w zakresie:

- przygotowania Umowy Partnerstwa;
- opiniowania wszystkich programów realizujących UP oraz ich zmian pod kątem zgodności z UP;
- negocjacji programów krajowych (i koordynacji negocjacji programów regionalnych) realizujących UP;
- przygotowania ram prawnych;
- wydania wytycznych w zakresie programów polityki spójności na lata 2021-2027;

jest kluczowym instrumentem zapewniającym spójny i komplementarny system dokumentów programowych na lata 2021-2027 oraz mechanizmów i zasad ich wdrażania. Ponadto, pełnienie przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego funkcji strategicznej w odniesieniu do polityki rozwoju umożliwia koordynację interwencji rozwojowych podejmowanych przy wykorzystaniu różnych źródeł finansowania. Przede wszystkim dotyczy to przygotowania i wdrożenia KPO finansowanego ze środków Instrumentu na rzecz Odbudowy i Odporności (Recovery and Resilience Facility). Do koordynacji KPO zostaną wykorzystane te same mechanizmy, które są wykorzystywane do koordynacji UP. Koordynacja na poziomie UP jest realizowana w dwóch podstawowych wymiarach: strategicznym i zarządczym.

Koordynacja strategiczna na poziomie UP

Koordynacja strategiczna na poziomie UP jest zorientowana na zapewnienie właściwej realizacji celów UP i polega w szczególności na:

- reprezentowaniu Rzeczypospolitej Polskiej w kontaktach z KE w zakresie związanym z realizacją UP;
- przygotowaniu pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- negocjacji pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- osiąganiu celów UP, celów polityki i związanych z nimi wskaźników;
- zapewnieniu koordynacji PR, w tym w obszarze komplementarności z programami krajowymi;
- zapewnieniu koordynacji interwencji współfinansowanej z EFS+, w tym zapewnieniu wspólnych standardów dla interwencji podejmowanych w ramach EFS+ na poziomie regionalnym;
- zapewnieniu koordynacji między funduszami oraz w ramach funduszy;
- ukierunkowaniu programów na realizację celów SOR oraz realizację zasad EFPS;
- monitorowaniu spójności działań realizujących cele różnych polityk objętych UP;
- monitorowaniu rzeczowym i finansowym wsparcia OSI ze środków polityki spójności, z uwzględnieniem podziału administracyjnego oraz wpływu interwencji (bezpośredniego i pośredniego);
- monitorowaniu rzeczowym i finansowym wsparcia obszarów wiejskich ze środków polityki spójności;
- monitorowaniu spójności działań realizowanych w ramach programów z działaniami realizowanymi w ramach innych instrumentów UE, w tym programów zarządzanych centralnie przez KE;
- podziale zakresów interwencji, określeniu zasad służących osiągnięciu komplementarności interwencji oraz koordynacji wsparcia w różnych programów z politykami krajowymi (np. rynku pracy, zdrowia, integracji społecznej, edukacji, transportu, ochrony środowiska) oraz z KPO;
- monitorowaniu spełnienia warunków podstawowych;
- monitorowaniu warunkowości makroekonomicznej;
- monitorowaniu wskaźników określających oczekiwane rezultaty UP w poszczególnych CP;
- prowadzeniu ewaluacji na poziomie horyzontalnym (UP);

- analizie powiązania interwencji EFSI z realizacją CSR na podstawie m.in. danych wynikających z monitorowania procesu realizacji CSR przez ministra właściwego ds. gospodarki;
- zapewnieniu koordynacji, prowadzeniu i monitorowaniu działań informacyjnych i promocyjnych na poziomie horyzontalnym w odniesieniu do UP oraz w razie potrzeby innych instrumentów UE.

Koordinacja zarządcza na poziomie UP

Koordinacja zarządcza na poziomie UP polega w szczególności na:

- analizie bieżącego stanu realizacji wszystkich programów pod kątem zasady n+;
- analizowaniu i rozwiązywaniu problemów wdrożeniowych na poziomie UP, w tym proponowaniu stosownych uproszczeń;
- analizowaniu potencjału administracyjnego niezbędnego do realizacji celów UP;
- wypracowywaniu rozwiązań systemowych w zakresie instrumentów finansowych oraz pomocy publicznej;
- zapewnieniu Centralnego Systemu Teleinformatycznego wspierającego realizację programów;
- zapewnieniu ram prawnych wdrażania programów polityki spójności objętych UP;
- wydawaniu wytycznych dotyczących wdrażania funduszy unijnych, Funduszu Spójności i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- monitorowaniu realizacji programów oraz wydawaniu rekomendacji dotyczących postępu finansowego lub sposobu realizacji programu.

Narzędzia koordynacji strategicznej

Wśród narzędzi koordynacji strategicznej wyróżnia się m.in.:

Komitet ds. Umowy Partnerstwa (KUP)

KUP powoływany jest zgodnie z art. 141 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju w celu zapewnienia koordynacji i monitorowania realizacji UP, w szczególności programów służących jej realizacji. Przewodniczącym KUP jest minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. W skład KUP wchodzi przedstawiciele: wszystkich instytucji zarządzających programami służącymi realizacji UP, IK UP w obszarze informacji i promocji, ministrów właściwych ze względu na zakres objęty UP, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw gospodarki, Prezesa GUS, partnerzy społeczni i gospodarczy oraz przedstawiciele samorządów wskazani przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

KUP podejmuje zasadnicze decyzje odnoszące się do realizacji UP w kwestiach dotyczących koordynacji celów UP oraz celów polityki, koordynacji interwencji polityki spójności z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE, instrumentami krajowymi oraz EBI.

Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji – Podkomitet ds. transformacji regionów górniczych

W celu zapewnienia spójności działań w obszarze transformacji regionów górniczych (podejmowanych w ramach I, II, III filaru MST) powołana zostanie Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji w formie podkomitetu do spraw koordynacji finansowania transformacji energetycznej w ramach KUP. Podkomitet będzie organem doradczo-koordynacyjnym. Celem jego prac będzie:

- pozyskiwanie informacji o wykorzystaniu środków ze wszystkich trzech filarów MST i identyfikacja ryzyk i działań zapobiegawczych;
- identyfikowanie źródeł finansowych, aby zapewnić jak najlepszą komplementarność oferowanego wsparcia;
- opiniowanie przebiegu samego procesu transformacji w skali kraju.

Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji składać się będzie z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie programami wdrażającymi osie FST, resortów zaangażowanych w proces transformacji (resorty właściwe w sprawach rozwoju regionalnego, aktywów państwowych, klimatu, środowiska, gospodarki, pracy) oraz partnerów społecznych i gospodarczych tj. związków zawodowych, organizacji przedsiębiorców, reprezentantów spółek energetycznych i wydobywczych włączonych w proces transformacji, kluczowych organizacji pozarządowych: ekologicznych i społecznych zajmujących się transformacją oraz jednostek samorządu terytorialnego z obszarów transformacji.

Podkomitet do spraw zdrowia

Głównym narzędziem koordynacji interwencji podejmowanych w sektorze zdrowia ze środków UE jest Komitet Sterujący do spraw koordynacji wsparcia w sektorze zdrowia. Komitet działa pod przewodnictwem ministra właściwego do spraw zdrowia. W skład Komitetu, poza przedstawicielami tego resortu i jednostek mu podległych, wchodzi w szczególności przedstawiciele ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, ministra właściwego do spraw pracy, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego ds. cyfryzacji oraz przedstawiciele samorządów województw, a także partnerzy reprezentujący tzw. trzeci sektor w zakresie ochrony zdrowia. Warunkiem koniecznym dla podejmowania interwencji w sektorze zdrowia jest ich zgodność z uzgodnionym przez Komitet Sterujący Planem działań. Plan działań zawiera m.in. rekomendacje dla komitetów monitorujących co do trybów i kryteriów wyboru projektów w ramach naborów ogłaszanych w programach krajowych i regionalnych oraz proponowane interwencje realizowane w formie projektów pozakonkursowych. Plan działań wskazuje również odpowiednie uzasadnienie do podjęcia interwencji, czy to w formie planowanego postępowania konkursowego czy pozakonkursowego. Komitet Sterujący opiera się na mechanizmie gwarantującym zobowiązanie instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie środków unijnych na rzecz systemu ochrony zdrowia do ścisłej i formalnej współpracy z Ministrem Zdrowia, tak aby umożliwić właściwą koordynację inwestycji w obszarze zdrowia, w szczególności przy tak licznych instrumentach wsparcia. Ponadto, Komitet na bieżąco analizuje kwestie związane z ochroną zdrowia, w szczególności pod kątem zapewnienia

skuteczności i efektywności podejmowanych interwencji ze środków UE. Skład i formę działania Komitetu Sterującego określają ramy strategiczne dla systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027.

Kontrakt programowy

Kontrakt programowy zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest mechanizmem uzgodnień pomiędzy rządem, reprezentowanym przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, a samorządem województwa stanowiącym zobowiązanie stron do realizacji zadań w ramach programu służącego realizacji UP. Określa kierunki i warunki dofinansowania RP, w tym przedsięwzięcia priorytetowe realizowane w tym programie. Kontrakt może także określać zasady identyfikacji lub wskazywać przedsięwzięcia istotne w skali kraju zlokalizowane w poszczególnych regionach i finansowane w ramach jednego lub kilku PK. Negocjacje i przyjęcie przez strony kontraktu programowego są warunkiem przygotowanie projektu PR i rozpoczęcia jego negocjacji z KE.

Lista Wskaźników Kluczowych

Na poziomie monitorowania rzeczowego, tj. ram wykonania (ustanowionych zgodnie z art. 16 rozporządzenia ogólnego), obowiązuje wspólna dla wszystkich programów krajowych i regionalnych lista wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego, a w przypadku EFS+ również wskaźników rezultatu długoterminowego. Umożliwia ona agregację i porównanie wyników poszczególnych programów w ramach podejmowanych interwencji.

Krajowa Jednostka Ewaluacji

Jednostka, której zadaniem jest ewaluacja wpływu realizacji UP na zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce oraz skuteczności podejmowanych interwencji. Zadaniem jednostki jest również koordynacja procesu ewaluacji polityki spójności w programach.

Dokumenty strategiczne stanowiące ramy dla planowanych interwencji

Dokumenty o charakterze strategicznym o zasięgu krajowym i regionalnym, które dają podstawy do podejmowania skoordynowanych interwencji w ramach różnych programów finansowanych ze środków polityki spójności. Będą to również dokumenty, które powstaną w ramach wykonania warunków podstawowych.

Narzędzia koordynacji zarządczej

Wśród narzędzi koordynacji zarządczej wyróżnia się m.in.:

Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej

Na poziomie koordynacji zarządczej minister właściwy ds. rozwoju regionalnego wspomagany jest przez Międzyresortowy Zespół do spraw Funduszy Unii Europejskiej. Ww. Zespół, składa się z przedstawicieli IZ wszystkich programów objętych zakresem UP, resortów zaangażowanych w realizację UP, a także przedstawiciela KPK dla SUE RMB, Prezesa GUS oraz przedstawiciela IK UP w obszarze informacji i promocji. Celem Zespołu jest zapewnienie efektywnego wykorzystania przez Polskę funduszy Unii Europejskiej. Do jego zadań należy w szczególności: monitorowanie postępu realizacji programów, dokonywanie oceny efektywności i skuteczności wykorzystania funduszy europejskich oraz opracowywanie rozwiązań służących zapewnieniu efektywnej ich absorpcji.

Komitet Monitorujący

Zgodnie z art. 38 rozporządzenia ogólnego KM powoływany jest przez IZ w ciągu trzech miesięcy od daty powiadomienia danego państwa członkowskiego o decyzji w sprawie zatwierdzenia programu.

Każdy komitet monitorujący zostanie ukształtowany zgodnie z art. 39 rozporządzenia ogólnego. Funkcje komitetu monitorującego, do których należy m.in. zatwierdzanie metodyki i kryteriów wyboru projektów, rozpatrywanie postępów w realizacji programu i osiągnięciu celów pośrednich i celów końcowych czy analizowanie kwestii mających wpływ na wyniki programu i środków podjętych w celu zaradzenia tym kwestiom, opisane są w art. 40 rozporządzenia ogólnego.

Centralny System Teleinformatyczny 2021 („CST2021”) będzie:

- (infrastruktura) wykorzystywać rozwiązania chmurowe (co pozwoli zapewnić odpowiednią wydajność aplikacji w okresach wzmożonego wykorzystania) i bazy danych o różnej specyfice (dopasowane do charakteru procesu, który obsługują),
- (architektura) składać się z grupy aplikacji obsługujących procesy:
 - programowania (aplikacje: Administracja, w tym: eSZOP)
 - wyboru projektów do dofinansowania (aplikacja: WOD2021)
 - rozliczania projektów (aplikacje: SL2021, nowa Baza konkurencyjności: BK2021)
 - kontroli projektów (aplikacje: eKontrola, Kontrola Krzyżowe)
 - certyfikacji wydatków (aplikacja: Certyfikacja)
 - zredukowanego logowania (rozwiązanie typu single sign-on)

Te aplikacje – razem z wybranymi aplikacjami Centralnego systemu teleinformatycznego dla perspektywy 2014-2020 będą tworzyć tzw. ekosystem CST2021.

Dzięki wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań typu *Bussines Intelligence* i wymiany informacji

z istniejącymi rejestrami publicznymi system :

- wspiera podejmowanie decyzji na poziomie koordynacyjnym (IK) i zarządczym (IZ, IP);

- zapewnia komplementarność z działaniami podejmowanymi w ramach Krajowego Planu Odbudowy;
- zapewnia efektywną obsługę procesów audytowych;
- redukuje do niezbędnego minimum obciążenia administracyjne zarówno dla beneficjentów jak i instytucji zaangażowanych w realizację programów.

14. Komunikacja i przejrzystość

W perspektywie finansowej 2021-2027 widoczność działań i efektów PS ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli znaczenia i roli UE, upowszechniania idei integracji europejskiej rozumianej jako przestrzeń do współpracy przy budowaniu silniejszej Europy. KE zwraca uwagę, że komunikacja na temat Funduszy Europejskich jest tak samo ważna, jak ich wdrażanie, sprawozdawczość czy kształtowanie polityki spójności. Właściwe komunikowanie na temat Funduszy Europejskich wynika także z potrzeby zachowania transparentności wydatków z budżetu unijnego. W latach 2021-2027 realizowane będą działania komunikacyjne dotyczące celów i możliwości finansowania działań z FE oraz na temat wyników programów i projektów PS dopasowanych do potrzeb i oczekiwań konkretnych grup docelowych. Działania informacyjne i promocyjne będą koncentrować się na dostarczaniu potencjalnym beneficjentom i beneficjentom kompleksowych i dostosowanych do ich potrzeb informacji dotyczących możliwości i zasad realizacji projektów.

Jednocześnie dla utrzymania wysokiego poziomu świadomości i akceptacji społeczeństwa w zakresie realizacji i osiągnięć polityki spójności oraz roli i znaczenia wsparcia Unii Europejskiej w realizacji wspólnych celów i priorytetów rozwojowych kraju i UE, w tym korzyści niematerialnych i wartości, prowadzone będą rzetelne działania informacyjno-promocyjne skierowane do ogółu społeczeństwa.

Niezbędne w tych działaniach jest uwzględnienie komunikacji wizualnej adekwatnej i proporcjonalnej do wielkości wsparcia pochodzącego z FE.

Poinformowanie o realizacji projektów dofinansowanych z FE w tym zwłaszcza projektów o znaczeniu strategicznym, zwiększenie widoczności FE i efektów polityki spójności oraz informowanie o ich pozytywnym wpływie na rozwój regionów i życie mieszkańców Polski ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli celów i efektów działań UE, którą Polska współtworzy. Jest ono również istotne dla zapewnienia wysokiej świadomości nt. działań rozwojowych kraju, realizowanych z wykorzystaniem Funduszy Europejskich, świadomości nt. znaczenia przynależności do Unii Europejskiej oraz poczucia udziału w kształtowaniu przyszłości Europy.

Organy właściwych władz publicznych (krajowych, regionalnych i lokalnych) zapewnią widoczność wsparcia we wszystkich działaniach bezpośrednio związanych z operacjami wspieranymi z Funduszy, podejmowanych

w zakresie ich odpowiedzialności materialnej lub terytorialnej, w ramach planowania, finansowania, realizacji lub nadzoru nad realizacją projektów otrzymujących dofinansowanie z UE.

Działania komunikacyjne prowadzone na temat FE realizowane będą we współpracy wszystkich instytucji w systemie finansowanych z FE. Współpraca dotyczyła będzie w szczególności następujących działań:

- kampanii otwierającej nową perspektywę finansową mającej na celu poinformowanie o zakończeniu negocjacji i zaprezentowanie obszarów i możliwości wsparcia, jakie w najbliższych latach będą dostępne w Polsce oraz promowanie głównych źródeł informacji o FE;
- kompleksowego systemu informacji w Internecie i w formie tradycyjnej (ogólnopolski portal internetowy Fundusze Europejskie, ogólnopolska Sieć Punktów Informacyjnych FE);
- dużych działań promocyjnych skierowanych do ogółu społeczeństwa dotyczących korzyści dla odbiorców efektów, jak również wsparcia i aktywizowania beneficjentów do współpracy przy promocji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego będzie koordynował (przez IK UP w obszarze informacji i promocji) działania komunikacyjne realizowane w ramach wszystkich funduszy i programów Umowy Partnerstwa oraz zapewni komplementarność i spójność tych działań. Koordynacja odbywa się w szczególności poprzez:

- opracowanie wspólnych wytycznych w zakresie informacji i promocji,
- opracowanie horyzontalnej Strategii komunikacji Funduszy Europejskich,
- wyznaczenie na poziomie IK UP w obszarze informacji i promocji osoby odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z komunikacją FE w odniesieniu do wszystkich programów (krajowy koordynator ds. komunikacji) – zgodnie z art. 48 rozporządzenia ogólnego.

Opis celów i grup docelowych działań komunikacyjnych polityki spójności, sposób ich wdrażania oraz docelowe wskaźniki rezultatu znajdują się w horyzontalnym dokumencie – Strategia komunikacji Funduszy Europejskich. Za jej realizację będzie odpowiadał minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. W oparciu o horyzontalną strategię komunikacji IZ programami regionalnymi przygotowują spójne z nią strategie komunikacji dla poszczególnych programów uwzględniające unikalny wkład programu, jaki ten wnosi do całokształtu FE w Polsce. Strategie programowe będą rozwinięciem i uszczegółowieniem założeń przedstawionych w rozdziale programu poświęconemu komunikacji.

Komunikacja programów opiera się m.in. o wspólne hasło FE, ideę przewodnią, tożsamość marki i zasady, co ma swoje odzwierciedlenie już na poziomie uspołnionych nazw programów i wspólnej, jednolitej wizualizacji. Działania prowadzone będą wyłącznie w obszarze Funduszy Europejskich w zakresie określonych celów, z wyłączeniem działań mających inny cel np.: promowania instytucji lub osób oraz działań o charakterze politycznym.

Zgodnie ze wspólnymi zasadami działania informacyjno-promocyjne realizowane w perspektywie 2021-2027 będą koordynowane, aby utrzymać wysoką spójność przekazu oraz komplementarność komunikatów i narzędzi. Ścisła współpraca umożliwi spójniejsze i skuteczniejsze informowanie o dokonaniach osiągniętych w ramach polityki spójności w powiązaniu z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE lub programami KE.

Kontynuowane będą prace nad leżącym u podstaw skutecznej komunikacji przygotowaniem dostępnych i prostych w odbiorze dokumentów skierowanych do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, a także materiałów przeznaczonych do komunikacji w mediach, przy użyciu czytelnego i powszechnie zrozumiałego języka.

W celu zapewnienia kompleksowej i dostępnej w jednym miejscu informacji o wszystkich funduszach kontynuowane będzie działanie Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich (sieć PIFE) oraz Portalu Fundusze Europejskie (zgodnie z art. 46 rozporządzenia ogólnego). Narzędzia te zapewnią potencjalnym beneficjentom i beneficjentom równy dostęp do wiedzy o wszystkich programach polityki spójności, sprofilowanej zgodnie z ich potrzebami oraz praktyczne wsparcie w ubieganiu się o dofinansowanie.

Dodatkowo, aby zapewnić komplementarność wsparcia w ramach FE/PS ze wsparciem dostępnym z innych instrumentów europejskich (np. programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską, Krajowym Planem Odbudowy), sieć PIFE oraz Portal Fundusze Europejskie będą dostarczały również informacji o innych źródłach unijnego wsparcia.

Wszystkie działania informacyjne i promocyjne będą prowadzone z uwzględnieniem zasad dostępności, równość szans i niedyskryminacji, równości kobiet i mężczyzn, postępującej cyfryzacji i zielonego ładu. Na bieżąco będzie prowadzona ocena działań komunikacyjnych dotyczących FE pod kątem ich jakości, trafności i skuteczności w realizacji celów komunikacyjnych oraz dotarciu do grup docelowych. Prowadzone będą badania poziomu wiedzy ogółu społeczeństwa na temat FE w tym uwzględniające poziom wiedzy na temat celów i wartości UE, europejskiej wartości dodanej oraz granic oddziaływania polityk unijnych leżących u podstaw FE. Działania monitorujące i ewaluacyjne będą podstawą do planowania kolejnych działań komunikacyjnych. Jeżeli wyniki monitorowania wskażą problemy w skutecznej realizacji celów komunikacyjnych, wówczas zostaną podjęte odpowiednie działania naprawcze.

15. System monitorowania i ewaluacja

System monitorowania i ewaluacji

Realizacji polityki spójności w perspektywie finansowej 2021-2027 będą towarzyszyć procesy monitorowania i ewaluacji. Głównym celem ww. procesów będzie dostarczenie rzetelnych informacji o osiągniętych efektach oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji, które będą przyczyniały się do poprawy jakości działań w bieżącej oraz kolejnych perspektywach finansowych wdrażania polityki spójności.

Monitorowanie

System monitorowania Umowy Partnerstwa służy ocenie postępu prac w zakresie uruchomienia funduszy europejskich w ramach polityki spójności w latach 2021-2027 oraz ocenie wpływu tych środków na sytuację w Polsce, w obszarach objętych interwencją.

Monitorowanie postępu rzeczowego i finansowego odbywa się w ramach monitoringu programów zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniach KE, przy pomocy wskaźników obrazujących zakres wsparcia, wielkość wytworzonych dóbr jak i zrealizowanych usług oraz efektów bezpośrednio wynikających z interwencji.

Proces monitorowania na poziomie programów będzie realizowany przy wykorzystaniu centralnego systemu teleinformatycznego administrowanego przez MFiPR.

Zasady monitorowania oraz sprawozdawczości z realizacji programów zostaną określone we właściwych wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Monitorowanie oczekiwanego wpływu prowadzonej polityki na poziomie Umowy Partnerstwa odbywa się przy pomocy wskaźników pozyskiwanych ze statystyk publicznych. Zmiana wartości tych wskaźników nie zawsze jest związana tylko i wyłącznie z bezpośrednią relacją z konkretnym strumieniem pieniędzy unijnych, ale daje pogląd o zmianach zachodzących na skutek prowadzonych inwestycji. Dodatkowo będą podejmowane prace analityczne i ewaluacyjne mające na celu oszacowanie wpływu środków unijnych na globalną zmianę wartości tych wskaźników w okresie objętym interwencją.

Proces będzie realizowany z wykorzystaniem bazy STRATEG, utworzonej we współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym w perspektywie 2014-2020. Jest to system monitorowania strategicznego, gromadzący wskaźniki ze wszystkich strategii krajowych i regionalnych oraz programów i Umowy Partnerstwa.

Za organizację procesu monitorowania oraz czuwanie nad prawidłowym przebiegiem odpowiada minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego.

Ewaluacja

Na poziomie ogólnym obowiązki dla systemu ewaluacji regulują zapisy rozporządzeń oraz adekwatne wytyczne KE¹⁹⁷. Z kolei szczegółowe rozstrzygnięcia i zasady funkcjonowania systemu ewaluacji polityki spójności w Polsce zawarte zostaną w odpowiednich wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Kształt instytucjonalny systemu ewaluacji

¹⁹⁷ W okresie programowania 2021-2027 KE nie przewiduje wydania nowych Wytycznych w zakresie ewaluacji. Uszczegółowieniem kwestii ewaluacji mogą być dokumenty niższego rzędu, jak np. dokument roboczy z dnia 8 lipca 2021 r. pn. *Performance, monitoring and evaluation of the European Regional Development Fund, the Cohesion Fund and the Just Transition Fund in 2021-2027* oraz, w zakresie EFS+, *Common Indicators Toolbox. Working Document* z października 2021. Dodatkowo za aktualne w znacznej mierze można traktować adekwatne wytyczne KE z perspektywy 2014-2020.

Proces ewaluacji będzie realizowany przez jednostki ewaluacyjne zlokalizowane w administracji publicznej realizującej politykę spójności. W szczególności będą to następujące podmioty:

- Krajowa Jednostka Ewaluacji (KJE) – umiejscowiona w ministerstwie obsługującym ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego - centralna jednostka odpowiedzialna m.in. za koordynację procesu ewaluacji (w tym planów ewaluacji) w ramach całej polityki spójności, przeprowadzanie ewaluacji horyzontalnych na poziomie UP oraz metaanaliz i metaewaluacji, opracowywanie standardów, wytycznych i podręczników, budowę kultury ewaluacyjnej, monitoring realizacji procesu ewaluacji, w tym w szczególności wykorzystania wyników badań ewaluacyjnych, koordynację współpracy międzynarodowej;
- Jednostki ewaluacyjne funkcjonujące na poziomie IZ poszczególnych programów i odpowiedzialne za przeprowadzenie procesu ewaluacji na tym poziomie (JE IZ). Do ich obowiązków należy m.in.: koordynacja i realizacja procesu ewaluacji programu (w tym przygotowanie planów ewaluacji), współpraca z KJE, czynny udział w pracach grup tematycznych mających na celu wypracowanie metodologii i realizację badań przekrojowych w obszarach tematycznych, animowanie i monitorowanie wykorzystania wyników badań ewaluacyjnych dot. danego programu, raportowanie KE, KM i KJE wyników ewaluacji, budowa potencjału i kultury ewaluacyjnej na poziomie programu i in.;
- Jednostki ewaluacyjne działające w ramach innych instytucji systemu polityki spójności realizujące ewaluacje na podstawie wytycznych i standardów wypracowanych przez KJE i JE (na poziomie programów).

Istotną funkcję w realizacji procesu ewaluacji będą pełniły także KM funkcjonujące na poziomie programów oraz UP. Rolą KM będzie akceptacja planów ewaluacji (oraz ich ewentualnych zmian), a także analiza postępu ich realizacji. Przedmiotem działania KM będzie także dyskusja dot. wyników ewaluacji i ich wykorzystania. Dzięki udziałowi w procesie ewaluacji KM i KKUP, a w szczególności dzięki udziałowi ich członków reprezentujących partnerów spoza administracji będzie także zapewniona realizacja zasady partnerstwa w ww. procesie. Badania ewaluacyjne powinny być przeprowadzane przez ekspertów wewnętrznych lub zewnętrznych, którzy są funkcjonalnie niezależni od instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie programów. Dla zapewnienia prawidłowości procesu ewaluacji każda JE systemu musi posiadać odpowiednie zasoby, w tym w szczególności odpowiedni potencjał kadrowy.

Realizacja procesu ewaluacji

- Plany ewaluacji

Proces ewaluacji UP oraz programów realizowany będzie w oparciu o plany ewaluacji sporządzane przez KJE (Plan ewaluacji UP zawierający także badania przekrojowe i horyzontalne dla EFSI) oraz JE na podstawie Wytycznych KJE (Plany ewaluacji programów).

Realizacja planów ewaluacji podlega monitorowaniu przez KM i KJE. IZ zobowiązana jest do raportowania wyżej wymienionym podmiotom postępów z realizacji planu ewaluacji.

- Typy przeprowadzanych badań ewaluacyjnych

Biorąc pod uwagę fazę procesu wdrażania interwencji, w której przeprowadzana będzie ewaluacja w perspektywie finansowej w okresie 2021-2027 mogą być realizowane następujące typy ewaluacji: ex ante, bieżąca oraz retrospektywna (podsumowująca).

Badania ewaluacyjne będą realizowane z wykorzystaniem (jednego lub więcej - w zależności od potrzeb) kryteriów takich jak skuteczność, efektywność, trafność, spójność i unijna wartość dodana (EAV), włączenie społeczne, niedyskryminacja oraz widoczność funduszy.

Realizowane badania ewaluacyjne mogą również obejmować inne kryteria w zależności od potrzeb. Mogą też obejmować więcej, niż jeden program. Celem tychże ewaluacji ma być poprawa jakości kształtu i wdrażania programów.

Mając na uwadze zalecenia KE powyższe badania będą realizowane przy wykorzystaniu adekwatnych metod, w tym, tam gdzie będzie to celowe - tzw. rygorystycznych metod ewaluacyjnych.

- Wykorzystanie wyników badań ewaluacyjnych

W perspektywie 2021-2027 duży nacisk zostanie położony na wykorzystanie wyników badań ewaluacyjnych. Mające to na uwadze KJE będzie udostępniać opinii publicznej wyniki wszystkich ewaluacji zrealizowanych w ramach polityki spójności. KJE będzie także prowadzić monitoring strategiczny wykorzystania rekomendacji z badań ewaluacyjnych.

16. Spis Skrótów

AROPE - (ang. At risk of poverty or social exclusion), odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

B+R – badania i rozwój

B+R+I – badania i rozwój i innowacje

BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego

BUR - Bazy Usług Rozwojowych

CEF – (ang. Connecting Europe Facility) Instrument „Łącząc Europę”

CNG – (ang. Compressed Natural Gas) sprężony gaz ziemny

CP – Cel Polityki

CPR - (ang. Common Provisions Regulation), Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

CSR – (ang. Country-Specific Recommendations) Zalecenia Rady UE dla poszczególnych państw członkowskich

DESI –(ang. Digital Economy and Society Index) Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego

DIH – (ang. Digital Innovation Hub), doradztwo w zakresie transformacji cyfrowej

DNSH - (ang. do no significant harm), zasada nieczynienia szkody środowisku

GIH - (ang. Green Innovation Hubs), huby zielonych innowacji

EAV - (ang. European Added Value), Europejska wartość dodana

ETV – (ang. Environmental Technology Verification), Weryfikacja technologii środowiskowych

EBI - Europejski Bank Inwestycyjny

EDIH- (ang. European Digital Innovation Hubs), Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych

EDM – elektroniczna dokumentacja medyczna

EFMRA – Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

EFPS – Europejski Filar Praw Socjalnych

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

EFSI – Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

EFS+ - Europejski Fundusz Społeczny +

ERASMUS+ - program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu na lata 2014-2020 i jego nowa edycja na lata 2021-2027

ERTMS – (ang. European Rail Traffic Management System) - Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym

ESCO – (ang. Energy Service Company), dostawca usług energetycznych

ETV - Environmental Technology Verification, Weryfikacja technologii środowiskowych

FAMI - Fundusz Azylu, Migracji i Integracji

FBW – Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego

FENG- Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki

FEnIKS – Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko

FEPW - Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej

FEPŻ - Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa

FERC - Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy

FERS - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego

FEST - Fundusze Europejskie dla Sprawiedliwej Transformacji

FS – Fundusz Spójności

FST – Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

PTFE - Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich

FUE - Fundusze Unii Europejskiej

GOZ – gospodarka o obiegu zamkniętym

GPR - gminny program rewitalizacji

GUS – Główny Urząd Statystyczny

Horyzont 2020 – Program ramowy UE w zakresie badań naukowych i innowacji 2014-2020

HE – Horyzont Europa

HDI- Human Development Index. poziom rozwoju danego kraju

HLY - (ang. Healthy Life Years), oczekiwana długość życia

IF - instrument finansowy

IIT – inne instrumenty terytorialne

IPCEI - (ang. Important Projects of Common European Interest), projekty stanowiących przedmiot wspólnego, europejskiego zainteresowania

IT - (ang. Information technology), technologia informacyjna

IZGW - Instrumentem wsparcia finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KE – Komisja Europejska

KJE - Krajowa Jednostka Ewaluacji

KPM – Krajowa Polityka Miejska

KPO - Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności

KPON - Konwencja [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych

KPOŚK - Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

KPEiK - Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030

KPP - Karta Praw Podstawowych

KPST - Krajowy Plan Sprawiedliwej Transformacji

KSRR - Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy

KSRR - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

KUP – Komitet do spraw Umowy Partnerstwa

LCA – (ang. Life Cycle Assessment), Ocena cyklu życia produktu

LGD – lokalne grupy działania

LLL - (ang. Lifelong learning), kształcenie ustawiczne

LOWE - lokalne ośrodki wiedzy i edukacji

MOF – miejski obszar funkcjonalny

MOF OW – miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego

MST - Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji

MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa

NEET – (ang. not in employment, education or training) – osoby pozostające poza sferą zatrudnienia i edukacji, którzy jednocześnie nie uczą się, nie pracują ani nie przygotowują się do zawodu

NGA- (ang. next generation access), sieć dostępu nowej generacji

NGO - (ang. nongovernmental organization), organizacje pozarządowe

NUTS (fr. Nomenclature des unités territoriales statistiques, ang. Nomenclature of Territorial Units for Statistics), Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych

NPS - Narodowy Plan Szerokopasmowy

OECD - Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Co-operation and Development)

OPT - obywatele państw trzecich

OSI - obszary strategicznej interwencji

OZE – odnawialne źródła energii

OWES - Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej

PAF - (ang. Prioritised Action Framework for Natura 2000), Priorytetowe Ramy Działań dla Sieci Natura 2000

PEF - (ang. Product Environmental Footprint), ślad środowiskowy produktu

PEP2040 - Polityka energetyczną Polski do 2040 r.

PEP2030 – Polityka Ekologiczna Państwa 2030.

PES - podmioty ekonomii społecznej

PKB – Produkt Krajowy Brutto

PM2.5 - aerozole atmosferyczne, których średnica nie jest większa niż 2.5 mikrometra

PM10 - mieszanina zawieszonych w powietrzu cząsteczek, których średnica nie przekracza 10 mikrogramów

Policy paper 2021+ (Policy Paper dla obszaru zdrowia) - dokument, który przedstawia długofalową wizję rozwoju systemu ochrony zdrowia, a także cele strategiczne oraz narzędzia ich realizacji w latach 2014-2020

p.p. – punkt procentowy

POZ - podstawowa opieka zdrowotna

PPP- (ang. purchasing power parity), parytet siły nabywczej

PPP – Partnerstwo Publiczno-Prywatne

PPS - (ang. purchasing power standard), standard siły nabywczej

PPSS - Plan Przeciwdziałania Skutkom Suszy

PSZOK - Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych

PS – Polityka spójności

PSF - podmiotowe systemy finansowania

PSZ - publiczne służby zatrudnienia

RDOŚ – Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska

RIS – Regionalne Inteligentne Specjalizacje

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

RLM – równoważna liczba mieszkańców

ROPS - Regionalny ośrodek pomocy społecznej

PR – regionalny program

RRF – (ang. Recovery and Resilience Facility) Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności

SOR – Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do r. 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

SRT 2030 - Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku

SRW - strategia rozwoju województwa

Systemy FIT (ang. feed-in-tariff)- system taryf gwarantowanych energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii FIT

System FIP (ang. feed-in premium)- system dopłat do ceny rynkowej FIP energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii

SUE RMB – Strategia UE Regionu Morza Bałtyckiego

SUMP - (ang. Sustainable Urban Mobility Plan), Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej

TBS - Towarzystwa Budownictwa Społecznego

TED - (ang. Tenders Electronic Daily), europejski dziennik zamówień publicznych

TEN-T - Transeuropejska Sieć Transportowa

TFUE -Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej

TIK –technologie informacyjno-komunikacyjne

TPST - Terytorialne plany sprawiedliwej transformacji

UE – Unia Europejska

UOKiK - Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

UP – Umowa Partnerstwa

UTK - Urząd Transportu Kolejowego

UZP - Urząd Zamówień Publicznych

VC (ang. venture capital) – kapitał lokowany w przedsięwzięcia związane z wysokim ryzykiem, spółka inwestująca w takie przedsięwzięcia

WDB – wartość dodana brutto

WMDT - Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej

WKDT - Wskaźnik Kolejowej Dostępności Transportowej

WPR – Wspólna Polityka Rolna

WRF - Wieloletnie Ramy Finansowe

ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

ZSK - Zintegrowany System Kwalifikacji

ZSU 2030 - Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030

ZUP – założenia Umowy Partnerstwa

LSR – Strategia rozwoju lokalnego (zgodnie z ustawą o RLKS), strategia rozwoju lokalnego (zgodnie z rozporządzeniem)

UN Habitat (ang. United Nations Human Settlements Programme) - Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich

REACT EU (ang. Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe) – Wsparcie na rzecz odbudowy służącej spójności oraz terytoriom Europy